

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Т. I.

У ЛЬВОВІ, 1895.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Ведиарського.

Етнографічний збірник
ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

видає

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. I.

За редакцією

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

У ЛЬВОВІ, 1895.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

24532

L. SGC. 12. 83

Anonymous Gift

Rec. Sept. 11, 1931

ЗМІСТ І ТОМУ.

	Сторона
Різдвяні святки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорноморії, подав М. Крамаренко	1—24
Галицькі народні казки, в Берліні пов. Бродського із уст на- рода списав Осип Роздольський, впорядкував і порівняв додав др. Іван Франко'	1—96

Зміст.

Передмова	1—3
1. Подорож до сонця	3—5
2. Чоловік без страху і упир	5—8
3. Чудесна шopenка	8—11
4. Чудесні коні	11—13
5. Вдячні звірі	13—17
6. Молодильна вода	17—21
7. Три царівни на скляних горах і їх брат	21—26
8. Дурень і царівна на скляній горі	26—33
9. Невдячний брат і живуца вода	33—36
10. Мерцеві дари	36—39
11. Дівчина-каліка	40—46
12. Дівчина записана злону	46—47
13. Дівчина між сиродами	47—49
14. Дівчина і розбійники	49—51
15. Дівчина і кобиляча голова	51—53
16. У чорта в наймах	53—60
17. Як чорт у бідного служив	60—63
18. Дурень і Біда	63—69
19. Як брат брату за дві чвертки жита очи вибрав	69—76
20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо	76—79
21. Дуб-береза і его подорож до сонця	80—81

IV.

	Сторона
22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став	81—85
23. Заздрісна мати і її дочка царця	85—90
24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся	90—92
25. Христова похресниця	92—96
Показчик казочних і інших мотивів ужитих в казках N N. 1—25, владив др. Ів. Франко	97—120
Українські людські вигадки, зібрані Опанасом Шимченком	1—28

Зміст.

Передмова	1—6
---------------------	-----

Про руських.

1. Як лісник морочив дванайцятєро руських	6—8
2. Руські язикаті люди	8—9
3. Вила	9
4. Хвастуни	9—10
5. Шей	10
6. З „подриганієм“	10
7. Не большая віна	10
8. Дядя Семьон	11
9. Кавуни	11
10. Молотники	11—12

Про жидів.

1. Яйця	12
2. Кара	12—13
3. Гринджоли	13

Про циганів.

1. Поденщики	13—16
2. Грім	16
3. Тягло	16
4. Шкурка	16—17

Про панів.

1. Суворий пан	17—18
2. Глухий пан	18
3. Як хлопчик одурив пана	18—19
4. Яйця	19

Про москалів.

1. Придурковатий	19—22
2. Мудрий офіцер	22—24

V.

Про птахів і звірів.

Сторона

1. Від чого горлиця турчить?	24
2. Від чого шівень от-то-тока?	24
3. Чого комара без ружжа бють?	24—25
4. Дурний вовцюга	25
5. Вовк і кравець	25—26
6. Від чого приказка: мужик-ворона, а хитріший чорта? .	26
Приказки про москалів з Тернопільщини N. 1—5	26—28
Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами наукового товариства імени Шевченка	1—16

ПЕРЕДМОВА.

Сим томом наукове товариство імени Шевченка розпочинає нову серию публікацій, присвячену спеціально матеріалам до пізнання українсько-руського народу з погляду етнографічного, в ширшій значінню того слова.

Богатство словесного матеріалу, що живе досі в устах українсько-руського народу, є факт загально відомий. Менше уваги звертано на духове життя народу по за утворами народньої поезії, але й ті не багаті спостереження, які були зроблені, вказували на велику цікавість, яку має цілий уклад життя українсько-руських народних мас не тільки для самих земляків, але для науки взагалі, а тим заохочували до всестороннього студіювання їх.

Річ утрудняється одначе тим доволі сумним становищем, в якому знаходила ся і знаходить ся етнографічна наука українсько-руська. Виключивши так короткий на жаль час істновання київського географічного товариства, що подавало такі гарні надії для тієї науки, вона не мала й не має досі ані спеціальних інституцій, ані видавництв. Видані досі колекції матеріалів за своє істновання мають дякувати звичайно енергії одиниць, що зміли той матеріал скупити і що було головніше — знайти спосіб для його публікації; тим то хоч як гарні та монументальні не були вони часом, сама справа не виходила з стану випадкового істновання, випадкових придбань, по яких знову наставали часи, коли етнографічні матеріали не знаходили собі притулку, гинули цілковито або фрагментами виходили на світ божий в видавництвах чужих. Такого стану річей не міг поправити й новозаснований українсько-руський „вістник літератури, історії й фольклору“ — „Житє і Слово“ дра Ів. Франка, бо при всій охоті свого редактора міг лише невелику частину для публікації матеріалів етнографічних, і то найважніших, уділити, хоч і то, звісно, було чималою прислугою українсько-руській етнографії.

VIII.

Наукове товариство імени Шевченка, бажаючи в міру своїх матеріальних засобів, поки що — так небагатих, допомогти українсько-руській етнографічній науці в її сузивім становищі, що, як сказано, й досі триває — ухвалило на початку цього року засновати окреме видавництво для матеріалів до українсько-руської етнографії (розправи в тієї сфери, а також статі критично-бібліографічні мають уміщатись в „Записках“ Товариства). Аби ту справу скорше до життя привести і в курс пустити тимчасову редакцію прийняв на себе нижше підписаний, в надії, що за якийсь час Товариство сформує для того особну комісію етнографічну, а з тим прийде можливість передати редакцію чоловікови, що міг би ти спеціально зайнятись. Для титулу видавництва узято притертий вже термін етнографічного збірника, хоч з програми його не виключаються ті сторони науки про нарід, які обіймає собою новий термін фольклору. Матеріяли мають уміщуватись в цілої території, залюдненої українсько-руським народом. Збірник має виходити регулярно принаймні раз на рік — доки засоби товариства не дозволять число томів помножити.

В цьому тому більшу половину займає колекція казок з повіту Брідського, що має йти далі в дальших томах. Збірничок українських анекдотів був видрукований для „Записок“, як значить ся на його сигнатурі, та після згаданої ухвали Товариства відложений для „Етнографічного збірника“. Народні звичаї й обряди заступлені матеріялами з Кубаньщини. Нарешті програма, уложена спільними силами членів Товариства, має чисто практичне значіння — зазначити головніші точки народнього життя для збирання матеріялу, до чого, будемо сподіватись, заснованне спеціального українсько-руського етнографічного видавництва надасть нашим землякам нової охоти й енергії.

М. Грушевський.

У Львові, 1 (13) жовтня 1895 р.

воїх п
ко рд
осі тра
цтво
ери. а
г" Та
пуст
дїї, к
рафіч
би п
же п
очак
о ль
дней
га йи
в по
звіт
ьки
снї-
ра-
їу-
на-
ки
ь,
вз

Козак Чорноморець в чині урядника.

Різдвяні святаки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорноморії

подав М. Крамаренко.

За тиждень до святак люди скрізь по станиці колють свиней, що „закидають“ у сажі ще за три тижні до того, ріжуть гусей, качок, курей, индиків, щоб було чим розговітись та щоб вистарчило всього на всі свята.

Свиней колють гострим ножем у саме серце, і потім смалять їх, запалюючи розложену зверху і навколо солому, і перевертаючи свиню з одного боку на другий. З великих свиней перед обсмалюванем обскубують щетину. Для того роблять такі палички, намотують на них щетину і скубують. Осмаливши кабана, обливають його водою і потім зскребують з його ножем смалятину. Після того накривають кабана соломою, всі на його сїдають, щоб одстало сало од м'яса, і тоді вже знавець діла (таких людей в станиці чоловіка зо три та, може дві, або три бабі) береться за ковбасу та шматків за три сала розпотрошити ту свиню чи кабана і поначинювати ковбаси, а сало порізати та посолити. Сей чоловік (чи баба) скрізь порядкує, за всім приглядає і на всіх покрикує, і всі його слухають і вволюють його волю. Сало складають в мішки чи в торбинки і вішають на горище до баятиня. Коли після того діти просять сала, їм відповідають: „Воно полізло на дуба!“.

Гусей „закидають“ загодувати днів за десять до Різдва або „кому як завгодно“, годують їх просом, ячменем, дертю (молотим ячменем). Ріжуть гусей як вони „жиром запливуть“, а зарізавши, поспішають їх зараз же обпатрати, поки не простигли, бо инакше трудно буде їх скубити. Попереду обскубують пірря, тоді пух і на-сам-кінець колодочки. Після того смалять гусей: кладуть кожного з них на рогач і держать над запаленим у пічі верчком соломи, щоб висмалити неповисмиковані пушинки;

а де-хто обсмалює гусей у сinyaх або на дворі над запаленим папером. Обсмаливши гусей, натерають їх висівками, щоб жовті були.

Частину гусей зараз же варять або печуть, а частину солять і березуть надалі, в де-яких знімають сало і теж солять його або топлять на смалець. Вишкварки з витопленого сала або дають дітям, або викидають геть. З смалцем після того печуть м'ясо, смажать кашу, „варенички“, орішки і т. д. Приготоване гусяче м'ясо та сало вносять в холодне місце: в сinya, в погріб то-що. Малі діти забирають собі гусячі горлянки, вкладають один край горлянки в другий і таким чином роблять собі на взірць бублика торохтілки, насипавши в них зерна або гороху і засушивши їх, щоб не розходились. Також торохтілки роблять собі і жінки — намотувати на них пряжу з півнитків у клубки. З великого гусячого та курячого пірря жінки роблять помазки -- мазати дощ, смалцем та маслом сковороди, як печуть блинці, щоб вони до сковороди не приставали. Гусячі крила обрізують, не обскубуючи: ними знімають муку, а також пил зо стола, зі стін то-що. Словом усякий дрібязок заберегаєть ся і утілізають ся.

Курей мало хто „закида“ годувувати, та і то не більш п'яти: більш їх ріжуть „так, як ходить“, без загодовування.

Перва кутя або Багата кутя, 24 грудня. Так зветь ся остатній день різдвяного посту, „пиліпівки“. Перед тим днем пороблять затого все, що треба: і птиці понарізують, і хліба понапікають, і всього иньшого понаготують, а також гній з двору повивозять, в хаті повимазують та поприбирають скрізь, як слід, одним словом приготують ся гаразд до сьвяток. Коло всього порають ся і все готують про сьвята більш одні баби, а чоловіки мало їм помагають. Як печуть хліб ковбаси, або мажуть хату, той овсі виганяють з хати не тільки чоловіків, але й дітей і всіх, щоб ніхто їм не мішав.

В той день вже нічого не роблять, тільки порають ся коло печи: варять капусту (густий борщ з одної капусти, заправлений пшоном), квасолу, кутю та узварь, напечуть усяких пиріжків з квасолею, чечевичею, пряженою капустою, „сарачинським пшоном“ (рижем), з картоплею то-що та й на завтра понапікають, чого треба. Кутю варять з „сарачинського пшона“, з товченої пшениці або з товченого ячменю. На те вибирають ячмінь або пшеницю по одній зернині, щоб не було сьміття. (Так саме вибирають і квасолу). Для узварю беруть сушені яблука, груші, вишні, терен, озюм то-що і варять у воді так, щоб вони були з юшкою, „з кваском“.

Як тільки зварять ся кутя та узварь, у хату вносять сїно і розтрушують його на покуті так, щоб зробити кубельце. В те саме кубельце й становлять кутю з узварем встроивши в них по хрестикові з сїна,

з кошишу або з дерева. Старі люди завіряють, що в тім сїні не одмінно будуть волосинки, що віщують добро в господарстві¹⁾. Та воно й не диво, бо нїм становити кутю з узварем, на покутю садовлять хлопця або дївчину і скубуть їх за чуба, „щоб чубаті кури були“.

Увечері, як почне смеркатись, як зійде вечерова зізда, сїдають вечеряти. За першою чаркою згадують родичів, що далеко живуть або перебувають у дорозі або-що: „Згадай ся легенько нашим!“ або „Нехай легенько згадаєть ся нашому Йванові! Де-то Господь приведе йому розговіть ся?“ Кутю з узварем залишають на заїдку. Кутю хто їсть з ситю з меду, хто з сахарем, а хто з узварем²⁾.

Після вечері виходять на двір і стріляють з рушниць та з револьверів. Одні з старих людей виясняють, що сей стріл є ознакою стрічі сьвятих вечерів, що починають ся з першої куті і кінчать ся на Йвана Хрестителя; а иньші — що се є ознакою проганяння куті.

Малі дїти носять до своїх хрещених батьків та матірок вечерю: трошки куті з узварем у мисці та штук зо три пиріжків. Хрещеники, прийшовши з вечерю, промовляють: „Здрастуйте! Прислав вам батько та мати вечерю!“ — „Спасибі!“ одмавляють тому хрещеникови. Він „бе чолом“ батькови чи матері (се-б-то, підійшовши до них, цілує їм руку), а вони частують його горілкою, вином або вареною, дають йому гостинців чи скільки там грошей; потім заберуть з миски вечерю, а натомість кладуть туди свою узварю та куті. Тоді вже хрещеник іде до дому. Деякі батьки відсилають вечерю і „матусьці“ (попаді), а вона віддячує кожному з дїтей „семигривенним“ (20 кошілками)³⁾.

Під Різдво лягають спати раніш, щоб бабам був час гаразд випочити, бо завтра їм треба буде завчасу упоратись коло печи, щоб встигти до церкви. Як хто так варить всі страви і пече птицю з вечера, а ранком тільки розогріває все.

¹⁾ По иньших місцевостях України кажуть, що повинна бути волосинка на пасці, як виймуть її з печи: тоді якої масти буде волосинка, такої масти і скотину води.

²⁾ Взагалі-ж узвар є звичайними і розповсюдженими месоцями по всій Україні, і не тільки на Багату і на Голодну кутю, але і при кожному надзвичайнім разі, наприклад, на хрестинах, на похоронах то-що, навіть і в скоромні дні. На хрестинах узвар має особливу назву: о пеньки, якими шанує гостей пупорізна баба, садовлячи їх у рай, се-б-то, на покутю.

³⁾ З ч. 1-го „Кубанск. Областн. Вѣдом.“ за 1895 р. знати, що один урядник з станиці Нижне-баканської залїзницею („чавункою“, або „машиною“) виражав своїх дїтей: хлопців 14, 12 і 10, а також дївчину 8 годів „з паляницею“ навіть до баби в станицю Верхнебаканську.

Різдво, 25 грудня. На Різдво жінки, мовляв, устають рано, щоб свого часу „упоратись“, а чоловіки — як почнуть дзвонити до церкви, куди йдуть усі, кидаючи дома тільки старих та малих. Баби з'одягають ся більше в кожули, свитки, пальта, а служили козаки в свої парадні кармазинні чекмені та нові мундіри зверху і повиставляють усі свої „заслуги“ (медалі та хрести), срібні „газирі“ (набої) і срібну зброю (ніж та шаблюку); через ліве плече висить срібна перевісь (тісьма) з китицею на спині; на голові в кожного козака смушева шапка з червоним верхом („панаха“) „нагагошена“ на потилицю, і тільки одні урядники на яку хвилину насовують шапку на лоб, щоб люди бачили на версі урядницький хрест з срібного галуна¹).

В таких убрані Чорноморець виступає і поводить ся з пихою, і кожного „иногородця“ (некозака) лічить якоюсь нижчою істотою²).

Разом з церковним дзвоном малі хлопці починають ходити по хатах та „Христа славити“ (сьпівати церковний тропарь: „Рождество Твоє, Христе Боже наш“). Колись хлопці проказували вірші, вивчені од батьків та дідів; тільки тепер щось уже не чути, щоб де вірші казано, — мабуть позабували. Поздоровляють хлопці з празником хазяїв, як і всі: „Будте здорові з празником, з Рождеством Христовим!“ Їм дають пряники та копійки. Христославники звичайно ходять табунцями, чоловіка по два і по п'ять. Як що тих гуртів буває багато, нагородять тільки перших хлопців та других, а далі вже замикають двері, і нікого більш не пускають.

Прийшовши з церкви, один одного поздоровляють з празником: „Здрастуйте! з празником, з Рождеством Христовим!“ і поцілують ся. Ним обідати, кадять у хаті ладаном, як і в кожен иньший празник і в иньшу неділю. Для сего у кожній хаті є такий глиняний глечечок з дірочками і держачком („каділниця“), а коло божниці мішечок з ладаном. Кадить в сімействі хазяїн чи хазяйна, а більше, як с'їм'я велика, так баба стара.

¹) Гляди малюнок. Черкеси в такий позі, як на фотографії, і по вулицях ходять.

²) Правду не де днеш, воєнна дисципліна дуже деморалізує чорноморця: він показує хоч зверхне поважання тільки до сотника, хорунжого, військового старшини або иньшого офіцера, але не звик поважати чоловіка взагалі, бо і в нім самім офіцерство (а особливо „з домашньою освітою“, а їх таки рясно, є такі й генерали), зовсім не хоче бачити чоловіка, але тільки козака, приказного та урядника, словом „нижчого чина“, „гарматне м'ясо“. Між козаками і „иногородцями“ часто-густо бувають колотнечі, при котрих часом бувають і забиті на смерть. В загалі „иногородці“ на кожнім ступні, а особливо в станицьних судах, почувають на собі всіми прийнятий принцип: „Наша хата, наша й правда“. Иногородці дражнять козаків куркулями а ті иногородців — гамзедами.

Сідають розговляти ся зараз, як прийдуть з церкви, і обіда в кулі не тільки вся своя сім'я, але разом „роботник та работниця“ (наймит з наймичкою), які звичайно обідають може й нарізно. Перед сіданням за стіл хто небудь читає молитву: „Отче наш“ (хоч і не скрізь се роблять), а після молитви промовляє: „Господи благослови розговить ся!“ Тоді вже починають пити горілку, згадуючи своїх неprisутних родичів і їсти, що наготовлено. Попереду їдять те, що лишилось від учорашньої вечері: пиріжки, кутю то-що, а потім уже починають їсти скоромні страви: борщ і локшину, а далі солонину, печене поросся, печену гуску або качку, ковбаси, свинячий кендюх або ковбик¹⁾, викінчуючи обід молошною кашею і неодмінною заїдкою -- узварем. Де-хто зоставляє на кінець обіду й кутю.

За обідом, як трапить ся куряча або гусяча „дужка“ (кісточка на кшталт дужки), діти, а иноді й старі ворожать, хто довше переживе на світі. Для сього беруть „дужку“ за „віжки“ мезинцями і розламують її на-двоє: кому припаде „головка дужки“, той і довше жити ме на світі. Часом куряча „дужка“ не розламуєть ся, а малі діти укуші з „кобилкою“ (грудною кісткою) беруть її собі на іграшки. „Дужка“ становить ся на „кобилку“, що тягають по столу або по пічі, причипивши до „голобень“ (тоненьких відростків кобилки) нитку. З круглих мозкових гусячих кісток роблять пищики та гуркала. Щоб зробити гуркало, треба повернути у кістці дірку, і в неї протягнути тонку поворожку або нитку з сученої вовни. Коли се зроблено, поворожкою починають махати від себе, щоб вона накручувалась од середини до країв, і як досить накрутить ся,²⁾ починають митусь витягувати її та знов попускати, і вона підчас витягування „гурчить“, видає особливий звук.

Після-обід старі лягають спати, а молоді йдуть куди-небудь гуляти. Гуляють більше на річці, на льоду. Сюди збирають ся хлопці з дівчатами, великі і маленькі, а як коли-то сюди надходять і молодичі з чоловіками або й старі баби, як повисипляють ся після-обід. Тут гуляють у те, що кому до вподоби.

Одні гуляють у свинки, ганяють її по льоду, иньші в цурки, треті так ганяють крижинки по льоду -- один одному не дає, один одному перешкоджає.

Дівчата більш сковзають ся³⁾. Для того „висковзають“ ногами „слизьку-слизьку“ та довгу сковзалку, сажнів у три або чотири, та тоді, розвігнавшись, і сковзають ся. Де які дівчата під час сковзання присіда-

¹⁾ Свинячий кендюх чи бєльбух начинюєть ся так саме, як і ковбаси: мясом та салоm, а як де, то й пшоняною кашею.

²⁾ У Павлівці балакають: „сковзатьця“, „сковзалька“.

ють, а хлопці кричать на них: „Гляди, Параско (чи Явдохо), роздересь ся!“ За таким жартом слідує спільний регіт. Як коли то й хлопці пристають до дівчат і сковзають зя з ними; а більше буває так, що сьміють ся тільки над дівчатами, підставляють їм ноги або кидують на сковзальку комішипки, щоб яка-небудь дівчина, посковзнувшись, „гепнула“ (упала) об лід.

Катають ся ¹⁾ на маленьких саночках по льоду: один сяде, а двоє або троє везуть, а тоді переміняють ся по черзі: той, що віз, сідає, а що сидів, береть ся везти.

Як спіг є на льоду, то бють ся „сніжками“, поділившись на два супротивних таборів.

Єсть так, що хлопці борять ся поміж собою, а як коли то й з дівчатами. Раз таким робом, як почали хлопці бороти ся з дівчатами, вишукалась така дівчина, що який парубок надійде до неї, то вона його „так і брякне об лід“. Та на силу вже знайшов ся такий, що як ударив її через голову об лід, то вона зовсім вомліла — водою одливали її. Але, мимо того всього, сю „бідову дівку“ всі хвалили „за хвабрість“ (за хоробрість), завдаючи сорому тим парубкам, що вона об лід біла.

Катають ся по льоду на кониках ²⁾, в кого вони є, більш на одному, а то й на двох. Коники роблять хлопці більше сами: повистругують з дерева колодочки, а під низом прироблять дротинки з товстого дроту, а тоді й катають ся; тільки на таких саморобних кониках дуже негарно катати ся, бо часто падають на них. Замість дроту часом „підкидають спинки“ од кіс а частійш роблять „кавьки“ з дужки, що од відра. Єсть хлопці — збірають ся з грішми і просять ковалів робити залізні коники: на таких кониках дуже гарно кататись, і як хто добре вмів, то на них ніколи не падають.

Иноді хлопята катають ся на льодниках; поставить одну ногу на льоднику, а другою посовуєть ся.

Вигадують хлопці ще таке катання. Візьме з дому залізну ключку, що нею сіно смичуть (а вона на кінці гостра), оббере на льоду величеньку крижичку і, постеливши на ній яку-небудь одежину, сіда на неї та гостряком ключки цюкає об лід ззадї, а крижинка й їде. Єсть такі що дуже гарно катають ся на сих крижинках і так швидко, що й кіньми не доженеш.

Як коли то зберуть ся до купи двоє або троє хлопців, обберуть крижинку побільше, посідають усі на неї та, цюкаючи гуртом ключками, і їдуть на ній. Часом розігнана крижинка біжить так швидко, що, нахо-

¹⁾ Іздать. ²⁾ Лижвах. *Ред.*

пившись на яку небудь перепону, розломить ся на двоє або на троє, а хлопці роз'їдуть ся в різні сторони, або-ж попадають, сьміючись в та-кої пригоди.

Молодці, чоловіки та старі баби сидять де-небудь на крижинках, дивлять ся, як молодіж гуляє, та лускають насіння.

На сьвятки попередю робили качелі, тільки на них мало хто качав ся, бо більше йдуть на лід. Через те тепер качель покинули робити, бо мало в них користи. Качелі роблять ся на два кшталти: релі і кру-тілка.

Щоб зробити релі укопують у землю рядом по три товстих і дов-гих коляк і в горі, стуливши їх до-купи треножниками, звязують. На сії треножники кладеть ся сволок („князьок“) на його надїласть ся посере-дині, недалеко одна од одної, дві „каблучки“ або два колесних обіді, до яких привязуєть ся в двоє зложена бичова, а на ній примошуєть ся невелика дощечка, така завдовжка, щоб на ній можна було сісти при-найшній в двох поруч. По під сволоком від одного треножника до дру-гого іде ще одна бичова, котрою держать ся „каблучки“, щоб до купи не зсовувались і до треножників не розсовувались.

Коли сядуть на релі дві дівчини або парубок з дівчиною і візьмуть ся за бичову („за вервечки“), щоб не впасти (гл. малюнок нр. 1), два чоловіки, ставши по боках, розвихують їх попередю руками, а далі бичо-вою, підкидуючи разом в переду назад. Підкидальщики старають ся не вихолплюватись один наперед другого і не зоставатись позаду, бо инакше „вервечки“ перекутять ся і можуть стиснути сидячих або й зовсім ски-нути їх до долу. Коли на релі сідають дві дівчині, то вже не обійдеть ся діло без жартів з боку підкидальщиків-хлопців.

Приладнюють ще дошку па иньший манір, упоперек (гл. малюв. 2), і тоді вже двоє вихають ся навстоячки без підкидальщиків, роз-вихуючи митусь дошку з „вервечками“ згинанням і випростуванням колін. Часом між ними, що стоять на краях дошки, сідають у середину ще двоє; але се можна робити тільки тоді, коли зроблено гаразд релі, бо инакше вони можуть розвалитись, або „вервечки“ порвуть ся.

Роблять релі на майдані, більш для заробітку, люди заможні, ро-блять їх і дома для себе, чіпляючи „вервечки“ в якій небудь будівлі до „переводини“ або в садку до вишень, до вербової гілки і т. и.

Круглі качелі або крутілку роблять тільки на майдані. Се са-мородна карусель простійшого устрою. Для крутілки становить ся стовп, що ходить кругом, а укупі з ним крутять ся і коліски, почешені до перехрестних жерток, вроблених у стовп. Щоб не обвисали коліски, жертки підперають ся бавтинами, вдовбаними в стовп; а щоб не хилив ся ні на який бік стовп, його піддержують угорі, повише жерток, заліз-

ним обручем, до якого навхрест прироблюють ся другі трохи довші жертки, що лежать непорушно на чотирьох стовпах, укопаних усторонь. Середній стовп укупі з колісками крутять два чоловіки, беручись за бантини, якими підпераять ся знизу жертки.

Три дні сьвятка нічого не роблять, тільки баби з-ранку готують, що їсти, та чоловіки порають ся коло скотини, „позаносять“ скотині сїна та понапувають її. Та й скотині дають їсти вже після того, як од церкви поприходять, „щоб і скотина знала, що тепер празник, і їсти грїх“.

Сьвятками ходять по гостях один до одного („азивають ся“), перевагом до родичів, сватів та кумів; понаїдають ся, понапивають ся п'яні та й поровіходять по домах.

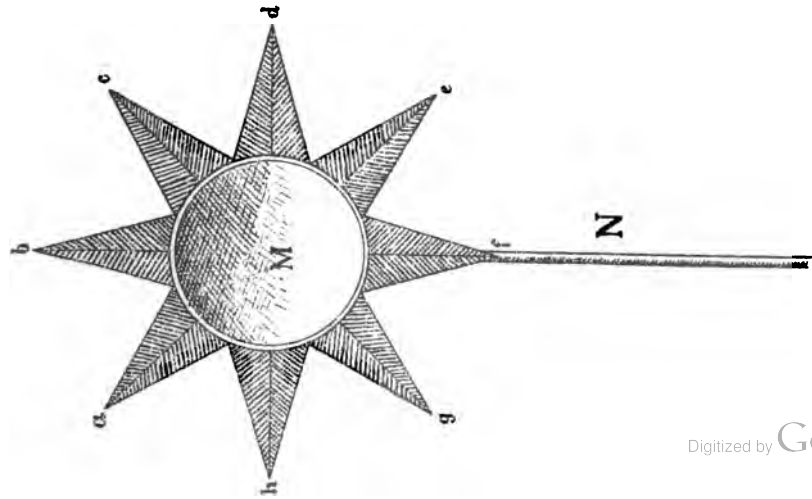
Молодіж вигадує „всякі штуки“, щоб повеселити людей та й собі погуляти. Колись, кажуть, робили козу і ведмеда і водили їх по станиці за-для сміху. Повивертають було кожухи і повдягають по два кожухи (на руки і на ноги рукавами) — на того, хто хоче бути козою, в білих смушків, а на того, що хоче бути ведмедем, — в чорних, пообшивають убраних таким робом і все пороблять, як слїд, і тоді вже водять козу в ведмедем по дворах. Коза скакала, а хазяї за се давали гроші.

Один з павлівських інтелігентів так оповідав мнї про козу. „Пам'ятаю, мене, ще малого хлопця (тепер йому 22-й год), дуже перелякала коза, що водили по станиці. Приходять до нас хлопці з тою козою, дивлюсь, а вона такою страшною здалась мнї: очі здорові та червоні; вона зараз до мене та наставля роги, наче заколоти мене хоче. Я дуже перелякав ся і лепеснув од неї в другу кімнату. Козу складали два хлопці: один надівав собі на лице мішечок повстаний, з соломн йому прироблені були рїжки і борода почеплена з смушевого клаптя; другий же менший хлопець був позаду первого. Обидва вони, мабуть, держали дошку, котра була чимсь покрита, а може й ще що. Замість очей повикраювано кружалки в кармазину, а по середині кружалок припято по гудикові. Я гаразд не розглядїв її, то й не можу вам настояще оповісти про неї¹⁾.“

¹⁾ У станиці Старощербинівці Бїського-ж одділу ще й тепер водять козу вечером на Рїздво. Збираєть ся хлопців чоловіка з 10—15, один з них робить ся дїдом, другий козою, а третій циганом. Циган бігає по-під вікнами і питаєть ся у хазяїв: „Благословіть козу (в)вести!“ Як що хазяїн поблагословить, вводять козу в хату і починають сьпівати:

Ми не сами йдем,
Ми козу ведем,
Ми рогатою (!),
Бородатою (!),
Нїдавно з Москви
З довгими кісьми.

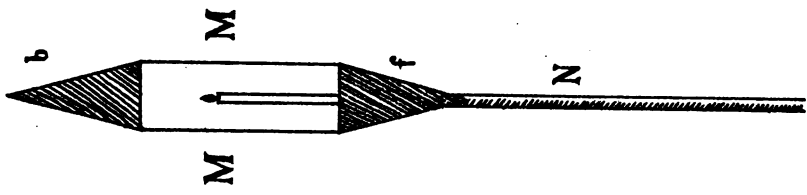
Пуць — коза впала,
Ноги задрала!
Ой устань, коза,
Хоть проходи ся;
На сього пана
Хоть подиви ся!
Добрий вечір!

Звізда спереду і ззаду (en face).

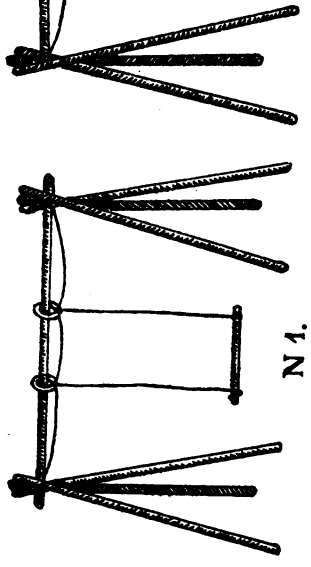
a, b, c, d, e, f, g, h, — парости
звізди з золоченої бумаж.

N — деревний держак. M — малюнок.

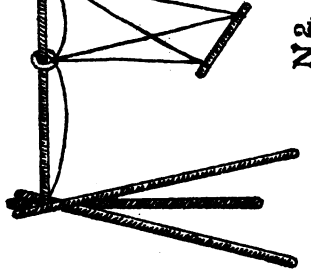

Звізда в розрізі.

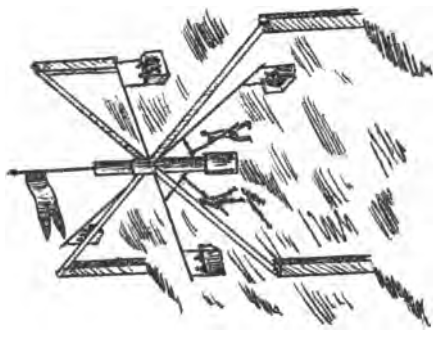
Гойдавка.

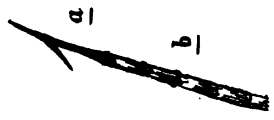
N 1.

N 2.

Крутілка.

a — Зелізна ключка,
b — деревний держак.

В станиці Переяславській Кавказькогоо дділу, замість кози, водять кобилу. Роблять її так. Знайдуть де-небудь череп з дохлої кобили, прироблять солом'яну гриву до його і настромлять на палицю. Тоді два хлопці, ставши один за одним, положать собі на плечі два дрючки і прикриють їх рядниною. Спереду держить ся палка з настромленою конячою головою, а позаду приладновусть ся солом'яний хвіст. Поперед кобили йде хлопець, убраний циганом, а по боках купці. Між циганом і купцями починаєть ся розмова, на вірець ось такої:

— Продай, брате, кобилу!

— Купи, пане!

— Щож тобі за неї дати?

— Очі в лоба!

— Е, ні: се дуже дорого.

— Та вона-ж у мене дорогого й стоє. Тут була-б тобі кобила, була-б кобила: ни сугула, ни сапата, ни горбата, животом ни підорвата; біга все ристю та вскач, а як запряжеш, то хоч плач! Та ви хоч у зуби подивить ся їй, то й там побачите, що я ни бришу!

— Та вона дуже висока: не достанеш до зубів!

— А ви ослін підставте....

Іноді циган сідає на кобилу верхи, і вся юрма простує по вулиці.

Кобилу роблять не за-для того, щоб ходити по дворах та збирати гроші, але більше за-для того, щоб полякати кого. В цім намірі засідають де-небудь у потайному місці за рогом, або-що, а як хто йде, зривають ся з міста і лякають прохожого з-за рогу. Вид кобили і несподіванність жарту справді чинять надзвичайний переполох навіть і тим, хто поперед бачив кобилу. Її п'яні хлопці роблять не тільки святками, але й у літку. Більш полохають дівчат у степу, де переживають станичники в жнива (в „гарман“). За-для сего задалегід вкидають в дьоготь ганчірку і залишають її там не менш доби, щоб побільше втягла в себе дьогтю; після того ганчірку ту добре сушать на сонці і нічю, прив'язавши до дрючка, запалюють її та встромяють в копицю сіна. Дівчата, без котрих звичайно „ніде й вода не освятить ся“, збігають ся „втришки ловить“, погавити на таке диво. Поки там ідуть поміж дівчатами різні перепити та дивування, хлопці нишком забігають наперед дівчатам, а вони вростіч та „куди очі бачать“.

Раз таким же чином п'яні хлопці в липні вскокли з кобилою в попівський двір, де вечеряв хазяїн з гостями. Побачивши кобилу, всі поперелякувались, повтікали в „г'орниці“, покинувши вечерю на дворі.

Взагалі-ж водження кобили дуже розповсюджене по Чорномор'ї¹⁾. Тепер Павлівці, замість кози з ведмедем, вигадують що небуť нинше. Сего року хлопці вигали „машкарад“. Поробили офіцерські та єнеральські „палети“ (les épaulettes) і все нинше офіцерське убранне та й повбірали ся. Все пороблено було дуже гарно і штучно: здавалось, наче справжні єнерали та офіцери ходять по вулицях. За офіцером йшли салдати, а за ними персіяньські попи у білій довгій одіжї, у білих шапках із білими бородами²⁾. За попами йшов „окрест“ (оркестр). Він складав ся з трьох бубнів, трьох „скрибок“ (скрипок), п'ять соілок, одного салдатеьского барабану, кількох дїркуватих залізних відер, штук семи залізних коробок та чавунних заслінок од печи і ще де-чого. Струменти сї висіли на стрічках, почеплених через плече. „Окрест“ грав бучно й гучно, а збоку йшло чоловіка с п'ять парубків, висвистуючи на весь рот. Спілники „машкараду“ йшли з великою пишою, а за ними сунуло народу „видимо й невидимо“.

По первий день, увечері, починають носити „звїзду“ і носять її три вечери піспіль. Її роблять з бумаги (паперу) на шість і на вісім кутів; з обох боків „звїзди“ вставлено малюнки про різдво Христово і для прозорности повимазувано їх лєм, а в порожну середину постановлено сьвічку, що осьвічує малюнки. „Звїзду“, прироблену до палки, носє привідця спілки, а за ним слїдкують чоловіка з десять менших хлопців. З „звїздою“ заходять у кожну хату, всі хлопці сьпівають „молитви“, а той, що держить „звїзду“, раз-у-раз круте її, щоб усім видко було малюнки. Сьпівакам дають копійок по десять, по двадцять, а в заможних людей навіть по „цілковому“ (карбованцю), бо з „звїздою“ все ходять такі люди, що вміють добре сьпівати. Сьпівають попереду „Рождество твоє, Христе Боже наш“, далі „Дїва днесь пресущественного раждаєть“ і „Слава в вишніх Богу“, а на сам-кінець „Многая літа“. Хавяїв поздоровляють з сьвятом, а хавяї піднесуть усім по чарці горілки і припросять закусити тим, що стоїть на столі, „чим Бог послав“. Для таких випадків у де-яких хавяїв на рїдвяні сьвятки стоїть убраний стіл днів во три, починаючи з ранку первого дня. Закусивши, хлопці переходять в ниншу хату.

Як тільки почнуть хлопці носити „звїзду“ по дворах, разом з сим виходять колядувати по-під віконню й дівчата. Колядують тільки на

¹⁾ Докладні відомости і бібліографію до сего питання подає відомий чеський вчений др. Ченек Зіберт в своїй праці: *Chození s klibnou (s konem) v dobe vánoční a masopustní. Otisk z Českého Lidu II, 3.*

²⁾ Вони-б раді були зодягтись і на взірець наших попів, та боялись, щоб за се увесь „машкарад“ не загнали у станичне правленє та не засудили у „холодну“.

первий день різдвяних свят, і ходять по дві, по три й по п'ять дівочок. Підійшовши до вікна, одна з дівчат вигукує: „Благословіть колядувати!“ Як скажуть: „Колядуйте!“ то вони й починають. Одні співвають церковні „молитви“: „Рожество твоє“, „Діва днесь“ тільки не на церковні голоси, але на свої власні¹⁾, а інші співвають ось яку колядку

1. Що в пана Йвана,
Та на його дворі
Ой, дай, Боже!²⁾

2. Там стояв явір Тонкий та високий,	8. Та й пустим братця В кінець Дунаю
3. Тонкий та високий, Листом широкій.	9. Доброму пану — Пану Івану:
4. Під тим явором зібрались (!) Рада молодців,	10. Дасть нам пан Голубий жупан,
5. Та радять раду Молодецькую:	11. По коню вороному І жупану голубому (!),
6. — Та й скуймо братця, Нове суденце,	12. По стрільці-більці Й по красній дівці,
7. Нове суденце Й срібне весельце,	13. І пшинишний млинець — І колядці кінець.

Після колядування одна з дівчат кричить: „Добри — вчір!“ Їм дають гроші, паляниці, сало то-що.

Є й те, що хлопці малі бігають по-під-віконню, але вони не співвають настояще та путяще, а вигукують під вікном за-для сміху чудні колядки:

1.

Колядин-колядин,
Я у батька один;
Як звать, ни питайте,
А ковбасу дайте!

¹⁾ Очевидки, молодіж, забувши значінне колодування, тепер глядять на його яко на спосіб розважитись та зібрати гроші чи що нивше на складку, що буває після колядування. Тим саме виясняеть ся вживанне, разом з колядками, церковних „молитв“.

²⁾ Приспів „Ой, дай, Боже!“ повторяеть ся за кожними двома віршами.

2.

Коляд-коляд, колядниця!
 Добра в маком паляниця,
 А пісня ни така —
 Дай, дядьку, пятака!
¹ А [² Як]¹⁾ ни даси пятака,
 Візьму вола за рога,
 [Та поведу на моріг,
 Та ізложю йому ріг;]
 А кобилу за чуприну,
 Та поведу на могилу,
 А з могили ¹ та в [² у] кабак.
 Та ¹ продам [² процю] за пятак.

3.

Коляд-коляд, колядниця!
 Дайте, дядьку, паляницю;
 А як дасте ковбасу,
 Так до-дому понісу;
 А як дасте кишку —
 Ізвім у затишку.

4.

. . . . .²⁾
 Мати кавала,
 Щоб дали сала;
 Батько сварив ся,
 Щоб не барив ся.

Але трапляєть ся так, що „дядько“ (хазяїн) „не вдаря“ (не вважа) на материн та на батьків накази, і нічого не дає колядникам. Тоді вони починають глузувати з дядька-скнари:

А в дядька — дядька
 Дядина гладка,
 [Лежить на санях
 В червоних штанах,]

¹⁾ В ломаних скобках замкнуті варіанти.

²⁾ Початку колядки не виписано. (Порівняйте: П. П. Чубинського „Матеріялы и изслѣдованія“. III, 428 и 476, також далі хлопячу щедрівку нр. 1).

Не хоче встати.

Ковбаси дати.

[А в дядька — дядька

Під вікном вишня —

Напала дядину

Тоненька др . . ля;

А в дядька, в дядька

Під вікном миска:

Дядько напив ся —

В янку ввалив ся!]

Сидить дядько на стільці,

Вбуваєть ся в постольці,

А дядина мордуєть ця,

Що в чоботи ни вбуєть ця.

Хлопцям дають: пиріжки, вареники, пряники, „виригунці“, грудочки сахарю або копійки.

Миланка або Щедрий вечір, 31 грудня. Під новий год, на сьвяту Миланю, дівчата ходять щедрувати по-під вікнами. Звичайно, підходячи під вікно, питають ся: „Благословіть щедрувать!“ Як з хати скажуть: „Щедруйте!“ то вони починають співати щедрівки, особливі пісні;

1.

А в Єрусалимі рано задзвонили.

Щедрий вечір!

Добрий вечір!

Добрим людям

На здоровя!¹⁾

Діва Марія сина спородила:

Туди івібрались усїї сьвятїї,

Думали — гадали, яке імня дати,

Дали йому імня сьвятого Ільїя:

Діва Маря імня ни злюбила —

Імня ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:

Діва Марія сина спородила.

Туди івібрались усїї сьвятїї,

¹⁾ Присьпів: „Щедрий вечір“ і т. д. у кожній дівчачій щедрівці додаєть ся до кожного віршу.

Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я Йвана Христителя:
 Діва Марія ім'я ни злюбила —
 Ім'я ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усі святії,
 Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я сьвятого Василя (!)
¹ Діва Марія ім'я полюбила —
 Ім'я полюбила, поблагословила.
 [² Діва Марія ім'я ни злюбила —
 Ім'я ни злюбила, ни благословила.]

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усі святії,
 Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я присьвятого Суса:
 Діва Марія ім'я полюбила —
 Ім'я полюбила, поблагословила.]

2.

Що на морі, та на сівері,
 Там лижали кладки тертовії;
 А по тих кладках та Причиста йшла,
 Та Причиста йшла, риву нисла.
 А хто в ті ризи та й нарядить ся?
 Нарядить ся Сам Сус Христос.

3.

Що в сій хаті, та на покутьті (!),
 Сів Сус Христос та вичеряти,
 Пришла к Йому Божа Мати:
 — Оддай, Синку, ключі райські
 Одінкнути рай і пекло,
 Душі грішні випускати.
 Перва душа согрєшила —
 Отьця й матір прогнівила;
 Друга душа согрєшила —
 Царський вінець розлучила:

Третя душа согршила —
Младеньчика ізгубила¹⁾).

Щедрувальницям дають гроші, сало, пшоно, паляниці, ковбаси то-що.
Ходять щедрувати й хлопці, викрикуючи по-під віконьню:

1.

Щедрик — ведрик!
Дайте вареник.
Грудочку кашки
Кільце ковбаски;
А ще того мало —
Дайте сала;
А ще донису —
Дайте ковбасу.

Батько сварив ся
Щоб ни барив ся.
Коротка свитка —
І змерзла литка.
Мати казала,
Щоб дати сала.
Дайте кишку —
Зьвім у затишку!

2.

Щидрівочка щидрувала,
До віконьця припадала:
— Чи ти, тітко, напшела?
Ниси швидче до вікна!

3.

Миланка ходила,
Василька просила:
— Васильку, мій татку,
Пусти мене в хатку!
Я жита ни жала,
Чесних (! = чесний) хрест диржала,
Золоту кадільницю:¹⁾
Кадіти ся, люди —
До вас Христос буде.

¹⁾ У станиці Петровській Темрюцького одділу, з варіянту сієї ж саме щедрівки, найгіршійшою душею є та, що „отци й неньку та й налаяла; та й не налаяла, а тільки подумала“. До речі скажу, що конечність шанувати батьків і не ображати їх виявляєть ся ще в такій характерній чорноморській сентенції: „Бога бій ся та родителя — два предмета“.

¹⁾ Прокінуто один вірш: „Срібну хрестілицю“: так, принаймні, маєть ся в моїм рукопису з иньшої місцевости.

4.

Я маленький хло́бок,
 Родивсь у вівторок;
 А з середу рано
 Мене в школу 'ддано:
 Я в школу йду, плачу,
 Стежечки ни бачу,
 Очиці протираю —
 Вас (с) правником поздоровляю!

Коли хазяїн нічо́го не дає хлопцям, вони його дражнять:

Щедрик — ведрик!
 У . . . . ся Петрик:
 Одчиніть вікно —
 Викинте г . . . . о!

Дівчата під новий год ворожать всякими звисними їм способами.

Лічать стовпи на огорожі і, налічивши їх „три—девять“ (3×9, се-б-то 27), угадують, який буде останній стовп, такий буде і жених; як що стовп буде у корі, або з сучком, або товстий, то жених буде багатий, а як що навпаки — бідний.

Уносять у хату півня і з його поведення угадують, який буде „сужений-ряжений“. Задля сего на долівці ставляють дзеркало, воду і сиплять зерно та глядять, що робити ме півінь: як що півень багато води не — жених буде паниця; як часто в дзеркало зазирає — жених буде хвастовитий, волоцюга; як забеть ся в куток і там стоїть — жених буде нелюдимий, похмурий, сердитий або злодіяка; як сяде де-небудь і спати ме — жених буде лїнівний; як багато ходить по хаті, маха крилами та кричить — жених буде розбишака, очайдушний; а як півінь потрошку їсть і не та все робе гаразд — жених буде чоловік гарний, трудовитий, розумний і хазяїн.

А иньші дівчата ворожать з півнем ще ось - як. Понасипають на долівці стільки купок пшениці, скільки дівчат у хаті; кожна дівчина положе на свою купку перстїнь, і тоді вже пускають півня: чию купку стане півінь клювати, тїй дівчинї сего року і замїж їти.

Кидають на вулицю чобіт, червик або що иньше: на який бік упаде кинуте передком, туди й замїж їти.

Ходять дівчата підслухувати під вікнами та під дверима: що почувють у хаті, з того і вгадують свою долю: як що почує слова; піди,

устань, вийди, геть, пора, нхай, добре і т. д., то се в ознакою того, що дівка вийде заміж; а як почує такі слова; як ось: ні, нитреба, сядь, сиди, підожди і т. д., то не вийде заміж.

А де-які дівчата так виходять о півночі слухати, де і як собаки гавкають: у якій стороні загавкає, туди й заміж іти; як собака гавкає весело, то й життя в заможстві буде веселе, — а як гавкає невесело або ще завис, то й життя буде пополовині в горем та в злиднями. В таких разі дівчина гукне: „Бодай ти йому вдохла [маленькою]!“ або: „Завий на свою голову!“ а сама мерщій сховаєть ся в хату. Угадують ще, як товсто, хрипко або глухо гавкає собака, то і чоловік буде старий, сердитий або паниця, а як тонко, голосно, в виляском, то і чоловік буде молодий та гарвий.

Виходять дівчата „до дощок“ (до огорожі), і як іде який мущина питають у його; „Як звать жениха?“ Яке імя назве прохожий мущина, так зватиметь ся і молодий, що буде сватати сю дівчину¹⁾.

Лягаючи спати, теж ріжно ворожать. Одні роблять із паличок колодіз: кажуть, у сні прийде молодий воду брати с колодізя; а иньші роблять ворота: присниеть ся, що в ворота йде той молодий²⁾.

А то ще становлять на ніч містки, і хто переведе у сні через місток дівчину, той і буде „сужений“³⁾.

А то ще матері запірають своїх дочок у яку-небудь хату на ніч окремо, а ключ ховають собі під голову: так у ночі снить ся, що приходе якийсь чоловік і просе ключа. До того чоловіка треба гаразд приглядати ся та примічати, який він є на виду, бо то саме й єсть молодий, що сватати ме дочку.

А ще дівчата, діждавшись півночі, ворожать перед дзеркалом. Для сего ставляють на стіл дзеркало, а в двох боків його по запаленій свьічці і глядять у дзеркало. В иньших місцевостях України проти постановленого на стіл дзеркала панянки ставляють ще друге, а з боків

¹⁾ У Староцербинівці дівчата гадають і на новий рік. Після-обід беруть недоїдки і виходять на двір глядіти, хто відкіль іти ме або їхати ме, бо з тій сторони будуть свати до дівчини, або парубок туди посилати ме сватів.

²⁾ В станиці Петровській сьють на ніч льон під відром і примовляють: „Сю льон під відром: с ким я буду льон вибирати, с тим я буду вік вікувати!“ „Сужений“ у сні прийде вибирати льон.

³⁾ В Катеринодарі так ще ворожать. У кого хата соломою врата, висмикують колосок із стріхи, і як у йому буде парне число зернин, то дівчина одружить ся в сій мясниці, як зостанеть ся зернина на до пари, то ще не пора заміж.

В станиці Петровській кладуть ще на стіл картку білого паперу, посипають попелом, ставляють на його шклянку с чистою водою і кидають у воду перетінь, а потім глядять у стакан, доки не побачать „суженого“.

Їх лаштунки с книг або с чого иншого: тоді сьвітло і лаштунки кожного дзеркала, одбиваючись навзаєм одно в однім, складають чудовий нескінчаний коридорь. Кажуть, що в дзеркалі, яке стоїть перед дівчиною, можна побачити молодого, що буде сватати. Тепер уже в Павливці дівчата так не ворожать — боять ся. В загалі треба признати, що сей спосіб ворожіння більше вживаєть ся міщанками та панянками.

Оповідать, що колись давно таким же робом дівчина — дивить ся та й дивить ся у дзеркало, вже почало щось у дзеркалі гарне ввижатись, коли сусіль з-за дзеркала, з обох боків, витикають ся дві здоровенні косматі лапи та — хіп за сьвічки, вони і згасли. Так та дівчина, кажуть, с переляку і вмерла. С того саме дівчата павливські боять ся ворожити на дзеркалі.

Оповідав один старий павливець з духовних, як він колись, ще бувши молодим, ворожив на дзеркалі. „Постановив я, каже, у комін дзеркало та й сподіваюсь, що воно прибуде с того. Коли хрьоп — витикаєть ся з-за дзеркала чорна рука: в мене й душа в пяти вскочила, і я с переляку мерщій розбив те дзеркало. Хай йому злидинь тому ворожінню!“

Розумієть ся, що ся казка мандрує по всій Україні: затого в кожнім українськїм селі оповідаєть ся наведена казка, і в кожнім селі завірати муть вас, що оповідане у казці трапило ся саме в сїм селі.

Таких казок, в безлічі одні, чимало мандрує по Україні, а може й по західній Европі. Подаю тут найбільш улюблену з сих казок. Одна дівчина, зібравши на стіл вечерю, сподівалась півночи, коли повинен був прийти і вечеряти кликаний „сужений-ряжений“. А коли так дівчина зроби, то чортови так і рупе піти до неї. Тоді він украде чию-небудь одіж і йде до дівчини, перекинувшись у хазяїна украденої одіжи. Так стало ся і с сею дівчиною. Приходе до неї „сужений-ряжений“ і починає вечеряти. Тим часом дівчина нишком урізала ножницями ріжок одіжі і заховала собі. Після того дівчина справді вийшла за такого саме хлопця, який приходив до неї вечеряти. Через який час після вінчання вона знайшла у свого чоловіка і той сурдут, у якому був урізаний ріжок поли. Чоловік здивував ся, коли жінка спитала, хто урізав сей ріжок, бо він тільки в перве се бачив. Коли ж його жінка розповіла про своє ворожінне і показала для доводу забережений ріжок одіжі, чоловік застрелив її, промовивши: „Коли ти через лукавого здобула мене, то й не хочю жити с тобою!“

Для такого ворожіння з вечерю, звичайно обираєть ся пустака.

Ворожать під новий год і старі. Беруть чорну хустку, розстеляють її на столі, кладуть у хустку на чотири кути печину, сіль, хліб і гроші,

і тоді закривають: хто загадує, той іде у другу хату, а як закриють кут, так вертаєть ся і відкриває один кут. Як трапить ся хліб, сіль або грош, то гарно переживе год, а як печина, то год буде чим небудь негарний, а може і вмере чоловік сего году. Угадують до трьох разів.

Угадують ще, який буде урожай і чого багато вроде. Посипають на долівці кунки пшениці, гороху, проса, чечевичі, квасолі то-що, а тоді приносять півня с куркою: що вони більше клювати муть, на те й урожай буде.

Беть — угадують під новий год погоду на всі дванадцять місяців. Для сего беруть дванадцять шкарлупин с цибулі і кладуть у кожну по грудочці соли, тоді ставляють на комін, а на другий день глядять у ті шкарлупинки, яка в них сіль. Трапляєть ся так, що в одній сіль ростане, у другій трешки вохкувата, у третій дуже суха, і т. д. — такі будуть і місяці, відповідаючі кожній шкарлупині: або через лад дощові, або через лад сухі, або гарні.

А то ще старі люди примічають погоду через перші дванадцять днів січня: які будуть дні, такі й відповідні їм в порядку місяці; наприклад, коли перший день січня теплий, то й увесь січень буде теплий; коли на третій день сухо, то й березозіл буде сухий і т. д.

Під новий год у ночі в садку роблять так: один бере сокиру і наміряючись на яке небудь дерево, каже: „Треба це дерево зрубати, бо однаково в його мало пуття!“ А другий тоді каже: Е, ні, ни рубай, брате: лучче я його соломкою прив'яжу -- воно биспримінно у цьому (!) годі уродить“. Та й перев'яже солом'яним перевесличком. Так роблять з усіма деревами, і тоді, кажуть, такий буває після сего урожай, що „аж гілля ламаєть ся“. Але сего не можна робити що-року, а тільки через три годи раз, бо як що-года робити о так, то скоро сад вовсім зав'яне і загине.

Під новий год, устроивши в паляницю дрібок соли, їдуть з нею у баз (загін) постерегати, на який бік лежить головою тільна корова: як що вона лежить на схід сонця — отелить ся в день, як що, як на захід сонця — у-вечері, а як на північ — у-ночі: „се саме вірна приміта“. Тоді вже у таку саме пору треба стерегти корову та доглядати, щоб не заморозити маленького телятка.

Щоб від'учити норовисту коняку від норову, треба під новий год о-півночі запрягти її та об'їхати тричі коло кладовища: після сего, кажуть, коняка буде „така гарна, що луччої й шукать ни треба“.

Щоб гарно рушниця стріляла і не давала помилки, треба, кажуть, під новий год вирубати ополонку на річці, прив'язати дуло рушниці бичовками за два кінці і спустити у воду на ніч. Спускаючи, треба перелічити: „Отче наш“ „на виворот“ — од кінця до початку. Сею рушницею, кажуть, можна і чорта вбити.

О-півночі стрівають новий год стрільнею з рушниць і пістолів ¹⁾).

Новий год або Василія, 1-го січня. В-ранці всі старають ся бути в церкві, щоб через цілий год бути богомільними і не забувати Бога, бо тоді, кажуть, і Бог таких людей не забуде.

З самого ранку, затого з півночі, ходять хлопці „посівати“ по хатах. Понабірають усякого зерна, прийдуть до хати і стукають ся, як що замкнуто, а як що одімкнуто, старають ся перейти в хату нишком. У хаті стають „проти богів“ і кидаючи в них зерно, проказують: „На щастя, на здорова, роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю! С празником будте здорові, з новим годом, з Василієм“. Їм дають гроші, медяники або ще які гостинці.

З ранку торгові люди на одну годину одмикають свої „лавки“ (крамниці), щоб що-небудь продати; тоді, кажуть, через цілий рік буде добра торговля.

Як поприходять од церкви, здоровкають ся одно з одним: „Здрастуйте вам! С празником будте здорові! З новим годом, з новим щастям, з новим здоровям!“ Тоді поцілюють ся. Зараз же хто-небудь замете зерно, що насипали скрізь посівальники; зберуть його в купку і роздівляють ся: якого зерна більше, на те в сім році й урожай буде, його й сіяти треба більше; а чого нема, те овсі не родитиме. Старі люди так і робили: чого більше зберуть на долівці, того більше було й сіють сього року; а тепер кажуть, що се брідня.

Після того зерно, змішавши з своїм, сиплють птиці, щоб лучче плодилась через сей рік.

Тоді вже сідають обідати. За обідом не годить ся, кажуть, з вареної або печеної птиці розламувати чи розкушувати головок і виїмати мозку, бо с того будуть вилуплювати ся курчата, качата і всяка иньша птиця з розвернутими головками, і мозок буде зверху. У сей день птичі головки кладуть на комін сушити, а вже на другий день можна з них виїдати мозок.

Через увесь сей день люди не об'їдають ся, не напивають ся п'яні, сьміють ся небатаго, балакають усе про що небудь поважне або „божественне“, „бо як первий день нового году переведеш, такий і цілий год буде: як у цей день напесь ся п'яний, так будеш цілий год п'янствовать; як багато будиш сьміять ся, так цілий год даром прогайдакаїш бис пользи.“ Великі п'яниці — і ті, кажуть, на первий день не напивають ся п'яні, все хочуть, щоб і їм гарно пережити сей рік без п'яцтва ²⁾).

¹⁾ В Катеринодарі під новий год, саме о-півночі, стріляють з гармат.

²⁾ Ми звикли обвиновачувати простий народ в неуптві та дикості з powodu його звичаїв та забобонів; але коли ми гаразд роздивимо ся по собі, то і в себе

— Заходились в нашій сім'ї, пише мій кореспондент-етнограф, на новий год „воші поськати“, а батько ї каже: „О! Що се ви! Хіба-ж сьогодні можна? Сим бабам усе, коли ни жички микать, так у голові тикать! Он один чоловік усе; копиль-копиль, поки сам настроивсь на копил! Отак і вам буде: візьме грибінка та ї устроить ся в голову!“ Так і заборонив воші ськати.

Після нового году знову роблять люди, кому що треба, вечерами-ж, як зайде сонце, нічого не роблять, бо „сьвятий вечір“.

На сих днях у парубків з дівчатами теж бувають складки. Оберають яку небудь хату і сходять ся туди о восьмій годиві вечора. Хлопці купують горілки та вина, наймають музиків з скрипками та бубнами, а дівчата готують: холодець, смажені орішки, картоплю, солодкі пиріжки, „виригунці“ то-що¹⁾. Дівчата, злаштовавши вечерю, просять хлопців вечеряти. Хлопці сідають і починають випивати та закушувати. Коли повстають хлопці, сідають вечеряти дівчата. Після вечері музики грають, а хлопці з дівчатами скачуть, і таким робом гульня продовжуєть ся до самої півночи. Тоді вже розходять ся, хто куди захоче: иньші йдуть по домах, а иньші з дівчатами спати. Ровіходять ся по домах і музики.

Складають ся ї молодичі с чоловіками, щоб погуляти гарненько. А то ї так бувають зазови: сьогодні в одних погуляють, завтра зійдуть ся в другу хату, в третю, в четверту, після-завтра — в п'яту, в шосту і т. д. до самої голодної куті.

Голодна кутя, або бідна кутя, або під Хрещення, 5 січня. У сей день ідять тільки пісне, і не вживають їжи з самого ранку і „до води“, себ-то поки води не посьвятять. До церкви дзвонять „на воду“ або „ік-вбді“, як уже „сонце зверне з одбільньої пори на вечір“.

Сьвятять воду у колодізі, що коло церкви, у ограді. До води йде хто небудь один з сім'ї с пляшкою, відром, барильцем, тиквою, барандійкою²⁾, або якою иньшою посудю. Як тільки пін посьвяте воду, народ зараз же хапаєть ся до колодізя (криниці), щоб швидче набрати її у посудину та

знайдемо відповідні забобони, хоч і в иньшій формі. Затого все те, що народ туле до нового году, осьвічене міщанство відсовує до перед дня нового году. Часто-густо трапляєть ся чути від осьвічених міщан: „Як зустрінеш новий год опівночі, так переведеш і цілий рік. Отож в сій ціли міщане, коли не дома, то вже по клубах скачуть, веселять ся, починаючи рік з чарками шампанського в руках, щоб через цілий рік було весело. Але обрядність так і буде обрядністю, чи ми будемо стрівати новий рік в убогій пустці перед дзеркалом, чи в многолюднім фешенебельнім клубі з шампанським у руках.

¹⁾ Виригунці (від слова вергати, по-російськи: хворост) — прижене в маслі здобне тісто, розмачане на тонкий корж і порізане на пася, клинці, крумалки то-що.

²⁾ Барандійкою зветь ся посудина, зроблена з білої бляхи, на взір сулії,

йти до-дому. А де-хто каже, що як раніш од усіх набереш води, так вона має більше сили від усякої хвороби чи там в яких иньших равах.

Поки задзвонять до церкви, баби понаготують різної пісної їжі: пиріжків, пампушок, коржиків з медом, шуликів з маком, борщу наварять, квасолі, чечевичі, куті, узварю то-що.

Як задоволять до церкви, кутю з узварем садовлять на покуту с таким-ж „пріштами“, як і під Різдво, і ждуть, поки од церкви принесуть сьвяченої води.

Як тільки принесуть води, усі молять ся Богу, кожен одпиває по-трошку води, кроплять водою кутю, узвар і всю страву, що на столі; після того кроплять хату, вікна, двері, одєжу і все, що єсть у хаті. Далі наливають сьвяченої води в тарілку або в чашку, і хто-небудь один ходе по двору і кропить скотину, птицю, будову, колодізь і иньше, а другий ходе за ним з грудочкою крейди та с пирогами в мисці і пише скрізь хрестики. Що-разу, написавши хрест, писарь одкушує пиріжка і промовляє: „Раз писну, раз кусну!“ Покропивши все, звертають ся в хату і сїдають вєчеряти.

Сїдаючи за стіл, хто-небудь із старих у сім'ї кличе мороза до вечері: „Морозе-морозе, іди до нас вечерять, та ни морозь нам телять, ягнят, гусят, качят; ни динь, ни кавунів, ни жита, ни пшениці“ — і так далі. Як хто за вечерею чхне, тому що небудь дарують: або теличку, або бичка, або вівцю, а як коли, то й корову, або пару молодих воликів, або ще яку „скотиняку“, або що в птиці.

Після вечері проганяють мороза за кутю; у кого є, стріляють з рушниць, з pistolів, з „лїворіїв“ (з револьверів), а в кого сього нема, той просто візьме дрючок та й ударе об „дошкі“ так, щоб було подібне до стрільні з рушницї.

Хрещення, 6-січня. Після обідні ходять до річки, на „йордань“. Він робить ся таким чином. Під Хрещення, з-вечора, приходять на лід два або три чоловіки, з наказу станичного правлення, чи духовенства, та вирубують на льоду жолобчастий хрест і в голові хреста пробивають невелику дірочку. Щоб у сю дірочку вода не натїкала з вечора і не замерзла в жолобові та не вирівняла його, дірочку затикають деревяним чопом, який виймаєть ся з льоду тоді, як почнуть сьвятити воду, і тоді вже вода набігає в той вирубаний хрест. В його наливають трохи бурякового квасу: після того, кажуть, вода зовсім не замерзне.

Ідуть до річки, „на йордан“, з „охристами“ (хрестами, корогвами, хвонарями і де-якими образами), що беруть у церкві; за „охристами“ іде „батюшка“ (панотець) і несе напрестольний хрест на голові; за ним ідуть дякон з кадилом, дячки з сьпіваками („півчима“), а позаду пані, панянки, крамарі і иньший „чистий“ люд, що пнеть ся в пани (так звали

„с чуськіх“), а тоді вже останнє християнство і ззаду, і збоку, і спереду „охрисьтів“, і „скрізь-скрізь“¹⁾.

А єсть такі (більше молоді: парубки, дівчата, мала дівтора), що зовсім не ходять до церкви, а як почують, що задзвонили „на-достойно“²⁾, так мерщій з'одягають ся і йдуть на річку, на „йордань“, і ждуть, поки поприходять з церкви з „охристами“.

Коло Павливської станиці переживає дуже багато хуторян; так сі хуторяне приїздять просто до річки своїми нетичанками та повозками³⁾. Кожен з хуторян стараєть ся стати поближе до річки, щоб, як посвятять воду, мерщій набрати та й податись до-дому. Сих хугірських повозок понастановлять по всій вулиці, від церкви до самої річки.

Як почне „батьюшка“ купати у воді хрест, та співачи заспівають: „Во Іордані“, сотня козаків, що стоїть подалі з'одягнута в парадне убрання, стріля з рушниць. Стріляють і поміж народом також з рушниць або з пістолів та „ліворіїв“.

Де-хто з панів та з „иногородців“ пуська з рукавів принесених з собою голубів; щож до павливців-козаків, то воци не мають сього звичаю, найбільш уживаного в Катеринодарі і особливе в Ставрополі⁴⁾.

Поки „батьюшка“ святить воду, той чоловік, що вирубав хрест, продає крамарям свій дерев'яний чіп, котрий стремів у хресті і не пускав води. Кажуть люди, як хто з крамарів купе той чіп, так цілий год буде лучче од усіх торгувати і наторгує багато грошей: усі люди, що були на „йордані“, неодмінно приходимуть до його „в лавки“ (в крам-

¹⁾ Спочатку в мене, замість слів: б а т ю ш к а і д я ч к и, було написано: „св'ященяк“ і „дячки“. На се мині завважено, що слово св'ященяк в Павливці не вживане: замість його кажуть: б а т ю ш к а — коли хотять виразити поважання до панотця, і піп — коли кажуть з серцем або зо зневагою. Також слова дяк є виразом не пошановання, словом дячок вживаєть ся в загальнім розумі. Про слова: п а н і, п а н я н к и сказано, що й вони не вживані в Павливці: їх заступають: б а р и н я, б а р и ш н я, а поруч з ними: п а н, п а н и ч. Вираз: з чуськіх є скороченим жартом: „Він не з простих свиней, а з чуськіх“, се-то з довговухих, з клопоухих, і тулять ся більше до простих міщан, що напуськають на себе панство. Порівняйте російську приказку: „Он бaрiн прiроднай, бaгaрoднай: настухoф син, на бaрcкaм двaрe стaрiмi качирiшкiмi вaспiтувaлcя“, або французьку: C'est la reine d'antioche qui mange plus de pain que de brioche.

²⁾ Як починають співати у церкві: „Достойно і праведно єсть“.

³⁾ На санях припадає мало їзди зимою, а иньший рік і зовсім не був санный їзд: трапляєть ся більше так, що сніг випаде разів зо три — з пять за зиму та на другий або на третій день і ростане. По-заторік тільки підскачила така зима, що сання їзда була без перерви через три місяці; але такі зими бувають „в ряди-годи“.

⁴⁾ Там для відзнаки голубам, що літають над „йорданем“ густою хмарою і часом лаштують ся сідати на голову єпископови, чіпляють червони стрічки.

ницю) що небудь купувати. Чіп сей кушують навваводи: один дає, наприклад, десять карбованців, другий — п'ятнадцять, третій — двадцять і т. д. Кажуть, як коли то ціна тому чопові підскакує до п'ятидесяти карбованців. Розуміть ся, чіп візьме той, хто дасть більш од усіх грошей. Иноді за той чіп і побють ся. Один купець придбає чіп та тільки що візьме його від хазяїна, коли сусіль хто-небудь як штовхне його під лікоть, він і випустиє чіп той до-долу, а там і „шукай вітра в полі“: той ногою вдаре той чіп, той цїнком, а як хто так ще підніме та далі кине. Нещасний купець даєть ся, кричить, благає, щоб йому знайшли та звернули чіп, тільки він уже не впаде до рук купця: його хто-небудь підхоне та знову продасть ще кому небудь в крамарів. Тоді нещасний купець прискіпаєть ся до того, що стояв коло його взадку, і вони, коли не побють ся, то вже неодмінно добре полають ся.

Понабравши води на „йордані“, люди порозіходять ся з нею до дому. Тію водою однаково, як і на голодну кутю, кроплять у хаті і на дворі скотину і все иньше, п'ять воду сами, і тоді вже сїдають обідати.

Учорашню і сьогоднішню воду зливають в чисті кріпкі пляшечки, ватикають і забирають через увесь рік по чуланах, (коморах), б'удках ¹⁾ погрїбах то-що для вживання від хвороб, для бджіл і для иньших потреб. Як хто захорувє, його збрискують сию водою і дають нанити ся: коли так зроблять тричі, то хворий, кажуть, неодмінно одужає.

Іван Хреститель, 7 січня. Сей день празникують, і нічого не роблять. Сим саме днем кінчать ся різдвяні сьвятки і „святі вечори“; а єсть такі, що вже дуже розгуляють ся та розп'ячуть ся, що й на другий день, 8 січня, не роблять, а празникують: кажуть: „У сей день Рїздро було, так грїх робить!“

Подавані тут відомости вистачив мені павлівський козак О. Пі-нь, 25-літ, а додатки до сих відомостей Павлівці-ж: Б-ч, Са-ло і Ча-ів.

Чорноморія, 3 квітня 1895.

¹⁾ Будкою зветь ся зроблена з „комишу“ та обшпарована глиною і покрита „комишем“ же (очеретом) або соломою невеличка комора (так звана „турлучна“) на чотири кутки, з одним вікном (дїркою) а більше без вікна. Тепер будки вже виводять ся: замість них становлять тепер „вимбарі“. А в тім „турлучні“ та „саманні“ (глиняні) хати та иньшу будівлю можна постерегати в досить великім числі не тільки по станицях, але й у Катеринодарі.

Галицькі народні казки.

В Берлині пов. Бродського із уст народа списав
ОСИП РОЗДОЛЬСЬКИЙ.

(Впорядкував і порівняння додав др. ІВАН ФРАНКО.)

Отсе, що тут друкуеть ся, се тільки частина багатой збірки устної людової словесности, яку в остатніх роках згромадив молодий і вельми пильний та старанний збирач, д. Осип Роздольський. Дещо з тої збірки було вже напечатано в „Житю і Слові“: тут подаємо вибір казок, з гори зазначаючи, що навіть сеї категорії творів ми не вичерпали із сеї збірки, а зовсім лишили на боці новелли та гумористичні анекдоти, легенди, оповідання про особи і події історичні і т. и. Надїємось, що матимемо змогу в недовгім часі опублікувати й решту сеї збірки і хоч таким способом виявити признанє для праці шановного збирача.

Нехай нам буде вільно сказати тут кілька слів про резони нашого подїлу устної прозової словесности людової. Лишаючи на боці всякі філософічні подїли сеї словесности після змісту (найширший подїл того рода, уложений М. Драгомановим, гл. в передмові до его збірки „Малорусскія народныя преданія и рассказы, Кієвъ, 1876“) ми держимось далеко скромнїйшого та zarazом простїйшого подїлу по формам літературним. Головними з таких форм ми вважаємо:

1) Казку, т. є. оповіданє, в яким дїйсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість являєть ся свобідним виплодом фантазії, без ніякої побічної, церковно-моралізуючої цілі. Оповідання сего рода, невірнo названі деким „оповіданнями мітичними“, майже всі завандрували до нас із далекої чужини, з Азії та Єгипту

і являють ся, як про се легко переконатися з порівняного досліду, калейдоскоповим пересипуванем та комбінованем досить нечисленних мотивів.

2) Легенду, т. є. оповідане, в яким дійсність також перемішана з чудесним, але взятим з обсягу виображень і вірувань церковно-релігійних. Цілість має звичайно глибоку основу етичну, моралізуючу або філософічно-релігійну. І ці оповідання, всі без винятку, випливають не нашого національного ґрунту, а переняті нашим людом із літератури християнської, біблійної, легендової та еретицько-апокрифічної, хоча досить часто являють ся в переробках, докраних на нашій національній ґрунті під різнородними впливами культурно-історичними.

3) Новеллу, т. є. оповідане без примішки чудесного елемента, основане на тлі побутовім, часто переняте тенденцією соціальною, рідше національно-політичною або церковно-конфесійною. І ті оповідання в переважній частині — міжнародне добро, що разом з певними культурними течіями переходить від народу до народу і буває більш або менше докладно приурочене до обичаїв, обставин і поглядів даного народу.

4) Фацецію (анекдот), т. є. коротеньке, звичайно гумористичне оповідане, якого суть становить звичайно якесь одно спостережене, часто гра слів, незвичайний оборот мови, прозвище і т. н. По своєму характеру і тенденціям ці твори близько підходять до новел, і хоча й між ними багато елемента міжнароднього, вандрівного, то все таки локальний колорит в них далеко сильніший, ніж у новеллах і певно між ними знайде ся далеко більше виплодів нашого рідного поля, ніж між новеллами.

5) Оповідання мітичні, в яких говорять ся про явища і постаті фантастичні, та такі, що становили або й досі становлять предмет живого вірування люду (чари і чарівники, злі духи і т. н.). Звісно, називаючи ці оповідання мітичними, ми мусимо з гори звернути увагу на те, що для питомої, прасловянської чи праруської, дохристиянської мітології в них знайде ся дуже не багато матеріялу; може бути, що якесь зерно такої мітології в них і є, та не треба забувати, що воно виростало на буйній ниві міжнародньої середньовічної, варварсько-християнсько-сектярської мітології, і вилучити наше питомо-національне зерно з тих чужих шкаралощ дуже часто буває майже зовсім неможливо.

6) Оповідання про особи, події та місцевості історичні, німецьким терміном звані саґами (Sagen). Їх вартість історична звичайно невелика або й зовсім ніяка. Натомість часто до

звісних історичних осіб або подій причіпляють ся мотиви казкові, легендові, новелістичні та фацеційні (що до остатнього пригадаю популярні у нас оповідання про пана Каньовського). Та інколи в тих оповіданнях кристалізують ся в беллетристичній формі погляди і осуди люду про певні історичні особи і явища і в таким разі ті оповідання мають дійсну вартість як причинки до характеристики впливу даних подій і осіб на народ (гляди нпр. оповідання про цїсаря Йосифа II. або про конець Люблинської Унї у Львові, в Житю і Слові III, 228, 235.)

7) Байки звірячі, притчі і апологи, т. є. короткі оповідання, звичайно морального або загалом дідактичного змісту, в яких героями являють ся звірі або иньші неодушевлені річв. Се твори також переважно чужого, книжного походження.

Коли до сего додамо ще такі твори, як приповідки та образові обороти мови і такі твори, що стоять на границі між поезією і прозою, як різні апокрифічні молитви, примови та формули, то будемо мати вичерпаний увесь скарб устної прозової словесности людової.

Др. Іван Франко.

1. Подоріжжє до сонця.

Буў іїдєн вандрóуний. „Хóчу йти ў сьвіт, прахтикувáти, йак сóнце хорóше схóди і йак спочивáйи“. Али йде — здибáйи мєлника, стоїт на жóсьтї. „Де йдеш?“ — „Йду до сóньцá, прахтикувáти, йак воно фáйно схóдит“. — „Скажїть там за мєни: минї дўжи бїдá. Три каминї йде, а йа жадєн хлїбá“. — Кáе: „Йа скажў“. — Али йде, йде, йде — вихóди лїўка, сьлїпá. — „Дє ви йдетє?“ Кáе: „Йа йду до сóньцá“. — „Скажїть там за мєне, жи йа такá сьлїпá“. — Кáе: „Йа скажў“. — Али йде, йде, йде — бїйгь сá горá з горóўу. І не мóже перейтї. — „Дє ти, — кáе — чоловїчи, йдеш?“ — „Йа йду до сóньцá, йак ўоно хорóше схóдит і йак спочивáйи“. — „Скажїть там за мєне: дóки ми бўдим сá битї?“ — „А, йа скажў“. — Акурáт вїн приходит — хатїнка стоїт. І вїн приходит до тєйї хатїнки — нимá нїкóўо, но-тїлько мáти сóнцева. — „Слáва Бóу!“ — „Слáва на вїка!“ — „Шó ви скáжети, що-сьти прїйшлї?“ — „А йá хóчу знáти, йак то сóнце схóдит фáйно“. — „Али йак воно прїйде, йа вас ни мáйу де подїти. Дє б йа вас сховáла? Али влїсьти пїд пїц“. — Пїц так нїби висóко стоїт, нїби на тих

лыгарах (на штимпáльях) — і він собі там влів, піт ту пйіц. І акурáт приходит сонце. — „Е, дé-сь ту ўже шо-сь смердít тут-ўó, душá йакá-сь смердít!“ — А мáти кáже: „Ет, ти, сiну, налáхаў сьа-сь цiлий дéнь по свáтi, то тибi смердít“. — Далá йiму повечéрати, він повечéраў і льягáйи спáти (хто? питáюся. — Ньiби Сiнце). От він собі заснóў, і мáти льяглá — і прокидáйить сьа мáти і кáе: „Ти, сiну, спиш?“ — „Ньi, йа — кáе — ни спльу“. — „А миньi такiй сон, нибiои, приснiў сьа: вiйшоў мéльник і кáе: три каминьi мéле — а він хлыба жадéн“. — А він кáже: „А він такi будé жадéн. Бо він мáйи три пси, — а він йiму хлыба ньiгди ни дасéть жáдному зьiсти. То він такi будi жадéн“. — І вонi постiшили сьа і зноў спльаць. І вонá зноў йигó прибóджуџи: — „Спиш ти, сiну?“ — Кáе: „ньi“. — „А миньi такiй сон приснiў сьа: вiйшла дьўка, сьлыпá, і кавáла: шчó ўона сьлыпá?“ — А він кáе: „Вонá й i будé сьлыпá. Вонá ў недьiльу до схóда сiнцецьа, йак йá маў сходiти, то вонá мiла сьа, ў субóту вонá ни мáла чáсу ўмiти сьа, ў бóдний дéнь. Вонá ўбмивáла сьа, йак йá но-тiлько маў сходiти, i вонá миньi валььбáла вóчи, вiльбáла миньi тi помiйi в вóчи.“. — Али вонi постiшили сьа — і мáти прибóджуџи зноў — „спиш, сiну?“ — Кáе: „ньi“. — „Горá з горiўу — миньi приснiло сьа, такiй сон: — горá з горiўу бiить сьа“. — Він до нéйи кáже: „I будé сьа бiти, аш пiки вонá кóго ни забiй“. — Али ўже, він ўже на-зáд йде, до свóўо крайў. Йде на-зáд i й акурáт прийшоў до тéйи горi. Бiуть сьа — перевертáйуть сьа! Він перейтi ни мiжи, бо дорóба йи — а вонi бiуть сьа на дорóвi. — „Бўв-iсь там, у сiнцецьа? дiки будим сьа бiти?“ — Кáе: „буў“. — „Ну, скажi-ж миньi!“ — „Йа скажў, áли перепусьтiть минé на таштiй бiк“. — Вонi перестáли сьа бiги, i він перейшоў на таштiй бiк. — „Ну, кажi, йак будé?“ — Кáи: „Бўдити сьа бiти, аш пiки кóго ни забiитé“. — „Ко-б йа булá знáла, то-б йа i тибé булá забiла! Чикай дупiру, йак хто будé йти зноў...“ — Приходит — стойiт та дьўка сьлыпá. — „Споминали-сьти там за мéне?“ — „Споминаў. Бўдiсь сьлыпá, пiки ни ўмреш. Нá шо-сь у недьiльу мiла сьа i до схóда сiнцецьа вiльбáла-сь той кўпель?“ — Але він йiдó — стойiт той мéльник на мiсьтi. — „Ви ўже повертáйити на-зáд?“ — „Повертáйу“. — А споминáли-сьти там за мéни, шо йа вас просiў?“ — „Споминаўим. Али кавáў: мáйити три пси — йак бўдити хлыб печi, шо на сáмий перéд ўсаджáйити сьа ў пйиц, i той хлыб добўги i роскрóйтi йигó на трiйи i тия псаи дáти, по пiрцийi. То хлыба бўети мáти, шо не бўдети мáти дé подьiти“.

(Записано від госп. Гандруха Кравицького 1894 р.)

Основа сеї казки вийшла в казку про Марка Б гатого, записану Ігнатієм з Никлович (Ігнатій зъ Никловичъ, Казки. Львовъ 1861, стор. 39—44, передруковано у М. Драгоманова, Малор. нар. преданія и рассказы, стор. 329—332). Обширну літературу, що вяже ся з сею казкою і ріжними єї паростям, звів до купи і розібрав по майстерськи М. Драгоманов у своїй статі „Славянскіѣ сказанія за рожденіето на Константина Великий (Сборникъ за народни умотворенія, наука и книжнина. кн. II, 132—184; III, 206—246). I. Фр.

2. Чоловік без страху і упир.

Буў собі такій йіден хлоп на сьвітї, жи він ни знаў, шчо то йист бідá і страх. І говори сам до сѣби: „Підү йа — каже — ў сьвіт, а бѹду шукáти, чи йи межи людьми бідá йи страх“. — Вьаў собі тѹрбу на плѣчї, пáлку ў рѹки, і йде селѹ вѣт селá і питáйи страхү. Прийде до селá, питáйить сьа: „Чи немá шчо тут де новѹго?“ — Так він идѣ дáлы. Прихѹди до дрѹо силá, зайшѹ до коршми, кáе: „Дзьинь дѹбрий!“ — Тї вѣтказáли: „Дѹбре вдорѹльа!“ таж, йак то у жидїў. Але жидї питáйут йигѹ, звѣтки він (жид зáра на сам перѣд питáйи); шчѹ ви тут рѹбите і за чїм шукáйите? — так жидї кѹжут до нѣго. А він каже: „Йа ходжү по сьвітї і шукáйу, шчо йист бідá і страх“. — І жидї йиму роскáвуйут, йакїй тут йи ў силї страх“. „В нас ф силї хѹди шчо-сь по нѹчах і дѹси лѹди і висисáйи в них кроў. Теїй нѹчї перѣйшлоїй ў нас госпѹдар маў йїдногѹ сїна і шо-нѹ бѹде тѹму три недѹльї, йак йигѹ вжениў, і вони лежáли вѹбѹи ў комѹрї і помѣрли“. — Він кáе: „Дѹбре, покажїть минї, дѣ тї госпѹдарї сидѹать“. — Зáра йигѹ запровáдили до тѣїй хáти, показáли йимү тих двѹи молольáт, жи помѣрли, він подивїў сьа на них і кáже до тих старїх: „Ви йїх ни ховáйти, йа зáвтра рáно прийдү до вас, і ўни бѹдут живї“. — А сам пїшоў дáлы. Прихѹди на цвинтáр ў нѹчї, сьїў сьибї на грѹбї і силїт і дѹмайи: „Кáжут лѹди, жи на цвинтарї йист страх, а йа ни маў жáдноо страхү“. — Але так в нѹчї коло десьáтоїй годїни слѹхайи — хто-сь идѣ до нѣго. Але він ни маїи страхү с тѹго. Так дѹвить сьа — пїшоў гет до селá. А він стаў та й идѣ дáлы на цвинтáр. Пїшоў мѣжи грѹбї і дѹвить сьа: йїдна йáма роствѹрана йи. Вльївáйи до тѣїй йáми, роствѹраїи трѹмну, ўльївáйи до серѣдини і лежїт. А ўсе страхү ни маїи. Так прихѹди так коло одинáй-цятьѹтоїй тѹї зі силá, жи вильїз в йáми і пїшоў на селѹ душїти, стаў коло йáми і питáйи: „Хтѹ там йист ў йáми?“ — А тамтѹї в йáми вѣдзвáйить сьа до нѣго: „Шчѹ тибї до тѹс, хто тут йист! Скажї минї, дѣ-сь ходїў, то йа тибї скажү, хто тут йист, і пушчү тебе сьудї. Ну, йак ни хоч скáзáти, то не пушчү!“ — „Пусти!“ — „Ни пушчү, аш пѹки не скá-

жеш, де-сь ходи́ў!“ — А йи́ў ўже час прихóди, двана́йцята годíна, тре ховáти сьа, півень засьпíвайи. — „Пустí, тепér скаж́у!“ — „Пёрше скаж́и, тунíру пушч́у“. — Їа ходи́ў на селó, тамтэйí нóчи двóйи молодьáт вздуши́ў, а тейí нóчи ходи́ў — в них кроў смокта́ў“. — „Дóбри, зьí-сь сказа́ў, тепér не пушч́у. Їак минí скажеш, шчó йи́м зробíти, жи-б вони ўста́ли на-за́д живí, то йа тибé пушч́у“. — „Ны, не скаж́у!“ — „Їак не хóц сказа́ти, то не пушч́у“. — Так той óкрути́ў сьа мóцно, жи ўже час прихóди йигó — припада́йи до тейí йáми, ни може йак увíйти! — „Скаж́у тибí тепér ўсьу пра́уду, пустí, то йа тибí скаж́у!“ — „Ну, пёрши минí скаж́и!“ — Так він йи́ў роскáзуйи: „Пíдеш, йа буду йти до йáми, до тебе, а ти злáпайиш минé за чупрíну і вíрвеш дэвíть волоскíў в мейí голóви і пíдеш до них, до тих двóйи молодьáт, пítпалíш йи́х пíд нóсом йи́м, і вони поўстáйут“. — „Дóбре, жи-сь минí сказа́ў, йа типёр тибé ни пушч́у! Пóки минí ни скаж́иш, шчó тибí зробíти, жи-би ти ни ходи́ў по нóчах, не робíў льудьам страх́у і льудíй не дусíў і кривí не висисáў. Їак ни скаж́иш, ни пушч́у“. — „Пустí минé, то йа тибí роскаж́у!“ — „Роскáзуй!“ — Так зачина́йи він роскáзувати йи́му — „Зáўтра ў полудíнь, одина́йцятí годíни, пíдеш до ксьóндза і скажеш ксьóндзови, жи-би йшóў с тобóйу на цвинтáр і мíй грíб запечáтуваў — то йа ни б́уду вíйнци ходи́ў і льудíй дусíў. А ти вóзьмиш дэвíть колíў ўосíкових і дэвíть рав по дэвíть зерён мáку і'пси́пиш*) менé доўкóда мáком і забíйиш тих дэвíть колíў коло мóго грóбу ўосíкових“. — Так той хлоп вылизáйи с тр́умла і кáже до тóго: „Ходí сьудá!“ Так той скок до йáми і хты́ў сьа сховáти х́утко ў тр́умлу — той злáпаў йигó за чупрíну і вíрваў пóўну жмёнью волóсьа (с тóго опíра). І заберáйиць сьа і йде до селá. Прихóди пíд вíкнó і п́укайи, клíчи. Так вихóди слугá і пítáйиць сьа йигó: „Чоó ви хóчите?“ — Він кáже слувí: „Йист йигóмосьць у дóма?“ — А слугá кáже: „Йист, áле спльáть“. „Так йа хóчу, жи-би íтí до серéдни“. — Так слугá кáже: „Йа зáра збудж́у, то йигóмосьць вíйдут на двíр“. — Пришóў хлоп такí до покóйу і кáже: „Слáва Ісусу!“ — Ксьóндз вíтказáли: „Слáва на вíки!“ — і пítáйиць сьа: „Чо́го ви хóчите?“ — „Йа пришóў до йигóмосьцьа, майу мáти ўзáўтра пóгрíб ховáти — поховáйиш йигó, а не б́удем брáти за нéо грóшí (ни б́уди плáтно)“. — Али ксьóндз кáже: „Шчó за пóгрíб, жи-би ни було грóшí? Йа ни пíду ховáти!“ — „Їак ни пíдете ховáти, так на др́угу вíч б́удети мáти ў силí такíй страх́, і витрафльáйи кóльйа сáме до вáшоо дóму“. — Так ксьóндз пítáйут: „А ў котрí годíни пíдиди?“ — А він кáже: „Пéред полудíнем, одина́йцятí А йá йду типёр дáлы вíд вáс“. — Прихóди до тóго гóспóдара, де тих двóйи мо-

*) Обсиплеш.

лод'ят лежат, і зачинай робіти з ними той гишефт. Запальуй тих дев'ять волоскіў волосья на чиренку і ўпкрутиў до-кола три рази пальцем своїм, поставь коло них, око́ло голови, і дмухай, жи-би йшоў той дим йім під ніс. І дивить ся на них, чи ўони́ будут ўставати. Али дивить ся: рұхайи рукою, рұхайи ногою, зачинайи дихати, підводи голову і — ўстайут. І йідно до дру́го говорить, кае: „То топіру-сьмо спали мо́чно, же аны́ разу не прикинули ся! Бли́ско див'ята год'на, а ми́ спимо!“ — А той чоловік роска́зуи йім (жи ни зв'айи, шо то страх): „О, спали-сьте, али на віки!“ — Так ті старі об'ойи ўтышили ся і прий-майуть йиго за своо́ батька. І питають ся йиго, шчо-б він хтыў за то, жи йіх дыти витхоровиў. А він йім кажи: „Ны́ц не хочу від вас, тілько два злітники (йак то були перши гроші), бо йду далы в дорóгу, робіти кивец“. — І приходи до ксьондза, каже: „Ходым, підемо поховати то́го ўмерлого, дру́гий раз будем йиго ховати. Ві ховали йиго раз, али ни по праўды, а ми́ типер будем ўбидва, поховайим йиго по праўды, жи-би ни ходиў“. — Пішли до цєрки, зьали кропи́ло, сьвачєну во́ду, і йдут на цвинтар ховати той по́гриб. Так він іде ўперед, а ксьондз за ним. При-ходьать на цвинтар, до то́го грóбу — і той гріб йист роствораний, рос-кіданий. Так берє ксьондз сьвачєну во́ду, кропить і кидайи штири рази землы, а він лызе до йа́ми, бий дев'ять восікових коліў, і силе надоў-кола ма́ком. Йак він но зач'аў 'псипати ма́ком, так зач'аў тамто́й до нео́ говорити: „Та́к ти миньі робиш!“ — „Так майу тибі зробіти, жи-би-сь по но́чах ни ходиў і льудий ни дусіў — типер будиш тут лижати і твої́ ко́сги б́удут робакі смоктати!“ — І вилызайи з йа́ми і закидайи йиго. Закидаў і йдут с ксьондзом до до́му. Так ксьондз питають йиго: „Шо́ то йист за шту́ка, жи ўжи дев'ять лыт, йак йа́ йиго поховаў, а він до тебе́ ны́ни говориў?“ — Так той росповідайи ксьондзови ту́ю стóрийу. — Так ксьондз закли́каў йиго на сьны́данья — йак посьны́дали, так ксьондз питають: „Шо́ ви хочити за ту услóгу?“ — А він каже: „Ны́ц не хочу, но-тілько два злітники“. — Зьаў два злітники та й пі-шоў далы ў дорóбу, шукати страху́. Іде дорóгойу і здивайи — три му-зйки с цимбалами йдут нисут цимбали. Так він питають ся йіх: „Де ви йдите?“ — А ўони́ йиму́ кажут: „Ми йдем нидалєко до сусьїдноо́ силá (йак ўот село́ при силы́, йак ўот Берлин — Йазліўчик — то ўже сусьїдни) — на висы́ля“. — А ті музйки питають ся йиго: „Де ви йдете?“ — А він каже: „Йа́ йду ў сьвіт, шукати страху́“. — А ўони́ каут: „Ет, шо́ то страху́ найти́! От, нас йидє штири (ўуже з ним разу́-йут) — то мо́на дістати страху́ ўот йак горіх роскусити“. — І йдут далы гостйнец і бесы́дуйут. Гостйнец буў висаджаний деревино́у — і йідєн музйка каже до не́го, до то́го подорóзьного: „Йа́ хочу йти на стóрону, а ви́ потрймайте мойі́ цимбали“. Вьаў подорóзьний цимбали

в рўку і йїде по-над деревїноюу. Деревїна ма́ла галу́зья дўже нїсько — торкну́ли галу́зья цимба́ли по стру́нах, стру́ни затру́мкали мо́цно, — по-доробны́й вьляка́ў сьа і ўмер. І так закінчу́ свої́ жытя́ зі страхом.

Записано від господаря Юрка Соколовского в Берлині, в 1893 р.

Подібний мотив гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 4. Не дуже численні варіанти сеї казки з європейських та азіатських збірок звів у купу і порівняв Коскен (E. Cosquin, Contes populaires de Lorraine II, 253—263). I. Ф.

3. Чудесна мошенка.

То буў сибі такий хлопець бідний, він у пана стаў овець пасти, на службу. Даў йїму пан той погобідати, хлы́ба кавало́к і казаў наймитови дру́гому ви́провадити йго де, жи-б він знаў, де віўцы па́сти, на лан. І він ті віўцы пасе́ сибі на по́лы, але дивить сьа так, далеко́: ходять дру́гі віўцы, череда́, і дўже далеко́ поросходїли сьа йїдно від дру́гого. Али прихóдит до не́го ды́д, до то́уо хлопця́, і ка́жи: „Жинї́ мнї доўко́ла ті віўцы до кўпи, бо йа — ка́е — старї́й, ни мо́жу йїх доўко́ла обї́ти“. Але той хлопець з батогом йак обїйшоў доўко́ла них, збиў йїх до кўпи. Ка́е: „Шо-б йа тибі́, сїну, подаруваў за ту шту́ку?“ — А він ка́е: „А йа зна́йу шо? шо дасьтэ́, то те́ бу́де“. — „Йа ти дам таку́ моше́ночку — а дайу́ тибі́ поробны́у — а йак схочеш гро́ші, не́йу потрасеш, та й гро́ші за́ра бу́дут“. — Та й той хлопець ара́дуваў сьа, пішоў до свої́х овець, позавертаў, і пробўи́и ту моше́нку, чи бу́дут гро́ші. Потрас не́йу — ма́йи по́ўно; висипа́йи у ша́пку — са́мі червїньцьї. Але він не ма́йи шо робїти: бу́ду тра́сти кї́лько.. по́ўну ша́пку шо-б натра́с. — Трасе́ зноў натра́с по́ўну ша́пку і не ма́йи де поды́ти. Найшоў кїньску го́лову, насїпаў тудї тих гро́ші і закопаў під межэ́йу. — Йак ко́лі прїйду́, то йа йїх возьму́. — Аж він ті віўцы зане́аў і пригнаў до пана, повечераў і лыг сибі спа́ти. Али спит і дўмайи, ка́е: „Йа ўже заўтра ни жену́ ўове́ц, йа ўже бу́ду поверта́ти до сво́ю ба́гька наза́д, до до́му“. — Забраў сьа́ра́но і ви́браў сьа, шо пан ни знаў наві́гь, фты́к. Пішоў там на те по́ле, де він сховаў ті гро́ші — не ма́йи де поды́ти йїх; по кишеньбах пороскидаў, за па́зуху, забраў ўсьї гро́ші. Прихóдит до ба́гька — ба́гько бїдний, хаты́нка така́, йак та-ўо́ Мазе́пова*). Але йїму ўже ўстїд робїть сьа, шо він ма́йи дўжи ўобдерту хаты́ну. Ка́е ба́гько: „Ни ма́йу хлы́ба“. — Він ви́кинуў гро́ші: „Гды́ть, купїть, а бї

*) Милата Ричар, з прозвищем Мазена, господар у Берлині. О. Р.

буў хлыб. Уже хлыб майн, ше на приварок мукі пшенишної — выкинуў грóші шчэ на мукú. Те й він так сибі вийшоў на двір те й так дúмаи, і віньяў ту мошэнку і ка́же: Шо-би миньі такий палац стаў ма-льований, аш шо-б усьі здивували! — А палац стаў на тix мйá-стах такий, шо квiти рiвньи, на три пльóнтра (то ўже Гбсподь Бóг ў тi мошэньци буў, бо то святий отец Миколáй даў йиму), вiкна доў-кóла стáли чiсто залiвнi! А він зноў трасé мошанкойу, трасé зноў: Шо-б миньі такi стáли коньi, коньi с карiтоу! — Так він уже хóче йiхати на зальóти — ўже майн мур, грóші майн, ўже звичáйно Пáн-бiг йимú ўже даў — пiд гiншого царá, до крульа, за вóду. Але він запраг тi коньi сибi i йiде. То він йiхаў до водi, а водóйу йак пойдé? Віньяў мошэнку, затрác тóйу мошэнкайу: А-бi миньi залiвний мiст стаў! — I залiвний мiст стаў на-дúх. Али він прийiхаў до тóю пáна, до тóю крульа. Али той круль вийшоў на двiр, дiвить сьа по коньах: поўбiранi фáйно — запрóшуи йiгó до покóйу. От він там дайи йиму пiти там, йiсти i пи-тáйиць сьi йiгó: Вiтки пан йи? — Али він йимú сказаў, вiтки він — але він ка́же: Йáг-же пан сьудi мiг зайiхати, кóли тут дорóги нимá до мéни? — Но він ка́е: Йáг-же нимá дорóги? А йак йа прийiхаў? 'бо йá пiз дорóги йiхаў? — Али він до нéго ка́е: Но, йа ўже знайу, шо то йакá-сь штúка йи. Звiци с тóго бóку мóжи до мéни зайiхати, хто хóче, але звiци, звiтки пáн, то ни мóже на жаден спóсiб. — Но, та й вони там то роспитáли сьi там, чо він хóче, він йиму сказаў. — От, ка́же — йи, йи, йа майу донькú. Анú тут йiйi заклiчте, нехáй пан подивить сьа, чи сподóбайи, чи нi. — Прихóдит. Убрáна фáйно — варт подивiти сьа. Но, йа дам сво́йу дочкú за тебе, али тák, йак до мéни йи тi мóри, шо-би-сь вiсадиў садовинú тiм бóком i тiм бóком, вiд мéни аж до сéби; i зáрас шо-би-сь вiсадиў i зáра шо-б зацвiла (багáцько вимагáйи) i зáра шо-б зродiло, шó-би йа йiхаў, зáра йáблока булi! — Али він ўже с тим слóвом вiт пáна вiт тóю пойдiхаў. Прийiхаў до дóму i трéба ўже то... берé ту мошэнку, трасé: Абi миньi садовинá тiм i тiм бóком булá на-дúх, i зáра зацвiла i зáра зродiла! — Але дiвить сьа — ўже йи! са-довинá йи i ўже цвiтé i ўже зродiла! Запрагáйи тi коньi ўже зноў до карiти i прийiхаў а-ж до тóго царá. — Праўда, йи! йáк-iм казаў, i тák стáло сьа! — Но, ўже тепér дам, ўже йá ни мóжу ломiти слóво, коли тi постáвиу сьа с тiм! Йá-би-м сáм ни постарáў сьа так зрóбити! — I зáра на-дúх музiки, росписаў лiсти по мiстáх, по панáх, там де він знаў, по сво́йix (по фáмiльийi — додала стара Гананьиниха), та й вже висьiльа рóблять.

От по висьiльi він берé ту пáнну на пójazd на свiй i йiде до сво́ю ўбiйсьгá. Та пáнна так дiвить сьа на ту садовинú, йáблока рiвньи пáхнут, такi шо á! Прийiхаў си до дóму — палáци сподóбали

сьї йїї, ше мудріїші, йак у батька ў йїї! От она з ним була так мџи два, три дньї, штїри, і вона йїгџ випїтуїї: Вітки ти жиїїш? йакү ти майїш професїїу? — Він кае: Минї так Пán-бї даў, йа ни знаїу нїц. — Али скажї минї так праўду, йак! Пán-бїг так ни дасць, но трџба де-сь шо-сь робїти. — І він признаў сьа перед неїу. Али вони нольгаїли спати ў ночї і ўона від него ту мошџнку фкράла (огџ, будь здоровү, с празником! — сказала стара Гананїнїха). Йак хүтко ўкράла, і ше хүтши фтыклá, до свџго батька. Али він прикидаїть сьа: та нема йїї! — і мацаїть сьа до мошџнки — і мошџнки ни ма! і палаціү ни ма уже тих! (берї батїжџк, йдї ўовџц насти зноў! — сказав молодїї Микола Кравїцкїї, а стара Гананїнїха докїнула: То так! Йак колї-сь Пán-бїг дасць йакџ дџбре, то ни на дџўго!). — Али ўстайї рано — йїгџ батько питаїть сьа: А де твоїї тї палаці подїли сьа? — Пán-бї минї даў, Пán-бїг вьаў! (Лџхко прїїшло — лџхко пїшло! — додав парубџк Антџшко Морџз) Ну, ви тату... йа вандруїу зноў, ўо-также, йак вандруваў. — Забраў сьї, пїшоў. Але пїшоў аж на те мїсце, де тї вїўцї він пас. Али дївить сьа: хџдьать вїўцї, йїднá чередá і дрүга. Але він тї вїўцї пїзнаў, жи він йїх пас, али він пїшоў сїбї до тамтїх ўовџц, шо він завертаў йїх. Прихџдит: сидїт дьїд той самїї. — А шо-ш ти, сїяку? Гарás тїбї з мошџнкоїу з мџїу? — Та гарás, али ни на-дџўго. А на-шо ти такїї дурнїї! на-шо ти жињцї праўду сказаў! Ну, ўже, нїбџжи, пропáло, ўже трүдно, шо-бї-сь тџїї мошџнки від неїї вїдер... Али маїу надїїу, шо ти йїї відберџш на-зад. Тут пїдї до лїса, до тџўо лїскá возьдї-вџ, там над дорџгоїу стоїг йáблоньа, і то невеличка йáблоньа, низџнька. Там на нї йї йáблока, такї, шо нїтдџ нїма — і ти тих йáблок сїбї нарвї, кїлько мџжиш донџсти. — Али він пїшоў. Прихџдит до тџўо лїскá — запахли йїмү. Али-ж дївить сьа: йї. Віа тих йáблок зачаў рвати — џджи такї йáблока йак грушкї дџбрї! Та й він йїх вїрваў вїсьїм і ни мї донџсти. А пахнут ше далџко, йак идџш. Али той дьїд йїму казаў: Йдї ти там до тџўо мїста, де ўона рав-ў-раз йї. Али переберї сьа так на-бїдно дүжи, латүн так чџрнїї і с тим пїдїш, с тїми йáблоками. — Та й він прїїшоў там до мїста, сїў сїбї пїд мүром, тї йáблока постаївїў, стоїать коло него. Али казаў: три дукати за йїднџ йáблоко! — Али прихџдит вона самá — він йїїї пїзнаў, шо то йїгџ жїнка, али вона не пїзнала йїгџ. — Шџ ти, чоловічї, хџчїш за тї йáблока? — Три дукати. — А мџе бїдї мџньшї? — То йїднá цїна, три дукати йїднџ. — Та й вона вїньала ту мошџнку, вїньала три та й дала йїмү. Али вона вїїмáла, а він за мошџнку, вїдер від неїї, хапнүў, тих йáблок вїдрїк сьа, йак пїшоў межи мүри, — пропáў. Она ўпáла посџрид мїста та й кричїт: Їваўт! — Він з мошџнкоїу прїїшоў аж до дџму — одже ше не вїрит сам сїбї, шо він йї хапнүў... А мџи дүрно?

Можі вона пішла до інших рук, та й вже шобє ни б́ули?... І він віньау́ собі ту мош́енку, вийшоу́ на двір, стау́ собі ў такім куточку і б́уде пробувати, чи ўона б́уди давати гроші. Али потра́с не́йу — йи! по́ўна! викинуу́ ти са́мі гроші, шо в ра́зу трас. От, хвалити Б́ога, шо йа д́истау́. Уже на-за́д до не́йи ни пойд́у і ни б́уду ны́ц казау́ наві́ть. Та на-шо́ миньі такі пала́ги! — йа собі... ха́та пр́оста шо-б була́ д́обра, хлы́ві д́обри, товару по́ўно шо-б б́удо́ (то ўже по господарски, по па́ньски ўже ны́ — за́мѣтив Микола Краві́цкїй), ч́етверо ко́нїй, вовів два, і йа собі ўо́жену́ сьа... — І він собі пішоу́ до господа́ра, посва́тау́ і вьзау́ собі жінку. Мужі́к д́обрий... і собі жили до сме́рти, та й вже по ц́ілі справі. Та й поме́р — та й мош́енка пропа́ла! (Па́ньї до ча́су була́, а б́їда то до віку! — докинула стара Гаваньїни́ца).

Від госп. Гандруха Краві́цкого зап. в марті 1894.

Паралелі гл. Аеанасье́въ, Народныя русскія сказки II, 118—138; IV, 236—248; Hahn, Griechische und albanesische Mä́rchen I, 109—114; Basile, Pentamerone, übers. von Liebrecht, II, 3—12; Шидди-Ку́тъ, гл. XIII (перекл. в Этнографическомъ сборникъ, т. VI.) I. Ф.

4. Чудесні коні.

Мау́ ба́тько три сині́; два му́дрых, а йіден дурний (та́ йак той Франко Цегóлникіу́). Під мо́реж мау́ поле, — там на тім по́льї посє́йїали пшени́цьбу, і ў де́нь та пшени́цьа д́уже була́ фа́йна, а ў но́чі шо-сь прійди́ і сќуси ту пшени́цьбу (ны́би зы́сьть) ч́исто. Та й ка́жи ба́тько до то́ю найста́ршоу́ сїна, до то́ю му́дроу́, ка́е: Пішоу́-би-сь, сїну, пішоу́-би-сь на-ні́ч, мо́ї б́ї-сь шо зла́пау́. — Пішоу́ той син, трóха там посідьїу́, посідьїу́, сон йи́го зморїу́, засну́у́; та й засну́у́, та й пшени́цьбу зы́ло шо-сь, прійшло́, та й він ни знау́ шчо. На дрóгу ні́ч пішоу́ дрóгий син, той му́дрий ше. Та́е засну́у́, та й та́е ни знау́, шо зы́ло ту пшени́цьбу. А на трéтью ні́ч ка́е той дурний: Та́ту, йа́ — ка́е — під́у. Ка́же: Йа́ му́шу зла́пати, шо то зы́да́йи ту пшени́цьбу. — А ба́тько ка́е: та де́, ти та́кий дурний, де́ ти там... шо́ ти б́удиш в́иды́ти! — Пішоу́ той дурний, пішоу́ там до то́ю по́льа, там сто́йала така́ йа́блінка коло то́ю по́льа. Він вьзау́, вильїз на ту йа́блоньбу, і ни спау́, так сидьїу́, аш прійшоу́ кінь в мї́сяцєж. Прійшоу́ піт ту йа́блоньбу і стау́ ч́ухати сьі. Він по-малє́ньку так за́чау́ злы́зати, і весьїу́ на то́ю коньа́ і прійїхау́ аж до до́му, с тим конє́м. І прійїхау́ до до́му, — і мау́ коньа́ ў до́ма тако́ю сухо́ю і він зьау́ то́ю коньа́, вигнау́ так на ву́лицьбу, а то́го пу́стїу́ до ста́нї фа́йного. На дрóгу ні́ч пішоу́ і зноу́ так са́мо вильїз на те дере́во. І прійо́ди ше кінь зі со́нцєж, — прійо́ди зноу́ там до то́ю само́ю де́-

рева і зачаў зноў чухати сьі. І він фсыў зноў по-маленьку на него і ўже маіи два. На трэты ніч зноў пішоў на те місце і прышоў кінь зноў в зоройу. І він зноў по-маленьку так на него, зноў ўхопіў сьі і прыіхаў до дому, ўже маіи три коньі, такі йак... — Али йіден цар росписаў лісти по ўсых сєлах, по ўсых містах, і кажи: Мोजи-б такий йакій знайшоў сьі, жи-би на трэты пльонтро с конєм віскок. Подаруйи йимў своюу половину добра і своюу дочку дайи за жінку. Али ті браті мўдрі маіи такі коньики своїі, а той дурний тат-жи маў. І батько каже: Йідте ви ўбїдва, мोजе ви котрий віскочите. — А той дурний каже: Тату, йа поїду. — А батько каже: Дє ти, такий дурний, сїну, куді ти там вийїдиш! — А він кажи: Тату, ви ни дивїть сьі, жи йа дурний, а йа — кє — найхўтше віскочу йак хто. — Али ті мўдрі кажут: Ти нєвїть — ка — ни йїдє, бо ти нам ўстїду наробїш, йак вийїдиш такейу хабєтойу, йак ти маїиш, сухойу. — Али ті браті поїхали, а він сїбі пішоў до станы, вївїў йїдноўо коньа, зі сонцем, і подивїў сьі йимў ў вўхо. Вївняў в вўха ўсьо на сєбї ўбраньа паныске, ў вўсы сидыло, і ўбраў сьі і фсыў на него, на тоўо коньа, і поїхаў: А йак прыіхаў там, и но-тїлько тудї прїгнаў, і зєра там віскок с тим конєм і хўсточку передєр, вьєаў кавалок сїбі, а кавалок йїї даў, панны, і на-зад поїхаў. Прыіхаў до дому, пустиў коньа до станы, скїнуў той мўндур паныский і фсалиў конєві ў вўхо, і ўбраў сьє те шматьє своїй, те бїдне, і прышоў до хати, сьї і сидїт. Прыїхали ті браті йїго, мўдрі ті, і батько нїтаїи: А шо там, сїнї? Заручїли-сьєти котрий — кє — чи нї? — О — кє — тату, дє там! Пєн — ка — прыіхаў йакїї-сьє такий, коньа — кє — маїи с сонцем, — кє — 'к там но прїгнаў, так віскок і хўсточку передєр і вжє. — А той дурний кє: То — кє — йа сам буў. — А онї каут: Ідї ти, дурний, ти с тєйу хабєтойу кудї там віскок-їсь (вїліа-їсь)! — А — кє — а-нў, йїдыть-но, братї, подивїть сьі, і вї, тату, йакї йа коньї маїу! А вї менє — кє — дурнїм робїте! — Али той цар росписаў, до него написаў: Жи маїи таких три ўособї, жи чи він йїх побїй, йїдєн з двомє гєловами, а другїй с тромє гєловами, а трєтїй зі штирмє гєловами. Каже: Йак ти йїх побїиш, то мойу дочку за жінку вьєзмєш. — Так він дўжє зажуриў сьі с того, каже: Дє-ж йа мोजу побїти таких, жи він маїи три гєловї і штири! — Але пішоў він, влїз пїд мїст, пїд деревїанїй. Йїдє той йїдєн з двомє гєловами бес той мїст, і но-тїлько вїїхаў на той мїст, і фпаў кїнь і адох йїму (і згїнуў на тїм мїсци). Так він каже: коньу мїй, коньу! чи тї — кє — нївкї ни йїў чи ни пїў, чи бес того Попельуха маїиш погїбати? (А він писаў сьі Попельух, той). Та й кє: Вилїзай-но, Попельуху, бўдємо сьі трєха бїти — кє. — Той вїлїє с-пїд того мєста, ачали сьє бїти, і забїў йїго той Попельух, того з двомє гєловами.

І взяў, вліс під другій міст, під залізний. Аж надїхаў зноў той с трона́ гóловами, і так са́жо, йак вї́хаў, і ўпаў кінь йимў, і звоў... і зробіў сы неживий. Та й він зноў ка́же: Кóньу мій, кóньу! чи ти ниньки ни йіў чи ни пнў, чи бес то́го Попельху́ ма́йши тут погібати? — Ка́же: Вильза́й-по ти, Попельху́, бу́дем во́йну то́чити. — Той вільза, зачалі́ біти сы, і той Попельху́ такі забіў і то́ю. Влиз зноў піт ка́мняний міст, ка́е: Кóби ше мнї́ то́го йїдно́го! — Влиз зноў піт то́й міст і прїйїхаў зноў той зі штирма́ гóловами, и но кінь стаў на мóсьты, та й зноў ўпаў. Та й ка́е: Кóньу мій, кóньу! Чи ти нинї́ ни йіў чи ни пнў, чи бес то́го Попельху́ ма́йши погібати во́зде дўрно-пу́сто! — Вильза́й, Попельху́, бу́дем во́йну то́чити! -- Йак той вільза, йак зачалі́ сы біти, і то́й забіў зі штирма́ гóловами ўже то́го, ўже ни міг рату́нку да́ти....

Записано від господаря Миколи Кравіцкого в 1893 р.

Паралелі: Игн. з Никловичь, Казки, 46—52; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 262—267; St. Ciszewski, Krakowiacy, monografia etnograficzna I. 186—188. I. Ф.

Б. Вдячні звірі.

Ма́ла ўдови́ця сїна йїдно́го і далá йїму два рїньских, й ка́же: Йди шо купи́ до мїста, жи́би-сьмо ма́ли шо йїсти. Він іде, йде, йшоў до мїста, дївить сы: бїи чоловік пса. А він до не́о ка́е: За шчо́ ти йїго бїиши? йак ма́йши йїго біти на сме́рть, прода́й мнї́ йїго. — Ну, го купи́ собі ў ме́ни, шо дасїши? от, да́й мнї́ там кїлька шўсток та й бїри́ собі. — Той взяў, даў йїму пїать шўсток за то́ю пса. Взяў, запла́тиў і нїсе́ йїго до до́му. Здиба́и зноў дру́жо́ю чоловіка: бїи ко́та. — Йак ма́йши йїго біти, прода́й мнї́ то́го ко́та. — І даў іи за ко́та та́джи пїадесьа́т гре́йцарїў. І взяў та́джи собі до до́му, нїсе́. Здиба́и зноў... ўже ма́и то́ю ко́тика і пє́сика, — здиба́и зноў тре́тьо́го чоловіка на до́ровы, йак ўже йде до до́му: бїи ву́жа чоловік. За шчо́ ти, — ка́же — чоловіче, бїиши то́ю ву́жа? прода́й мнї́ йїго. — Йа йго за те́ бїу, бо він мо́же кого уку́сити. — Йак ма́йши йїго біти, то лы́пши прода́й мнї́ йїго. Ка́жи чоловік: Купи́ собі. — От, шче ма́ю йїдно́ю рїньского, ўже-м купи́ пса і ко́та, шче й купля́ ву́жа, буди мойї́ цїли́ господарство. — Даў він за ву́жа та́джи пїадесьа́т гре́йцарїў, пїадесьа́т шче йїму зїста́ло сы — то йїго йїдзє́ня. При́нїс він то до до́му: пса, ко́та і ву́жа. Ста́ла сы з ним мати́ сварїти: Йа тебе́, сїну, пїсла́ла купи́ти шо йїсти, а ти́ мнї́, сїну, накупи́ таких дзьвїра́т йакїх,

жи страшно у хаті сидіти. Такого можна злібати де-будь. Типер ані йіго продасіш, нї шó зробиш з ним, і сам йісти ни майиш шó. — Він то віставіу у дома і пішоу шче раз вернуу сї до міста; купиу він пеови і котови хліба і вضاу, а гьля вужа купиу грісу. Купиу грісу і ўсипау ў дішку той грис і тоу вужа ўкїнуу ў ту льішку, межи той грис. І той вуж сидїу так чи биз рік і той грис йїу, і так йіго спас, такий сї зробиу глаткий і вилїкий... І той вуж сї прóси й до нею заговорїу: Берї мене і неси... А той вуж то буу найстарший віт ўсїх вужїу, він буу так йак крулем межи тїми вужами. — За тойи, жи тї мине викупиу віт смертї, діставїш типер вилїку надгороду. Берї-ж мене і неси, там такі і такі гóри йїст в лїсы, йа вже тибї буду погазувати, і мене тамтї мўсать викупити вужї, бо йа йївдим найстарший. Будут тобї давати грóши, то тї ни берї: будут тибї давати срібло і злото мїшками, кажї: ныц йа ни хóчу, іно минї даїти той перстїнь, жи той вуж майи на сибї (с тоу вужа той перстїнь), то вони ни схтять тибї даїти. Али тї вертїй сї зо мноу на-зад до-дóму: йа йїго віткупїу віт смертї, йа йїго гудувау, сї мнї той перстїнь сподóбау, — то ўони тибї мўсать даїти. Бо йак вóзьмиш грóши мїшок дадўт тибї, то тó будут самї галбї; то ўони тибе — будиш ітї до дóму, то на дорóзї тибé злїдять. (Так до него казау той вуж, шчо він йїго вігудувау). Той перстїнь йак з мене вóзьмиш, то будеш шчаслївим: насадїш йїго на палїц, йак ним повэрнїш, шó сибї замїслиш, то то ўсё будиш мау (так до него вуж говорїу). Тї-сь минї зробиу добре, — так каже вуж до него — а йа тибї зробиу шче льїпши. — От, хтїли вже йїму даїти той перстїнь з него. Йак той перстїнь дали йїму, йак він насадїу на палїц, і спогадїу сибї: Жи-б йа, йак йа прїїду до дóму, — йївдим такий бідний, і мойа мама, то йак прїїду до дóму, жи-би-ж мау йїлзєнья і пїтья. — Прїїшоу ін до дóму: Так йак помїслиу, і тó майу. — Типер ше повернуу перстїнь: Хóчу, жи-б минї стау файний палцац, такий, йак то панї майут, грабїóве. — І стау жи йїму татжи такий палац, йак помїслиу. Зробиу сї палком вилїкїй пан, бо усю майи. Мати сї дївуїї: Сїну, шо то йїст такеїї? — А відити, мамо, ви-сьти мине сварїли, минї так Бог дау. — І дивїуть сї навїть йїму і ў тїм силї льўди, шчо перши буу такий бідний, а типер таким паном сї зробиу.

Та й він ўже сибї так буу мóжн з рік, шче ходїу кавальїром. — А типер ўже сї, сїну, ўоженї, чо́гó ш так будиш ходїти кавальїром — йїздїсь таким паном богатим, чо́гó-ж будиш кавальїром ходїти? — Та шчо-ж, мамо, та йа прóстоїї хлóпки ни вóзьму. — Взау той перстїнь, обернуу, і чўїи він, жи там ў йїдно́го крульа йїст дочка. І спогалїу сибї так, замїслиу, шчо йа йїїї хóчу взыати за жїнку. І йак той перстїнь обернуу, і ф тї хвїлї стау він там, ў тоу крульа. Так той круль сї

шчудоваў, по йако́му він так до не́го зайіхаў — бо то́ було за мо́рам. — Йак ти — пита́йце сьі кру́ль то́ю — йак ти сьуда дойіхавісь до ме́ни? — Йі де схочу, то йа мо́жу ігі і йіхати. — Ка́жи, так до не́го той кру́ль: То с те́би йіст йакий-сь вели́кий фильзо́ф. Ну, йак ті йі такий фильзо́ф, а хочіш мойу́ дочку́ вьза́ти, то йа да́м за те́би. Али зробі́-ж ми́ні та́к: вимуруй-жи ми́ні такий мармуро́вий пала́ц за два́йцять шті́ри го́дінні, то йа да́м за те́би свойу́ дочку́. — Він той пе́рстинь оберну́ў і та́к сьібі заміслиў, і ў ті хві́лі стаў пала́ц мармуро́вий. Ми́нуло два́йцять шті́ри го́дінні, він пішо́в і замельдуваў то́му кру́леві: Вже йіст гото́у. — Той сьі кру́ль аш шчудоваў: Шо́ то йіст за коме́дїя, шчо йа йізде́м кру́ль, ма́йу свойі́ во́йско, то ми́ні тре́ба такий пала́ц муро́ва́ги без де́сять лы́т, йак він поста́виў за два́йцять шті́ри го́дінні? Ну, то́-сь зробіў, шо-м сьібі казаў — так ка́жи кру́ль до то́ю сво́ю зьа́тба — типе́р йа шче хочу́, жи́би шче ми́ні бу́ло.... до то́ю пала́цу зло́тїй бу́рок, то́ допіру да́м за те́би свойу́ дочку́. — Той пе́рстинь вьзаў, оберну́ў, і сьібі та́к заміслиў: Жи-б ми́ні ў ті хві́лі ста́ло (зло́гий бу́рок). — І вже му́сьиў за не́ю да́ти свойу́ дочку́. — Му́шу за не́ю да́ти, бо він йіст мудрі́йший йак йа — та́к той кру́ль казаў. І зробі́ли вони́ вже ве-сьи́ля, і йіму сьі ни сподо́бало та́м бу́ти. Вьза́ли шлюб, і він сьібі та́к поми́слиў: Типе́р — (оберну́ў той пе́рстинь) — типе́р йа хочу́ бу́ти с sweйу жо́ноўу на-се́рид мо́ріў, жи́ би ми́ні стаў пала́ц на-се́рид мо́ріў, такий, жи́ шче жа́дин цар ни ма́йи — та́к сьібі заміслиў. І та́к ста́ло, йак він заміслиў: пала́ц на-се́рид мо́ріў, і він стаў ж жі́нкоўу. Уберну́ў він зноў пе́рстинь і сьібі поми́слиў: Жи́-би ми́ні ста́ло кі́лька ре́гі-ме́нтїў во́йска коло ме́ни. — Ста́ло коло не́го і во́йско, кі́лько він хтьі́ў. Типе́р вже йа сьі ни бо́йў ны́кого. Стаў він лы́цши́й, бі́льший кру́ль, йак йіго́ тесьть.... Він сьібі заўсьи́гди ж жі́нкоўу ночуваў сьібі ў покoўу. Али жі́нка йіго́ ста́ла пита́ти сьі: Шо́ то йіст таке́й, ти йізде́сь мій муж, типе́р скажи́ ми́ні праўду, ни ма́йсь сьі ми́не чо́го бо́йати, бо ти мій муж, а йа тво́я жо́на. — Йак ста́ла йіго́ просі́ти, і він зьаў, сказаў праўду. Ка́жи: Йа ма́йу такий пе́рстинь, шчо йак йа ним пове́рну, шчо сьібі замісьи́лю, то те ма́йу. — І заўсьи́гди він тримаў той пе́рстинь на ру́ці, на па́лци. І той пе́сик і ко́тик та́г-жи, шчо він купиў, то та́г-жи бу́ли з ним, де він ішо́у. Польга́ли вони́ ў но́ці спа́ти, і він засну́ў тве́рдо; ўзьяла́ з не́го жо́на і той пе́рстинь зде́рла йіму́ с па́льця. І та́к сьібі — ўже ўо́на наса́дила на па́лец на сві́й і та́к сьібі спога́дала: Шчо́-би йа бу́ла ў сво́ю отця́ на-за́д — та́к сьібі поми́слила. Та й він зістаў сьі по с пе́сиком і с ко́тиком. Прибудіў сьі він: ни́ма ны́ц, а́ньї во́йска, а́ньї жі́нки, но-ті́лько зістаў сьі с пе́сиком і с ко́тиком. Подивіў сьі він на ру́ку: уже пе́рстиньа ни́ма! — О, типе́р йа зістаў ўже дупі́ру бі́дний! — Ка́жи до не́го пе́сик і ко́тик: Ни бі́й сьі, наш па́ни, ти-сь на́с

відратуваў віт смерці, а ми тебе відрату́ймо шче. — Ка́жи пэ́сик до ко́тика: Усьады... Ёа́ буду плісти, а ти ўсьады на мени́ і ёа́ тебе́ буду́ вэ́сти чырыз мо́ри, аш туді́, де вона́ йнст, до йі́і отча́, то ми ше той пэ́рстнй дста́немо у не́іі. — Пры́іхалі воні́ чырыз мо́ри, пэс і кіт, і ка́жи пэс, вже ёак пры́іхалі туді́, ка́жи пэс до ко́тика: Зва́йш ти шчо, зла́пай-но ти миш. — Пішо́ў ко́тик, зла́паў миш. — І іді́ ти, сьады́ під поро́гом з мишо́ў і трима́й ў гу́бі (А то́ бу́ло ў но́ці). Уна, та па́ны, ма́йш пэ́рстнй ў гу́бі —, і слуха́й, сиді́ піт поро́гом — так кава́ў пэс до ко́тика — ёак-но бу́днш слуха́ти, ёак хто двірмі́ рі́чнш, бу́ди йшо́ў на двір, то ти ёак найху́тнш іді́ до покoйу іс те́у мишо́ў, — ўна́ той пэ́рстнй ма́йш ў гу́бі, та па́ны — ти по-ти́ху пры́іди́ до лі́шка, і те́у мишо́ў іі́ так потерні́ по гу́бі, і вона́ сы́ абры́ди, ска́н: тфу, тфу! цо то та́кіго! — і той пэ́рстнй ўпаде́ іі́ з гу́би на зéмлю, а ти ёак найху́тнш хапа́й за той пэ́рстнй і тисні́ сы́ під двэ́ри. Ёак она́ плы́нула, той ко́тик ўхопі́ў за той пэ́рстнй. Она́ сы́ зі́ сну́ дужы́ зьака́ла сы́, ста́ла у покoйу крч́аці, аш ті́ слуги́ почу́ли, пры́ішли́ ху́тко під двэ́ри: шчо то та́кеіі́ за крч́к? — А ко́тик ёак найлу́тнш с пэ́рстнем уты́к на двір. А пэ́сик чика́ў на двoрі́. Ка́жи: Ма́йш? — Ка́жи ко́тик: Ма́йу. — Ну, сы́да́й типэ́р на мени́ — так ка́жи пэс до ко́та — і йі́дзьмо на-за́д до сво́ёу па́на. — Сы́ў ко́тик на пса іс тым пэ́рстнем; алі́ вй́іхалі воні́ насэ́рид мо́ра, — пита́йнт сы́ пэ́сик ко́тика; Ма́йш пэ́рстнй? — Ка́жи: Ма́йу. — Йі́дут, йі́дут зно́ў кава́лок, ка́жи: Ма́йш? — Ко́тик хты́ў скава́ці: ма́йу — та й той пэ́рстнй ўпа́ў ў во́ду. Ну, та й ка́жи ко́тик до пса: Та́ й вже фпа́ў мины́ ў во́ду. — Іді́-ж мины́ типэ́р ла́пай́ рй́бу і шука́й мины́ то́ўу пэ́рстнья, бо то́ рй́ба ўхопі́ла. — Ёак ста́ў ко́тик шука́ці за тым пэ́рстнем, пат́аці сы́ рй́бі іті́ глубо́ко ў во́ду — ка́жи рй́ба: Ёа́ ма́йу. — Йді́ з на́мш на-вэ́рха, зо мно́ўу — так ка́жи ко́тик до рй́бі — той пэ́рстнй віддасй́ш, дста́ннш вилі́ку над-горoду, — Вза́лі пэс і кіт... та́ рй́ба підй́шла до горі́, пэ́сик іс котoм взы́аці ту рй́бу роздэ́рлі́ й той пэ́рстнй добу́лі, і так йі́дут до сво́ёу па́на да́лы. Пры́іхалі воні́ до сво́ёу па́на. Пита́йнт сы́ па́н: А шо́, ма́йнт? — Ка́жи ко́тик: Ма́йно. І па́н сы́ дужы́ ўты́шыў, жи воні́ йі́му на-за́д дста́лі йі́го пэ́рстень. Наса́дй́ў ін на па́лиц і та́к сибі́ помы́слиў: Шчо мо́я́ жона́ так ми́не побі́діла, нех вона́ до мени́ тепэ́р пры́іди́! Убери́ў пэ́рстнй й та́к сибі́ помы́слиў. Йі́хала вона́ до не́го, і він той пэ́рстнй оберну́ў: Шчо она́ ми́ні́ бу́ла во́рогом, шчо типэ́р нех вона́ у мо́рах пропаде́, нех сы́ вона́ фто́пи! — Уже́ кй́не́ц. Уто́піла сы́ за ту шту́ку.

Записано від кравця Юська Захарчука в марті 1894.

Паралелі гл. Аванасьевъ, Русскія нар. сказки II, 118—133 і IV, 236 — 248; Cisze wski, Krakowiaczy I, 115—116; Вук Стеф Караджич, Српске народне приповјетке. У Бечу 1870, ст. 10—14; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 89—93; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 109—114. I. Фр.

6. Молодильна вода.

То буў собі йіден круль. Маў три сині. Так він собі казаў спростити паніў, лісти пороспісуваў, што-б зыхали сьа до нео. Али він зробіў той баль собі, пані позыйжджали сьа, і каже до них: „Шо-б то робити, шо йа старій, а йа хочу бути молодій? Угадујти, йак то робити?“ Али жадного ни ма такого і нхито то му ни зробіт. Порузыйжджали сьа пані ўже, і той найстарій син каже: „Тату́нью, а-ж за мо́рами йи така студня і там йи така вода; те́йї воді дістати і ўуміти сьа, то буди молодій. Али, тату́нью, дайти ми́ні во́йска і гро́ші, то йа поїду, то йа вам дістану“.

Али вьзаў він, даў йіму во́йска і даў йіму гро́ші, і поїхаў. Прийжджайи він на мо́ри — йи три дорозы на тім мо́ри. Али міркуји, на котру дорору бра́ти сьа йіму. Али він ўзаў сьа на льву дорору. І йак він поїхаў, виїхаў по-серид мо́ра, вода ста́ла драгльа́ми, и він стаў і стоїт. Шо робити — треба те во́йско цивільни вітонати, а та старшина́ то дістанеть сьа з ним, бо не ма сконд годува́ти тілько. Він стоїаў на тих мо́рах рік і два місьацы і ни міг виїхати а-ны сьуди ны туди, стаў та й ўже. Але той ба́тько вичекаў ўже... виїшоў рік і два місьацы, і роспісуји зноў лісти по свої́х папа́х, шо-б зыхали сьа, и він собі зноў баль бу́де справляў. Позыйжджали сьа пані, там собі пїут, йідьать, і він каже: „Мо́же з вас такий йи, шчо хто мо́же зна́йи, шчо-б чоловік молодій стаў?“ „Жа́ден — ка́же — ни зна́ймо“. — Уже ті пані зноў порозийаділи сьа, ўже по тім бальу, а той син кае до нео, той середу́шчій, кае: „Тату́нью, йа поїду, то йа вам ўже привезу́. Дайти ми́ні во́йска, гро́ші, — йа йіду“.

Ба́тько йіму даў во́йска, даў гро́ші, і він забраў сьа й поїхаў. Прийжджайи на мо́ре — йи три дорозы. Але міркуји: „На котру то ми́ні йихати с тих, на тих три дорозы?“.. Але поїхаў у середню дорору. Йак він поїхаў, зайіхаў по-серед мо́ра тій застановіў сьа. Вода ста́ла драгльа́ми і йихати ни мо́жна. Стоїа́ть. Шо будем робити? треба троха во́йска вітонити, а ті старші дістаўуть сьа. Шо робити — ўже стоїа́ть рік і два місьацы. Ба́тько вигляда́йи, ўже рік, два місьацы ўже — ни ма! Роспісуји зноў лісти по тих папа́х; зноў баль хоче справити (за кужди́м си́ном му́сит справити, бо ўжі нимá). „Мо́же хто межи ва́ми

їи, що можете знати, що-би молодий стаў, вісімна́йцьць літ стаў молодий?“ (А вже моє маў шісьдеся́т — а він хты́ў молодий бу́ти!) — Вітка́зуїи до не́о, що ні́, ніхто́ не помо́же. Ї́ак Па́н-біг ни помо́же, то ўже ніхто́. Поро́выжджа́ли сьа пані́, та й той наймоло́тній сін ка́е: „Тагу́нью, йа по́йду, йа вам ўже привезу́. Али ми́ны да́йти во́йска шма́т й гро́ші шма́т“.

І він даў йі́му во́йска, даў гро́ші, ін по́йхаў. Ї́ак він по́йхаў, при́йжджа́їи на мо́ри — йи три до́розы. Але й він сибі́ мірку́їи: „На ко́тру то ми́ны й́хати?.. Але по́йду на пра́ву“. — По́йхаў на пра́ву до́роу. Так він по́йхаў, по́йхаў, і за́йхаў посере́д мо́ра, і й́де да́лы — вже ми́нуў по-се́ред мо́ра. Але так й́де, по́ки до кінца́ ни дой́де, на тамто́й бік. При́йхаў ін на тамто́й бік мо́ра, ўже во́ду пере́йхаў. Ді́вить сьа, сто́їт ку́зьня на бе́ревы́ під мо́рами, і шо-сь там да́нька́їи ў ті ку́зьні. Али він сам зьлы́з, во́йска поки́нуў на тім, шо й́хали, а сам пішо́ў до ку́зьні до те́ї. „Слава Бо́у!“ — „Слава на ві́ки!“ — Пи́таїи́ть сьа той кова́ль: „А ві́тки ви тут за́йхали?“ — „Йа за́йхаў а-ж с тамто́ўо кра́їу, за во́ди“ — „А за чі́м-жи ви тут при́йхали?“ — „Йа при́йхаў, йа хо́чу діста́ти во́ди“. — „Йако́ї во́ди? — „Йа хо́чу тако́ї во́ди діста́ти, ста́рий чо́ловік жи́-би зро́біў сьа молоді́й, вісімна́йцьць лі́т“. — „Ни такі́ бу́ли му́дрі, а те́ї во́ди ни діста́ли, і ви ни діста́нити“. — „Йа — ка́е — му́шу діста́ти во́ди“. — Кова́ль ка́е: „Но, й́ак ти та́кий завзя́нтїй, а-бі-сь там досту́пїу. Там не мо́на досту́пїти на жа́ден спосі́б. Там сто́їт ва́рта, там у бра́ми видмі́дь приві́заний сто́їт, то ви там ни досту́пїти. Али на́ тибі́ чо́ўник і мо́лото́к і й́ди, на го́ру й́ди, там го́ра йи така́“... Взьаў він чо́ўник той і мо́лото́к і й́ди під го́ру. Али він й́ди та й й́ди та й й́ди, а тим мо́лото́ком фу́рт у чо́ўник цо́каїи і да́лы й́ди. Вий́хаў на го́ру, зьлы́з с то́о чо́ўника, ді́вить сьа: й́акїй-ісь фі́льва́рок сто́їт. Він зибра́ў сьа, пішо́ў до то́о фі́льва́рку.

При́йшоў під бра́му, — видмі́дь спит, приві́заний на за́льзі́нім ла́нцуху́. Жо́мны́ри спля́ть, ва́рта. Так він — ко́ньи сто́я́ть, іе сьї́длами, — він при́йшоў на той дві́р і пішо́ў до студи́ні і во́ди набра́ў у фла́шку і пішо́ў під ві́кно: сьві́тить сьа! Пішо́ў ді́вїти сьа під ві́кно, хто там йи. Ни́ма ні́кого, ля́мпа сьві́тить сьа на сто́лы, ка́ва сто́їт ву скля́ньцї́ і рога́льок ле́жїт. Але він пі́с ква́тиру вьлі́з, каву ви́пїў, рога́льком закусї́ў, ді́вить сьа — па́нна мо́лода́ ўу посте́лы спит. І він пішо́ў до те́ї па́нни і йи́ там зга́ўтува́ў на посте́лы і вона́ ни чу́ла. І він сибі́ забра́ў сьа, на-за́д с ква́тири вильзі́з, сьї́ў на сто́лы, вьзаў папі́р, написа́ў ка́рточку і на посте́лы кі́нуў ту ка́рточку, (жа́йїш приві́аку!) і сам пі́з ві́кно і пішо́ў. Вий́шоў ў бра́му — ва́рта спит; ін по-тихе́нью і пере́йшоў. І при́йшоў до сво-

їх жоньїр: „Вже — кáе — йа дістаў! Типér йїдьмо у свїй край на-зад!“

Али вони йїдут і йакурáт посéрид мóра прїйїжджаўт. Али дї-вить сьа, пїзнайї: йбо брат стоїт на мóри. Прїйїжджаїи блїшши до них: ўони ўобїдва стоїаьт. Али зачали ўохóту сїравльáти сїбї, шо ўже рїк і два мїсьацьї, а йїх не вїдбїў. І ўони до нео: „Чем ти ни йїдиш до дóму?“ — „Йа топїру поїхаў і на-зад вертаїу сьа, а ви ўже пої-хали рїк і два мїсьацьї, і на-зад ни мóити йїхати“. — „Коли ми заїїхали у такў рошчїну і ни мóим вїйїхати. Али поможїть нам йак, шо-б ми вї-йїхали“. — Али вони мáли йакї-сь там ланцухї, учепїли, і те вóйско зачалó тьагнути і йїх прїтьагнуло до сéби. Вїйїхали на чїсту вóду, вьзали, забальували — тепér сїбї бóдемо трóха бальувáти. Онї сїбї там пїли, йїли, і той наймóлтшїй ўпїў сьа. І ўонї у нéго ту вóду вїдїкрáли вїд нéго, йїгó фльáшку вьзали, ў своїу вїльльали, а ў йїгó фльáшку вьзали набрáли водї ў мóрах і ўсадїли йїмў ў кишéньу. „Но, йїдьмо!“ Пойїхали.

Прїйїхали ўонї до бáтька фсы три на-рáз. Ти й бáтько кóнтит: „Де ви ўсьї три поздїбáли сьа? Наймóлтшїй поїхаў на ўостáтку, а ўсьїх прївїў. Ну, котрїй син дістаў тéї водї?“ — Наймóлтшїй кáе: „Йа дістаў“. Даў бáтькови ту с фльáшкойу вóду, шó-би молодїй буў, бóди ўмивáти сьа. А тї синї кáжут: „Тáгу, ни ўмивáйте сьа тéїу водóйу. Возьмїть пса і умїйти тéїу водóйу“. — Заклїкаў пан пса, ўубїлїў йїгó, те й той пес потрїскаў цáлком. Та й тїї синї кáжут до бáтька: „Вїїти, татўньу, ни будá-б вам смерть зáра?!“ — „Дай вам Бóже здорóўьа, шчо ви мнїнé вїдратувáли! Так-би йа буў зробїў, потрїскаў!“ — А той дрўгїй: „Нáте но вам мéїї водї, умїйте сьа!“ (ту вóду, шо вїн вїдїкрáў вїт тóго). Вьзавў бáтько, ўмїў сьа: буў старїй, зробїў сьа молодїй! —

Маў стрїльцьá бáтько своўо, — вїн сїбї ходїў пó льсї, пташїнў бїў. Дайї йїму бáтько тóо наймóлтшого. „На тїбї йїго до льсá і забїй йїгó! З нéўо шó-би-сь прївїс сéрци і мїзїннїй пáлец, на знáк мнїнї шó-би-сь прївїс“. — Но, али слугá, йак пан кáе, мусит слўхати. Вьзавў йїгó, завїў ў льсї. Маў собáчку зї собóйу той стрїлєць, і вїн тóўо со-бáчку вьзавў, забїў у льсї. Вїньавў ножá, распорóў тоўо собáчку, вї-ньавў в нéўо сéрци, завинўў ў папїр і сховáў до тóрби. — „Ну, а ти мї давáй палець вїтнўти, бо шо йа маў тїбї смерть зробїти, то йа псóви зробїў, а мнїнї тесé шкóда“. — Прївїў йїго до пинькá, той поло-жїў пáлец на пеньковї, той сокїроїу вїтьзавў йїмў пáлец мїзér-нїй; вьзавў хлїба і шмáти, йїмў той палець завїзавў. „Ну, те-пер сїбї йди, кудї хóчиш, а йа вертаїу сьа до бáтька до твóго і скажў, шчо йа тїбе забїў, бо ўже знáк маїу“. — И вїн забрáў сьа вїд нéо, пїшóў, а той пїшóў до йїгó бáтька. Прїхóдит до бáтька той стрї-

лєць. „Но, ўже-сь забіў?“ — „Вже“ — „Но, а майш тойи, шчо йа казў?“ — „Йи“. — Виймайи с тóрби сэрци і палиць: батько подивіў сьа — „Но, дóбре, шо ўже йиго не ма“.

Топіру тамтá пánна за мóрами вроділа сьа вже. Так йіи батько випітуйи: „Де, йак, по-йакóму?“ — Вона ни знáйи. Такій фстид! І ўона вроділа, вже той хлóпець йіи ростє та' йак в воді. І той хлóпець топіру йак наўчиў сьа лызати, він сибі польіс по піт лішками, сьуді, туді, і здібаў той папір. Вилызáйи на-сэрит покойу с тим папéром, она кáе: „Дай-но сьуді, дай-но сьуді!“ — Она перечитáла, здивувáла сьа: с тамтóу крайу, за мóріў прийіхаў, і вáрта стойáла, і видмідь у брáмі закóваний буў, і нй-хтó ни чуў, і прийіхаў і пітписáў, йак він зветь сьа і йак йиў батько!... Так вона... росписáла по цылім сьвiтi, шо-би де йиго здібати. Але вона взьалá, сьіла сибі на мóре з вóйском і йіде до йиго батька. Але вона допитáла сьа до батька; прийіхала до батька — царіцьа прийіхала, пánови ўуты́ха! Хоть він ни знáйи, але видит, шо порáдна. Отам прийімайи, зачалі роскáзувати ту штўку... — „Де вáші сині?“ — „Два — кáе — йи, а трэтього нима“. „Покажiть-но тих два“. — Заклікаў йіднóу пан; кáже вона: „Ти буў на мóрах?“ — „Буў-им“. — „Шо-сь ти там де видыў? — „Ныц не видыў-им, но зайіхаў-им по-сэрид мóра і стаў і стойав-им“. — Закликайи дрўгоу. — „Ти буў на мóрах?“ — „Буў“. — „Шо-сь ти там видыў?“ — „Ни видыў-им ныц; застрáг та й стойаў-им“. — „Давай трэтьоу“. — „А коли — кáе — трэтьоу ни ма“. Тупіру трéба шукáти — ни знáти де. Але росписуѳт лiсти по ўсых крайáх: чи не ма де такóу? на-дўх шо-б йиго знáйти і на-дўх шо-б буў! — Але найшли йиго и він до батька прийшоў. Али батько сидыў на дворі на стiльцы; áле дивить сьа, по хóды пiзнаў сво́у сiна, ідє. Батько вийшоў на-протыў нє́у і кльакнуў на колынах і колыньи до нєо дáлы йде. Али він приходит блiльше до батька, кáжи: „Шо ви рóбити? на-протыў мєни ви колынами лызайити? Йа тоу ни вáрт, шоб ви лызали до мєни колынами“. — Батька пiдвiў, прийшоў до покóйу. Та царіцьа сидит, чикайи на нєо. Кáе: „Ти буў там на мóрах?“ — Кáе: „Йа бў“. — „Шо-сь ти там видыў? — „Видыў-им ўсы мóри, і за мóрами кўзьньу видыў, і на гору вильіс чóўником; і прийшоў-им пiд брáму, і видмідь буў ввiязаний, спáў і вáрта спáла. І пiшоў-им до стўднi і воді набрáў, і пiшоў-им до покóйу, дивiти сьа, хто йи. І ни булó нiкóу: скльáнка стойáла на столi іс кáвоу; йа випиў, рогáльком закусiў, і сьiў-им сибі: прийшоў до своо вóйска і пойіхаў-им до батька“. — „Ну, тепér збирай сьа зо мно́у, пойiдемо до мєни!“ — І він зiбрáў сьа і пойіхаў. Привєзла йиго туді до батька до сво́у; і дупіру лiсти росписáў, пánьство взiхало сьа на висылá,

і вони собі пожинили сьа і ўже кінєць (і горілки збанец — додав господар Соколівський).

Від господаря Гандруха Кравіцкоґо зап. в марті 1894 р.

Паралелі до сеї казки гл. Nahn, Griechische und albanesische Märchen I, ст. 248—286; II, N. 72 ст. 64 67; Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, N. 97, стор. 55—61; J. W. Wolf, Deutsche Hausmärchen, ст. 54—64; Аванасєвъ, Народныя русскія сказки, т. II. ст. 23—65 (8 варіантів) і т. IV ст. (196—202), де вібрано богаті вказівки до порівнювачої студії про сю казку. I. Ф.

7. Три царівни на скляних горах і їх брат.

Буў йідєн цар, мав три донькі і йідноо сикка. Але йак він умераў, то росписаў ўсьі добра своїі на дыти. Йідну половицьу даў на три донькі, а друу половину свому синові [сін такі цьілу половину! — Микола Кравіцквй]. Але ті дыти ше були малолытні, пи міг він шче дати йім ў рўки самім; так він даў йім упікуна, жи-би той упікун утрїмоваў йім те до зросту. Так по батькові голові дыти були дўжи заґризьані і сумовали, і с теїі гнзїі ходїли собі на оґруд на спацїр шчо вєчєра. Але вони спацїрўйт собі пізно по оґродї, фєсі чєтвєро; али найстарша сїстра вїлїйшла від них на іншу стєшку. І вони зачали йїї клікати, гукати — і немá йїї. Так вони зачали плакати і пішли до покоїу і польгаґали спати. На другїй день рано ўстайўт і йїдўт шукати — ни мōжут найти йїї. А злий-дўхи прийшли ў ночі і ўкрали ту сестру від них.

Так на другїй день у вєчир зноў вони пішли на спацїр на оґруд. Ходьать вони по оґродї, спацїрўйт; ўбгльадаїють сьа — ўже нїма друґойї сестрї. Так йїх страх великїй зїбраў і пішли ўбōи зноў до покоїу. Так сїдьаць вони йїдєн день і друґїй день і трєтїй день, ўже бойаць сьа йтї на оґруд. Так чєтвєртоо дньа вїйшли вони ўбōи на спацїр, спацїрўйт по оґродї — так та наймолōтша сїстра зїстала сьа йїґо в вáду, а той панїч пішоў до корчá і зачаў рвати порїчки. Огльадаїть сьа — вже нїма сестрї. Так він кліче йїї, ходи по оґродї і лōжи рўки. — „Шчо-ж йа бўду типєр робїти сам! Навїть ни маїу комў, жи б минї зґотувати вїчєру!...“ Так прийшоў до покоїу с плачєм, лыг на лўшко і заснўў. На другїй день рано ідє до своо упікуна і жа-луйть сьа перед ним, шчо він бўде робїти, же нїма йїґо жаднойї сїстрї. Так 'пїкун пішоў, позапичатуваў ўсьі доми йїґо, грўнта ўу посєсїю, а йїґо взяў до себи. Так то ўже тримало кїльканаїцьїт лыг; підрїс він вже великїй, дїбраў сьа роґуму, покушїў собі книжкї і зачаў

на них читати. Али сьїу він їднїоу вѣчера, читайи ті книжки, пізно, сам їдѣн, і привирнуў сьа на лаўку і заснуў, вже знимїх сьа. Так їмїу ў сьнїи приснило сьа: „Ставай, сьїдлїай коньа і їдь своїй сѣстри відбїрати. Пѣрша сестра твоїа їист на пѣршї горї скльаннї, друга сестра на другї горї скльаннї, а трѣтїа сестра на трѣтї горї скльаннї, пїт сїмим чѣрним мѣрем“.

Так він фстайи с того сну і ни каже нїц нїкѣму, сьїдлайи свѣго коньа, запичатуїи своїй дѣми і їїде шукати сѣстриў. Так він їїде дѣсь цїлий день, і захїцуїи їїгѣ нїч ў дорѣзї. Але їїди і дїмайи сїбї: „Ко-б минї де зайїхати хоць до сѣла, жи-би-м мїг причнѣвати, бо дорѣги ни знаїу“. — Їїди він, дївїть сьа з далѣка: блишчїть сьвїтло. І їїде він прѣсто на те сьвїтло. Приїадїть до тоу сьвїтла і дївїть сьа: такїй велїкий фїльварѣк стоїт. І каже сам до сѣбе: „Зайїду їа до тоу фїльварку і причнѣуїу“. Приїадїть він до брїми, брїма залїзна; вїїшла слуга, вїчїнїла і ўпускаїи тоо панича на фїльварѣк. Взьали від нео коньа, поставїли на стїнїи, а їїгѣ взьали до покѣїу. Приїшоў він до покѣїу, привїтаў сьа с тѣїу пїаннѣїу і пїтаїи їїнї, чи вона їїгѣ причнѣїи. А ўона каже до нѣго: „Їа-би-м вас причнѣвала, але їа маїу такѣо чоловїка — їак він причнѣть сьа, то він вас пїрвѣ на дрїбнї кавалки“. — Так він зачинаїи її пїтати: „Щѣ-ж ваш чоловїк їист?“ — А она каже: „Мїй чоловїк їист злїй дух“. — „А звїтки-ж ви похѣдїти?“ — пїтаїиць сьа тѣїї пїанї. — „Їа маїа-м двї сїстри і їїднѣо брата. Хѣлїлїсьмо на спїцїр на ѣгруд, і пѣршоу вѣчера укрїу минѣ злїй дух“. — І він зачинаїи її роскаїзувати: „Та-ж їа їист ваш брат, їа їїду і своїїх сѣстриў шукїу.“ — Так она причнѣла їїгѣ і каже до нѣго: „Де-ж їа тебѣ схѣваїу, їак мїй чоловїк причлїтї?“ — А він каже до нѣїї: „Схѣваїиш менѣ пїд лїшко і накрїїиш нѣцьками“. — Так она ўже слїхайи, жи їїїї тої чоловїк, злїй дух, лїтїт, — садїла брїата пїд лїшко і накрїїла нѣцьками. Пригѣни він до хїти, тої злїй дух, і фукїи по хїтї, ўже лїтїт. Та її каже: „Дѣ-сь тут прїсна душї смерлїт!“ — А она каже до нѣо: „Та де! смердїт! ти по сьвїтї лїтаїу, напїхаї сьа, та її тїбї здаїиць сьа так“. Так вона їїгѣ пїтаїиць сьа, свѣо чоловїка того, злѣо дїха: „Щѣ-п ти робїїу, їак би тут мїй брат причнѣїу, а твїї шваїгр?“ — „Та щѣ-б робїїу“ — він так уже каже [вїн-би їїгѣ затахїрїї де! втрїтив Мїкѣла Кравїцкїї] — причнѣї-би-м їїгѣ фїїно, напѣїї-би їїгѣ, побалїкаї-би з ним, і їак-би хтїїу, то бїї-би ў мѣни, а їак нї, то пѣїїхаї-би далї сїбї“. — Так вона пїдлїзїїи пїд лїшко, пїдїїмаїи нѣцьки і: „Брате, вїлїзїї!“ Він схѣпїї сьа с крїсла на нѣги, зьаї шваїгра за рїку, привїтаў сьа з ним і каже до свѣїї жїнки, жи-би далї їїсти. Кавїї пїтї натѣчїти горїлки і будїт пїтї ўбїдва (Ужѣ перѣїде на їїгѣ вїру, дод. пїрубѣк Антѣшко Морѣа). Так

той паніч не хоче горілки піги. А він каже: „Шчо-ж йа тибі дам? 'накшого ни маю до пит'я!“ — Каже: „Скажү тибі наточіги меду“. — Наточіла меду, напиў с'я, пунойіли, і заберайть с'я зноў, йіде далы. І питайть с'я своїі сестрі: „Чи-б йа ўтрафіў до другої сестрі?“ — Так він почуў той злий дух і каже до него: „Йідеш до своїі сестрі? — йа маю такү хустіну, йа роздерү йі на двойн і дам тибі половіну, а сибі половіну. Йак тубі буде добре ў дорозы, то мойа хустіна буде чіста і рум'яна, а йак буде тибі кенско ў дорозы, то мойа хустіна стимнійн, то йа тибі прилечү на поміч“. — Али він йіди бес цылий день, і звоў захопила йигó ніч. Так дівить с'я: блишчіть сьвітло на горі. Так він йіде прóсто на те сьвітло. Прийідит на те сьвітло, там ше мудрійшій фільварок, йак той буў. Так зноў він вйідит до фільварку до тóго і прóсит с'я на-ніч. Відібрали від него кон'я, ті слүги, пустіли до стаїны, дали виўса, с'їна, воді конєви, а сам пішоў до покою просіти теї паны, жи-би йигó приньала на-ніч. Так опá глянүла на него і каже: „Чогó ти, чоловічи, сьуді зайіхаў? Йак мій чоловік приженеть с'я, то порох с тебе буди!“ — А він кажи: „Нех ўже шчо хоче буди зо мною, ўже ни підү ныгдé“. — Так она каже: „Ну, йак не жалуйш сво́го жит'я, то ночуй“. — І зачинайи він розказувати свою бідү. „Йа маў-ім три сестрі, і ўсьі три сестри пікрали злий-дух“. — Так она ўбін'яла йигó з радости і поцүловала і зачала плакати: жи она йист йигó систра. — А він каже до неї: „Йа ўже найшоў йіднү сестрү свою, а тебе другу найшоў; і шче хóчу, кó-би йак зайіхати до трéгої!“ — А ўона каже до него: „Зайілеш до трéгої сестрі, али дүжи далéко, піт самим чорним морем; але тамта моц бідүйи, бо ни добрій той злий-дух (найстáршій, а наймолóчшу майн)“. І каже до него: „Де-ж йа тибé сховайү?“ — „Де хоч, сховай минé“. — Підньала она лүшко, періни, накріла йигó мóцно, жи-би той дух навіть не виходіў, йак він прилетіт, жи-би хүтко ни ўчуў. Так пригóпи він з великим фўком, вичин'яйи двэрі, переступайи без порі, і каже: „Де-сь ту прісна душá смердїт!“ — А она каже до нео: Тибі так прйдайть с'я, ти пу сьвітї гонйү (нипосид'яш-чий), напáхаў с'я-сь рíвних дүшй — так тибі шче ў носі сид'ять!“ — А він каже до неї: „Мóже й бути то праўда“. Сидит він а она йигó питайть с'я: „Шчо-б ти робйў, йак-би мій брат прийшоў?“ — „Шчо-би маў, тйч-би приньаў; і йак-би хтыў добрій шваґр бути ў мени, то буў-би, а йак ны, то нех йіде сибі далы!“ — Так она підньала періну, випустила йигó на пляц, своо брата. Він скочиў з лішка з радости, хопйў шваґра за руку і привитаў с'я з ним. Так каже жіщці, жи-би поставила йім до пит'я. Так она пішла, набрала вина [то богатйшій, — дод. Мик. Крав.], братови принéсла моцнійшого, а сво́му чоловікови слáбшого. Так вони випили те вино; так він кажи йти по

други. Напіли сьа вони бідва, поставила вечерати, повечерали і льгайт спати. Каже той злий-дух, шваґир йнго: „Ми льгайтмо ўбідва ў кўпі і будем сибі де-шчо бесыдувати, бо йа шче не знаў навітє, жи йа маіу шваґра“. — А ўона каже до него: „Та де ви будети ўбідва спати! Брат йи здорожаний, змўчаний, ни злўжайи, він би льг і спочиў сибі, а тибі сьа хоче балакати!“ — Так він кае: „Ну, то добре, то стелі йімў окрме“. Так рано ўстайи і береть сьа йихати далы ў дорogu до сестри до свейі. Вийшоў він за ним, вивіў йімў конья зі станы і каже: „Ну, йдыть сибі шчасливо ў дорogu! Але йа маіу такий ножик, дам йа тибі йнго половицьу, а половицьу зоставляйу сибі. Йак тибі буде біда ў дорogы, то мойа половицьа ножика зробіть сьа дўже заржаўльана, а йак буде тибі добре, то мій ножик зробіть сьа йасний“. — І йде далы. Вийхаў за браму, сестра виноси йімў скльанку такоїи води моцнойі. „На тибі, сховай йи ў кишеньу і йак прийдиш до свейі сестри, то йак прийди йийі чоловік зі свїта, то він буди зачинати з тобоўу бороти сьа, бо він йи моц нидобрий. І йак він буди казати, жи-би йти з ним бороти сьа, то ти виймиш ту скльанку з водоўу і кажі до него: „Вийнїмо перши могорич, потім будим бороти сьа!“

Так ййхаў він до свейі сестри наймолотшойі три добі. Прийїздїт на ту гору, вийжджайи на той фільварок, — на тїм фільварку таких слугїў, жи ни мона зльичити (самі злий-духи!) Так вони йнго опстунїли до-кола, так кажут до него, жи мї тїбе тут шїржею! Так він просити сьа — нїма жадного ратўнку!... Але тамтому шваґрови, жи він відївдїў від него, зробіў сьа ножик дўже заржаўльаний. Так він зараз натїх-мїаст прильїтаїи на той фільварок. Прилетьїў на фільварок, порозговїў ўсы тї слуги, пустїў конья до станы, даў конєви йїсти, а йнго запровадїў до покоўу. А сам полетїв далы.

Так він прийшоў до покоўу: так та сестра йнго зьакала сьа і каже до нео: „Шкода тебе, чоловічи, жи-сь сьуда прийшоў. Йак він прилетїт, то він тїбе своїм дўхом лигне!“ (Подуфалїй! найстаршїй, той, жи кльучї носи вїт пекла). А він каже до нейї: „Раз мене мати родїла, раз буду гїнути! Ни-ма мойїх сестриў, забрали злї дўхи, то ўже йи во мноўу шчо схтять, то зроблять“. — Так она подивїла сьа на него, жаль йи велїкїй 'бгорнўў і заплакала. „Йа знайу добре, жи він йак прилетїт, то він тебе забїй, — али йа тибі дам троха ратўнку“. — А він йї розказуйи: „Йа ночуваў уже ў двох сестрах, і вони поцрїлїтали, привьалї мене файно і конья мого нагодували і вислали мене далы ў дорogu, а твїй такий неспокойний...“ А ўона каже: „Він не маїи жаднойі вїри, з йнго рук шче нїхтo не ўтык. Але йа тибі дам такоїи водї — йак він прилетїт, так він зара буде брати сьа до тебе бороти. Але ти ни бїй сьа, но гостро до нео говорї; виймеш воду і кажї: „напїймо сьа могоричу перши“.

Так пригони той зі світа, приходи до хати і просто летит до него і каже: „Типер йа тибé зьім!“ — А він каже: „Ни штука зьісти, може йа тебе!“ Так він хвильку постóйаў, віньяў склянку с кишéны і дайй ййму пйты; віньяў друу склянку с кишéны і напйў сьа сам. Так він зробиў сьа вйт тейй водй, шо напйў сьа, такий сильний.... а той зробиў сьа моц слабйй. Так каже той брат ййй: „Ну, ходым борóти сьа!“ — А він каже: „Ны, не пйду, нех но йа напйу сьа свейй водй!“ — Так посилайй йй по тóу вóду і каже: „Принесй минй двй фльашки водй: ййдну сильну, а друу слабóу“. — Так вона пйшла, принесла двй фльашки водй; ту сильну дала брáтову, а ту слабóу ййму. Так він напйў сьа тейй водй і не змйркуваў, жи то слабá. „Ну, ходй, пйдем на пойдйнок!“ — Йак брат злáпайй злий-духá за чупрйну, йак тарáхне ййгó ў зéмљу, — те йно тйлько смолá потеклá... А сам берé сестру і ййде до мóра. Прийжджайй до мóра і дйвить сьа: пасéть сьа кобйла з лошáм. Так те лошá скóчыло ў вóду, а кобйла за вйм. І вйходи дáлы на бéрйг. Прийжджайй він до тóго лошáти — на немóу ййст золоты вуздечкй, і воно гóвóрит до него: „Чоловйче, пустй свóю коньá пáсти сьа, сьйдай на мéни і садовй свойóу сестру і пойдемо, бóдем забирáти рéшти твóйй сéстри“. — Так він пускайй свóо коньá пйд мóре пáсти сьа, сьйдайй на те лошá і ййде дáлы. Так вонó каже до него: „Тй, мйй прййáтелю! пустй мене шче раз до мейй мáми, нех йа пописсу шче раз сйбй цйцькй“. — Але він бойáў сьа ййгó пустийти, бо бойáў сьа, жи-б ўоно ни ўтыклó. Вонó кáе до него: „Ни бйй сьа, за пйáть мйнут йа бóду на-зáд коло тéбй“. — А він каже: „Де-ж за пйáть мйнут повéрнесь сьа, коли до тóго мóра сто мйль!“ — Так він ййгó пускайй і ўоно побйгло. Але він зачинайй с сестрóйу розмоўляти, — а ўоно прйбйгайй до него [стáло сьа на слóвй, дод. пáрубок Антóшко Морóз]. Дйвить сьа — булó мальнькй лошáтко, а тепер велйкй! — І каже: „Сьйдай ти типер на мéни, а бóдим ййхати дáлы“. — Прийжджайут вони до тейй сестрй другойй, жи буў пёрши, берé сестру на сéбй і ййде дáлы. Али вйдййдйт кавáлок, а лошá каже до него: „Прййáтелю мйй! пустй мене шче раз до цйцькй, а йа за дéсáть мйнут бóду тут“. — Так він доўго не сперечáў сьа і пускайй ййгó. Та за дéсáть мйнут прйбйгайй на-зáд — пёрши буў лошáчóк, а типер зробиў сьа кйнь! Фйст ййгó злóтий, грывá злóта, копйта злотй, а пйткóвй дййáментóвй. І каже: „Сьйдайте нз мéне, а бóдем ййхати до трéтьоий сестрй“. — Так прййжджайут вони до трéтьоий сестрй; вйкликаў сйстру с хáти і каже: „Сьйдайти на мéни, а бóдети ййхати на свойóу бáтькйўшчыну“. — Так сьйдайуть фсьй три сéстри і той брат і ййдут. Там чим рас той кйнь ступáйй лыпшы, лыпшы, так роспустйў нóгй і так бйжить, жи нáвйть змйлы не дотыркаййть сьа. Прывйз він ййх до ййх дóму; онй зрáдовали

ся і дайт їмў їсти, за то, жи їх привіз. А він каже до них: „Ныц ни жадаїу від вас їдзєнъа, но їдў до свєїї маїи і поїсєсў шче раз цїцьки. А ви сибї тут господартї і типїрка ни бїйти сьа нычєго злого, бо до вас ни маїи прѡва. Минє Пѡн-бї пїслѡў, жи-б ѡа вас завїз на мїсци“. — І покинуў їмў такў ксьоншку молитвєву, і каже: „Ныц, но Бєгу моли сьа, а бїдиш маїи, шчо сибї загадаїиш“.

Так той брѡт ўженїў сьа, спровѡдиў сибї велїку мўзїку і зачинаїи висьїльѡа. І ѡа буў ти-ж на тїм висьїльї, давѡли минї їсти і пїти, і ў кишїнью далї ї за пѡзуху, і ў хустїну навѡзѡли і ў тєрбу паклѡли... Але ѡа буў пїѡний — і лежѡло ў куткў ў комєрї клєча — і ѡа лѡг ў немў її заснўў. Але там дўже стрїльѡли з гармѡтїў, і брѡли се клєча і набївѡли до гармѡтїў. Там їдєн свѡт молодєвнїкїї прїйшоў, загорлўў те клєча зо мнєїу і забїў ўу гармѡту. Їѡк вїстрїлили с тєїї гармѡти, і їѡк вїстрїлили, та ї ѡа лѡтыїў та ї лїтыїў та ї лїтыїў, та ї прїлєтыїў ту до вас, до хѡти, і на лѡвцї сьїў і вѡм оповїў. І тї бѡїцьї кїнєц, і горївки збанєц, і хлѡба дробїѡска, і кобѡс вїѡска, і цїбєр кїсьїльў, і ўсї гєсьтї подїльў. — Те шчо минї там далї то ѡа те ныс.

(Записано від госп. Юрка Соколовського з прозвїском „Горобец“ в мѡртї 1894.

Паралєлї гл. Nahn, Griechische und albanesische Mǎrchen I, N. 25, стр. 180—185; G. Basile, Pentamerone II, N. 33.

8. Дурень і царївна на склянїї горї.

Маў бѡтько три синї, і бўло два розўмних, а їдєн дурнїй. Ну, так той дурнїй фцьонш сидїў за пїїцом, а тї розўмнї маїи кєнї, фурмѡнили. І буў старїй бѡтько і маїи шче. Али тї братї прїїхали с фурманки ї росказўїут свєму бѡтькови стєрїїу. Каже: „Ми булї-сьмо ў мїстї і ми чўли такў стєрїїу, же наш цар маїи їднў донькў і казѡў вївєди її на склянў горў, і їѡк хто вїїїди на ту горў склянў і поцьулўїи ту пѡнну, то бїди царєвїм зѡїтїм. І так прїйшлє ў кѡртах, кѡрти написѡў по сьвїтї, на цїлїй край: чи то бїди нѡн, чи жїд, чи хлоп, нех нѡвїтї і дурнїй бїди, абї вїїшоў на ту горў с конєм і поцьулувѡў їїїї, то бїди царєвїм зѡїтїм“.

Так найстѡршїй брѡт гєвєрїт те, а дурнїй за пїїцом слўхайи. Пїшєў на їѡрмарок, купїў конѡѡ за три-сто рївских, окувѡў їїго сталєвїми пїткєвами, купїў субї мўндур дєбрїй, ўбрѡў сьа і поїїхѡў. А маїи кажи до нєго: „Шє-ж ти поїїдиш, сїну, на ту горў, і тєбє цар

Їо́зьме за сво́го зя́тця — ко́му-ш ти покинеш сво́ю жінку?“ — А він ка́же: „Та йак-би йа́ діста́у сьа́ царём, то-б йа́ присла́у грóші до жінки, і жінка́ жила́-би“. — Али́ йак вий віді́здіу́, то каза́у ма́тері, шчо-би то́о дурно́о ны́дє́ ни пу́стити с х́ати. Али́ дурний сиді́т і мірку́йи: „Йак-би йа́ вийшо́у с х́ати?“ Ка́же: „Ма́мо, йа́ хóчу на двір, на сто́рону“. — А ма́ти ка́же: „Йа́ тибé ни пу́шчу́, аш по́ки брат ни при́йди“. — Али́ він скругі́у сьа́ мо́цно і ка́же: „Ни хóчите мнє́ на двір пу́стити?“ — Спу́ска́йи з се́би шта́п і сьла́йи на-се́рид х́ати. Ма́ти дивить сьа́, жи́ ни жарг, бирé кавáлок патика́ і вигóни с х́ати. Вийшо́у він с х́ати на двір, пішо́у до хлы́ва, ви́провзди́у ца́па, сьу́ на ца́па і по́йха́у в лы́с. Приві́у ца́па до лы́са, пу́сти́у па́сти сьа́ йи́го, а сам збира́йи по́звумки. Али́ збира́йи він по́звумки (йáгоди), слуха́йи, шчо-сь шумі́т за ним. Він ўгльада́йиць сьа́ — іде́ кубі́та. Али́ то ни бу́ла ко-бі́та, во́ тілько́ бу́ла чарногло́ва (чарі́ўниця, відьма). Пита́йиць сьа́ йи́го: „Шчо́ ти, сьі́ну, рóбши?“ — А він ка́жи до не́йі: „Наш цар ви́провзди́у до́вну́ на скля́ну́ гору́; хто до не́йі за́йди́ і по́цулуйи́ йи́ї і зді́йи в йи́ї па́льця срі́бний пе́рсти́нь, то бу́ди йи́го зя́тим“. Вона́ ка́же до не́о: „Твій брат та́ж по́йха́у; а́ли йи́ха́у на гору́ і піді́ха́у тілько́ чверть ме́тра (йак то йи́ кильомéтер на мнє́у, то по́ чверть), — і кнє́ ві́сну́у сьа́ з ним на-за́д на доли́ну. А во́йско сто́йіт ў́ два раткі́: ны́м він ў́тык на-за́д, то так йи́го списа́ли нага́йа́ми, йак сьва́ту зє́млю. І йи́де на-за́д до до́му. А ти сьі́дай на ца́па і йи́дь до до́му [лы́зь ў́ за-пич, сиді́, дод. госпо́дар Мико́ла Кра́віцкый]; а при́йдиш аж на трéтій де́нь сьуді́ — йа́ тибі́ дам сво́го ко́ня, то ти по́йдиш до не́йі і по́цулуйи́ш йи́ї“. — Так він сьі́дайи на ца́па і йи́ли до до́му. При́йзди́ть до до́му, пу́ска́йи ца́па до хлы́ва, сам іде́ до х́ати і лы́зе прóсто ў́ за́пич. При́йзди́т тамто́й брат йи́го. Прихо́ди до х́ати — пита́йиць сьа́ йи́го ма́ти: „А шчо́ ж, сьі́ну? ви́йхав-ісь, чи ны́?“ — А він ка́же: „Там ни такі́ ко́ны ма́йут, йак йа́ — жа́ден не ви́йха́у, а йа́ ўо́ушим ны́“. — А ни ро́ска́зуи́, жи́ там йи́го бі́ли.

На дру́гій де́нь ста́йи ра́но середу́шчій брат, сьі́дайи ко́ня сво́го і ка́же: „Йак йа́ сво́йи́м ко́нем не ви́йду ў́же, то-б ў́же бу́ло зле“. — А той дурний за пий́цом сиді́т та й ка́же: „Йи́дь, йи́дь, то так набе́рєш, йак мій брат набра́у“. — А той ста́рший ка́е: „Ти йак ви́дыв-ісь, жи́ йа́ бра́у?“ — А він ка́же: „Йа́ ви́ды́у — йа́ видыв на сво́ю то́пóльу, на са́мі́й верх, і диві́у сьі́, йак тибé нага́йа́ми кро́пнї́ли“. Ка́же: „Мо́же не пра́уда?“ — Скида́йи той сорóчку, а йи́го ты́ло так йак са́джа чо́рне від нага́йок. Али́ той середу́шчій ка́е: „Ег, йи́го кнє́ льада́шчій бу́у“. — Ка́же: „Йа́ по́йду, то йа́ ў́же пе́ўны́ ви́ду“ (ў́же чу́йи сво́ю ко́ня). — Так він йи́де і ка́же ма́тері: „А ни пу́сьтїть дурно́го на двір“. — Али́ він по́йха́у, дурний ка́же: „Ма́мо, йа́ йду на двір“. — Так йи́го ни

хоче пустити. Кає: „Ни хочити пустити?“ — Скідаїи штани, лїзи на стіл і сїдаїи. Мати за палку, дурноо по плéчах і вигнала с хати. Дурний пішоў до хлівá, вигнаў цапа, сїдаїи на цапа і йїди зноў до лїса. Приїхаў до лїса, пустїв цапа пасти сьа, а сам зноў збираїи позьўмки. Али прихóди зноў до нéо та чарноглава і каже до нéо: „Приїдеш заўтра до мéни, а йа тибі дам коньá і поїїдеш на скляну́ горó і поцьдұлїш ту пáнну і здїймеш з нéїї срібний пéрстень. Бо твїй брат сирдúшчїй то гїрши збїтий, йак учéра стáршїй“. — Так вїн сїдаїи на цапа і йїде на-зáд до дóму. Приїздїт до дóму, загóни цапа до хлівá, сам идé до хати і лїзе ў зáпїч на своїй мїсци. Приїздїт йїго брат і росказаўи своїў бїду. — „О — каже — тáжка ни йїдво пáнство йїде (і нагаїў берé, — дод. Микóла Кравїцкїй) і не мóже вїїхати, а йа óўшїм ни вїїхаў“. — А дурний каже: „Али-сь набраў дóсить!“ — А той каже: „Ти йак за пїїца вїдыў?“ — Вїн каже: „Йа буў на дворї, вїльїз на хату, та й дивїў сьа“. Ну, так на трéтий день идé дурний на двір, ўжé ни ўспїнаїут йїго, і каже: „Мáмо, йа ведú цапа пасти“. — А мати кає: „Ведї“. — Вївїў вїн цапа, сьїў на нéо і поїїхаў ў лїс. Приїхаў до лїса, пустїў цапа пасти сьа, а сам пішоў малинїў рвáти. Але прихóдит до нéо та чарноглава і каже: „Лї телéр во мнóйу“. — Прихóди вїн за нéїу і лїзе ў печéру (такá дэвурá, печéра) і показуїи йїму кóньї. — „Котрóо-би ти коньá хтыў, жи-би-сь вїїхаў на горó?“ — А вїн каже: „Котрóо мїнї пáны дадúт“. — Так вона вивóди йїму коньá шчо найкращчого, насыодлала йїму і ўбрáла йїго ў свїй мúндур, далá йїму чáко, чипїла йїму пáлаш, далá йїму чóботи злóтї і вївела коньá йїму, фїст буў позлóчаний і грїва позлóчана і копїта були позлóчанї, а пїткóви булі дїяментóвї (то дїямент чиплá-йїть сьа, ни пúстит; мáгнес, мáгнесóвї) — і каже до нéго: „Йїдь на ту горó, али хúтко, і йак приїдиш на горó, то приженеш до тéї пáнї і поцьдұлїш йїї с коньá і здїймеш з нéїї срібний пéрстїнь, і вїймеш своїў хúсточку, перелóмиш пéрстїнь на двóїи і хúсточку передереш на двóїи, половїну хúсточки і перстїньá дасї йїїї, а половїцьу сховáїис сїбї, і йак найхúтшї будиш ўтыкáти з горї, жи-би тибé ни поравїли.“ — А цар наказáў, йак вїїїде котрїй на горó і поцьдұлїи йїїї і йак буди ўтыкáти на-зáд, то жи б від нéо взьáти знак. Али вона йак вглянула, жи вїн ўтыкáїи на-зáд, махнула палáшом і вїтьалá йїму йїдén пáлец, на знак; взьалá той пáлец, завїнула ў хустїну і сховáла до кнїшéнї. А вїн йак потїсне коньá з горї, то кїнь аж ровї повїбїваў ф тї склянї горї. Так вóйско ни моглó йїго злaпáти.

Так цьїсар росписаў по цьїлїм своїм країў і каже: „Де-сь тут такїй йї, пан чи хлоп чи жид, жи вїн моїў дочку поцьдұлывáў і знак покїнуў, а йїго нїхто ни мїг зловїти“.

Так він приїздить на-зад до тейі печері, віддайї тóо конба́ ті чарноглові, скида́йи ўсьой мундур, ровдгага́йиць сьа в не́го, а свйй на-зад бирé, ті лахмані. Виходи на лис, лапайи цапа, сьда́йи і йіде до до́му. Приві́у цапа до до́му, пусти́у до хлыва́, сам пішо́у за пйіц зно́у до ха́ти. І ка́же до ма́тери: „Типéр нех ваш цап здохне! Їа рва́у траву́ і годува́у йиго́, а він злапа́у минé за па́лец і віткуси́у. Уже типéр йа ни поведéу йиго́, но б́уду сиды́ти за пйіцом“.

Али за па́ру час післа́у цы́сар по крайі́у во́йско, шчо́би шука́ти тако́го мижи наро́дом, чи то по жидáх, чи по пана́х, чи по хло́пах, кілок віт кілка́, ха́та віт ха́ти, таких льуді́й, котрі́ не ма́йи вели́кого па́льця, то́го пе́ршого, жи-би на́віть бу́у і жибра́к, йак не ма́йи па́льця, так йиго́ бра́ти сьудлі́. Так хо́ди візита ха́та віт ха́ти і ка́ждого візетеру́ють, шчо́ но йи ў ха́ты хло́пйу. Али прихо́дять туди́ до тейі ха́ти, де той дурній, і визетиру́ють, чи ма́йи котрий́ знак. Али ни ма́йи жа́днн. Али ті ша́ндарі́ ка́жут: „Мо́же шче́ ма́йите йако́го тут ў ха́ты?“ — А старá ка́же: „Ми ма́ймо шче́ йідно́го, ў за́пичу ўцно́ш сиді́т, дурній, він на́віть ни хо́чи на двір вийти́, бойі́ть сьа“. — „А пока́зйіть но нам йиго́!“ — Вийшо́у він з-за́пича; дйі́влять сьа на не́го — а він та́кий на́глий (го́лий), за-смарова́ний — вильза́йи з за-пича. Али вони́ ни дйі́влять сьа, жи він та́кий засмарова́ний, беру́т йиго́ за ру́ку і дйі́влять сьа, чи ма́йи ўсьи па́льцы. Так ўзя́ли йиго́ іс собо́йу, садйіли на ко́льйи́у і везу́т до цы́сара. [Мо́е трóхн оу́хйбрали йиго́, ўбра́ли? — за́мйтнв Мико́ла Кра́вйіцкйй]. Так приво́зять йиго́ до цы́сара — цы́сар за́ра ка́зау́ вйнести шчо́ найкра́шчйй мундур в ма́газйну, зробйи́ти пожо́ндній ќупйлі́, і жи-б він до́бри вйкупа́у сьа, да́ти доро́гйх ма́сьцьйу́, жи-би він насмарова́у сьа, жи-би па́хло (жи-би подоба́у на шчо́сь, дод. Мик. Крав.). Далі́ йіму бі́лу бі́льйну і мундур шчо́ найкра́шчйй, і ўвели́ йиго́ до цы́сарско́го трóну, і пита́йиць сьа йиго́, чи то він сам бу́у, чи ны́? А він ка́же: „Йа сам, бу́у“ (шче́ ни довра́йиут). — „А йак ти ни сам, то ми тебе́ стра́тнм, бо ти ло́мнш віру“. — Він ка́же: „Йа на́віть ма́йу зна́кй“. — Так ка́жут до не́го: „Пока́жй“. — А він ка́же: Йа ны́ко́му не пока́жу́, но тй́лько само́му ца́реви́ і йиго́ доньцьй“. (Він мй́слиу́: ті ўхо́плять і ска́же: то йа ма́у). — Так вийшо́у ца́р і ца́рева дочка́ на трон і пита́йиуть сьа йиго́: „Пока́жй значкй́“. — Так прихо́ди він до ца́ра, кла́ньайиць сьа ныве́нько, цы́лу́йи йиго́ но́ги і ка́же: „Про́ши наййа́сьнййшого мовáрхн, нех ца́рйна вййме сво́йй значкй́“. — Так она́ вйпала́ по́ловйцьу́ пе́рстйнья́ і по́ловйцьу́ ху́стйни́ і па́лец. А він вййма́йи зно́у по́ловйцьу́ пе́рстйнья́ і ху́стйну́ і по-ка́зуйи сво́йу́ ру́ку, свйй кй́хоть [жи вй́ттьáте, то кй́хоть, — пояснйв Мико́ла Крав.). Так ца́р ўзя́у те в ру́ки, прйі́мньюйи до ќупн — прйі́що́у пе́рстйнь до пе́рстйнья́, ху́сточка до ху́сточкй, а па́лец до ру́кй. Так він ка́вау́ вьзя́ти йиго́ до сво́го покóйу, згу́тува́ти йіму́ цы́сарскйй

мінаж, поставити йому вина, жи-б він собі попойіу і напиу сьа, зробити йому пожовдне лўшко, і жи-б він собі лыг спочиу [бо у запічку бѣки подавиу — заміт. Мик. Крав.] і доўкола поставити варту, жи-б нїхтѣ туди ни заходиу в мунїстріу, жи-би часом йго ни стратиу хто (бо йи такі мунїстри, підбиваиуть сьа). Так на другїй день роселиаи цїсар листи по своїх крульах, цїсарах, жи-би позиваїли сьа, бо він буде своїу доньку видавати за-муж і буде зьагьа коронувати. Так повїздили сьа крулы, царї, паньство, войскова музика, і зачинаиут висильа. Так уони зьали сьльуб, садовлять йго на трѣны на цїсарскім і віддайи цїсар йому своїу коруну і записуи йому свїй край, і каже до неѣ: „Усьѣ твойї, шчо воком заглянеш; бо йа ўже старїй, так тоѣ ни зможу робити“. — Али тривало то бес нару лыт. Іде три крулы на неѣ войну точити. Але приходи цар старїй до неѣ і каже: „Сїну, будиш зачинати першїй вѣгѣнь“. — Так він каже: „Дѣбре, йа пїду — али ви за мноїу ти-ж мусити йти“. — Так старїй йде — видау рѣсказ мунїстрам, мунїстри відали до корпусу, корпус видау до штабу (до пляцкомѣнди), жи-б уўсьѣ на гальарму збираѣо сьа і йшло до вогню, жи-б ўсьѣ повїздило сьа, бо йди молодїй цар до вогню. Но так позбирали сьа, і йде войско йак вода плїне. Али він собі казау дати шчо найгїршїй мундур і шчо найпїдлийшїй кїнь і поїди до вогню. Али йди він вже дорогоїу, в-раз ві старїм; приїздиѣ до йидноѣ багна, до гѣвера, і каже до старѣѣ цара: „Ви, татуню, йїтьти на войну, йа вїстаїу сьа коло тоѣ багна і бѣду бїти жаби“. — Так цар ни сперечау сьа з ним: „Войнувау йа перши, йак буў сам, і тепѣр мушу“. — Так забрау сьа і поїхау. Али перейахало ўсьѣ войско ўже, поминуло йго, — сїдаїи він на коня і жинѣ до тѣїї печѣри, де черноглова. Пригѣи до черноглови і питаїи йїїї: „Йа хѣчу войска на помїч“. — Так дайи вона йому цїлий кўпус войска (цїлий кўпус, то бѣди кїльканайцыѣ регїментїї) і ўбїраїи йго ў зальїзний мундур і своїй войско ти-ж ў зальїзний мундур, і висїлаїи йго до войни. Так він йїде с тим войском своїм, банда граїи, і стрїчаїут сьа с своїм батьком. Так йго батько загалтувау своїй войско, валькаау сьа і мїслиу, жи то гїншиї йго зайшоу. Так старїй цар стоїт, — він приїздиѣ до старѣѣ цара, привїтау сьа з ним, дау йїден другѣму сѣрвус, і каже: „Куди наййаснїйшїй монарха йїде?“ — А він каже: „На войну. А куди ви йїдити?“ — до тоѣ молодѣѣ каже, до своѣ зьагьа — ни пїзнау. А він каже: „Йа йїду до наййаснїйшого монарха на помїч“. Так той цар ўтышиу сьа, каже: „Таки знаїшоу сьа такий, жи іде до мѣни на помїч“. — Так приїздиѣ блїсько тоѣ пляцу, де маїи бѣти вѣгѣнь — так молодїй цар ўбѣртаїить сьа до старѣѣ і каже: „Йа би-м просиу вас, жи-б ви с своїм войском вїстали сьа тут, а йа с своїм йїду до чѣла, на самїй перѣд“ (голоўляна кўлька до

нео ни приста́не, — заміт. Мик. Крав.) — Так він йіди; прийіхаў під гра-
ни́цу — так він... тамто́й зачина́йи до не́го вогонь. Так він пусти́ў раз
с своїм во́йском йі́дну са́льву — так йі́дноўо кру́льа від ра́ву положи́ў
ўсе́о во́йско [до́бре шморгну́ў — приміт. Мик. Крав.). Так тамто́й вий-
ма́йи фа́ну, пока́зуйи, жи спокі́й, жи па́рдон бу́ди. Заверта́йи свої́й вой-
ско на-за́д і йі́де до старо́уо ца́ра. Прийі́здит до ца́ра — а йи́го ўсе́о
во́йско ли́жит ў льо́гру. І ка́же заверну́ти на-за́д во́йско, а-ж ўза́втра
підут зноў во́йува́ти, дру́гоо. Так він росхо́дить сьа йі́ден від дру́ўо́го
зноў. Так цар запраша́йи йи́го на ко́льба́цію, а він ка́же до не́о: „Аш по
тім усьі́м спокі́ю“. І йі́де на-за́д до те́йі пече́рі. Прийі́хаў до пече́рі, віда́ў
во́йско чарногла́ві, сам сьйда́йи на сво́го коня́ і йі́де на-за́д до то́го багна́.
Прийі́здит до багна́ і бйи жа́би па́тичко́м. Але цар йі́де с свої́м во́йском.
„Пра́ўда, тату́нью, ви́били-сьте во́йска тро́ха?“ — А ін ка́же: „Ет, шо ми-
ны́ с то́о, жи йа ви́баў, — али ти ны́!“ — „Али поди́віть сьа, йаку́ йа
ку́пу жа́біў наби́ў! То ви таку́ ку́пу во́йска ви́били“. — Так на дру́гі́й
день йі́дут зноў на во́йну. Так зноў він сьйда́йи на то́о коня́ і зноў
діста́йи сьа коло то́о багна́ бі́ти жа́біў. І ка́же: „Йды́ть ви на во́йну, —
кі́лько йа ви́бйу жа́біў, тілько ви во́йска по́ложите“. — А старі́й ка́же:
„До́бре ми́ны ўче́ра Па́н-біг даў йако́го-сь гіншого ца́ра з бо́ку та й за
ме́не во́йува́ў — хто-ж ми́ны́ ны́ны прійі́де на по́міч?“ Так він зноў
сьйда́йи на коня́ і йі́де до те́йі пече́рі. Прийі́здит до пече́рі, про́сит те́йі
чорногла́ўо́йі, шчо-би йі́му ны́ны зноў позича́ла во́йска, бо ны́ны на ме́ни
йі́ст більша́ сі́ла. — Так вона́ да́йи вйи́нце во́йска і си́льни́йше; 'бе-
ра́йи йи́го зноў за́льва́ний му́ндур і свої́й во́йско, і виспла́йи на во́йну.
Так він йі́ди до́ро́го́йу і зноў стрі́ча́йи сьа с свої́м ба́тьком. Так цар
пита́йи йи́го: „А куди́ так па́но́ве йі́дут?“ — А він ка́же: „Йа йі́ду до
вас на по́міч“. — Так вони́ віддали́ йі́ден дру́гому се́рвус, і ка́же моло-
ди́й цар до старо́го: „Йа ны́ны йі́ду сам на во́йну, а йак ми́ны́ бу́ди за
тьа́шко, то йа пішлэ́ў йі́дноўо во́йка сво́го, жи-би-сьте ми́ны́ піддали́
сі́лу, по́міч. — Так він зачина́йи вогонь до тамто́го. Пусти́ў йі́дну са́льву,
па́ло по́лові́ну во́йска, пусти́ў дру́гу са́льву — ўпа́ло ўсе́о. Так тілько
йі́ден кру́льа діста́ў сьа шче. Так тамто́й виста́ўля́йи фа́ну і да́йи спо-
кі́й на два́йцят шті́ри годи́ви, на цы́лу до́бу. А йи́го во́йско ўсе́о ді-
ста́ло сьа, а-ны́ йі́дному ны́ц ни шко́ди. Зачина́йи ба́нда гра́ти — при-
йі́здит до старо́уо ца́ра, ві́дла́йи се́рвус, і ві́ді́здит с свої́м во́йском
на-за́д до пече́рі. Але прийі́хаў до пече́рі, ві́дла́ў во́йско, сьйда́йи на ко-
ня́ на сво́го, йі́де до то́о багна́ і зачина́йи бі́ти жа́би. Але йі́де старі́й
цар та й ка́же: „До́бри ти́бі, сі́ну, тут бі́ти, але ми́ны́ бі́да на старі́
лы́та!“ — А він ка́же: „Али-сьте побйи́ли! — Йа ны́ны два́ ра́зи тілько ви-
би́ў жа́біў, йак уче́ра, а шче діста́йи сьа дві́ ча́сти ў во́ды. А ви ма-
йі́те шче бі́ти дві́ ча́сти во́йска“. (Шо но́ тротэ́ўу ви́бйў за два́ дьны́). —

Так вони приїжджають до дому, а на другий день йдуть знову до вогню з своїм батьком. Приїдуть до тоо багна, сьїдайи коло багна і бий жаби. Каже старий: „Так, так, сїну! Приньаў-їм зьагья, та й сам мўшу войувати“... — Так поїхаў цар засмўчаний дўже, каже: „Маў-їм два дьны помїч до себе, — а нїны, Господь то знаїи, чи буди“... Так той сьїдайи на тоо кривобо коньа і йде до теїи печерї знову. І каже: „Шаньї ласкава! приходжу ўже третїй раз до вас і прошу вас шче раз помочи, жї-би миньї дали вїйнци войска йак фчєра, бо нїны вїйнкшїй вогонь буди, йак тїх два дьны, гострїйшїй“... — Так вона виводи їмў войско, ўсьо ўбрање, позлочане, і коньї ўсьї позлочанї, блишчать йак сонце, і дала їм мўндур головїанїй (з глова вже ни пристўпи ньїц, нї кулька, нї ньїц) і випровадила їго на войну, до вогню. Так він їди дорогоу, догони цара, свєго батька, блїсько ўже тоо вогню, привитаў сьа з ним, відлаў сєрвус і каже до него: „Типєр ви с своїм войском поступайте на-зад, у тил, а йа с своїм рокуу до чола; буди вилїкїй вогонь“. — Так він приходи ўже до чола, зачинаїи вогонь; тамтї зачали пускати вогонь. Пустиў раз — мало шчо ўпало, пустиў другїй раз — ўпало половїцца, пустиў третїй раз — і шче войско пїтходи, бий; так вїйшли сьа ўсьї ў кўпу ўже, їдїдо до друго. Так зачали вопї палашами рубати, сьїчи; аїи їдєн, найстаршїй межї тамтого войска, пригнаў сьа до него і ўгьаў їму рўку, перетьаў, знак зробиў. Так він вїньаў хусточку свєїи жїнки і завїзааў рўку. Так ўбернў сьа він до войска, крикнуў гостро до них — так пустиїи їднў сальву і побїли ўсьо войско. Так завертаїи він на-зад своїй войско; зачинаїи грати банда, зачинаїут сьїпвати, — ўже закінчили вогонь. Приїздїт до староўо цара і росказуїи, жи ўже спокїй з войноу. Так старїй цар свєму войсковї даў рут, вистаўляїи своїу банду і зачинаїут грати марш. А сам їдє на ту самў доробу, де він ўзьаў войско. Али той цар старїй прбєси їго ў гостїну до себе, а він не хоче їїхати. „Ми колї-сь гїнше будємо чатовати сьа. Мойї войско змордоване, йа мўшу їго запровадїти до дому, дати їмў рут — а за пїру дєнь то йа приїду ў гостїну“. — Запровадиў войско до печерї, відлаў чарноглаві, подьакуваў їїїи — сам сьїдайи на кривобо кнїа і йде до багна. Берє патчок і бий жаби. Али їдє цар старїй та й каже: „Добри тибї, сїну, бїти жаби, але гїрко миньї було на вїїнї“. — „Але йа вибїї ўсьї жаби, ўже нема жадной ў водї — а ви вибїили ўсьо войско, ўсьї три крульї“. — І приїшли до дому і лягаїют спати с теїи мєнтрогї. Али ў ночї він спїт, той молодїй цар; ўже розвиднїаїить сьа, ўже блїсько будє полудєнь — такї й він спїт. Але царїцца, їго жена, приходи до покою, шчо-б подивїти сьа, шчо він рбїи, жи він так доўго спїт, чи він шче йи живий — мбжи ўшєр... Але пїсьльа войни він буў мбчно змўчаний і лїг, так спаў, йак живий.

Віткинуў рўки віт сэбѣ — она гльанула на него, і дівить сьа на йіго рўку, жи йіго рука завйязана йіі хустинойу. Приходи до батька і каже: „Ви казали, жи він ни буў на войны — а чоґо-ж він такіи пораньаний?!“ І питаїть сьа йіго, а він каже: „Ви-сьте йїхали три рази на войну, а йа діставаў сьа коло баґна. Ным ви ўбїхали, то йа с своїим войском нагнаў вас і точиў войну. А третью дньа буў великій менї скрут і ўгьали менї рўку. А йа рўку завйязаў і лыг-им спати, спокійно спаў.“ — Цар ноцьудуваў йіго ў гóлову, і спровадиў йимў банду велику, но тим спокійу, і видаў йимў ўсьо царство своїи. І йа буў на тим балў; і там йїли і пили. Але йа найїу сьа і напиў сьа, і лыг спати меже порохом. Той порох лопатоўу брали і канони насипали, і котрий-сь менє загорнуў і ў канон торнуў (кинуў); і йак вїстрілили (с тоўо канона), то йа литыў, литыў — сьїу вóзьди коло стола і вам оповїу...

Записано від господаря Юра Соколовського з прозвищем Горобец, в марті 1894.

Парамаї: Jan Świątek, Lud Nadrabski. Kraków 1894, N. 26, стор. 354 до 357; Ciszewski, Krakowiaczy I, 194—195; в основі другої половини сеї казки лежить оповіданє про покуту і военні діла Роберта Дявола, гл. Ad. Keller, Altfranzösische Sagen. I. Фр.

Невдячний брат і живуца вода.

Маў батько два сини і вони у дóма ни хтьаьт бўти. Каже: „Йа йїду ўу сьвіт вандрувати“. — Сьидлаїут сибї конї і с тимї кіньми сибї йїдут. І вьзали сибї пєсика зі собойу. І ўони сибї йїдут. Вїйїхали в лыс, йи двї дорозы. І каже один: „Йа йїду йїдноўу дорóгоўу“, а другий: „А йа йїду дру́гоўу. Али даїмо сибї такіи знак...“ — Стоїала деревина, клен файний, -- і той старший вїньаў сибї нóжик і ў ту деревину застромїў — вїльз і застромїў. І стали сибї, радьаьт сьа: — „Знайиш шо, йак йа бóду жиў... йа поїду теїу дорóгоўу, а ти йїдеш теїу дорóгоўу; йак, борони Бóе, йак би йа ўмєр, то ти приїдиш до теїї деревини і подивись сьа на той нóжик, — йак на тим нóжику будє кроў, то ўжє мене нима. Но, бувай здорóў!“ — Дали сибї рўку, йїден дру́оуму, і той поїхаў тудї, а той поїхаў сьудї.

Али йїде лысом і далєко вїйїхаў в лыс, — стоїт палац. І він приїхаў с тим пєсиком; а там була така чарівницьа, жи ўона йиму зробїла, і він стаў каменем і собачка та'-же і кїнь. Но, та й вже йіго нема.

А тамтої поїхаў. Приїхаў до йідноўо мiста, пішоў си на шиньк, віпнiў си горiлки, взяў си закуску, і кáже жiдова: „Даї мнiнi вiвса конiвi“. — Даў жид вiвса, ўнi коневи даў...

— Де ви так йiдите? — питаїть сьа жид.

— От, йiду сибi ў сьвiт.

Али вiн сибi поїхаў і поїхаў сибi... Вiйїхаў знов за мiсто, і йiди сибi і йiде. От вiн приїхаў зноў до селá, зноў сибi до коршнiй фстунiў і зноў сибi віпнiў, взяў сибi закуску, і зноў вiн сибi закусiў, конiвi вiвса зноў казаў дáти, попáс коньá, сьдáйн на вiго і йiде. Але вiйїхаў до йiдноўо мiста, здiбáйн йигó двi пáньнi, йiднá старá, дрўга молодá. Але вiн склоннiў сьа і помнiў. Але ўонi йигó... та пáньнi та молодá до мáтери до сьвeйi кáже: „То йáкий-сь поїхаў, áле вiн мнiнi сподобáў сьа“. А та старá мáти йiйi кáже: „Абó же ни мá фáйнiйшого нiгдe, но той, шо поїхаў?“

— Ньi, не вiдьдiлa-м фáйнiйшого, йáк той ўо.

Мáти кáе: — Ну, то завернiм йигó.

Але крiкнули, і вiн завернiў сьа с конeм. — Ну, шо пáньнi скáжут?

— Ат, ми шо-сь бiдемó ўогорiти. Вiтки пан так йiдут?

— От — кáже — йiду, йáк по сьвiтi шо рóбiть сьа.

— Мóже пан чáсом голóден?

— Та шо, йáк йá голóден, — хто-сь мнiнi дасьць? — Але добу-вáйнi флэшчiну, та пáньнi старá: „Напiйте сьа сибi“. Добувáйнi закуску; так той чудўйiть сьа: за шчо вонi мнi дáйўт?!

— Перекусiм, поїiдемó до свóго дóму.

А вiн кáже: — Аї, до жóго дóму далeкó, áле де там!

Та старá пáньнi кáе: — Ньi, до мóўо дóму поїiдемó.

Так вонi сибi, тiйi йдўт, вiн сибi влiс с коньá і з нiмi йдe. А ўогóрать сибi, ўогóрать: „Шó-би то пан знáў, шо мoйá пáвнa вас сподóбала, і мўсите йiхати до дóму“. — А вiн кáе: „Ну, йáк трéба, так йá йiду“. — Приїхали вни до дóму, а пан вiйшоў на двiр: „Що то там за йiден с кóньнi?“ — А та пáньнi старá кáже: „То — кáе — вандрóвнiй, от сибi йiхаў і сподобала сибi“. — А пан кáе: „Ну, то дóбре.“ — Закликáйнi йигó до покóйу, питаїть сьа йигó, вiтки вiн; вiн йiму рeкaзўйнi вiтки вiн. Дáйўт йiму йiсти, а та пáвнa до вiтцьá: „Татўньу, такi то мiй бiдe чоловiк“. Пан лiсти рeспiсўйнi, і шо-б пáнi зьйiжджáли сьа, бiдe вeсьiльá. Пузьйiжджáли сьа пáнi ўжe, йи бáндa, то, грáйўт... От вонi ўжe сибi вьáли вот шьлyб, от ўонi ўжe сибi так ўо по вeсьiльi, ўжe порозйiжджáли сьа, і ўонi сибi так дóбре жийўт обóйнi, і вiн кáжи: „Йá мўшу йiхати ду свóўо брáтa“. — Вонá кáе: „Ну, та йiдe“. — Уувáў сибi коньá, убрáў сьа, взяў сибi пáлaш, рушнiцьу

і йіди на-зат тейу дорóўою, шо він йіхаў. Али прійіхаў він а-й до тейі дорóги, шо ўоні розлучаі сьа, йакура́т дівить сьа на ту деревіну, на той но́жик, -- на тім но́жику ўже кров йи! --- „Ну, ўже моўо бра́та не ма, ўже йіго́ сме́рть де-сь спітка́ла...“ — Йакура́т прійіжджа́йи до тейі зноў, де ті ста́лі ка́міньа́м, дівить сьа: йіго́ бра́т йи, а́ли ка́менем сто́йіт, і кінь сто́йіт і пес та́-же. Але він пріхо́дит до тейі ка́меницы, сидіт та ча́рўніца. — „Шо ти тут — ка́жи — прійшоў сьуді?“ — „Ану́ мины́ відробля́й на-ду́х, шо-би мій бра́т ўстаў, бо за́ра тибі го́лову ві́тну!“ — і стаў над не́йу с па́лашом. Она́ ка́е: — „За́ра йа зроблю́, а не руба́й!“ — Ста́ла і пішла́ сібi до дру́ўою по́ко́йу і взяла́ сібi фляшчы́ну і вийшла на дві́р і взяла́ йіго́, покропі́ла тейу водо́йу чи там чим, і він сібi встаў, вже ожіў, і кінь і пёсик. Тупі́ру йак він вже вжиў, і він ту ча́рвінчыцу заруба́ў. І ўоні́ сібi ўбідва́ вже йідут, той йіде, той йіде. І ка́е: „Ну, бра́те, пра́ўда, шо-б сме́рти бу́ў-би-сь ўже по́жыў, шо-б ни йа?!“ — Ну, та й вони́ йідут, прійіхали вони́ сібi а-ш туді́ на місци, де він оженіў сьа. І они́ сібi ўже там конте́нту́йуть сьа, ўже сібi ба́льўйут. І роска́зуџи, шо йа сво́ю бра́та ві́т сме́рти ві́ткупіў. А йго́ жінка́ ка́же: „А то до́бре“. — І він ка́же: „Пойі́демо на польова́ньи ўоби́два“. — Вони́ взяли́ і по́йіхали. Али вони́ по́йіхали да́ле́ко в лы́е, за́біли сібi там па́ру кізліў і па́ру спльухіў, за́біли сібi, і ўоні... ка́е: „Йак би то ми йі́х донёсли?... Треба́ до до́му дава́ти зна́ти, фі́ри.“ — Йі́ден дістаў сьа ко́ло то́о, а то́й по́йіхаў до до́му. Запра́гли сібi ко́ны, йідут сібi ўбідва́, по́сы́адали і йідут. Али вони́ ўбідва́ йідна́кові бу́лі, так йідно́ лице́ йак то́о, так то́о. І він взяў то́о, шо той ны́би оже́ннй сьа там, — він по́ганьаў ко́ны, а то́й за́ду сібi йі́хаў, — віннаў ша́бльу і ві́таў йі́му го́лову; ски́нуў з во́за йіго́, і сам по́йіхаў. При́йіжджа́йи туді́, пріво́дит ті кізлі́, спльухі́; вийшла та па́нна і па́н. — „От, до́бре-сьџи спо́льва́ли!“ — Але вона́ не мо́е пі́знати, чи то йі́и чо́ловік чи не йі́и? Піта́йить сьа: -- „А де тамто́й дру́гій?“ — „От де-сь — ка́же — пішоў і де-сь заблудіў. Йа́ крича́ў, крича́ў, гука́ў — ни ма!“ — „Ай, то шко́да. Мо́и-би-сь по́йіхаў і йіго́ де ві́тпятаў.“ — Ка́е: „Треба́ йі́хати, мо́е де ві́тпятаў йіго́.“ — А-ну́, по́йіхаў він, взяў і́с собо́йу зноў брунь; прійі́жджа́йи він ай-іш туді́, до він йіго́ за́біў, — ли́жит цы́ліїй, али вже ни́живій, — та шо ўже з не́ўо бу́ди?... Так він сібi дума́йи: „Шо йа зробіў!...“ Пріту́льуџи ту го́лову до не́го, а́ли на дере́ві кру́к сидіт. Ка́же: „Шо ти ду́рно пріту́льуџиш, йак вона́ ни пріту́лить сьа! Ти ми́не по́просі́, то йа тибі йі́го зроблю́ живо́го“. — Але він, то́й бра́т, ка́же: „Но, зробі́ ми́ны, шо-п фстаў!“ — Пу́лятыў кру́к. Пріно́си води́ у да́вбо́ві і взяў, йі́му напустиў тейі води́, і він фста́йи. Він устаў, ка́е: „До́бре-м — ка́е — ві́спаў сьа!“ — А то́й бра́т ка́е: „А, до́бре-сь ві́спаў сьа, бо ти вже не́живій буў“. — Али вони́ сібi вже ўбідва́ іду́т.

Прийшли собі ай-ш туди до жінки те й там собі поубідали. Йіго жінка питаїть ся: „Де ти — кáе — буў?“ — „Йа — кáе — трóха спаў там. А то — кáе — мій брат то зробіў. Кáе: вьзаў минї, зїтьаў гóлову, і пó-тім зноў пошкодуваў мене і прийїхаў, менé зноў відратуваў.“ — „Кїпскоўо брата мáйш!“ — Кáе: „Трéба йимú тá-же так зробіти, йак він тибі зробіў.“ — Али кáже... рáдьать ся старóўо пáна: „Шо то йимú зробіти?...“ — „Та шо йиму — кáже — зробіти, — такóму нема шо робіти. Вивести ўóгїра і привїазáти до фостá і пустїти ў пóле“. — Вївели вóгїра, привїазáли йїгó, йак пустїли йак пїшоў, на-зàт приходит і костюáхи нїгдé на-зàд ни приньїс. І вони ўже собі обóйи жили, а-ш пїрвáли ся жили... Уже кїнець. —

Записано від Андруха Бравїцкогo літом 1894 р.

Параллелі гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 60, ст. 278—299 (початок скомпікований іншими мотивами і кінець троха відмінний); Nahn, Griechische und albanesische Märchen I, 166—173, N. 22; I. V. Zingerle, Kinder- und Hausmärchen aus Tirol. Gera 1870, N. 35, ст. 178—183; Ciszewski, Krakowiacy I, 47—51, N. 51. I. Ф.

10. Мерцеві дари.

Буў собі такий чоловік йїден, маў три синї. Йак умираў, то казаў: „Ти, сїну, шо ти хочеш?“ — Йїден кáже: „Тáту, даїте волá.“ — Дрúгий кáе: „Тáту, даїте коньá.“ — А трéтїй кáе, той найдурнїйшїй: „Тáту, даїте минї хлїба.“ — Той, шо даў йїмú коньá, поїїхаў ў сьвіт; а той, шо дїстаў волá, — тїлько йїгó вїна.

Та й той бáтько помér та й казаў наймóлòтшому сїновї, жи-б на грїб прийшоў до нéго. І той прийшоў на грїб. Вїтчиньáйить ся грїб йимú і кáже: „Йи ти, найстáршїй сїну?“ — Той кáже: „Ньї.“ — „Найсередúшчїй?“ — „Ньї.“ — „Наймóлòтшїй?“ — „Наймóлòтшїй.“ — Вий-мáйш с себе сївїй волосьїнь з гóловї та й даїй йимú й кáже: „На, отáм круль однú дочкú видаїй. Ти потернэш — бúдеш мáти сївого коньá. Тим сївим конéм прóсто на склянú горú вїїдеш, бо хто там вїїде, то той буде зьать тóго крульá й крульўство йїгó.“ — На дрúгу нїч казаў, жи-би сирїдúшчїй прийшоў до бáтька. Але той наймóлòтшїй син прийшоў, зачáў стóгнáти. Питаїють ся брáтья йїгó, стáршїй і середúшчїй: „Чогó, брáте, ти стóгнеш?“ — Кáже: „Йа прийшоў там на вáрту, на грїб до тáта — гробї повїтчиньáли ся та й мерцьї зачалї камїньями на мéне кїдати, а йа лéдвї ўтык. І казали, жо-б найсередúшчїй прийшоў, на дрúгу нїч тудї на вáрту.“ — А тóго наймóлòтшого

зробили дурним. Та й той допіру каже так до тих мўдрих, каже: „Йа лєдвн свойй відбўў. Але казали тату, жи-би-сь ти, брате найсередўшчій, прийшоў на грїб.“ — Так найсередўшчій каже до него: „Брате йди ти за мене, йа тобі заплачў.“ — Той пішоў — вітчиньайть сьа грїб, питаїньть сї: „Котрої сын? Найстаршій?“ — „Ньн.“ — „Найсередўшчій?“ — „Ньн.“ — „Наймолотшій?“ — „Наймолотшій.“ — Берє с своїй голові чорний волосьнє й каже так тепєр: „Бўдеш йїхати, потернєш той волосьнє, то бўде чорний кнє, ўбїор чорний. Йак прийїдеш до того крульа, то прєсто вийїдеш тим конем, то ти будеш раховати сьа крулем.“ — Так він прийшоў, знов засмутиў сьа; і питаїнь йнго найстаршій: „Чогó ти такїй смўтний, брате?“ А він каже: „Менє дўже мерцьї били камїньами і казали, жи-п ти прийшоў на трєтью нїч.“ — А той допіру каже: „Брате, йди ти за мене, йа тобі заплачў, шчо скóчєш.“ — А той каже: „Ну, то йа підў.“ — Приходї він на грїб — витворьайїть сьа грїб і каже батько в гробу: „Найстаршій сын йи, чи середўшчій?“ — Той каже: „Ньн.“ — „Котрої? Наймолотшій?“ — Каже: „Наймолотшій.“ — Той допіру виймаїнь рїже волосьнє с своїй голові і каже: „На, потернєш — будеш мати рижого коньа. І тодї буде рєсказ на цалком край, жи-би хто хóче, жи-би йїхаў і йшоў і дивїў сї, нехай найбїднїїші йдут — хто на тўйу гору вийїде, то за того свою цўрку дам і ймў крульїўство цалком запишу.“

Але враз і враз, ўсьўди по мїстах витрубили, шо-п тугдї і тугдї йїхати на той бал до крульа. Так тих два йнго братї згòхмали сї собі (набралї ўохóтї) і мати старá собі, а йнго на господарствї вїстáвили. І кажут: „Ти будь ў дóма й доглянь гўси, худóбу, ўсьб мáїнш доглянути, покї вони приїдуть.“ — Але він запёўне припустиў йїх так чверть мїльї і сам ўьаў, замкнў хату на колóтку і худóбї подаваў йїсти кўждому і зачинїў хату, замкнў і сам вийшоў, виньаў сїве волосьнєцї і потернў те волосьнєцї — приганьайть сї кнє сївий і ўбїор сївий на него, сїгнєти (перстєнї) злóтї, шáбля злóта, нагаїка срібна. І ўсьїў на того коньа і йїде. Моц нáроду йде тудї і на кольїнах уклякнўли кўждий, йак той пан йїхаў. Він дїгнаў своїх братїў рїдних і мать, вони кльакнўли і кажут: „Прóши пана, де ви йїдете?“ — А він виймаїнь канчўк срібний і даваїнь йїх по плечах бїти і мáтыр. Там приїжджаїнь ўже блїсько — моц вóйска йи і вáрта велїка. Кнє зньїсь сьа ў гору йак той птах і вїскок на ту склянў гору, а вара круль вийшоў, ўьаў йнго за рўку і привїў йнго до покóйу та й каже: „Знаїнь ти, мїй абáтью, шо — шо ти йи тепєр мїй, а мойа дочка то тобі жонá.“ — Вонá ўьалá сєгнет в руки і дала йнмў той сєгнет на йнго рўку й пїтпис. Він забавляў сї но тїлько три годїнї там і за три годїнї він звїттам вийїздў. Потиснў коньа, кнє зньїсь сьа ў гору вараз, нїхтó

Йіго не відиў, не бачиў, і приїхаў він до до́му і ўваў те волосы́нцє, потернуў — кінь полетїї, а волосы́нцє віста́ло сьї у не́го. Поки́м братї йіго попрїїжджа́ли, і ма́ти пока́зуи́и то́му си́новї наймо́лѣтшому: „Си́ну мїї, йа́кий-сь пан йїхаў і ми поўкля́кали перед ним і пита́ймо сьї: ку́ди пан йїдут? — а він йак ви́нѣаў канчу́к, йак зачаў би́ти, ни питаў, чи голова́ чи ни голова́, но бвў на сме́рть! Мене́ покинуў би́ти, зачаў твої́ брата́ би́ти.“ — А той ка́же: „То то йа, — ка́же — ма́мо, буў.“ — „Е — ка́же — ти ду́рний, де́-б ти, жи-би ти та́ким па́ном буў!“ —

Поки́м позаго́йувало сьї, зачали́ зноў витру́блєвати, жи-би зноў приїзди́, ны́би той кавальїр. Допїру зноў го́хѣту підбра́ли тих два брата́, зго́хмали сьї і ка́жут: „Йїдьмо зноў!“ І та́йа старá ка́же: „Йа підў з ва́ми, дыгоньки.“ А той допїру ка́же: „Йа підў з ва́ми.“ — „Е, ти — ка́же — ду́рний, ти чо́го пі́деш? там тебе́ — ка́же — потребу́ють!“... — А він ка́же: „Оўва́, йа ху́тше бу́ду йак ви.“ — Та й ті забра́ли сьї, пішли́ ўсьї трѣи́, ма́ти і с сива́ми, а той дістаў сьї ў до́ма. Так він запевне́ погоньу за ними́. Вийма́и чо́рне волосы́нцє, потернуў — чо́рний кінь до не́го прилы́тайи, ўби́ур чо́рний йїму́ несє́ той кінь. Той ўбраў сьї, ўсьїу на коньá і доганьáи свої́ брата́. І ті ка́жут: „То не той пан, шчо йако́-сь йїхаў — пита́ймо сьї ми то́го па́на: ку́ди пан йїдут?“ — А він вийма́и канчу́к, дава́й би́ти дру́гий раз. І приїхаў туди́ піт ту скля́нуу́ горóу — снїсь сьа кінь до горї́ і ви́летїў на ту горóу. Так йіго та принці́зна ўхонїла за пі́тпахви́ і до покої́ку з ним, забавля́ли сьї. Приїшоў круль то́ди до них, до свої́х ды́тїи́, ўваў за ру́ку і привитаў сьї з ним йак звї́клї у па́нствї: поцы́луваў сьї. Так вони́ там забавля́ли сьї шьїсть го́дин, а по-тїм він ўже́ маў вийїа́дїти. Так круль крї́кнууў на войско́, жи́-би ви́стрі́ляли ві́ват де́вїть раз. Йак ви́стрі́лили ві́ват де́вїть раз, так ўсьа му́нїсте́рїя хты́ли йіго стра́тити, але́ кінь звнїсь сьа ў горóу і пішоў під го́блоки. Так спустїў сьа він на-за́д до землї́ і приїхаў а-ж до до́му і даў худобї́ йїсти, попораў собі́ йак він знаў. Приїжджа́ют йіго братї́ і ма́ти прихо́ди. — „А шчо́-ж ви там чу́ли?“ — пита́и сьї. — А ма́ти ка́же: „Йа́кий-сь пан та́кий йїхаў чо́рним конє́м і — ка́же — биў, твої́х братї́у набиў, і мене́ набиў.“ — А той допїру ка́же: „Жи́-би-сь, ма́мо, зна́ла-сь, шо то йа, Йа́куб.“ — Ка́жут: „Е, ти ду́рний, де́-б ти — ка́же — жи́-би ти та́ким па́ном буў!“ — А той ка́же: „Оўва́, а йа ше́ кру́лем бу́ду!“

Так він даў то́му кру́леві́ ру́ки і свої́ наре́чені, шчо́ йа то́ди і то́ди бу́ду. Але́ той час ми́нуў, а він там ни́ буў; чи́ка́ют, а той круль ўписаў по цы́лі губє́рнїи́: шо то тако́го, шчо́ йіго не ма́! мо́же йіго хто за́биў! Описаў ўсью́да, жи́ буде́ баль сира́вля́ти, жи́-би при-

Йивділи на той баль і найбіднійші, нех буде сьліпі, нех буде криві. Але то разом ўдарило, жи де но йакій, жи би йакій, жи-би буў кіл віт кола — виганьайут, жиби йшли. І той Йакуб — прийшли до Йакуба: „Збирай сь, Йакубе!“ — віт кае. Так йіго братьа повивальували вочи: „Шо то такойи, ідымо ми!“ — Але він запевне ўзяў на себе панчў і прийшоў туді на той баль. Він там горівки льубіў випити — випіў горівки і так во голова йимў закрутила сьа — де безроги зробили йаму, йак звякльи, і він ў ті йамі лыг. Але там ішли і кажут: „Йакій-сь чоловік лежи“ — і зара кажут: „Шо то такойи?“ — Прийшла пэтроль войскова. Питають сь йіго: „Звітки ти йи?“ — А він каже: „С того і того села йист.“ — Допіро дали знати до крульа, може то йакій-сь розбойник йи? Давай йіго візитерова́ти, по кишеньях, чи ни ма́йи йакойі збро́ни при собі. Зачали йіго гляды́ти — маў червоненьку хустінку і гудзок завйязаний. Зачали того гудка розвйязувати — то перстень крулівни злотий і пітлис. Так запевне дали до крульа знати. Казаў-жи круль йіго привести. Бирут від него той сэгнет і дивлять сь, шчо то те́йи крулівни той перстгўнек (бо то високо йде, то трошки дилыкатнійше трэба ўда́ти). Так ўзали йго на ага́мент: „Шо-ш ти йи тако́го, шчо ти такий перши буў, а тепер такий йистесь?“ — А він каже: „Йак хочете так йа буду.“ Усьі заштрофували сь, а він каже: „Пустьгыть мене на двір — йакій йа перши буў, і тепер такий буду.“ — Вйняў він рйже волосыньце, потернуў — рйжий кйнь прилгыў до него, ўбйор йимў приныс, ше красший йак муныстерйи. І стаў він, затупгыў — він на конь сидыт, той шо буў — ўже ни ма́! І каже: „Ну то шо-ж! — хоть йа перши ў гнойвцы буў, а тепер дывгы сь, шо з мене йи.“ Так той круль угышыў сь і ўже йіго ни хоче пустыти до до́му. Великий баль зачаў справля́ти, і він там ўжениў сь. І йа, Ону́фрй Сто́льбар там буў — йак зачали там стрыля́ти с кно́нів на вйват, але й, Вону́фрй Сто́льбар, вйна напыў сь багачько й меду, і йа собі лыг трощечки у каноны. Йак на вйват зачали стрыля́ти, йак с того канона вйстрылыў, йак йа зачаў лгыты — а-ж до Берлына ўпаў. Йа ўжениў сьа, і тўтенька ту прахтыку ўсьу сказаў, шо йа вйдыў.

Записано від господаря Онуфрйа Столяра з прозвищем Пецало.

Паралелі: Аванасьевъ, Русскія нар. сказки II, 68—77; IV, 202—209; Худяковъ, Русскія сказки II, N. 50; Ciszewski, Krakowiacy I, 194—195. I. Ф.

11. Дівчина-каліка.

Буў ііден цар, молодий шче, кавальір. Али ни мих сибі дібрати такої дьўчини, жи-би була така на здобу, йак він сам. Писаў листи по крайў по цїлім своїм, може де найдеть сьа така на ўблича, йак він сам. Вйбиў фотиграфійу свойў і пїслаў ў край — можи буди йакá хлópка, або с паньского лóжа, або можи йакá кўхарка, жи слўжат по панáх, по жидáх, де ў хлópа, шчó-би придалá сьа до тейї фотиграфійї, — так нех зара до мени прислаїдут, то йа присельў своо мунїстра і привезут йїї до мени. — Так ходїло то по крайў бес пáру лыт, нїм то знайшли. Приходит та фотиграфїя до йїдноўо мїстечка, зачáло паньство дивїти сьа на ту фотиграфїю — áли йїден лыснїчий маў йїднў донькў, і та придалá сьа до тейї фотиграфїї. Так він написаў до царá, жи: „Йа маїу йїднў донькў йїдинїцу, і та придалá сьа до наййаснїйшого монáрхи.“ — Так той цар послаїди мунїстра, запрагаїи четверо конїй, шчó-би йїхати по ньу і привести йїї до самоўо царá. Прийїхаў мунїстер до тоўо мїстечка і питаїить сьа: „Де тут сидит той лыснїчий, шчо він маїи йїднў донькў?“ — Показали йїмў, запровадили йїгó на подвїра до тогó лыснїчого — вйшоў лыснїчий, привїтаў сьа з ним і запровадїў йогó до своўо покóйу і показуїи йїмў свойў донькў. Али жаль вилїкїй йїмў буў, шчо-би він йїднў йїдноўу донькў маў і ту вїт сéби вїддáў. Так він бойáў сьа йїї пустїти самў. Маў кльўчиницьу свойў і казаў йїї, жи-б вона з йїгó донькóйу йїхала до монáрхи. Али вйїхали в дорогу, кїльканáйцьїть миль — так вона ни знала йїдна ў другї, йакў котрá маїи мїсьльу. Мунїстир сидїў ў перéды, погонїў конї, а ўонї ўбїдвї сидїли в зáду ў бўтьцї, тїхо; а кльўчиниця ўсé сибї мїркувáла: „Шчó-б йа зробїла йїї, жи-би йа йїї вїкинула с тогó повóза, а самá прийїхала до царá! Йа йїст слугá, лыпше-б мнїнї булó бўти царїцеўу йак йїї. Она маїи бáтька і мáтьїр і йїст богáтї, унá моглá-б бўти при своўу бáтькови і мáтерї, — а йа бїдна слугá, хтїла-би-м, жи-би-м була царїцеўу, шчо-би мнїнї лўди клáньвали сї.“ — І йїдут дáлї ў дорóгу. Так прийїхали ў лыс велїкїй — так та пánна заснўла; она добуваїи ножа, повнїмáла йїї вóчї, повїдрїзувала рўки, вїдрїзала нóги [мáтко Бóжа! скрикнула старá Гананїниха], казала фўрманови стáти, бо ўнá хóче злыбїти в лысы на стóрону. Фўрман стаў і не дївить сьа, чи вони бўдут ўбїдвї злызáти, чи нїи. Нїч була тёмна, нивїдна — вона ввzалá йїї на-пéрит сéби, тўйу калыку, занéсла йїї в ломáквї, накрїла, і сїла на повїз і йїде дáлї. Прийїжджаїи до царá, злызáи і йїде прóсто до царёвого дзвядзїнїцу. Вйїмаїи цар фотиграфїю свойў, дївить сьа на тўйу панну і кáже до дóо фурмана: „То не йїст та самá, жи йа тибé

післаў по нью.“ — А вона каже, говарит до него: „Йа віз-им дьві йіх, а́ли йідна у лысыі умерла, і та́йа йійі вікинула.“ — Так каваў цар замкнути ту́ю до темниці, а посилати лист до того лысничого, жи-би він прийіхаў сам сьуді, чи то йист йіго донька, чи ньи. Та за пару день прийіадіт лысничій, — выпускайи цар ту́ю с темниці, кльучни-цьу, і показуйи тому панови. Али лысничій подивіў сьа на пьу і каже цареви: „Проши свѣтльійшоўо царя, то не йист мойа донька, то йист мойа слуга. Йа післаў свойу слугу з донько́ю, бо мойі доньці було смўтно йіхати.“ — Так той цар розгнѣваў сьа мо́чно на того лысничого і каваў йіго замкнути до темниці.

Так сидыў той лысничій без дѣсьать лыт у темниці. Але йідноўо ра́зу вийшоў бідний хлоп до лыса за лома́ками. Зберайи він ломáки, кладѣ на вйáску, але каже: „То мины йист шче ма́ло, піду йа до тѣйі кўпки, а паберу вйінци.“ — Приході блисько тѣйі кўпи ломáк, слўхайи — шчо-сь там пишчїт! Так він налькаваў сьа і зачаў задом поступати сьа. Але вона, бідна калы́ка, лижа́ла ў тих ломáках, ўжѣ пару день, і почула гóлос того чоловіка і прóси йіго: „Тату́ньцу, возьміть минѣ до свѣйі хати!“ — Так той хлоп змиловаў сьа над бідно́ю калы́ко́ю, віткидайи ті ломáки і берѣ йійі до до́му. Принóси йійі до до́му, посадиў на лаўцы, а жінка зачинайи з ним сварити сьа. Каже до него: „Йа тебе післа́ла по дрóва, а ти приныіс біду до хати. Йа сама ни ма́ю шчо йисти, а ти приныіс таку калы́ку — чим йійі б́удеш годува́ти?“ — А він каже до жінки до свѣйі: „От, чика́й, жінко, йяко-сь Па́н-бі дасьть! Вона йист бідна калы́ка, тѣмна, без рук і без нїг, ми б́удем йійі шано-ва́ти, а нам Па́н-бі дасьть за то бога́цтво.“ — Так сидіт вона бідна на лаўцы, — той чоловік принóси йійі кусóк хлы́ба сухо́го, мачайи в во́ду і дайи йі піткропити сьа. Так вона 'бзива́йять сьа до того ста-ро́го: „Тату́ню, возьміть мойі ті сьльóзи, жи йа ма́ю ў фартушкú, йі-дыть до мѣста, а за них наку́пити, чо́го схóчити.“ — Так пішоў він до мѣста, приходи до йідноўо скле́пу, виймайи ті сьльóзи — так йяк горóх, са́мі влóты. Али жид питайи йіго: „Алѣ, Йіва́не, де ти вьзаў того?“ — А він каже: „Бог мины даў!“ — „Шо-ш ти хоч за то?“ — А він каже до него: „Дай мины два́йцыть фўнту́ муки, шо найкра́шча, і дай мины па́ру фўнту́ мьа́са!“ — Набраў мшóк хлы́ба, накупиў будóк, мѣду, вина́ дльа тѣйі калы́ки; принóси до до́му, поста́виў на столы — жінка зра́дувала сьа, жи ўжѣ йист шо йисти. Дайи ті бідні поживити сьа трóха; ўона поживіла сьа, і він рóби йійі лўшко, кладѣ на лўшку на мьахкім, шчо би йійі ті рáни ни болыли. А дїста́ло сьа йімú шче sóрок рынских с тих сьльыз, і ті віддайи йійі, ті калы́цы. А вона до него каже: „Та-ту́ню, купи́ть собі корóву за ті грóмі, б́удети ма́ти чим свойі ды́ти жи-вити.“ — Так вона перебу́ла у него без рік і зробіла йіго велі́ким

мужиком. Али ў рік кажи вона тому старому: „Ідзьте, татуньу, до міста, а купіть мині такé йа́пко і принесы́ть мині йи́го.“ — Пішоў старий до міста, купіў йа́пко, прыны́с йи́го і положиў на постэ́лы. Уна́ вьзала́ те йа́пко, уберну́ла три ра́зи, і вийшоў с то́го йа́пка такий ша́ток (ху́сточка), жи шчэ́ на сьвіты́ ни бу́ло тако́го. Ка́же вона́ тому́ мужикови́ зібрати́ сьз, наньа́ти собі́ залы́аницьу (ко́лыіу), вьзати́ ту ху́сточку і йі́хати до са́мо́го ца́ра. „Йак прійі́дिति до ца́ра, так просы́ть ца́ра, шчо-би́ він вас пу́стиў до те́мніцы́ — там сиді́т кльу́чниця́ мо́я; да́йте йі́і в ру́ки, а йі́і просы́ть, шчо-би́ она́ мині́ дала́ дьві́ во́чы.“ — Так він прійі́хаў до ца́ра і про́си йи́го, шо-би́ він йи́го пу́стиў до те́мніцы́, до те́і кльу́чницы́. Так цар ка́заў кльу́чникови́ вітсу́нути те́мніцьу і пу́стити то́го хло́па до те́і кльу́чницы́. Прыхо́дит до те́і кльу́чницы́, вийма́йи ху́сточку і дайі́ ті кльу́чницы́ в ру́ки, а йі́і про́си у дьві́ во́чы. Так та кльу́чниця́ вьньала́ дьві́ во́чы с кишэ́ны, завьньані́ ў папе́ри і дайі́ то́му хло́пови. Вьзаў хлоп во́чі ў кишэ́нью, завьнуў ў ху́сточку сво́ю, сьіда́йи на ко́лыіу і йі́де до до́му. Прыі́здіт до до́му, вийма́йи во́чі с кишэ́ны і дайі́ ті те́мні калы́цы. Та калы́ка вьзала́ ті во́чі, приложи́ла йі́х до чо́ла, і ўо́ни так йі́і прывослі́, йак пе́рши бу́ли. І зувиды́ла вже сьвіт і ка́же: „Дьа́куйу ва́м, татуньу, жи́-сьти прывосли́ мині́ во́чі, нех́ йа́ віджу́ сьвіт. Тепе́р бу́ду просы́ти вас: іды́те до міста́, принесы́ть мині́ дру́ге йа́пко, шчо-би́ йа́ за не́го шчэ́ діста́ла сво́іі ру́ки.“ — Пішоў старий до міста́, прыны́с йа́пко, положиў коло́ не́і, 'на ўберну́ла три ра́зи, і ви́биў сьз з не́го ша́ток, шчэ́ кра́шчий, йак пе́рши буў. І поси́ла́йи вона́ зноў йи́го до swéі кльу́чницы́: „Йі́дьте, татуньу, зноў до то́о ца́ра, опады́те перед ним на ко́лыіна і просы́ть йи́го, шчо-би́ вас пу́стиў до те́мніцы́, до кльу́чницы́; а йак уві́ідэти́ до те́мніцы́, виймі́ть ша́ток, да́сьте йі́і до рук, і просы́ть йі́і, шчо-би́ вам дала́ ру́ки. А йак бу́де пита́ти сьз вас, на шчо́ вам, та ка́жы́ть, жи́: мині́ такий сон присниў сьз — йа́ до те́би прійі́хаў, жи́-би-сь мині́ дала́.“ — Так дістаў він ті ру́ки, завьнуў у па́пір, ўложиў до то́рби і прійі́здіт до до́му. Так прійі́хаў до до́му, прійшоў до ха́ти, — так вона́ дуже зра́довала сьз, жи́ вже бу́де ма́ти ру́ки. І зачала́ гово́рыти до не́го: „Татуньу́ ми найдо́рожчі́! діста́ли-сьте ру́ки, — мо́жу робы́ти ні́ми; а шчэ́ хо́чу просы́ти вас, жи́-би-сьти діста́ли мині́ но́ги.“ — Посала́йи до міста́ старо́го, шчо-би́ прыны́с зноў тре́тьи́ йа́пко. Так прыны́с він те йа́пко, — ўби́рну́ла три ра́зи на-доўко́ла, і відбиў сьз від не́го ша́ток три ра́зи кра́шчий, йак пе́рши буў. — „Тепе́р іды́те зноў до те́і па́ны, до кльу́чницы́, да́сьте йі́і то́й ша́ток і просы́ть у но́ги.“ — Так він по́йіхаў зноў до ца́ра, по́просиў ца́ра, жи́-би пу́стиў до те́мніцы́, вийма́йи то́й ша́ток, і дайі́ йі́і до рук і про́си йі́і у но́ги. Так вона́ пішла́ до куфе́рка, вьньала́ но́ги і дала́ то́му хло́пови. Хлоп за́венуў

Ї папір ті ноги, кинуў до торби (то но по кольіна відрізала), і сьїдаїи на кольїїи, відїїздїт до дому. Сьїї на кольїїу і зрадоваў сьа дуже весело і говори: „Господу Бóгу дяковати, жи-м їа дїсаїў вже своїй калїци ноги. Мóже минї Пáв-бїг надгородїт за ту калїку“... — Приїздїт до дому, вїймаїи ноги і даїи їїї до рук. Так вона взьала, притуїла до сьби, і ноги прирослї так, їак пёрши булї. Так вона дужи ўтышїла сьа. Ынаїа на кольїна, ўклонїла сьа нїзенько, поцьбуловаїа старóго в рўки, в нóги, і дякуїи їїмў за їїгó услўгу. І вїймаїи торбїнку сьльїз, тих злóтих, і даїи їїмў до рук і каже: „Идїть сїбї до мїста, а за то накупїти, жи бїдїте мáти на цїле жїтїá гїля сьби і гїля своїїх дьїтїї, — бо їа вже бїду від вас відїїздїти а-ж до найїасьнїїїшого монархї.“ — Так тої старїї зачаў плакати, зачаў їїї просїти: „Де-ж ви поїїдети ф такў дорóгу! то їїст сїльно далёко, а вас на дорóвї шче збáвльаьт зноў — так минї бїде жаль за вáми!“ — Так вона дужи зачала плакати і жалувати за своїм рїднїм бáтьком. „Їа мўшу їтї до царá і просїти їїгó, шчо-би вїпустяў мóго бáтька с темнїци, бо він ўже сидїт десьїть лїт ў темнїци, і шчорнїў їак чóрна землїá! А їак їа ни пїду тулї, так за два мїсьацї бїде мїї бáтько стрáчений чїриа-шївїннї!“ — Так сїдаїи вона на кольїїу і їїде до тóго мїста, де сидїт сам цар. Приїздїт блїсько тóю мїста і наймаїи муїарї, шчо-би вїмурувати такї дóми коло сáмою цїсарскоо бўрку і вїбити злóтї лїтери на немў: „Хто бїде їтї тим бўрком і бїде ступáти до тейї камїаници, бїде їїсти і пїти, а не бїде платїти!“ — Так їїдноо рáзу їде цар с своїм вóйском на марш; дївить сьа — стоїт камїаницьа. І говори сам до сьби: „Шчó то їїст за дїво, жи їа ўже кїлько тут їїжджу тим бўрком, не вїдїў камїаници тўтка, а типёр стоїт!“ — Так пїдїймаїи вóчї до горї, глїануў на камїаницью — áле вїбитї злóтї лїтери! Перичїтаў він їїх і закомендеруваў своїй вóйско фсьó до камїаници. Вїїшли до камїаници і зачали там їїсти і пїти, і зачали платїти — áли нїхтó не хóчи приїмáти грóшї. А цар пїшóу дáлї ў середїну. Прихóди ў середїну і дївить сьа: сидїт молоденька пáнна і вїшивáїи хўсточку золотїми лїтерами. Але він фсе на ньу дївить сьа, говори до нейї, а вона нїц не вїтказуїи на тóїи і ни пїднóсит своїїх вочїї до горї. Так він стаў і дўмаїи: „Шо-сь то їїст такоў штўчного“... — Так він зачинаїи до нейї гóворїти дáлї: „Прóшу вас, вїльмóжна пáнї, звїтки ви їїст рóдом? і з їакóїї ви фамїлїїї похóдити?“ — Так вона зачала їїмў росповїрати, пїднвaлá вóчї до горї і роскáзуїи їїмў своїу бїлу: „Мїї отец рїднїї їїст лїснїчим і сидїт у найїасьнїїїшою монархї ў тимнїци, а моїа слугá, кльўчницьа, приїхала до царá і хтїла бўти цаїїцейу, áли ти-в сидїт ў тимнїци. Так-би-м просїла найїасьнїїїшого монархї, жи-би монархá буў такїї

ласкавий і престаиву їх мині до вочій.“ — Так найясьнійшій монарха вибрау десьть мужа і післяу, шчо-би випустити тих двох с темниці і привести с суду. Так пішли тих десьть мужа і привели йїї батька і йїї кльучницю до тейі каміанки. Так вона звидыла свого батька, пала на кольіна і зачала кланьати сьа і цыловати в руки і в ноги, жи вона вернула сьа с тамтого сьвіта. І росказуи ту фьсу прахтику свому цареві: „Мій батько родзоний післяу мене до царя, а йа йїхала в дорозы, а мойа кльучниця, та сама, жи передо мпоіу стоїт, йїхала в дорозы, добула мені вочі, відрізала руки і відрізала ноги, занесла мене в лис і накрїла ломакми. Але йа була в йїдного хлѡпа, йа йїго послала і він фьсо мині поприносиу віт тейі кльучниці. А мій тато буу замкнаний ф темниці за те, жи то... за мѡни, бо цар казали, жи то ни йист ўсьо праўда.“ — Так цар вївнѡу с кишѡны фотиграфїю, і дивить сьа на ту фотиграфїю, чи то йист праўда. Так глянѡу на нѡу і на фотиграфїю — акурат йїдно до друго приходит. Так вибрау він трийциць мужа і казѡу тїю кльучницю взѡати і замкнѡти зноу до темниці. А своїм мунїстрам казѡу запрашті гѡсмеро коний, і взѡати йїї і йїї батька на повїз і завести їх до йїго палацу. Так вони приїжджаѡут до йїго дому — так цар дѡжи розвиселїу сьа, жи йїго згѡба повернула сьа назад до него, шчо він собї жадау. Так по-тѡму піше листи і послаѡи по ўсьїх крайѡх і спрѡшѡи своїїх камратїу, крульїу, царїу, на своїї висїльѡа, бо він дістау вже ту пѡнну, шчо він йїї жадау. І зробїу висїльѡа, звїнчали сьа обѡи, і він йїї батька, тѡю лїсничого, зіставиу ў себї за найстаршого мунїстра. Так по тїм бальѡу зїбрали сьа овї ўбѡи на спѡдир, і вийшли онї на пѡле — але та кльучниця сидыла ў тимниці, була засѡджана на смерть. Так наѡвила мунїстріу, шчо-би мунїстри пїтсадыли пїг той мїст канѡнїу, де вона буди йти, і нарихтувати пѡнтуж на той час, йїак вона ввїде на мїст, жи-би тї канѡни вїбили і розвїли мїст, і жи-би йїї забїло, а ўѡна буди царїциѡу і будѡ ўсьо мунїстрам догоджати. Так пїткѡпльавї мунїстри злѡкомили сьа на велїку сѡму, пїтсадыли два канѡни пїд мїст, і шчо-би йїї пїрвати на кавѡлки. Али ў полѡднї — ішли зі спѡдїру до дому і но ўходїти на той мїст, так тї канѡни розвїли той мїст, і ту пѡнну оглушїло. Так цар дѡжи нальакау сьа і зачуу дѡжи нарікати на свої мунїстри, шчо ўѡнї таку молодѡу царїцу, три мїсѡцы в неїу прожїу, і ўбїли йїї. Так він казѡу вїмутовати кльѡштор. Вїмутовали кльѡштор і казѡли йїї поховати ў тїм кльѡшторї, жи-б вона там лїжала. Казѡу змутовати такий катофѡльок висѡкїї і на тїм катофѡльку положїти і той кльѡштор запѡчатувати, а сам пішоу до покѡїу і засмутиу сьа. Так с тейї грївї цар загрїсь сьа і не йшоу нїгдѡ нї на спѡдир, но ўцѡнш сидїу ў дома і грїсь сьа. Але та кльучниця нїгїдна просїла мунїстріу, жи-б йїї

випустити тріа на спáцир, на той óгруд, де стоїт кльáштор. Так вона вийшла на спáцер, скóчила хúтко помéжи деревино́ю, пішла до то́го кльáштора і віньала сёрце с те́ї царі́цы (то дупі́ру йакá-сь відліна! дод. старá Ганан.). Так віт то́о ча́су ни була́ она ўже за́мкнана до темни́ці, но ходіла вже скривь. Так минúло вже пúтора ро́ку, так царéви зробило́ сьа дúже вели́кій жаль, і пішо́ў на той óгруд на спáцир. Так вийшо́ў він на óгруд — зробило́ сьа йимú дúжи фáйна доро́га до то́го кльáштора: рíжні кві́ти позацьвіта́ли, жи він ни віды́ў таких кві́ти́ў, йак жи́йї. Так при́ходи він до кльáштора, під двéрі, і загляда́йи биз дэ́ўрку, де сьа кльуч стрáмляйи, шчо сьа рóбит з йи́го царі́цею. Так придивля́йить сьа він до́бре, áле надовко́ла то́го катофа́лку бiга́йи малéнька дитiнка. Так він мо́чно загрíсь сьа і кашельну́ў на тiм гáнку. Так почу́ла та дитiна той го́лос у кльáшторі, при́бiга́йи до двéри́ і прóси: „Тату́ньцьу, вітчынíть!“ — Так цар вітчынíў двéрі — так та дитiна скóчила до нéго, поцьулова́ла йиго в рúки, в но́ги, і прóси йи́го, жи-би пу́стити до кльúчни́ці. Так наййасньíйшій мона́рха взьа́ў ту дитiну на рúки, зача́ў цьулува́ти ту дитiнку, ты́шити сьа не́йу, і привíў йи́ї до поко́йу. Так цар в но́чі засну́ў, áле та дитiнка фстáла і пішла до поко́йу до то́го, де та кльúчни́ця спит, і вихопила́ йи́ за пáзухи свéйї ма́тери сёрце. Та кльúчни́ця ўчу́ла і зачала́ бiти ту дитiну і видира́ти те сёрце. Áле дитiна злáпала мо́чно в рúки і зачала́ дúжи пла́кати і крича́ти, же а-ж цар пробудíў сьа. Йак цар прубудíў сьа, при́бiга́йи до поко́йу і зача́ў крича́ти на кльúчни́цьу: „За шчо бiйиш дитiну?“ — Так та дитiна скóчила хúтко царéви на рúки, притули́ла сьа до нéго і прóси йи́го, шчо-би завéсти до кльáштора. Так при́ходи вонó до кльáштора, цар засну́ў двéрі і дiвить сьа, шчо вонó бúде рóбити. Áле при́ходи та дитiна до свéйї ма́тери (она́ ма́ла йи́го ф кльáшторі), вийма́йи сёрце за пáзухи і ўса́джуи до свéйї ма́тери. Так зара вона́... йи́го ма́ти ста́йї с то́го катофа́лку і виходи́ на кльáштор, така́ лáдна, йак найкра́шча рóжа. Так цар вітсува́йи двéрі і пита́йить сьа йи́, шчо то бу́ло. Так вона́ йимú роска́зуи, жи: „Тво́я́ кльúчни́ця, та ни́гiдна, віньала з мéни сёрци́ і йа не могла́ ўста́ти; а йа за пúтора ро́ку привела́ сiна у кльáшторі і той син відобу́ў мо́йї сёрци, і відда́ў мнí йи́го до грудíй...“ — Так цар взьа́ў йи́ї до свóго поко́йу, а кльúчни́цьу каза́ў вiвести ў чiсте по́ле, і ви́проводи́ў регíмент во́йска, і зли-б до не́йї стрiля́ти, на дрiбні ку́ски пiрва́ти там. А сам спрова́ди́ў вели́ку ба́нду, вели́ку му́зика — і та́мки музика́ гра́ли, таньцьува́ли, йíли, пíли (і йа та́к-же йи́. пи́ў), с канóнiў стрiля́ли... А́ли ни ма́ли чим канóнiў набива́ти (пóрох бу́ў, но ни ма́ли чим затка́ти), — йа лежа́ў ў лiсьтьї, і вони́ менé взьали́ з лiсьтьям до канóни́ і на́ойи́ мно́йу; і йак вони́

вістрілили с тоо кавона, то йа литьїу, литьїу, литьїу, і сїу вольде на лїуцьї, коло стола, йї вам оповїу.

Записано від Юрка Соколовського в марті 1894 р.

Параллелі: G. Basile, Pentamerone I. 1—18; I, 238—245; Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, N. 89, ст. 13—19; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 193—201 (N. 28); Schott, Walachische Märchen, N. 25. I. Ф.

12. Дівчина записана злому.

То йак буу йіден бідний чоловік, а він ни мау дьїтїй, і такий буу бідний, жи вот жили сїбі — пішоу він сїбі на йармарок до міста, куповати чобїт. Али йде сїбі, кунїу двї парї чобїт. іде до дому — здїбаїе йего панич та й каже до него: „Ти такий бідний — каже — запиші минї то, шо ти в ньїм ни знаїеш, бїдеш велїким богачем.“ Так той чоловік записау йїму те, шчо він в ньїм не знаїе. Прийшло за пару лїт, зайшла жїнка в цївнжи, так привелá йїму дїтїну, лївчїну. Той вже сїї вьїби зробїу богачем, вже йїму той злий давау, шо він хтьїу, гроші мау, худобу, дуже собї гоїні хрестїни справнїу. Та дївчина росла черес шїсьть рокїв, посїлаїе до шкóли йї. дуже красно вчїть сї, дуже була ровумна; жїла та лївчїна шїснаїцьїт лїт — приходїт злий дух по ньїу. Прийшоу під вікно, застугау та й каже: „Ну, йїва не — каже — йди, ти знаїеш, шо ти минї записау-їсь, чому ти минї того ни даїеш?“ — А та дївчина дужи була мїдра і вона ни далá сї злому духу взáти, бо колї він прийшоу, то вона мала сьвачеву вóду і вийшла в покропила, та й той полетїу, зьльакау сьа води. Так злий дух — той косїу траву, а він прийшоу до него та й кажи: „Йак ти минї йїї ни дасїш, то йа тїбé возьмїу.“ — Так той старїй зальакау сї дужи, пошкодувау своїї душі, таї каже: „Прийдї на другїй день на ту дїбрóву. шо йа бїду косїу, а йа йї вїведу сїно громадїти, йа тїбї йї дам.“ І каже: „Йак же-ж ти минї дасїш, колї вона ни даїеть сї приступїти?“... — А старїй батько каже до того злого: „Йа йї возьмїу рўки 'бїтнїу, тогдї йї возьмеш.“ — Так казау тї дївчїнї забївати прїпїн (жи сї конї прїпїнаїе. кóлик з лерева) і рўки воштьау сокироїу йїїї. Йак уптьау йї руки, й та дївчина пішла в лїс таїкї злий дух ни взьау йїїї, бо Бог ни допустиу злому. Так йак та дївчина пішла в лїс, ходїла вона по лїсї і йї так Пан-бїг давау крїпосеть, жи вона живїла сї тїми корїньчїками по лїсї: шо зїгнула сї там сїбі, то прїгорнула корїньчїк там де кїхтьами тїми і так живїла сї. Прийшла до йїдної хатїни

в тім лісі, а там сиділа така баба, чарівниця, і вона їй дала та-
кої воді, що їй руки зістали так як жали бути. І вона їй взяла за
своїм. Але їден пан — вона дуже була ладна, письменна, дуже мудра
була — але їден грабій сидів у тім лісі і він маў сина і той син
їздав на польованья собі. Але вона ходила собі там по суніці, по
дешо, там за губами по тім лісі, і вона зблудила в тім лісі, прий-
шла аж до того палацу. Прийшла вона аж до того палацу і той дуже
їй сподобав собі, грабійого син, і кліче їй до себи; але вона, хоць
ладна дуже, файна, але їе бідна і вона встидаєть ся їти до него.
Але він кажи: „Не встидай ся — каже — доню, ходи до мєни сюда
— кажи — їа тебе дужи сподобав.“ — Отой сий взяв їй, той гра-
бійого, до себи і вона була рік за покойку; він шчо дістаў у свого
батька, то він все їй даваў. Але-ж батько як дізнаў ся, шчо вона вже
з ним візнаєть ся, шчо вони так добре вже ся кохайут — а то бать-
кови дуже вістідно було, жи с такою їего син перестайє, нї-би с слу-
гою — і казаў їй віправити. Каже син до батька: „Як ви їй віпра-
вите, то ї їа пілу від вас.“ Так ся закохав з нею дуже. І як він
їй віправив, батько, казав слугам віпроводити їй, і він казав батькови
так: „Як ви їй віпроводите, то їа пілу в сьвіт, а при вас ни буду“
— той син — „бо їа їй дуже в серці маю.“ — І батькови ся жаль
зробив, жи сина шкода, жи-б він їего покинуў, і казаў ся їм поже-
нити вбдвом. Оже як вони ся побрали, то там було гоїне весілья.
Вже рахувати по тім весілью і він поїхав з нею в сьвіт; казав зало-
жити свої конї, набрав фўтрашу і поїхав у сьвіт. Їїхав він чирис
кільканаїцять миль і прїїхав до того села самого, зайїхав на-ніч до
того самого батька, шо та була дівчина. Тїїру той батько, вона їего
нї-би візнала, батька, жи то він, а він їй ни пізнав, шо вона їе за їїднї.
Тїїру як вона їїму розказала, шчо вона їест і як їй було, той батько
дїїру впаў їй до нїг і став дуже плакати с того жалю і в ночі взяў
і повісив ся. І кінец. Шо маў дїшу дати дїтїнчачу, то свою даў уже
штанови, с того жалю, шо вона такою панїю встала. І вони відїї-
хали до свого дому, с своїм чоловіком, і пануїут до сего часу.

Від госп. Софрона Возьного з Боратина, пов. бродського, запи-
сано в авг. 1894.

Паралель: Grimm. Kinder- und Hausmärchen I, 149–156 (N. 31). I. Ф.

13. Дівчина між сиройідами.

Була собі дївка і служила ў пана за кўхарку. Але-ш ў тої пана
буў сад файний, шо були дужи красні їяблока, шчо нїгдє таких не

було. І з неїу так пан сваріў сьї — хто-сь ті йаблока рваў: — „Ти повинна йїх пилнувати!“ — І пішла ўона, на ту йаблоньу вїльїзла і сидьїла на ті йаблоньї. Але ф тим силї цїганаї стоїдали, так... йїхали вїтки-сь. Та дьўка називала сьї Марўсьа, шо на ті йаблоньї сидьїла. І прийшли ті цїганаї до неїї: „Продай нам йаблок!“ — „Ни можу вам дати, бо пан мнє сварїт.“ — І та Марўсьа дўжи була файна. Каже цїган до неїї: „Пригни мнїн гильаку, нех йа сибї йаблок вїрву.“ — Уна взьала, вїрвала кїлька йаблок, кїнула йимў на зємльу. — „Йа так не хочу, пригни мнїн ногойїу гильаку, йа сибї сам вїрву, і пїду і вїйнци тут ни прїйду до тебе.“ — Та пригнула Марўсьа гильаку і той цїган злїпаў йї за ногу. І прибїгло, прийшло вїйнци цїганїў — а ті цїганаї бїли йакї-сь сиройїди, шчо йїдно друўого йїло. І взьали йї с собойїу, і с тоўо сила вонї вїйїхали в ночї, с тейїу Марўсьейї. Заїїхали вонї ф свїй край і зачинїли йїї до пїўнїцы і давали йї горїхи йїсти і вино пїти — так вонї йїї пїсли, а-бї ўона була тлўста, то ўонї сибї годували на такий прїзник. Бис кїлька час ўона так сидьїла, аж до тоўо прїзнику, йакїй ўонї спраўльали. Вїбрали сьї ўонї ўсьї до церкви, до такоїї божнїцы свейї, покинули но тїлько старў цїганку за господїньу ў свойїм дому. „Ми йдемо ўсьї до божнїцы (а та старў цїганка називата сьї Ганўська, то казали ті до тейї Ганўськи, до тейї господїньї:) „напали дїбре ў пїйцу, шчо-би бїло дїбре гарачо, і випусти йї с тейї пїўнїцы і кажї до неїї: сьїдай Марўсьу на лопату, поїдемо за хату.“ — А ўна хтїла йїї спечї ўу тим пїйцу, тим цїганам на балї. Каже Марўсьа до тейї Ганўськи: „Нї, ви пїрши сьїдайїти, пїднесу йа вас, чи ви дўже тьашкї.“ — Сьїла та старў цїганка на лопату, а та шур ў пїйц йїїї, спеклї старў цїганку. І хўтко взьала, спеклї йїїї, потальувала на тальїркї — покї ті поприходили з божнїцы, она ўжє изготївила йїм те йїдзєнїа. Каже та Марўсьа сама до сєбе: „Бач, ти менє мала спечї, то йа тибє.“ — І сама взьала, вїйшла на двїр і вїльїзла на дўба. А ті сибї повиходили на двїр і стїли те йїдзєнїа йїсти, ті цїганаї. — „Смачнє мнїасо їс тейї Марўсьї, но тїлько твердє дўже. Бис кїлька лїт йїїї-сьмо годували, а така худї!“ — Убзївайїть сьї та Марўсьа на дўбовї: „Твердє, твердє, бо то ни з Марўсьї, но тїлько з Ганўсьї, старїїї цїганки.“ — Пішли ўонї до тейї пїўнїцы, подивїли сьї: ни-ма аны Марўсьї, аны Ганўсьї. Чўли гїлос, а ни знаїли, де. Приглядїаїуть сьї — а вона на дўбовї сидїт! Шчо мїли робїти — стїли тоўо дўба грїсти зубамї. Грїзали, і поломїли зўби, і ни моглї тоўо дўба звалїти, шчо-би ўона ўшала с тим дўбом. Пішли ду ковальа стїлїти зўби. — „шчо ми мўсим тоўо дўба типєр пїдгрїсти!“ — бо жадного спїсїбу ни знаїли. Уже той дуб так грїзли, маў ўпасти. Лїтїли гўси такї дїкї. — „Гўсоньки — кажї ўона — лїбєдоньки! возьмїть мнє на крїлонька, занесїть менє

на крильонька, занесыть женé до бáтенька, бо тут менé смёрть чикайи. Даж вам корéц пшеницы і цебёр вóди за тойі выгóди!“...

Записао від Андруха Кравіцкогo в марті 1894 р.

Паралелі: П. Кулішъ, Записки о Южной Руси II, 17; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 353—355; Рудченко, Малорусскія сказки II, N. 15; Аванасъевъ, Русскія нар. сказки I, N. 62 і IV, ст. 62—67; Haltrich, Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen ст. 156—162. Г. Ф.

14. Дівчина і розбійники.

Маў йіден бáтько дванайцьцять синіў і ўсі були злодыіі. А зноў йіден чоловiк маў дочкў но йіднў йіднiм. І ўонi дўжи на нў ўвáжили, хтыли йу сьвiта згубити. Али пойхаў бáтько тей дыўки із матырiю, пойхали на весыльá, і вона вийшла с хáти, і тих дванайцьцять злодыііў чатувáли на нў і ўлызли до йi хáти. І вона пішла на двiр, а вони ўзвáли, поховáли сьi по-пiд лiшками, по-пiд шáфами, досить, жи ўсi сьi змiстiли, так, жи вона йих ни видыла. Ну, й вона ни знáла, шо вони йист у хáты, і ўона сибi пішла до дрўгой дыўчини, хтыла закликати до сéби на вичэру, бо йi самi булó смўтно вечэрати. І вона йак прийшла, та дыўчина ни хтыла прийтi; та й вона звáлá самá собi сьiла вечэрати за столóм і кáжи: „Ни хтыла до мени жáдна сусыда прийтi на вичэру“ — і вона сказáла: „ўсi сьватi йдыть до мени вичэрати, і йа самá бóду зi сьватiми“ — так сказáла. Та й вони рáзом вiлызли, — йих дванайцьцять вiлызло с-пiд лiшкiў й с-пiт шáфiў і сьiли рáзом з нейу вечэрати. Та дыўчина самá йiднá, — а йих вiлызло дванайцьцять. Вона сьi мóчно пирилькáла, та й йак вони з нейу посыдáли і казáли: „Давáй тпéр, шо хóчиш, йисти!“ та й вона звáлá, ўсьо постáвльувала пiти і йисти. Та й вона бáчит, шо так на нў вáжать, хтыать йийi смертъ зробити, та й вона звáлá, ўтыклá до комбри, кáжи: „Шчо-сь вам фáйного вiнису шче с комбри.“ Та й вона йак замкнула сьi ў коморi та й ни далá сьi чўти. Та й вони кáжут до нейi — а вона звáла сьi Марўсва: „А ну, Марўсву, вихóдь ўже, вихóдь!“ — А ўона сьа до них ни ўбзи-вáла, та й вони сьi стáли до нейi добувáти до комбри. Та й вона на-рихтувáла кóсу, ту, жи кóсить сьа, — а двэри булi ўсi зилызни і зилызни замкi — то він жáдин ни мiг сьа так добути. Стáли до нейi лысти по-пiт пiдвáлинойу. Та й по йiдному лызли, а вона, шо котрий улыз, так вона кáждому вiттьвáлá гóлову косóйу. Вiттьвáлá оди-найцьватóм, а дванайцьцятий дiстаў сьi. А той дванайцьцятый шчудувáў

сьа, жи йїх ни ма ўсьїх і ни ма чўтки. І той дванаїцьятий ўзьаў, вїльїв на гору і вона нагльїанула йїго такї — а він хтыў подивїти сьа, шо то за кумедїя, жи йїх ни ма ўже. І вона ше й того нагльїанула і хтыла ше й тому голуу відрїзати, та й махнула йїго но трόшки по шїї та й він ўтык від неї ўже. Так вона ўже так сидыла ў тїм дόмі, аш пόки тато й мама ни прїїхали. Та й йак прїїхаў тато й мама, то ўона сьї так мόчно перельякала, жи навїть ни хтыла вїгчїнїти йїм. Вонї стїли йї клїкати, і вона ни відївїала сьа, аж мўсьїли двєрї відлўпувати. Відлўпали — і вона такї перестрашєна, жи сьї самї польякали, такї стїла перестрашєна...

Так він до неї за пїў року — той самїй — прїїхаў на зальόти. І вона йїго ни пїзнала, шо то він той самїй, і пїшла за него, бо вїп дўжи вїлїким пїном зробїў сьї й вона йїго ни могола пїзнати. І вона пїшла за него і він йїї вьзаў, бўло веселья; і вона йак ўже була ў него, і він йїї хтыў такї смєрть зробїти. І він ўставїў гόршчик ўкропу до пїїца (так-жи гўнцвот буў), хтыў йї ўпарїти. Али була йї свєкруха дўжи дόбра і кїжи: „Збїрай сьї, дїтївонько, та й ўтыкаї, пόки мόжїш“... Ай, нї, помилила-м сьа... Та й він кїжи: „Марўсьу, пїськаї-но менє трόшки!“ — Та й вона йїго стїла ськїати та й здїбала йїму той шрам на шїї, шо ўона йїго зачїпила косоїу. Та й вона кап: „Ти, шо тїбї такоїи на шїї?“ — Та й він кап до неї: „А ти не знїїш, йак ти мїнє косоїу зачїпила ў коморї?“ — Та й вона, йїк той йїї сказаў, аьлякала сьї, вїмльїла. Та й він кїжи до неї: „Ти знїїш, йак ти згубїла мόїїх одинаїцьїть братїў, а менє-сь дванаїцьятого хтыла згубїти? Йа тїбї тїм ўкропом ўочи вїпару!“ — Та й вона пїшла до рїкї і ўбрала сьа ў шмїтьа, та й вона ўзьяла, ўбрала стовп кόло рїкї ў своїї шмїтьа, а самї дїстїла сьа но ў йїднї сорόцьцї. І ўона стїла ўтыкати до своїго бїтька. А йї бїтько так далєко від неї буў, дванаїцьїть мїль... Та й вона ўтыкала, а він за неїу; сподываў сьї, шо ўона ни ўтечє. Нїч йїї захопїла, і вона вїльївла на дєрево й на тїм дєрєвї ночувала. Та й він йак гнаў за неїу, і вона сидыла на тїм дєрєвї, а вїн ни знаў, шо вона йї на тїм дєрєвї. Та й вона дўжи плакала цылў нїч і так тїхо була, а сьльόзи йї капали с тоўо дєрева на зємльу, так плакала, такї прїїстрашєна була. Та й він йак тї сьльόзи капали на него на дїл — а вона сьї ни дала чўти, шо ўона на горї сидїт — і він — стїло сьї роввїднїяти, — та й маў пїку такї, хтыў йїїї прїїбїти, він мїслиў, жи то пташкї цвїрїнькаїут, та й йак махнўў пївоюу, йак йїїї кольнўў ў бїк, т' а-ж йїїї прїїбїў. Та й вона те ўсє вїтерпїла. Стїло роввїднїяти сьї, прїїхаў йїдєн чоловїк зї сьїном, та й вона до того госпόдара кїже: „Возьмїть мїнє, госпόдаре, завезїть мїнє до мόїїго тїта, — шо ви схόчите, то вам заплаьтїть.“ — І він ўзьаў, завїє

їїї аж до їїї батька, і вона стала ту ўсьу свою бідү росказувати батькові й матері, то ўсьо. Й вони їїї сховали, а той їїї кавальїр то ни знаў, шо вона ўже йист у батька; вона сї сховала, а він прийшоў до їїї дому. Ну, прийшоў, а вони їїго питајут: „А шо-ш там наша Марўса робит?“ — А він каже: „О, ваша дочка майи шо робити ў мени... такє богаство! такє ўсьо!“... А він затаїў сьа, шо їїї такї мўки робїў. — Та й вони їїї ўзвали та й ввели до него с комори, і вона стала те ўсьо росказувати перед їїго очїма, — та й він дўжи сї мочно знаў на тїм ўсьїм... глянў, жи правда, та й вони звели ўсьу громаду, кажи: „Шо то с тим робити теперичка?“ — „А — каи та громада — нїц їїму ни зробіти — кажи, — коли він тїлько її мўки робїў рїзньої“, — та й казали їїго вївести ў чїсте поле і рострїлити. — Ну, і зробіли їїму смерть, а вона сї зїстала. І вона по-тому пішла ў-за-муж за дрўгого чоловіка; і по тому дўжи вилїкоју богачкоју дістала сьа і господїнеју, добри її було по тїм ўсьїм.

Записано від служниці Магди в Берлинї в груднї 1893.

Ся казка зложена з двох мотивів. Першїй: жїна в лїоху підступом убиває богато ворогів, пор. Жате і Слово III, 228; другїй: розбїйник женїть ся з дївчиною, котра втекою ратує ся з его рук і опїсїя видає его на кару. Паралелї: Игн. зъ Никловичъ, Казки ст. 7—13; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданїя и рассказы ст. 307—311; Świętek, Lud nadrabski 395—398; Аванасьевъ, Русскїя нар. сказки III, 227—234, N. 199 і 200; IV, 481—486; Рудченко, Малорусскїя сказки I, N. 77; Schleicher, Littauische Märchen, стр. 9—10, 22—25; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 190—194, N. 40. I. Ф.

15. Дївчина і юбиляча голова.

Буў то дїд і баба, мали вони дьвї дьїўки, дїд маў свою, баба свою; ходили вони 'бидьві на досьвітки. Ходили на досьвітки, та й та бабина була льдашча дуже, а дьїдова робїтна; і дьїдова понапрадала шмат почїнків, а бабина нїц не напрадє, бо льдашча була. Та й ка (бабина каже) — бес перелаз перельзайут: „Дай ми нї почїнки, йа потрїмаю, тїбї але перельзати“... — Та й та закїм перельзе, а та возьмє та й втїчє до дому с тїми почїнками; та й прибїжїт до дому та й каже: „То, мамо, татта льдашча! ни хоче прастї — а йа прадү — каже — йа понапрадала шмат почїнків, а вона нїц“... — Та й баба з дьїдом сварїть сьа, каже: „Возьмї сїбї йї де на слўжбу вїжень — каже — на шчо будем годувати, льдашчу такү“... — Ти й дьїд каже: „Ходї, доню, пїдєш во мноў, йа тебе заведү.“ — Та й доньа вьзала

сибі пшона́, круп і муки с собою́ і ўзьала́ сучку і півничка́ тай іду́т лы́сом, іду́т обидво́йе та й найшли́ в лы́со́й хатынку́ мале́ньку. Та й вони́ пішли до те́й хатыни́ те й там_посы́дали́ сибі́ те й дьід ка́же: „Ти будь, доньу, тут уже, ў́ ті хатыны́, а йа йду, бу́ду дрóва рубати.“ — Та й дьід причепи́в до́шку до бу́ка, а сам пішоў до́ дому. Та й вітер дошкойу́ те́йу ло́нав те й вона́ дума́ла, жи́ то дрóва ба́тько руба́йе. І вона́ зва́рила́ вже вечэрати́, бо́ вже буў́ вечер, та й выйшла́ на двір та й клі́че — ка́же: „Ходы́т, тату!“ — Кликáла, клика́ла, а ба́тька ни́ було́; та й вона́ вже сама́ взьала́, повечерала́ собі́ та й вже собі́ лягла́ спати, сучка ў́ хаты́ та й півничок у хаты́ коло́ не́йі. Та й вона́ вже спит, а тут шо-сь стука́йе та й тала́пайе в двэ́рі. Она́ вихо́дит — а то коби́льча́ голова́. Та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, вітчыннй!“ Та й ды́вка вітчыннйла. Вна́ ка́же: „Ды́вко, ды́вко, пересади́!“ — Ды́вка пересади́ла. „Ды́вко, ды́вко, зми́й мене!“ — Ды́вка зми́ла. „Ды́вко, ды́вко, заплети́ мене!“ — Ды́вка заплела́. „Ды́вко, ды́вко, ходи́ таньцьува́ти!“ — Ды́вка ка́же: „Йа́ не ма́йу в чім таньцьува́ти, йа́ не ма́йу вбра́ньа.“ — Та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, подиви́ сьа ми́ны в пра́ве вухо!“ — Ды́вка дивы́ть сьа в те вухо, а там 'бра́ньа́ розма́йітого́ йе... Вона́ повиты́гала́ те вбра́ньа́, всьо́: спідни́цы, ко́жухи, спенце́ры, пасо́ваньцы́ (такі́ спенце́рики в нас робля́ть), кара́лы, дукачі́, хусткі́ і на востату́ку брычка́ й коны́ — вона́ і те виты́гнула. Та й тим ча́сом ка́же голова́: „Ходи́ вже таньцьува́ти, ды́вко!“ — али́ півничок за́кукури́кав та й та голова́ розилья́ла сьа коло́ма́зеу. Та й вже сьа розы́дныло, та ды́вка вбра́ла сьа красно́ та й сы́ла на брычку́, запра́гла́ сибі́ коны́ та й прый́хала́ вже до до́му. Та й ба́ба дуже́ сьа студо́вала́ та й пита́йе йі́, де вона́ того́ набрала́? Та й та зачала́ роска́зува́ти, жи́ ййі́ голова́ понадавала́ всьо́го. Та́й ба́ба ка́же: „Старий, заведи́ мойу́!“ — Та й дьід́ уже́ взьав, пові́в ту ййі́; вона́ та́к-же взьала́ сибі́ круп, пшона́, муки́ і сучку́ і півничка́ знов ў́зьала́ сибі́. Те й вона́ — дьід́ знов́ йі́ покинуў́ у ті хаты́ самі́ — те й вона́ сибі́ запали́ла в пйе́цу, зва́рила́ вечэрати́ сибі́, повечэ́рала́ сибі́ та й лягла́ спати. А́ж тут знов́ стука́йе та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, вітчыннй!“ Ды́вка ни́ вихо́дит, 'но́ ка́же: „Сучко, йди́ там вітчыннй!“ Вна́ була́ ляда́шча. Сучка́ вітчыннйла. „Ды́вко, ды́вко, пересади́!“ — „Сучко, пересади́ там!“ Сучка́ пересади́ла. „Ды́вко, ды́вко, зми́й!“ — „Сучко, зми́й там!“ Сучка́ зми́ла. „Ды́вко, ды́вко, заплети́!“ — „Сучко, заплети́ там!“ Сучка́ заплела́. — „Ды́вко, ды́вко, ходи́ таньцьува́ти!“ — А́ ды́вка с постельки́ кичу́! кичу́! таньцьува́ти. Зачала́ таньцьува́ти, та й в не́йі кісточкі́ порозно́сила́ голова́́ вже. Те й ба́ба прыйшла́ на дру́гий де́нь те й 'но́ кісточкі́ позберала́... те й за шу́стку́ жы́дови́ прода́ла.

Записано від Маланки Кірік з Боратина пов. бродського в авг. 1894 р.

Паралелі: Рудченко, Малорусскія сказки II, 19, 20 і 21; Данилевскій, Степныя сказки, Спб. 1852; Худяковъ, Великорусскія сказки I, 13 і 14. I. Ф.

16. У чорта в наймах.

Маў батько три сині: два було розумних, а йіден дурний. Той дурний каже так: „Чо йа буду вас тримати сьа! Дайте мині — ка — сплат, йа йїду ў сьвіт.“ Даў йїмў батько сплат та й він іде ў сьвіт сибі. Йде ў сьвіт і шукайи сибі слўжби. Али йде і дивить сьа: такий йи великій фільварок. Приходи на той фільварок і каже: „Може-б йа ў вас служїў, за найшита буў?“ — Каже той до него: „Но — кае — добре! ти будеш ўу мени за найшита, али йа тибі ни дам ныц йїсти, но йїден бїб зальїзний.“ — Бо то були енцїпри. І вьзаў йїгó, замкнїў до такої комїрки на-нїч, жи-б ўже ни ўтык (булі грати, жи-б він ни ўтык). На другїй день рано ўстайи той пан і каже до него: „Івасьу, йа тибі дам роботу. Йак ту роботу зробиш, то вóзьмиш моїу дочку за жеву. На тибі — кае — зальїзний дручок і сокіру і лопатку, іди — каже — на ту високу гору, там така висока гора йи, там йи лыс — жи-би-сь той лыс за день викорчуваў чїсто і ў сажні порїзаў і ломакї спалиў і колоди вїрїзаў і матерїал потесаў і фьсо до кўпи позвóзиў і жи-би чїстїй пльац лїстаў сьа.“ — Ну, та й він каже доїру: „Ну, йа пїду, але котру мині пан дочку дадут?“ — Він маў три. А він каже до него: „Йа хóчу ту молóтшу, наймолóтшу“ — та була найкрашча. Він кае до него: „Ну, добре, йа тибі дам наймолóтшу дочку, али зроби мині те, шчо йа тибі кажу. Йак ни зробиш, то ми тебе розїрвем.“ — Так він ўзьаў сокіру і лопатку і зальїзний дручок і йде на гору. Али йде, йде на гору вже, вже сонце пїт полудень, а він ше не вїльїз навіт третої частї. Так він мóцно змїх сьа, і стоїаў лозовий корч, і він пїт тим корчём лыг і заснуў. Али вже дванаїцьата годїна дохóдит, — так каже той пан, той енцїпер до найстаршой дочкї: „Несї йїму йїсти.“ А ўна каже: „Йа ни понесу йїму йїсти. Він молóтшу польубїў, то нех йїму нїсє йїсти!“ — Молóтша ўзьала ў баньак той йїден зальїзний бїб і понєсла йїму йїсти. Али приходи до него — а він спит пїт корчём лозóвим. Тї й кліче йїгó: „Йївасьу! ўставай!“ — Він стаў, зачаў плакати. Она каже: „Чо ти плачеш?“ — А він кае до неї: „Бо йа плачу тоўо, жи йа шче ни зробиў того, шчо мині пан казаў.“ — А ўна кае: „Ни журї сьа, Йївасьу! за двї годїны будеш мати ўсьó готóве.“ — Принєсла йїму бохоня хлыба, принєсла йїму фунт мьваса, принєсла йїму

батьку пива, принесла йому пачку тьтуну і сирників, і кає до него: „Йїдж і пий і не смуті сьа, а за дві годїни будеш мати ўсьо готове. На тибі моўу палку залїзну і ўдарїш три рази ў скалу — так будиш маў робїтники тисьачами.“ — Він вїльїз на гору, підняў палку і ўдарїў три рази ў скалу — назбїгало сьа робїтників, жи ни мїг зльїчїти їїх, і шчїстїли лїс за дві годїни. Так він по полудньї, четвєрті годїни, зльїзїи сїбі з горї, роби сїбі дўтку з вєрби і зачинаїи грати її сьїпвати. Так приходї він на той фїльварок до своўо пана і вїддаїи ўсьу робўту своўу, шчо він зробїў. Той пан ўзвєў від него робўту, причїтаў і кає до староїї: „Даї їму вечєрати, нех їде спати.“ — А самї пїшли ўобїи старї радїти сьа, шчо-б з ним зробїти, жи-б за него дочкї не дати свєїї, жи-б їїго стратїти. Так старá кає до него, до старого: „Шчи ў заўтра їїго вїпровадим на робўту. Їак він пїди на ту гору зноў і ту гору погорє і васьїи, і ўсьї ломачкї позбїраїи, і вїжне і ў стїрти поскладаїи за вїсьїм годїн (так вїзначїли), і принесє ўсьо на папєрї снїсано, то дамó своўу дочку за него, а їак ни зробїт того, ми їїго стратїи.“ — Али старї говєрат те ўсьо, їїдно друўого радїт сьа, а наймолотша дочкá ўсьо слўхайи. І приходї до него ў ночї і пїтаїиць сьа їїгó: „Ївасьу, спїш?“ — А він кає до неїї: „Не спїлу, моїá павно, но дўмку думайу, їак у свїтї жїти майу.“ — Вона кає до него: „Ни журї сьа, Ївасьу, будєм жїти ў кўшї. Мї тато говорїў з мамоўу, жи ўнї тибї дадўт робўту на заўтра. Ти пїдиш на ту робўту, то заїдиш зноў під лозовїй корч і льáжш сїбі спати, а їа ў полудень принесу їїсти, то їа тибї скажу, шчо майиш робїти.“ — І акурат приходї дванаїцьата годїна і кає той старїї пан до середўшчої дочкї: „Нсїї їїму їїсти.“ — А ўона кає: „Носїла вона ўчєра, нех і нїни несє. Він їїї польубїў, а вона їїгó.“ — Так она зьзала залїзнїї бїб і повєсла їїму їїсти. Али вїїшла на дорóу, вїкинула бїб залїзнїї і зьзала їїму того самого шчо ўчєра. Приходї до него, а він спїт. Кає: „Уставай, Ївасьу! бўдиш ўобїдати.“ — Він ўстаў і плачи. Она пїтаїиць сьа їїгó: „Чо ти плачїш?“ — Ін кажи до неїї: „Їа плачу, бо-ж ни зробїў того, шчо мнї пан казав.“ — „Ни журї сьа, Ївасьу, за двї годїни будиш мати ўсьо. Їди на гору, на тибї палку залїзну, моцнїшу їак фчєра, і вдар три рази ф скалу, а будиш мати всьо, шо тибї потрїбно.“ — Вїльїз на гору і ўдарїў три рази ў скалу, і назбїгало сьа робїтників, шчо ни мїг зльїчїти. Їїднї горут, другї сїїут, трєтї ломáки збїраїут, четвєрті за ними жнут, пїятї снопї зносььат, шєстї ў стїрти складаїут, — а Ївась сидїт на крїсьльї і пїше на папєрї, кїлько майи робїтників і їаку майи їїм дати плáту, кїлько збóжа майи, кїлько стїртїў і кїлько їїгó коштўїи ўсьа робота. У четвєрті годїни по полудньї зробїў сїбі зноў вербóву дўтку і зльї-

зайи в горі і граїи на дутку і таяцьцуйи. Приходи до пана і віддайи своїу роботу. Взяў пан від нео роботу, перичитаў і каже до старойі: „Давайи йму вечерати!“ — І зноў замкнуў йнго до тейі самойі комірки. Так у ночі зачали сьа обойи старі радити: „Йаку-б ми роботу йму дали, жи-би він ни потрафиу зробити ййи, шчо-би нашойі дочкі ни взяў за жену, жи-б ми йнго стратили?“ — А дочка наймолотша ўсьо слухала, шо старі говорили. Каже: „Взаўтра вислем йнго на ту гору, шчо-би він нам ўсього пригнаў по сто пар, шчо но йи ў сьвітї: дичинї, зьвиринї, гадинї, ўсього, ўсьойі тейі худоби, шчо вот йи ў нас, так вот товар, свинї, вівци, ўсьо, ўсьо“... — Так у ночі вона приходи до него і питаить сьа йнго: „Йивасьу, ти спиш?“ — А ін каже: „Ньи, ни сплю, но думку думаю: зайшоў в вилїкїй сьвіт і найшоў сибї службу смертнў.“ — А ўона кае до нео: „Ни журї сьа, Йивасьу! ўсьо будеш мати, шчо тобї кажут, бо йа ўсьо слухайи і знаю с тим шчо зробити.“ — На другїй день рано висилають йнго до тейі роботи, а ўна каже до него: „Іди, Йивасьу, піт той самий корч лозовий і лбажи спати, а йа ў полудень принесу тобї йїсти, то роскажу тибї, шчо майиш робити.“ Али вже доходи дванайцята годїна — приходи той пан до свейі дочкі, до наймолотшойі, і каже до нейі: „Носїла-сь без два дньи йїсти за сестри, нинї неси за себи.“ — І взяла ўна зальїзний бїб і понесла йму йїсти. Али вийшла на дорогу, викинула той бїб, а купила йму тоўо самоўо, шчо бес тамтї дьни. Приходит до нео і буди йнго: „Ставай, Йивасьу! будиш йїсти.“ — Ін стаў і зачав плакати. — „Чого плачеш, Івасьу?“ — А він каже: „Йа плачу, бо-м не зробїў того, шчо менї пан казав.“ — „За двї годїни будеш мати ўсьо перет собойу і приженеш свому панови на фїльварок. На тибї трубочку, і вилїзь на гору, затрубїш на три частї доўкола себи, так будиш мати ўсьо коло себи.“ — Вийшоў на гору Івась, затрубїў ў трунку — побїгало сьа ўсьо до нео, позлытало сьа, і він сибї враховав, списав на паперї, шчо майи ўсього по сто пар, і шче десьїть пар на -звїш. І схода він з горї на долину, взяў трубочку і зачинаїи сибї грати, і йїде просто до свого пана до фїльварку, ўсьо за ним рокуїи. Так вийшоў пан с свого покоїу і каже до свейі старойі: „То-сьмо принялаї сибї бїду! Він йи мудрїшїй йак ми, шо но ми казали, так він ўсьо зробїў!“ Привоси до пана папїр, положиў на столї і каже до нео: „Проши вильможного пана, нех йїде сибї пан порахуйи, чи йїст так, йак маў-їм приписано.“ Вийшоў пан на дорогу і зачав ітї межї те... раховати, межї ту дичину. Али ввийшоў блисько, зачали вуї шипїти, гадї до тоо пана, зьвиринї до него литьїти, птїцы, хтїли того пана розїрвати. Так той пан налькав сьа і каже до него: „Возьми сибї те ўсьо і поросїлї там, де-сь йнго набрав.“ Так Йивась обернїў сьа, затрубїў на трубочку, і те ўсьо пїшло

ў свойў даро́гу. Пти́цы политьі́ли, га́ды, ву́жі пішли ў кра́ки, а зьві́рня́ ў лы́с. І за́клякаў пан Ё́ива́сья до по́ко́ў, казаў ё́му да́ти до́бре пове́чэрати і замкнўў зноў до те́й само́й ко́мірки. І ў но́чі за́чали сьа ра́дзати ўобой́ старі́: „Ў́ак-би ми мо́гли ё́нго стра́тити?“ Ста́ра ка́же до не́го: „Ма́ймо три дочкі́ — поста́ймо ё́их на ста́йны́ і зробі́м ё́их ко́біла́ми мо́цнымі, а ра́но ё́нго збу́дзі і ска́жеш, жи-б він прова́дзіў ё́их на па́шу. А ё́ак він сьа́де на котру́, так вона́ пе́ўны ё́нго ко́сти рознесэ́.“ — А та дочка́ наймо́лтша ўсьо́ слў́хала, шчо́ ті старі́ ўогоры́ли. Прихо́ди до не́о і пита́йце сьа: „Чи ти спы́ш, Ё́ива́сью?“ — А він ка́же: „Ни спы́ю.“ — „Та ўзаўтра́ ра́но бу́де тебэ́ пан буды́ти, зьйоби́-сь віў лоши́цы на па́шу. Ў́ак прый́деш до ста́йны́, то бу́деш ма́ти за дзверы́ залы́зны́ дручо́к, а ми ўсьы́ три бу́дзім сто́яты лоши́ца́мі. Так ста́рша бу́де сто́яты на лыві́м бо́цы, середу́шча ў́ серэ́дыны, а ё́а, наймо́лтша, на пра́вём бо́цы (кры́лы). Ў́ак прый́деш до ста́йны́, так на́роби́ш кря́ку, во́зьми́ш дручо́к в ру́кі і бу́дзіш рахува́ти з лы́во' крыла́ до пра́воў. Бу́деш кава́ты: ё́ідна́, дьві́, три, — так на ме́не бу́деш сьы́даты. Ў́ак ўсьа́деш на ме́не, то цы́пасай́шы сво́й но́гі по під живо́том по-під мой́м. Вый́деш на подві́ра, то ми с то́бой бу́дем лы́тыты ў́ гору́. Але памн́я-та́й, шчо́-би-сь до́бре трима́ў сьа, і ўсье́ тым дручо́к залы́зны́ тих дьві́ кобы́лы бу́деш быў.“ — Так він выйшоў на подві́ра, выйі́хаў, так за́чало́ тих дьві́ кобы́лы ду́жи круты́ти сьа, за́чали ду́ба става́ты на не́го, фі́ргаты, куса́гы, а він ўсье́ но́ тілько́ залы́зны́ дручо́к підно́сыў і по голо́ві быў. Так ё́нго висо́ко носы́ли, пі́т са́мі о́блокі, а ўна́ ё́нго трима́ла. Так він припрова́дзіў на-за́д до фі́льва́рку ті лоши́цы, за́прова́дзіў до ста́йны́ і за́чаў ду́же ла́йаты на них, і шче́ попра́вляў ў́ ста́ны́ тым дручо́к залы́зны́м. Прихо́ди до па́на і мильду́й, жи́ він прывіў лоши́цы с па́мі. Так той пан казаў да́ти ё́му ё́исти і замкнў́ты зноў до те́й само́й ко́мірки. А сам пішоў до ста́йны́ подивы́ты сьа на сво́й лоши́цы. Прыйшоў, забраў ё́их до swéй ха́ты і пита́йце сьа: „А шчо́ там бу́ло з ним?“ — А ўо́ні гово́рать: „Та шчо́, біда́! Ў́ак ўхо́піў сьа на нас, ё́ак за́чаў гна́ты на́ми, ё́ак за́чаў кула́ком по-ме́жи ву́ха бы́ти (воні́ ни зна́ли, шо́ па́лка, но кула́к каза́ли), позабыва́ў на́м паморо́ки, шчо́ ми ни памн́ята́ли, де ми ё́ист.“ — І завіў ё́их до по́ко́ў і покляў на лу́шках сла́бымі. І ўні́ лежа́ть ўсьы́ три ў́ лу́шку, ё́ак сме́ртні. А мо́лтша мірку́йи сьбі́: „Вас дьві́ сла́бых, а́ли ё́а ны́! Но тілько́ му́шу сьа зробі́ти сла́боў, шчо́-би та́то ни стра́тніў Ё́ива́сья.“ — Пішоў пан до по́ко́ў і ра́дзіт сьа с ста́роў. — „Шчо́ ми бу́дзім робы́ти з ним, шчо́-би ё́нго стра́тити?“ (Та́кі ўсьо́ жада́ют стра́тити). Ка́же ста́ра: „Ё́а піду́ на ста́йню, зро́бльу́ сьа ко́былоў, а ти ё́нго ра́но збу́дзі і ска́жыш, жи-б він мнэ́ віў на па́шу. То ё́а му́шу з не́ю ко́сти повитра́са́ты!“ А та наймо́лтша дочка́ ўсьо́ слў́хала, шчо́ старі́ гово́рыли. Пішла́ до Ё́ива́сья і ка́же до

него: „Йівасю! заўтра рано поведеш кобілу на пашу, і та кобіла — то буде мойя мама. Будеш мати за двермі зальвний дручок, йак фсьадеш на нью, то так будиш біти, жи-би аш кіости трішчэли.“ — Так на другій день рано приходи старій пан і буди йигó: „Йдї, Йівасю! веди кобілу пасти!“ — Так він ўстаў, пішоў до стаїны, взыаў дручок і зачаў біти ў стаїны шче. Вїбіў ў стаїны, сыў на нью і йїде. Але вїйїхаў він на подвіра — та й вона йак зачала гнати ним, в гору, по-над водн, перевертаїть сьа в ним, жи-би йигó забїти. А він ўсе підносіт дручок і по-за вўхами (бїи по-за вўха). Так не змогла тїлько стерпїти і спустила на-зад йигó на долину. Привїў до стаїны, і пішоў до пана, замельдуваў, жи він привїў кобілу с пашї. Так пан даў йїму повечерати і замкнўў вноў ў ту саму комірку. І приходи до стаїны і питаїть сьа свейї старойї: „А шчо там було з ним, жи ти привезла йигó живого?“ А ўона каже до него: „Дай мнї спокїй! йа ледво жива. Він йак фсьїў на мени, йак зачаў мене біти кулаком, то йа не памнятала, де йа йїст. Приньаў-їсь сїбї бїду, він побїў мойї дочки і менє побїў, а ти типєр шчо хоч то роби з ним!“ — Так приїшоў до покою, моцно розлостїў сьа і каже: „Чикай, заўтра, то йа з йигó кіостї зроблў мѡзок!“ — Приходїт до него і каже: „Йівасю! заўтра ранєнько ўстаїши — йа маїу на стаїны гогїра, він ўже стоїт кїлька лїт, ўже аж нѡги йїму повростаї сьа, — жи-би-сь йїгó вївїў трѡха на спацер!“ — А дочка фсе слўхала, шчо він говорїў. Приходїт до него, каже: „Йівасю! памнятаї, рано поведеш гогїра на пашу. Будеш мати палку за двермі зальвну, три разї моцнїйшу, йак бес тамтї разї, жи-б тїбї сьа ни злошала, бо пропадєш на вїки.“ — Так він виходї рано, вїчїннїйї стаїнью — стоїт гогїр на стаїны. Приступаї до него, йак він зачїннїйї фїргати, кусати, квїчати — він злѡпаў за ту зальвну палку, розлостїў сьа і зачаў біти. Так нїгдє не бїў, но по нѡгах. Йак він моцно йигó вже вїбіў, виводї на двїр, фсьїдаїи на него і провадї йигó на пашу. Йак він фсьїў, та зачаў той гогїр дўже гнати, зачаў перевертати сьа і хотїў йигó стратїти. Али він ўсе тѡу зальвнѡу палкѡу бїў йигó по-за вўхами. Привїў йигó до стаїны, пуствавїў і пішоў сам до покою. Сыў у покою на крїсьлї, пїтпєр сьа рукѡу і дўмаї сїбї: „Ужє м побїў ўусїх, мѡжи ўже буду типєр тут панѡм.“ — Али сїдїт він на крїсьлї — идє старїй пан до покою, шо-но шо-но ступ, так помалєнько — і питаїть сьа йигó: „Водїў-їсь гогїра на пашу... на спацер?“ — А він каже: „Водїў, прѡши пана, аїи дўжи нїспокоїннїй. Тамтї булї спокїннїйшї.“ (Він знаў дѡбре, аїи вже ни маў страхў). „Мѡже пан буде сварїти на мени, бо йа йїму ўсїнаў кїлька лїсѡк.“ — „Нїц то йпанў лїска ни шкѡди“ — кажи той старїй — „вн дѡгѡ стоїаў на стаїны те й здїчавїў, а ти трѡха йигó приўчїў, то мѡже будї трѡха,

спокійнійшій. Бері собі повечерай, бо йа не здужаю. І йді до комірки, льягай сна́ти.“ — Пішоў до комірки і лых собі й дума́й: „Шо-сь то бу́де с то́о!“ Али чика́йи йіде́н день, чика́йи дру́гій і тре́тій і читве́ртий, ўже й ти́ждень і двѣ ни́дѣлы — і ти́хо в них. За двѣ ни́дѣлы віадорovali ті трóхи і ваклада́ют собі ра́ду, -- (ўони так такі напова́жили на не́го, жи-б йи́го стра́тити). „Шчо-б ми зроби́ли в них, жи-б ми йи́го стра́тили, жи-би він ва́шой дочкі ни взыа́ў за жену́?“... Замкнѣ́йи йи́го до те́йі комо́ри, а ў но́чі підемо на стрих і стріпне́м стріхом, і сѹфі́т упаде́ й забѣ́йи йи́го.“ — Так дочка́ слѹхала ўсьо́, наймо́лтша, пішла до ко́мірки, виньвала гра́ти, ви́пустила Йива́сьа іс те́йі ко́мірки і за-провадила йи́го да́леко на по́ле, до тако́йі бѹтки. Ка́е: „Сиди́ тутка, а йа взыа́ўтра прийдѹ́ до теби, бо ми та́то хо́че тебѣ забѣ́ти.“ — Так у но́чі, двана́йцьата годѣна, првхо́ди, бѹдит дочки, берѣ стару́ і йде́ па стрих, вальба́ти сѹфі́т. Так они́ стріпну́ли тим сѹфі́том і ўсьо́ ка́мѣня ўпа́ло до те́йі ко́мірки. Прихо́ди до покóюу і ка́же: „Типѣ́р ми збу́ли сѹа Йива́сьа, ўже-сьмо там йи́го забѣ́ли.“ — На дру́гій день ра́но ста́йи каймо́лтша дочка́, іде́ на по́ле до те́йі шо́пи. „Типѣ́р, Йива́сьу, бѹдим утыка́ти.“ — Али фтыка́ют вони ўбо́йи і ка́же ўона́ до Йива́сьа: „Тыка́ймо до́бре, бо за на́ми женѣ́ сестра́.“ Так вона́ ўбо́гья́нула сѹа — ўжи сестра́ бли́сько них, -- а старѣ́йи нака́заў сво́йі доцьцы́, ті найста́рші: „Шчо здіба́йиш на до́ровы, то бері́ — то ўона́ бѹди́ в них.“ — Так ўона́ ўже ма́ла йі́х догонѣ́ти — так зроби́ла сѹа ўона́ тели́цею, а йи́го зроби́ла старѣ́ньким пастухóм. Прилы́тайи ўона́ до не́го і пита́йи́ть сѹа йи́го „Стару́шко, ни ви́дѣ́йи ти тут дво́йи мо́лодьба́т, чи ни йшли́ тут до́рого́у?“ — А він ка́же до не́йі: „Йа ви́дѣ́в-ім дво́йи мо́лодьба́т, йак ішли́ те́йу до́рого́у, али йа пче́ буў ма́леньким хлóпцем, а та коро́ва бу́ла тельба́тко, йак вони́ йшли́, а йа ўже зіста́рѣў сѹа, уже́ сѣ́вѣй йак го́луб а та тели́ца то ўже́ зроби́ла сѹа старóйу коро́во́у, ўже́ зу́ба жа́дно́о не ма́йи. Так вже́ йі́х не дожене́те!“ — Так она́ верну́ла сѹа на-за́д до до́му. Прихо́ди на-за́д до до́му і ка́же, же ны́где́ не ді́гна́ла-м. — Так він ка́же ті середѹ́шчі зноў догонѣ́ти. Ка́же: „Жені́, а доженѣ́ш йі́х, — шчо бу́де сто́йати на до́ровы́ а́бо лежа́ти, так бері́, то ўони́ бѹдут.“ — Так вона́ зачала́ гна́ти, али ўже́ бли́сько них — так вона́ ста́ла ка́плицею, а він у ті ка́плици сѹва́тим. Приго́ни до те́йі ка́плицы́ і ста́ла. Хо́че взыа́ти ка́плицьу́ зі собóйу, і не мо́же присту́пѣти бли́сько до не́йі. Так верта́йи́ть сѹа на-за́д до до́му. Прихо́ди до до́му і ка́же ба́тькови, жи пы́ц ни здіба́ла на до́ровы́, но йі́дну ка́плицьу́ і сѹва́тѣй буў ў ны́. А він ка́е: „Чо́му-ш ти ни бра́ла?“ — Она́ ка́же: „До не́о ни мо́на бу́ло присту́пѣти.“ Так старѣ́йи ка́же: „Тепѣ́р йа сам полечѹ́, то йа йи́о му́шу злапа́ти з не́йу.“ — Так ўона́ ка́же: „Типѣ́р утыка́ймо до́бре, Йива́сьу, бо за на́ми женѣ́ ба́тько, то він нас злапа́йи. Але тыка́ймо йак найхѹ́тші

до води.“ — Так біжать оні, диўлять сьа: біжит річка. Так коло тої річки старій догони йїх. Али ни відьїу йїх, жи вони утыкалі — так воцá зробїла сьа млинóm, а йїгó зробїла старім мѣлником. Приходи він до млина, пригавняйїм, і дивить сьа — стоїт млин. Взьаў-би той млин — шчо-ж буди з ним робїти: такїй полóманий, без гóнтуї, і но тїлько йїдно кóлесо йї, так шо-но шо-но ўобертáйить сьа. А той старїй мѣлник бїгайї, ўсѣ напраўляйї. Він питайїть сьа йїгó, каже: „Паньї майстер! не відьїли ви тут двóйї молодьáт, чи ни йшли тѣїу дорóгоїу?“ А він каже: „Йá відьїв-ем, йшло двóйї молодьáт, али вже даўно — йак шче той млин зацаў сьа стáвити, а мїй дьїд мѣлником буў тўтка, а та річка то така булá велика, жи ни мóна булó зоглянути йїї. А типѣрка ўже млин поломїў сьа, річка вїсхла, й йá буў малѣнькїй хлóпец — типѣр старѣнькїй, сивѣнькїй, зубїў ни маїїу... То ви йїх не доженетѣ, вертáйте сьа до дóму.“ — Так він вернў сьа на-зãд. Пригони до дóму і роскáзуйї старї. Старá питайїть сьа йїгó: „А шó-сь здїбаў на дорóвї?“ — А він каже: „Ньїц-ни ви здїбаў, но полóманий млин і старóїо мѣлника.“ А ўонá каѣ до нѣо: „Чомў-сь не браў! то то ўонá самá з ним булá, ўнá булá млинóm, а він мѣлником!“ — Так ўонá каѣ: „Типѣр йá самá побїжў за нїїи, йá йїх злáпаїу.“ — Так ўонї зачали обóйї фтыкáти, а старá йїх догонїти. Так онї дївлять сьа, жи ўжѣ ни ўтычўт, жи ўжѣ старá злáпайї йїх, так ўонї ўтыкáли йак найхўтшї до водї. Так пригони ўонá до водї блїсько і каже: „Тыкайїмо, Йївáсьу, йак найхўтчї, бо ўжѣ лапáйї мáти нас.“ — Вонá но до водї з ним, а мáти за плїчннa. Каже: „Черес тѣбе, шѣльмо, він нас побїдїў, покараў так, ти йгó наўучáла на ўсьо! Типѣрка ни ўтычѣш!“ — Так онá зáра зробїла сьа кáчкоїу, а йгó зробїла кáчором, і пїшли на вóду. Так старá пригони, дивить сьї — ни ма нїчóго, но двóйї качóк. Так старá пригони до тих качóк і хóче брáти. Шо старá до кáчки зїгнеть сьа, то вонї ўпїрнўт, ў вóду нуркá дадўт. Старá дивить сьа, де ўонї вїплинут — то ўонї вїплинут, то старá зноў за нїїи. А на-рѣштї ни мáла шчо з нїїи робїти, вїньáла три йáпки с кишѣньї і кїнула на вóду. Каже: „На тобї вїно твоїй. Ужѣ-с типѣрка утыклá, зловїти сьа ни дасї, а йá знáїу, жи ми процáли на вїки черес тѣби.“ — Так вонá зачалá з ним машерувáти до йїгó бáтька. Приходи до йóїо бáтька — бáтько зрáдоваў сьа, жи йдѣ йїгó пропáўшїй син. І справїў йїнїў весьїльá, ўженїў йїгó з нѣїу і дўже бáтько панувáў при немў, він бáтька-мáтер шанувáў і ўнá зробїла йїгó льїкарѣм.

І йак мужїки грáли і сьпївáчи, гульáли, і там з мовьдзїрїў стрїльáли — на те висьїльá — а йá лежáў ў папѣрї завїнцьаний, а йак ўонї брáли тї папѣри те й ўсадїли минѣ ў мовьдзїр — те йак вїстрїлили, то йá литьїў, литьїў, сьїў вóзьди на лаўцї і вам ту каску ўошовїў.

Записано від Юрка Соколовського в авг. 1894 р.

Основою сеї казки є стара грецька повість про Ясона і Медею. Паралелі гл. Basile, Pentamerone N. 17 і 29; Grimm, Kinder und Hausmärchen II, 118—126 і 358—368; Wolf, Deutsche Hausmärchen 286—300; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 295—300; Ciszewski, Krakowiaczy 73—75. I. Ф.

17. Як чорт у бідного служив.

Буў собі тепер зноў такій бідний чоловік і поїхаў до ліса по дрóва. Приїхаў ін до ліса, взяў, розв'язав сї, — і спеклї йїму жінка паланїчку малєньку там ўот на полудинь. Ту паланїчку положиў на пїньку, а сам пішоў шукати за дровами якіми. Приїшоў злий дух, взяў ту паланїчку, ўкраў ї нею, і взяў, і вїў. І приходи він там до тих своїх компанїстїх і каже: „Йа — каже — ў їднó хлопá ўкраў — каже — паланїчку, і взяў — каже — і-м зїў.“ — А вони каут до него: „Той хлоп бідний, він їсти — каже — сам хтїў — на шо ти їмú — кае — зачїпаў! Тїпер — каже — мусиш їти до него, за ту — ка — паланїчку цїлий рік дурно служити; і шчо він тобі — ка — скаже зробити, так — кае — ти мусиш їмú то ўсьо спóунити.“ — Приходи він до тóо хлопá і каже: „Приїмї минé — кае — гóспóдаре на слóужбу.“ — А він кае до него: „Чим же йа — кае — ни маїу чим заплатити тобі, бо йа — каже — бідний.“ — Каже: „Йа ў тебе плати жадной не хóчу, но — кае — йак вїбуду рік, то но тобі дам їднóо шчїгла в нїс, і йа сибї пїдú.“ — Так той гóспóдар — шо то бідний, шо то то. „Дасїш минї їднóо шчїгла в нїс, то йа вїтримаю.“ Взяў він до жінки... ж жінкоюу сьа радити: „Буде — кае — робити нам цїлий рік, і шчо йа скажú, так він муси минї зробити... плати жадной від нас ни жадайи“... Каже: „То мóже ми шо сьа дорóбимо. А тóўо їднóўо шчїгла, жи він минї дасєть ў нїс, то йа заўше вїтримаю тейн.“ — Але пішоў ін — так буў пан блїсько, такій урадник — пішоў він до тóго ўрадника порадити сьа, шо він такóо наймита дїстаў, шчо плати жадной ни хóче і рік буде дурно. Каже той пан до него: „Скажи їмú, нехай він приїде до мене, і скажи їмú, шо йа вїнен тобі їднú стїрту сїна. А йа маїу такóго бугайа, — йак він те сїно буде нести, йак йа випущу тóго бугайа, то він йигó забїй.“ Приїшоў він, той гóспóдар до тóго наймита, каже: „Той пан минї вїнен стїрту сїна, пїдї, нехай минї відасєть, і привесї минї сьудї.“ — Пішоў він до тóго пана, пан їмú показав, котрú взяти, він ўвзяв, кротиў перевеслó с тóго сїна, ўпшмутаў ту стїрту доўкола і завдаў на плéчї і несé. Взяў той пан, випустив тóго бугайа, той бугай приїшоў та й там їмú шипóртаїн колн

тоо сына, бұцым йнго хоче біти, той бугай. Він каже: „Пане, возьми собі бугайа, бо ўозьму йнго задушю.“ — Пан ни слўхаў, хтыў, жи-би йнго забиў той бугай. А той слуга злапаў за риг, закинуў на плечі і несё сыно і бугайа. Приньис до госпóдара. Каже: „Майнш — кае — сыно і мьвасо.“ — Пішоў він зноў до пана на пораду, каже: „Йака-сь бідá!“ — Каже: „Пане, шчо йа буду — каже — робіти з ним? Ко' він — каже — приньис стёрту сына на раа і такоўо бугайа великого, — то йак він миньі дасьть шчигла в нис, то йа не витривайу!“ — Каже пан до него: „Возьми — каже — йнму дай пьать мшкїў половн і нех твбї пойдє до млина і майн привєсти твбї мукў такў йак сóнце йасне. А ў тїм млиньї, там йист багáцько злїх дўхїў, і — каже — він йак там... він не бۇде дивїти сьї, шо він повезє.“ — Він прїйшоў вїт пана і каже до него, до того найнїта: „Майнш там пьать кóрцїў пшеницьї, їдї, ўложї і пойдь до млина, там і там; а мукў жи-би-сь миньї привїз так йак сóнце йасна жи-б була.“ — Взьаў він, вложїў тих пьать мшкїў половн і поїхав до млина. Прїйїхаў він там до млина, скїнуў... Каже йнму мєлник: „Зара ни бўнш молóти, бо кошї засїпанї, а вьаўтра в-рано насїпнш. А возьми, скїнь і зложї сїбї на кўпу.“ — А він кає до тоо мєлника: „Йа твбї скїдаїу і ў твої рўки даїу — жи-б йа ту хїби жáдної не маў на немў! Майнш пьать кóрцїў пшеницьї — йа льгаїу спáти, а ти миньї майнш змолóти, жи-б миньї була мукá йак сóнце.“ — Мєлник подивїў сьї, хтыў ўсїпати на кїш, — так то полóва, згóнннї! і не майн шо молóти! Прїхóди, бұди йнго, каже: „Шо-ш ти привїз-їсь до млина! полóву молóти?“ — А він каже: „Йа твбї привїз пшеницьу, йа полóви не вїз! Шчо миньї до того — миньї мукá мўси готóва бутї!“ — Дївїть сьї, стоїт пьать мшкїў мукї, пшенишвої, фáйної. Взьаў тих пьать мшкїў нарás так загорнўў на-прóтыў сєбе і несє на фїру. Мєлник фчнпїў сьї мшкá, ни пускаїн — він і мєлника нисє. Вложїў на фїру та й поїхав до дóму. Прїйїхав він до дóму, до госпóдара до того, пвтáїнть сьї — каже: — „А де-ш ту мукў скїнути вам?“ — А госпóдар каже: „От, скїнь там пїт плóтом!“ Кає до жїнкї: „То полóва — кає — ни мукá, с полóви де мукá бۇде!“ — Взьаў, скїнуў пїт плóтом; прїйшлá бизрóга, мшóк роздєрла, та й йїсьть мукў. Госпóдар вїйшоў та й каже: „Жїнко, та-ш — кає — мукá, такá фáйна!... Споўнїў — каже — то, шо йа йнму казаў!“ — Взьаў мукў до комóри, а сам пішоў до пана зноў сла рáдїти. „Взьаў-їм — каже — даў йнму полóви, — привїз мукў!“ — Каже той пан до него, до того госпóдара: „Кажї йнму, нехáй йїде до льїса по дрóва. А там ў тїм льїсы йист багáцько мєдвїдїў, то воїн — каже — йнму вже... йнго там конєчне зьїдáть.“ Прїйшоў госпóдар, кає: „Запрагаї воли, прївезї миньї сáмїх штахєт до горотьбї, соснóвнх гиллáк.“ — Прїйїхав їн до льїса і постáвїў воли,

і вільіз на сósну і спускайи гильáки на штахéти. Прихóди мидвїдь і в баў, задушиў вола і тьáгне до йáми. А він кае: „Ни руш, мидвѣдь, вола, бо буйш — кае — сам тьáгнути дрова!“ — Али мидвїдь тóо ни слўхаў, таки задушиў вола. Пришоў другий, задушиў другого вола. А він кае: „Ни руш, мидвѣдь, вола, бо буйш сам тьáгнуў дрова!“ — Али він ни слўхаў, таки зноў задушиў. Али він на то ни питайи, жи вольїў ни ма, но тїлько рубайи ті штахéти, кладé на фїру. Наклаў дóсить, ўбвйазаў фїру, і пішоў до йáми по тóо медвидьá. Вїтьáгнуў медвидьá за вўха, запраг в йармо, пішоў по другоўо, алапаў зноў за вўха, запраг зноў до йарма, і вже маїи два. Кáже-ж до них: „Ге! — ни хтьáть слўхати! Вїрваў дупчакá молодóго, кáже: „А йа тибї казаў: ни руш вола, бо мўсиш сам тьáгнути дрова!“ — І йак зачаў тим дупчакóм йїх смарувати, і мўсили тьáгнути. Прийїхаў до дóму і ка той госпóдар: „Жїнко — кае — вьáаў воли, а привїў йакé-сь чудóвиско на двїр!“ — Вьáаў він, вїпрах ті медвидї і пустїў на ўбóру; ті медвидї вьáали, подушили фсьу худóбу, шо була на ўбóри. Прийїшоў госпóдар в-рано до худóби — так ни ма жáдної худóби, но тїлько тих два медвидї! І прийїшоў до пáна, ка: „Привїз дрова і — кае — йакїх-їсь два медвидї привїў минї. Фсьу худóбу подушили, і шчо йа бóду робїти?! Нех пан минé порáдять! Вже — кае — блїсько... блїсько рїк ўже ўо — йак дáсьть шчїгла ў нїс, то хто знайи, чи бóду жити нáвїть“... — І кáжи той пан: „Скажи йїмў, нехай йїди до нáшоўо цьїсара і скажи, нех там скáже, шо вінен штїри бóчки грóшї, а пїáту маїи дáти за привїзїю.“ Ка: „Цьїсар маїи вóйска досїть, то йїгó там забїй“... — Пойїхаў він до цьїсара... запраг два медвидї, пойїхаў по грóшї. Прийїхаў він там, — стоїт вáрта, питайиць сьá йїгó: „Де ти йїдиш?“ — А він кае: „Йа йїду до самоўо цьїсара, йа тибé ни знайу! Цьїсар мóму госпóдаревї вінен штїри бóчки грóшї, а пїáту маїи дáти за привїзїю, жи тїлько чикаў.“ — Так йїгó пустїли і він пойїхаў далї. Прийїхаў до другої вáрти, ті йїгó спїнвáйут і ни пускайут, каут: „Тибї до цьїсара ни вóльно приступїти!“ — Він кáжи: „Пусьтьїть минé! жи-би вас шче тїлько раз було вóйска, так йа вас ни бойў сьá. А шо цьїсар минї вінен, то вїдати мўси!“ — І пустїли йїгó. Прийїхаў він пїт трéтьу вáрту і спївїла йїгó і питайи йїгó: „Де ти йїдиш?“ — Він кáжи: „Йїду до самоўо цьїсара; мóму госпóдаревї вінен штїри бóчки грóшї а пїáту за привїзїю.“ — Тї йїгó питайут: „Шо-ш то йи за госпóдар, жи наш цьїсар мїг їти до нéго, грóшї позичáти?! — Кáже: „Стїй! і нех... ми напїшемó лист, і цьїсар вїйли на трон, і ўдалекї — кае — буйш казáти.“ — Вїйшоў цьїсар, стаў там на трóнвї, а він бес тих фсьїх нерескóк, бес ту ўсьу вáрту, і приступїў до цьїсара. І кáже: „Цьїсар вінен штїри бóчки грóшї, пїáту за привїзїю, — і прóшу зáраз від-

дати. "Каже цысар до нео: „А шо-ш ти — каже — за йіден?" — „А йа — кажи — ййстим наймит." — Кажы цысар: „Йа ни вынен грóшi. Вiтки йа -- каже — приходйў грóшi — кае — позичати! Миньы йак хибуйи, то йа сибi — ка — кажў зробити — а позичати йа ни йдў на силó." — „Ах — кажи — прóшн дóўго во мнóйу сьа ни дражнити! Вжи мены — кае — рiк блiсько, далéко ше майу йихати; рiк миньы ўже блiсько, тре миньы йихати — давайти!" — Цысар види, жи ни жарт, жи сы ни мóжи збути ўже — i казаў ййму дьвi бóчки тiлько дати. А вин вичинйў сы той магазны там, с тiми грiшми — так вин прийшóу до тóго магазину, i взяаў три бóчки пiд ййднў пчхву, а дьвi пiд дрўгу, i ту жомьыри ййгó рвут, ни дайўт, польгагали на тих бочкáх — вин не пятайи, грóшi несé i тi жомьыри несé за собóйу i на фiру. Вложиў на фiру i ййде до дóму. Приййхаў вин до дóму i скинчуў тi грóшi, даў гóсподаровi та й каже: „Пáны гóсподáру! шо-сьти — кан — сибi загадали, то йа вам спóўнйў. Типér жи-ж ўже миньы рiк нйнькы вихóди, i шо ви загадали-сьте — нех йа вам спóўнью тáт-же шче, шчо йа вам майу при киньцьы рóку тá'-же шче дати." Та й взяаў, даў ййдноо шчiгла в нiс, та й гóсподар перевериў сы, а вин забрў сы та й пiшóу. Та й жiнка поховáла за тi грóшi.

Вiд Юрка Соколовського зап. в авт. 1894 р.

В сiй казцi сплетено до купи два мотиви: про чорта, що за кару мусiв вiдбувати службу у мужика i про сильного та простакуватого наймита. Першйй з тих мотивiв оброблений гр. Толстим в однiм iз его народнiх оповiдань, а також (в звязку з винайденем горiлки) у нас Львом Трещакiвським в оповiданю „Село Липовицi" (Зоря Галицка 1851 i осiбно). Другий мотив осiбно вiд першого гл. L. Bechstein, Neues deutsches Märcchenbuch „Der starke Gottfried"; Haltlich, Deutsche Volksmärcchen aus dem Sachsenlande 61—64; А е а п а с ь е в ь, Народныя русскiя сказки I, 410—414 i IV, 147—156; Wenzig, Westslavischer Märcchenschatz стр. 124—127. I. Ф.

18. Дурень i Бiда.

Було сибi три братi, два розумних, а ййден дурний. Али тi розумнi покупили сибi коньы i фурмáнили, алы не велi сьа ййм коньы дóбре; шчо кўпит коньá, то вин ййму згiне. Так дўже вони зробили сьа бiднi, сьтьагнўли сьа. Так каже ййден до дрўо: „Льпше тi льўди жийўт, жи рукамы рóблять, йак ми кiньми. Йоўо нидыльа вiльна i нiч ййгó вiльна, вин ў день напрацьуйить сьа, вéчир прийшóу, спокóйни, лых спати i ныхтó ййó ни зачипайи. А йа цылий день тоўчу сьа с кiньми, вéчир приййду, мўшу сьiчку рiзати, йак йи ш чóго, а йак ни ма ш чóго, так мўшу де-сь iтi шукати, в льты по цытих нóчах на нiчлi' водити коньы,

і вийди ни на спокійу! Так тоўчу сьа йак чорний вил, і ўжé тепэр так-ім збіднїў, жи й сорóчки ни маўу на сибї! Закїну йа ті коньї, а бóду ходїти в рукамі. [І в рукамі так сáмо, — додаў госп. Микóла Кра-вїцкїй]. Знáйу трóшки грáти на скрїпку [о, то алé будї госпóдар! дод. старá Гананїнїха; будї музїка! дод. Микóла Кравїцкїй], бóду ходїти по висьїльах грáти, бóду ма́ти заўжди сьвїжий грéйцар і пвїржиўлў сьа. По-тóму куплў сибї жóрна, бóдут лўдн йтї до мéни молóти і далўт минї мїрку і с тóўо бóду жїти.“ [Йак будé ма́ти ўсїпаньцьї, то будé жїти! дод. Мик. Крав.] А дрўгїй кáже: „А йа сибї куплў бас і бóду с тобóу ходїти ти-ж по висьїльах. По-тóму куплў стўпу, бóдут лўдн йти до мéни тоўчї прóса і бóдут давáти минї мїрку. То йа жїти бóду тї-в с тóо.“ А дурнїй кáже: „А йа пїду до лыса, бóду дэрти в лыпн лыка і бóду плéсти мотўзьа, с тóўо бóду жїти. Лыпшїй мїй талáнт будн йак ваш.“ — „О, не видáў хто твоїх мотускїў!“ — І заберáйуть сьа тїх два братї і йдўт на висьїльа. А той дурнїй ўдыгаїть сьа ў свої лáхманї і йдé до лыса, дерї лыка і плетé мотўзьа. Али вїн сибї смдїт на ценькў, прихóдн до нéо дїявол і пнтáйить сьа йнгó: „Шчо ти рóбиш?“ А вїн кáе: „А тибї шчо до тоо, шчо йа роблў!“ Кáже: „Тибї не рехт? — Зробї сибї рехт!“ — А той злий дүх кáже до нéо: „Али заўжди запнтáнья мóже бўти.“ — А дурнїй кáжн: „Та шчо роблў — плетў мотўзьа, і шчо но вас йн ў сьвїты, так ўсїх вївїшáйу!“ — Злий дүх зльáкáў сьа і кáже до нéо: „Ет, ти даї спóкїй с тим, тóго ни робї!“ — „Та шчо маўу давáти спóкїй! Мóже маўу стpах с тебе! Чэриз вас то бїдá ў сьвїты, бо ви чоловїка пїдвóднті на ўсьо кéпекн, до бїжн, до крáдыжнїй, до пїаньства, йїдén дрўоо вїшáйн, идén дрўоо забїнї, идén дрўо' зарїжн, идén дрўоо ўтóпн, лáйкї провáдять, проклёнон, а ви ўсьо намóўлáйнті на то. Йа ўже даўно на тебе чкáў, жї-бн тебе злáпати і повїснті!“ — Так той злий-дүх кáжн до нéо: „Ти, даї спóкїй, ни вїшáйн, ни тибї дамó грóшн, кїлькó схоч, а-бї-сь нас ни вїшáў.“ — Вїн здїймáйн с сéбн капнлўх чóрнїй: „Дасьтé минї той капнлўх пóвен грóшн, то йа вас ни бóду зачїнáў.“ — „Ну, то мн тибї дамó. Йа йду до тáмтїх стáршнх і скáжў йїм, жн-б зносїлн до тéбн грóшн.“ Вїн пїшóў до тáмтїх; дурнїй вїкóпáў йáму глубóкү й шерóкү, в вёрхá нáклáў шчїтннї, нáкрїў вншнлўу, і но тїлькó такү зробїў дэзурў, жн капнлўх влїзé. Зьáў нóжнкá, вїрїзáў капельусьї дэзурў на дьнбї і постáвнў на тї йáмн. Так злий-дүхн нóсьáть грóшн, снпльáть і не мóжут капнлўхá наснпати. Де йáкн мáлн грóшн, то повносїлн, і ни мóжут наснпїтн капельухá дурнóо! Дївнть сьа дурнїй, жн ўжé йнст грóшн дóснть ў йáмн, — заткáў капельухóвн дэзурў, і наснпáлн пóвен капельўх ўжé. І кáже дурнїй: „Вже дóснть в мéнн тнх грóшн, йа ўже маўу пóвен капельўх.“ — „Ну, так тнпэр пїтпншї сьа нáч, жн ни бóднш нас вїшáтн.“ — А

дурний каже: „Йа пітпишу сьа тибі, жи ни б́уду вішати, а́ли ти пітпиши сьа, жи ни б́удиш н́і́кому зле робі́ти.“ Дурний пітписа́у, жи ў́же ни б́уди й́их вішати, а вони́ дурно́му, і забра́йуть сьа і й́дуть від не́о. Дурний ќида́и могу́за на пиньку́, скида́и с се́бе штані́, завя́зуйи могу́зочка́ми і сипле по́ўно гро́ші. Затягну́у з ве́рха гучкуро́м, поста́виу на пиньку́, бере́ на карк і несé до до́му, так й́ак ко́здець (жи звива́ють ў́ мітки ба́бі, або те́рлицьа й́ак й́и на дво́х нога́х, жи тьупа́ють коно́плі). Прино́си до до́му — бра́ті мисли́ли, жи він нисé чоло́ві́ка без голо́ви, — от дурний, ни ма́у ро́зуму! Ка́жуть бра́ті: „Напха́у штані́ мо́ху та й́ нисé, мисли, жи нас зду́ри, ска́жи, жи то гро́ші.“ Він штані́ с карку́: тара́х! на зе́млю, штані́ трі́сли, гро́ші росипа́ли сьа! А 'ті бра́ті ка́жуть: „То пе́ўні дурний де-сь ко́ўо-сь за́биу́, гро́ші забра́у та й́ ў́тык — шче за ті гро́ші то б́уди б́ида́“... А дурний ка́же: „Ми́ны ни б́уди жа́дно́ї б́иді, али тибі́ а-ж на карк сьа́ди! Бері́ть но ви миски́ а й́ды́ть за мно́у, то й́а шче й́ і вам дам.“ — „О, дурний би-м бу́у ти й́ й́шоу́ за то́бойу!“ — „Ни хоч і́ти, й́а найму́ сусьі́ду. Й́а дам й́му́ штані́ гро́ші, та й́ він помо́жи ми́ні поно́сити.“ — „Хто́-сь би то хты́у на се́би б́иду бра́ти!“ — Забра́у сьа дурний та й́ пішо́у Прихо́ди до сусьі́ди: „Дья́тку! і́ды́ть во мно́у до лы́са, а помо́жити ми́ні шишо́к носі́ти!“ — „Шчо-ж й́а б́уду робі́ти ш ши́ска́ми?“ — „Б́удеш ма́ти хлы́б за них, бу́лку б́удеш й́істи, мнья́со, ко́баси, підеш до коршні́, горі́лки напй́сь сьа“... „Дурна́ жиді́ука да́ти горі́лки за ши́ски!“ — „Б́удиш ви́дыти, жи дасе́ть!“ — „Ту лы́пши бу́ло взя́ти свої́х бра́тіу.“ — „Е, де та́кий льада́шчий пі́де! Він во́літ спа́ти, й́ак й́істи!“ — Сусьі́д помі́рковау́ і пішо́у в дурни́м до лы́са. Прихо́ди до лы́са, скида́и с се́би штані́, лы́зе дурний до й́а́ми і сипле й́иму́ ў́ штані́ ши́ски. „Каза́у-ісь: ши́ски — а то гро́ші!“ — „Й́а тибі́ каза́у, жи бу́иш пі́ти горі́лку.“ — Насипа́у й́иму́ по́ўні штані́ і сибі́, заўда́у та й́ й́дуть до до́му. Сусьі́д пішо́у до се́би до до́му з грі́шми, а дурний до се́би. Прихо́ди сусьі́д до swéй хати́ і кри́чїт до жі́нки: „Ві́чинья́й двéрі!“ — А ўо́на ка́же: „На шчо ми́ны до хати́ нисéш ті ши́ски? Кинь у сы́нях там у кутóк!“ — „Й́а тибі́ кажú: ві́чинї двéрі!“ — Ві́чинїла жі́нка двéрі, то́й й́де до хати́, а-ш сто́гне. — „Ві́чинья́й скрі́нью!“ ка́же до жі́нки. — „Чи ти ска́зй́у сьа, чоло́ві́че, чи тибі́ шчо при́плидо́ до голо́ви! Б́уди сьмі́тьа́ сипати ў́ скрі́нью! Й́ак зля́па́йу за ті штані́, то ві́кину а-ж за во́рота!“ — „О, й́ака́ ми́ны мо́цна! Жи ві́кине а-ж за во́рота! Ти но ві́чинї скрі́нью — й́ак й́а ві́сиплю ши́ски, й́ак за́чиниш скрі́нью, й́ак сьа́деш на ньу, то не схóчеш ў́сту́пїти сьа!“ — І ві́чинїла жі́нка скрі́нью, ро́зрва́у гучку́р, ві́сипа́у гро́ші ў́ скрі́нью — жі́нка а-ж у до́ло́ни сплэ́снула. — „Де-ж ти ў́зя́у?!“ — „Шчо ти пита́йиш? Де ў́зя́у, то ў́зя́у, а-бї́ булі́!“ — Бере́ штані́ на плéчі і зво́у й́де до лы́са. Прихо́ди до лы́са — дурний

Їже берé грóші. От помага́йи сусы́д йи́му носити. Заны́с йи́му два ра́зи, а шче там ў йа́мі дста́ло сьа трóхи по кутка́х. Ка́же дурни́й до не́о: „Іди́ собі́ там забері́ рéшти ті грóші, бо йа ўже... мины́ сьа ни хóчи ўже йт́и по них.“ — Сусы́д приб́іг до до́му: „Іди́, жінко, во мно́йу, шчо йа ма́йу так тьа́шко не́сти, помо́жеш трóхи.“ — Прийшо́ў ін до йа́ми, насипа́ў грóші штани́ і ви́браў рéшти ба́бі ў за́паску і йду́т до до́му. От, в ве́чир берé сусы́д жи́ньу грóші ў кишэ́ньу, наві́ть ни раху́йи, шчо там йи, і йде́ собі́ до коршні́. Прихо́ди до коршні́ і ка́же: „Ха́йко, дай горі́лки ква́рту!“ — Жиді́ўка ка́жи: „Іди́, йди́ до до́му, ти ни ма́йиш грóші!“ — Сади́ў ру́ку ў кишэ́ньу, вьза́ў грóші без раху́би: тара́х на сто́лик. Жиді́ўка берé, дай́и горі́лки. Завлика́йи він до се́бе свої́х сусы́дїў па́ру і пйут ту горі́лку. Али йі́ден до дру́оо ка́же: „За шчо-сь то він пйи́ так горі́лку!“ Ка́же: „Пе́ўны кавало́к по́льа прода́ў!“ — Віпнй́ ту горі́лку, підно́си він лы́тру. — тара́х у сті́л! — „Ну, чо хóч?“ — „Дава́й горі́лки!“ — Жиді́ўка дай́и, ни пита́йи за грóші... От віпнй́ він три, пита́йи сьа: „А ўже́ пла́тно?“ — А жиді́ўка ка́же: „Вже, шче трóха дста́ло сьа; али йди́ до до́му, то ўже за́втра віпнй́.“ — Прихо́ди він до до́му, дала́ жінка вечéрати, він собі́ фа́йно попо́йї і ды́х спати́. На дру́гий де́нь ра́но ка́же жінци́: „Віжи́ — ка́же — до горенда́ра, там від учéра дста́ло сьа па́ру грéйцари́ў, वो́зьмеш горі́лки, посьны́дайи́м, пойдéм на йа́рмарок.“ — Пішла́ жінка до коршні́, прино́си ква́рту горі́лки, два ф́унти мнъ́аса, ста́вила мнъ́асо до вогню́, жи-б зготова́то сьа, а горі́лку беру́т і пйут. Віпнйи́ кілька́ кильшкї́ў горі́лки, пообі́дали і йду́т на йа́рмарок. Так він берé торбї́ну грóші і йду́т. Прийї́дїт на йа́рмарок і йде́ ме́же това́р. Купи́ў дві́ корóві тильба́чих, купи́ў два во́лі до робо́ти, поста́виў жінку́ з бо́ку коло йа́рмарку, сам пішо́ў ме́жи свї́ньи, купи́ў ве́прика гудо́ваного, клу́стого, привї́ў до жінки, поста́виў, а сам пішо́ў до скле́пу, вьза́ў кило́ му́ки, кїло́ пшо́на, найма́йи фі́ру, кладе́ ве́прика на фі́ру і ту му́ку, те пшо́но, даў дві́ корóві жа́нци ў ру́ки, сам вьза́ў два во́лі, і йде́ до до́му. Прийї́здїт до до́му, берé грóші ў кишэ́ньу, іде́ до кува́ля, купу́йи віз. плуг, тельшкї́ і бо́рони, ўсьо́ ремесло́, шчо тре́ до господа́рства. І зачина́йи новé господа́рство. Рóби ў по́льи, до коршні́ ни йде́ пїти, статку́йи і зроби́ў сьа вели́ким богачéм.

Но тепéр вирни́м сьа до дурно́о на-зад. Йак дурни́й поно́сиў ті грóші, попрата́ў йїх і зачина́йи собі́ ти-ж господа́рство. А тих два бра́гї мо́цно роспї́ли сьа, свої́у часть про́дали, пумарні́ли і беру́ть сьа до кра́дыжи. Але найста́рши́й з них пішо́ў до йїдно́йї ўдовї́ци у садо́к і хты́ў убрва́ти зы́ шче́пи йа́нка. Али вильїз він на ту шче́лу, натра́с йа́блок, зльїва́ти, а йа́блїнька ни пуска́йи. Така́ йи́му бїда́ на ті йа́блїньци́, жи ни мо́жи зльїсти з не́йї. Так вихо́ди с те́й хати́ та ўдовї́ца,

загляда́йи на щéпу, а він сиді́т. А ўо́на ка́же до не́о: „А ві́дши, йа тибé зла́пала!“ — Так він йі́ про́си, жи-б она́ йго́ ссади́ла. Так вона́ йго́ попусти́ла трóха, жи-би він зльи́в ни́сче, жи́-б она́ могла́ йго́ зла́пати. Та він спусти́ў сьа ни́сько, ўна́ ўхопи́ла йго́ за но́ги і ка́же: „Типéр йа тибé злови́ла!“ Так він про́сить сьа, жи-б йго́ пусти́ти, али́ вона́ ны́ц ни́ пита́йи на то́йи, прувáди йі́о до ха́ти. Привелá до ха́ти і привйáзала́ йго́ до постéлы. А сама́ сьла́ піт пий́цом. Він лы́г на зми́лы і бұ́цым спит. (А то́ Бидá бу́ла). А вона́ спéрла сьа лы́ктем на прй́пчок і задримну́ла сибі́. Він ви́нъаў́ ни́ж с кишéны, відри́заў́ по-тихо́ могузо́к [дай́и сибі́ рату́нок, зам. старá Гананы́ни́ха], стаў́ по-тихéнько і йде́ до двéрий. І ми́сли сибі́: „Ко-б но́ ми́ны двéри́ ви́чинити́ а ви́йти на двір — то́ йа ўты́чу́!“ — Али́ він ви́чинъа́йи́ двéри, кльáмцнула́ кльáмка́ вона́ прибу́дила́ сьа та́ й за ним. А він в но́ги. Она́ да́лы за ним. Він ўты́ка́йи до лы́са, — вона́ за ним до лы́са. Али́ він би́жит лы́сом і ўгляда́йи́ть сьа, чи́ вона́ далéко. Али́ вона́ — туй́ туй́ йго́ зла́пати. Він диви́ть сьа на со́сну, а ў со́сьны́ стремі́т соки́рка зо́лотім топоры́ском. Він ми́сли сибі́: „Йа́к йа зла́пайу́ за ту соки́ру, то́ йа йі́ не дам сьа ўже́ зла́пати; хо́ць-би она́ мене́ зла́пала, то́ йа ру́ки пові́ттина́йу́ ййі́ і ўты́чу.“ Али́ він ўхопи́ў за ту соки́ру, та́ й рука́ прики́піла́ йму́! Берé він, си́цайи, гризе́ зубáми, і не мо́же відірва́ти сьа, а ўо́на з далéка йде́ та́ й сьми́йить сьа. Та́ й ка́же: „Види́ш, ти ка́заў, жи ўты́чэш, а йа тибé зла́пайу́!“ — Прихо́ди до не́го, зла́пала́ йго́ і провáди до до́му. Ка́же: „Типéр йа тибé зым́!“ — Привелá йго́ до до́му, привйáзала́ йго́ ланцухом́, заби́ла ско́биль (такий́ знак) ў́ порі́г, прино́си до ха́ти два ўбе́ремки́ дроў, ки́дайи ў́ пий́ц і пали́т. Але́ нагори́ло ўже́ до́бре ў́ пий́цу — вно́си вона́ лопáту, відвйáзу́йи йго́ від ланцухá, садо́вйт на лопáту і бұ́де саджа́ти ў́ пий́ц. Али́ він підня́ў́ во́чи до гори́, диви́ть сьа, жи ў́ ко́мини́ дзьу́ра вели́ка, сло́пить сьа в лопáти, йа́к шурне́ ў́ ко́жин, ско́чиў на сьни́ і ўты́ка́йи. Так ба́ба ви́рвала́ сьа за ним і женé [Ба́ба му́дра! дод. старá Гананы́ни́ха; То́ Бидá! дод. госп. Соко́ловськй́й]. Так вона́ жинé за ним та́ й жинé, ўганъа́йи йго́ до лы́са. Ты́ка́йи ви́п лы́сом і диви́ть сьа: стремі́т соки́рка зноў́! Ско́чиў він до те́йи соки́рки, хты́ў ййі́ ўхо́пити і му́ рука́ прики́піла! Рве́ він ту ру́ку — ни́ мо́жи відірва́ти! [ў́же́ суди́ть сьа сме́рть та́ки, дод. старá Ганан.] кусáйи зубáми — ни́ мо́жи відгри́сти! Ба́ба йде́ з ва́ду та́ й сьми́йить сьа. Та́ й ка́же: „Типéр йа тибé ў́же зла́пала, типéр ў́же ни́ ўты́чэш!“ — Диви́ть сьа він, жи́ бұ́ди бидá, жи́ він ни́ ўты́чэ́ з ййі́й ру́к, ви́нъаў́ ни́ж с кишéны, відри́заў́ ру́ку і ўты́ка́йи. А вона́ за ним. Так він ўты́каў́ та́ й ўты́каў́, заплу́таў́ сьа ў́ терни́нъа, зми́х сьа та́ й упаў́. Бидá приско́кла до не́го, сьла́ на карк те́ й ви́зé. Ну, так ў́же ййі́му́ бидá ца́лком. Так він прихо́ди на-за́д до свої́х браті́ў с те́йу бидóйу. При-

ходи до дому биз руки, голій, босій, подрпаній, і росказуїи, йакá йїму бідá. Середушчїй кáже: „Ет, бідá — шо то бідá! Ти дурнїй, жи даў сьа-сь Біды! Ти потиснї Бїдú, жиби сьа а-ж ўсьцьáла!“ — А вїн кáже: „Йá не так тиснуў, те й йї ныц ни стáло сьа, ни то ти зробиш!“ — А той середушчїй кáже: „А ну но йá пїдú до лыса шукáти Бїдú.“ [Ни йдї за Бїдоу — Бїдá самá йдé за тобóу! такї то прáвда дыйснайá, дод. старá Ганан]. — А той кáи до нéо: „Дурнїй, Бїдá ни ходї по лысы, но по льудьáх.“ I кáже йїму: „Ти, бїжї минї — кáе — там ў лысы йї садóк — кáже — там йї фáйны йáблока, а принесéш минї во штїри.“ Приходї вїн до лыса, лызе ў садóк, вильзайї на шчéпу [то будé йїму такá чóрна бїдá, дод. старá Ганан.] i трасé йáблока. Натрас уже дóсить, зльїзáти з йáблїнки — йáблїнка ни пускайї! Так вїн рветь сьа — на жáднїй спóсїб ни мóжи зльїсти! Виходї та бáба с хáти, заглядáйї на йáблынку — „А, ўжé ти там сидїш!“ — А вїн йїї прóси: „Бабуньу, здїймтї минé з йáблїнки!“ — „Ну, ну, зльїзайї!“ — Вїн зльїзайї на долину, ўнá злáпала йїгó за рúку i провáди до хáти. Привелá до хáти, привязáла йїгó ланцухóм до порóга, пїтпáльуйї ў пїйцу i кáже до нéо: „Йá тебé спечú, будú мáти на сьнїдáньá.“ — Нападїла дóбре ў пїйцу, вїгорнула жар на прїпїчок, вїчїпльуйї йїгó з ланцухá i садовїт йїгó на лопáту, будé саджáти ў пїйц... Вонá посадїла йїгó на лопáтї, вїн ўбернуў сьа, ўонá кáже: „Так сьадь!“ — А вїн кáе: „Йáг-же сьїсти?“ — „Так сьадь, йак йá тїбї показуйú.“ — „Йá ни знáйú, йак сьїсти. Йдїть показїть минї, то йá будú знáти.“ — Зльїзайї вїн з лопáти, бáба сїдáйї на лопáту i показуйї, йак то сїдїти. А вїн: шур! бáбу ў пїйц, крушкóм затулїў, кáжнїм пїтпéр, наклаў дроў на прїпїчку, а сам ўтыкáйї. Бїдá вїрвала сьа с пїйца, на здогїн за ним та й женé за ним. Так вїн ўтыкáйї. Уже мóжно змїх сьа — дивить сьа, жи ни ўтычé вїд Бїдї, вїтьáгнуў гучкúр зї штáнїў, чїпїў до бзїнї i повїсїў сьа, а-бї йїгó ни пеклá!

I йá там буў i вїдбыв-им ту Бїдú i тих вїддїў, жи ўтыкáли, — али минé страх вилїкїй злїнцáў i йá бойáў сьа, жи-б минé Бїдá ни ўчїпїла сьа, i йá ўтыкáў та й ўтыкáў i ни мїг потрафїти до сéби до дому, прїбїг-им сьудї до хáти i тут сьїў, за ту Бїдú ўповїў...

Записано вїд Андруха Кравїцкóго в сент. 1894.

Казка зложена з двох мотївїв: 1) дурень обдурює чорта при насыпуваню грошей у капелюх, паралелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmárgen II, 371—372; Wolf, Zeitschrift für deutsche Mythologie, Bd. II, 147—148; И. Боричевскїй, Повѣсти и предáвїя народовъ славянскáго племени, стор. 66—72; Аеанасьевъ, Нар. русскїя сказки I, 410—417; IV, 147—156; 2) другий мотїв, як чоловїк тїкає вїд Бїдї i завсїгдї попадаєсь йї в руки, схожий з численнїми оповїданяма про Бабу-Ягу, гл. Аеанасьевъ, Нар. р. сказки, Рудченко, Южно-русскїя сказки Чублїя-

скій, Труды II, 85—86. Ся казка лежить також в основі великоруської нар. піснї про „Горе-Злочастіє“ гл. Рыбниковъ, Русскія нар. пѣсни I, 484—485; Н. Костомаровъ, Памятники древней русской литературы, изд. кн. Кушелевымъ-Безбородко СПб. 1862, т. I, 1—4, і его статья про сю пісню „О мифическомъ значеніи Горя-Злочастія“, Современникъ 1856, т. LIX, 113—124. I. Ф.

19. Як брат брату за дві чвертки життя, очи вибрав.

Буў собі такій бідний чоловік і маў брата багатаго. І він ни маў за чим жити і прийшоў: „Брате, дай мині чвѣртку насѣннї йакѡйї, бо йа ни маю за чим.“ — Али брат кажи: „Знаѣиш, йа ти дам, али йа тибї добу́ду ўоко йїдно.“ — Йї даў йїму і добуў ўоко за чвѣртку жыта. Прийшоў він до дому, принїс ту чвѣртку жыта, дыти зыли ж жінкоюу, — ўока ни ма і ни ма ўже вїйници шо йїсти! Али прийшоў він на-вѣд до тоўо своўо брата. „Брате, дай мї чвѣртку жыта!“ А він кажи: „Йа ти дам чвѣртку жыта, али ше й други ўоко добу́ду.“ — „Ну, і дасьтѣ ми?“ — „Дам, али добу́ду другѣ.“ — Він йїму ўзяў і другѣ добуў і даў. Йї так він ту чвѣртку жыта йїму даў другу й він зноў добуў йїму. Но, та й він допіру до дытїй кажи: „Ну, йа ўже ўочнїи ни маю ўобѡх, жыто-сьти зыли, гнїньшого то вам ни дам, — типѣр минѣ бирїть і вивезыть минѣ де пїд фі́гуру, і йа б́уду Бо́гу молїў сѣа, мо́же де-хто б́уде йїхати і йтї і минї хлы́ба кавальчик дасьтѣ або грѣйцар.“ — Али йїго жінка взяла́, вївила йїго пїт фі́гуру, і він сибї там ўже стаў, йїго покїнула й сама пїшла́ до дому. Али він сидїт до двана́йцѣатоїї годїни, ни ма ны́кого. Прилы́таїи три пта́хи на ту фі́гуру і радьѣть сѣа сибї ўсї три. Кажи: „Хто йї сьлы́пїй, він ни знаѣи, шо робїти. Али типѣр по пїўночі роса́ на травї йї, рївньнї зы́льѣа, роса́, — він шо-бї руко́юу потьѣгнуў по ті росѣ, так він би за́ра сьвїт вїдыў.“ Али тої зра́дуваў сѣа, та й руко́юу потьѣгнуў і замїтаїи тѣньгоў долѡнею по ўсѣ росѣ, шо мо́же дїстѣти, і по твару́, по ўочѡх то ма́цькаїи. Али він трѡшка, кѡнку ўже вїдїт. Али а-но́ він потьѣгнуў другїй раз, ўже лы́пше вїдїт. Али потьѣгнуў трѣтїй раз, і ўже ўочнї маїи цѣлі. Али ти пта́хи на горї зноў такѣ ўогорѣть. Кажи: „У такім у такім мїсьты йї пѡны́ дўжи слаба́, тї пѡны́ ны́хто ни знаѣи, шо йї за брак йї. Али шо-бї буў такий а найшоў сѣа, то ни вїлы́ка рїч то зробїти, но тїлько ўзя́ти, пїдлогу зирва́ти пїд йїї лїшком, там йї така́ шкарѡба (ны́-би так така́, шо ў нас называ́їиць сѣа жа́ба, така́ вїлы́ка, шкѡдїт: йак ўона́ надїхѣи, то ўже бува́й зрорѡў); ўона́ там сидїт і дїхѣи, і йїї то шкѡдїт.“ — Кажи другїй: „Там а там йї мїсто, а ў тѣм мїсьты нїма́ водї і ны́хто ни знаѣе, де йї ўзя́ти. Вїлы́кі грошї да́ют і ны́хто ни знаѣе дати ра́ди. А то ни вїлы́ка рїч. Треба но серед рїнку вїкопати йїму і вїважїти плїту шо там

йи, то вода буде. Той чоловік, що він уже зувидиў на ўочи, нех він іде до тоўо міста, і він уже буди за дохтора.“ — Али приишоў він до йидної коршми і — „Дай-но минї пїўкватїрок горїлки і бўлку!“ — Али той жид даў йїму пїўкватїрок горїлки і бўлку, і він сибї йїсть то, випїў, йїсть і закусиў і сидїт. Али питаїить сьа йїго жид: „А вітки ви?“ — „Йа йїстем вандроўний.“ — „А шо-ж, ви шо мѳжи знаїйти, йак ви вандроўний?“ — „Йа знаїу, йак хто слабїй мѳжно, і йа йїго знаїу відратувати.“ — „А дѳбри! альї ту ў нас йи така паны, альї богата, — йак-би йї хто відратуваў, половина майѳнтку ўона-б свѳго дала.“ — „Альбо-ж у вас ни ма дохторїў?“ — „Алї булї дохторї павїть в Відньа, с Кракоўа, — і йї ни помоглї!“ — „Но, жїде, дай же ми пїўкватїрок ше горїлки і дай бўлку! Типер жи дай знаїти, -- пїшки ни пїду, но маїи заїїхати пѳязд по мѳни; то йа сьаду і поїїду.“ — Йаг-жи той жид на дух патїнки на нѳги і сўрдут на сѳби і пїшоў. Йак жи він пїшоў і акурат приїжджайи. Приїжджайи, — він сидїт. — „Ну, йа вам ўже привїў пѳязд.“ — „Ну, та йа, жїде, так ни поїїду на-тшчи!“ (Він най прѳсит Бѳга, жи сьвіт повїдлїў! замїтив госпѳдар Микѳла Кравїцкїй). Даў жид йїму пїўкватїрок горїлки аноўу і даў бўлку, і він сибї ўже-то зьїў, — а той льѳкаї чикаїи нал ним: „Но, їдлїть жи сьадаїти, поїїднї!“ — От-жи той ўже сьадаїи на той пѳязд і йїди. Приїхаў, йїго привїз а ж до тѳїї паны. Но, вїйшоў пан і — „Шо ви йи, лѳхтор, чи шо?“ — „Прѳши пана, дохтор.“ — „Мѳжи ви минї так порадїти, йак тї дохторї ўсьї, — йа йїх маў ўже мѳжи сѳрок — пїатдесьат (а кажїдї дїсьатку ўьзаў, додав Микѳла Кравїцкїй), грѳшї забїали, і паны рїмно слаба лїжїт!“... „Прѳши пана, йак йа пораджу, минї пан заплачьать, а йак ни пораджу, то минї пан ни заплачьать.“ — „Ну, та ходїм до тѳїї паны.“ — Пан йїде на-перѳд, а дохтор за ним. „Ну, маїити звїтсї ўступїти сьа! но йа дїстаїу сьа сам с панѳїу.“ — Али пан на-зад до покоїу вїйшоў сибї і двѳри зачинїў і кльучѳм каваў замкнїти, той кльуч дати покоїѳвї, і йак буди кїнец, то допїру йа скажу вітчїнїти. От-жи-ж він зара ту паны зрўхаў, лїшко відньїс на бїк с тоўо мїсьцьа і зїрваў двї пїдлѳги, і жаба силїт там пїт тѳїу пїдлѳгоїу. Йак він йїїї ўьзаў і зара запўкаў у двѳрї: „Вїтчїнї!“ — Али покоїѳва почўла, вїтчїнїла. „На-ш тїбї те ўо і занїсї далѳко гет від мїсьцьа!“ — Вона занѳсла і кїнула, — зара паны ўже ўстала; така була слаба, шо ни могла лїжати навїть, а йак він ўже йїїї вїкїнуў, так паны ўже здѳрова стала! І хѳдит, спацѳрїїи сибї по тїм покоїу і кажи: „Пан-бїў вас надньїс! Шо булѳ тїлько дохторїў і шо сўми ўьзали, нїхтѳ не потрапнїў, йак ви!“ — „Али йа від Бѳга прїсланїй! ви дўмаїити, шо дохторї... али ўонї так не ўо шо.. ўонї ни від Бѳга“... „Йак ви від Бѳга прїсланїй, ходїм-но до вилїкоо покоїу.“ — Уже паны хѳдит, ўже ўогѳрит, пан кутѳнтїн, шо йїго жїнка

Їже ўста́та. „Но, дава́й йако́ўо тру́нку. будим ше сибі забаўля́ти!“ — Арба́ти, йі́сти, пйта́. — йи на столы́ ўсе́. Той до́ктор забаўля́йить сьа, пйи й йі́сьть, і ўо́ні ўсы́, пан і па́ні і ўсы́. Йак ўо́ні сибі ўже ўо понавпва́ли сьі, понавпда́ли сьі, зачали́ сибі у ка́рти гра́ти; гра́ют ті ка́рти і зноў пйут. От йі́х ўже заха́плуыи день. „Но, прше́ посьны́-дати!“ Уно́шуыи (там ку́харка, покойо́ўа) сьны́дати, посьны́дали. „Но, і шо вам буди́ть сьа... шо ви буди́ти жада́ти за то ўсьо?“ — „Ну, а-бо́-ж пан ви зна́йут, шо ми́ны налэ́жить сьа? Йак ви ма́ли тілько дох-торі́ў, а нхт́о ни пораді́ў, — а йа пораді́ў!“ — „Ну, а́ли пршо́у ска-за́ти, шо налэ́жить сьа.“ — „Шо па́ньска ла́ска шо ми́ны даду́т, то йа те прйі́му.“ — „Шту́ка, шо ти прйі́миш шо-ви-бу́дь, — йа вам дам шо-нибу́дь, а ви по-ті́м мо́жи шо зроби́ти, ше буде́ гірши. Йак ви дале́ко сиди́те?“ — „Ой — ка́н — бу́ди с пйатдеся́т миль до до́му до мо́ўо.“ — „Шо йа вам дам, то ви то ни занисі́те; йа вам скажу́ запрахчі́ трой́и ко́ний і тілько гро́ші вам дам, шо трой́и ко́ний завизе́. Но, за-прага́й ко́ны, фу́рман, і зайі́дь до мага́зину, йа там за́ра йду́ с кльу-ча́ми.“ Прйішо́ў пан, вітчйні́ў мага́зін: „Вйі́нцы фу́рмані сьуда́, бйрй́ть тми́ бочка́ми... тйх тры́ дйі́шки (бо́чки) гро́ші і клады́ть на ві́з [тйрй бо́чки! ни спасува́ў з ним!] Но, ко́ньам обрй́к на пйадеся́т миль да́ти, фу́траш, гро́ші фу́рманови, шо-б ма́ў за чм́ йі́хати! Льо́кай, ко́ны чётверо запрага́ти, йі́го відвэ́сти (па́ра ко́ний то му́сит вэ́сти гро́ші, а льо́кай му́сит йі́го само́го вэ́сти). „Ну, йа вам ўже да́ў гро́ші тры́ бо́чки!“ — „До́бри, жи ви далі́ тры́ бо́чки гро́ші, — а йа зна́йу, йакі́ то йи? мо́жи мідьаки́?“ — [Най́ бу́дут і мідьаки́, то ўже йи; йак би бу́ў сьлы́пйй, то би бу́ў ни віды́ў ны́ц! дод. Мико́ла Крав.]. — „Пршо́и па́на, чи ви зна́йити пйсьмо́?“ — „Ны́, ни зна́йу.“ — „То ма́йити: йі́на бо́чка срі́бло, дру́га зло́то, прйі́а́ли, там на тйх бо́чка́х йи пй́тис.“ — „Ну, до́бри, нех бу́ди так, дзы́явкўу́йи па́нові! То-ўж йа на-се́ред дорóги бо́чки ни бу́ду розбыва́ў! Нех ми́ны пан даду́т на ўопх́ід, у кишэ́ні!“ — Насы́паў йі́х поўну кишэ́ньу. „Ше бу́ди ма́ло тйх, ше ху́стку тре́ба.“ Ше насы́паў йі́му поўну ху́стку. „Но, фу́рмане, ті гро́ши забира́й на по́азад!“ — Прйішо́ў, забра́ў, так він йі́хаў а-ж до сво́ўо до́му. Гро́ши прыві́а, жі́нка а-ш шчу́дова́ла сьі, де то він сьлы́пйй і ўзьа́ў і відит зноў! — А́ли там він ўже́ прыві́з ті гро́ші, скй́пули йі́му, і льо́кай ўже на-за́д йі́ди до до́му. У́же льо́кай по́йі́хаў до до́му, йі́го жі́нка пйта́йи: „Де ти, чоловй́чи, бу́ў?“ — „Шо ти зна́йиш, де йа бу́ў, а-бй́ бу́ло! Па́н-бй́г ми́ны даў і йа ма́йу. Ше ў́ йі́дно́ мі́сце ма́йу йі́хати, до йі́дно́го мі́ста.“ — Йі́де він, йі́де, ўже́ наньа́ў сибі́ фі́ру, ўже́ фі́роўу йі́ди, ўже́ ма́йи за шчо́. Сило́ від силá, коршма́ ві́т коршма́, — так він йі́ди, кажи да́ти сибі́ і фу́рманови. Прйі́жджа́йи до йі́цно́йи коршма́: „Да́й-но горі́лки, пй́ўкватй́рок ми́ны і фу́рманові, по бу́льцы!“ — „А́льй, ві́тки ви?“ —

„А, йа в далéка.“ — „За чим ви йївдяти?“ — „Йа дóктор.“ — „Али тут у йїднім мїсцьтї, тут недалéко, альи вун так у тїм мїсцьтї дўжи вода дорогá, ни ма ле водї дїстáти... Можи б ви пойїхали, йак ви знáйти, — ай, сўму-би-сти дїстáли!“ „Знáйу від уўсьогó.“ „А йак-би так тã дáти знáти“... „Ну, абб-ш ти ни знáйиш, йак? йак так дўжи минé потрїбно, дай знáти, мáйи по мéни тут прийїхати.“ — „Та-ж ви мáйити свойў фїру, мóжити йїхати.“ — „На шо минї! Мойї кóнї нїхáй ту стоїáть, спочивáють і йїдбáть!“ „От-жи ви ту зачїкáйити, а йа пїдў, дам знáти.“ — Ни ма жїда, ни ма жїда, — йїде пóйаад зноў, зайїжджáйи пéред кóршму: „Но, бўдим йїхати.“ — „Ну, та шо будим йїхати так! Та трéба шо-сь вїпити, звїсти, — хто знáйи, йак далéко тã.“ — „Ну, ну, шо хóчати, ў мéни йи ўсé: мед, винó, тéйи.“ „Ет, то ни хóчу, винá; мед-винó пїют вилїкї панї, а йа мужик, дóктор звичáйний, ўжé йа собї горїлку пїу.“ — Даў жид пїўкватїрок горїлки йїмў. — „Дай фўрмановї мóму! по бўльцї! Но, йа ўжé йїду, орендáру, звїсти, áли кóнї шо-б мойї стоїáли тут, шо-б... йи тут трéба дáти, фўрмановї шо-би-сь даў, кїлько він схóчи, шо йїсти, пїти, шо-би-сь йїмў даў; а на-зãд йак бўду повертáти, то тибї бўди плáтно ўсé“... Сьãдáйи на пóйаад, йїде. Прийїжджáйи до тóго мїста, де вода дорогá. Привїз йїгó тã до тóго старшóго тã, шо нат цїле мїсто, запровáдиў йїгó до покойў. Али пéрши йїгó питáйи: „Чи ви знáйити, шо-би-сьти нам зробїли, шо-би булá вода ў мїсцьтї? На цїле мїсто, такé мїсто велїки, водї ни ма на лыкáрство“... — „Знáйу вид ўусьогó.“ — „Мóжи пан голóдин? шо-сь трéба перекусїти“... (Хлоп-мужик, — а ўжé на нéго ўжé кáжи „пан“). „Та, прóши пáна, та пан знáйут, шо йа вандрóуний. Та за мнóйу кўхня ни йдé, но йїсти йа хóчу!“ — „А дáйти но шо перекусїти, дáйти-но сьудї!... А шо ви, йакїй трўнок пїйтé?“ — „Горїлку прóсту.“ — „Та йа мáйу лыпше від горїлки.“ — „Йа смакў не звáйу ўу тїм!“ — Унїс йїмў фльáшку горїлки, хлїб, вїпивў сибї пáру кїльшкїў і — „Дáйти шо звїсти!“ — Нїсé покойóу ўо мнвáсо, капўста смáжена [сьмїх; на те оповїдач: „Но, но, йак панї йїдбáть, ну шо-ж, ну!“], — óтжи він сибї попойў фáйно і си по-тїм по обїдї — „Ше мóжи-би пан вїпили скльáнку пїва?“ — „А, та дóбри, пїво по обїдї. Ну, тим чáсом, шо-м звїў, вїпивў, — али Пáн-бїг знáйи, чи бўди за шчо... Йак йа те спóуньу, то годї бўдемо лыпше пїти. Ну, ходьїм на те мїсто!“ — Мїсто велїки, — ведé йїгó пан (мáйстрáт, так йак ўу нас у мїсцьтї, завїдуий мїстом). Перейшоў нїс те мїсто здоўж, по-перék, розгльáнуў на ўсї бóки. — „Но, телér минї дáйти тут пáру хлопцїў!“ — „Кїлько хлопцїў?“ — „Дванáйцять... Тут минї давáти шаканї!“ [Дзїганї, тї, шо камїньа бїют, дручкї залїзнї, — пояснїв Микóла Крав.]. А, зачалї тї хлопцї... „Тут минї кльўй на-сéред мїста!“ — Бїут, бїут...: „Бий!“ — Бїут... „Дру-

ка́ми зава́жуй! зава́жуй!“ Зача́ли друка́ми зава́жувати. Йак ту плі́тоґу відва́льа́ли, так вода́ на цы́ли мі́сто за́топи́ла! Так — рату́нку ни мо́на да́ти, так бухти́т до го́ри! — „Ну, типе́р йі́шти і пйі́ти! Али ма́йти, пра́ўда? Пе́рши-сьти бу́ли жа́дні во́ди, типе́р мо́жити ку́пати сьа, ше й плі́вати по во́ди!“ — Так той пан берé йго́ до до́му зно́ў. Пішли до до́му, па́ны пита́йи: „А цо там?“ — „Ай до́бри, до́бри! сам Па́н-бі́г... кі́лько бу́ло... во́ди ни бу́ло... ны́хто́ ни зна́ў, йак діста́ти, ку́ди пу́тьа, — типе́р на тілько́ йи во́ди, шо мо́жут ку́пати сьа по місьты́ ўсьу́да. Ну, типе́р тре́ба за ту шту́ку... ўже хо́чемо йі́сти. Ну, дава́й-но нам шо тут йі́сти!“ — „Ну, йак йі́сти! йа йі́сти... а́ли пе́рши тре́ба пі́ти, йак йі́сти.“ — Поста́виў пан фля́шку го́рилки зно́ў. Ві́пну́ па́ру кі́льшкіў: „Ну, про́ши па́ны шо да́ти перекусі́ти.“ Принéсла па́ны йі́сти на сті́л: пйі́т, йі́даць. „То вас Па́н-бі́г спрова́диў сьуди́! Чи ви йі́хали мй́сни, чи то...?“ — „Йа — ка́и — так йі́ду собі́ по сьві́ты, а́ли ми той жи́д... ми́не тут зра́йіў; ну, йа шо мй́у, те зро́бльу́.“ — „Ми ту во́ду то ми возы́ли сьы́сьть миль до то́ю мі́ста; котри́й бі́дний, то пі́з во́ди гй́нуў“... — „Но, тепе́р ві́тпроважайте́ ми́не йак!“ — „Шту́ка ві́тпрова́дити, ну, а́ли скажі́ть-но, шо тре́ба вам за ту шту́ку да́ти?“ — „Но, та ўже пан зва́йнут, шо за таку́ шту́ку тре́ба шо-сь да́ти“... — „Но, а́ли тре́ба... сво́йі гро́ші йа так ни мо́жу да́ти; йа-би-м мй́г да́ти сам, а́ли ўсьы ма́йнут ужи́ток. То́піру ми́ні тре́ба пі́сла́ти палы́цайіў, ві́т ку́жного до́му, від ну́мера, ви́бира́ти... Но, а заклі́ч-но ми́ні тих палы́цайіў сьуди́!“ — Пішо́ў, — йі́ду́т. — „Шо́-би-сь ми́ні пішо́ў ну́мер від ну́мера, тре ви́брати́ дльа то́ю чо́лові́ка гро́ші!“ — „А кі́лько-ж йа мо́жу від ну́мера сказа́ти?“ — „Так по сто рй́ньских.“ (У місьты́, йак йи му́ри та́кі, жи́ди, па́ни, то то му́си да́ти...) — „А йак-жи котри́й бі́дний, а він тілько́ ни мо́жи стьа́гну́ти сьа?“ — „Кутри́й найпи́льня́йішй, пйа́десьа́т, а котри́й бога́тий, по сто.“ — Так жи пішо́ў палы́цай на мі́сто, шо йі́х пішло́ два-три, і: „За́ра на тих мй́а́стах, но прй́йдиш, ска́жиш, за́ра шо-п то́бі да́ў, а йак-жи він ни схочы́ да́ти, то він нй́ха́й ни ўважа́йи, шо вода́ мі́сто за́топи́ла, йа йі́му скажу́ запиві́ти на-за́д.“ — Пішо́ў, — дайу́т, а й ше ка́жи: „То ше йи ма́ло“ — з вохо́то́у дайі. „То тре́ба то́ю чо́лові́ка ві́тпрова́дити.“ — Йак ўо́ні за́чалы́ ході́ти, то ўо́ні ході́ли три дьны́! Йак во́ні за́чалы́ ті гро́ші зно́сити, то ку́жен ма́йи принéсти до па́на, ку́жен ну́мер, і він йі́му записа́ў, шо він да́ў йі́му. Та йак во́ні назно́си́ли йі́му тих гро́ші, цы́лі покóйи́ за́ложи́ли грі́шми, йак він йі́х ўже ўсьы́х зй́браў чы́сто. Но, ўже ўсьы́ ну́мери зй́браў, так той пан ка́жи до не́го: „Йак ви занесі́те йі́х?“ — „А то — ка́и — му́сит бу́ти фі́ра.“ — Йак за́чалы́ ті гро́ші паку́вати у мі́шкі, та й на́пакува́ли йі́х пйа́тнайі́цьаць мі́шкіў. Но, та й типе́р тре́ба фі́ри; тре́ба та́к-жи затру́бити по місьты́, шо́-би фі́ри да́ли. Йак ві́трубили, — фі́ра йи. Фі́ра кошту́йи бага́то гро́ші, но бу́ди пла́тно;

шо ти хочиш, йісти, піти фўрманові, — мўсит бўти. Узьали ті мішки, піклали на фіру, поїхаў. А той дўхтор кажи: „Ну, то фіра поїхала з грішми, а йа на грўші сьадати ни бўду; ше-б ўпаў де с фіри.“ Мўсит бўти пўаезд піл нєго, так, йак пан [фїйакір — дол. Мвкўла Крав.], айа! Крїкнуў: „Анў, по фіру, заказати!“ — Йи фіра. Сьў на фіру й йїди. — „Ну, та йа йїду від вас, ўже маїти ўсе добрў ў сєбї; а ше мўсити дати на дорўгу, за чим зайїхати, окрїм твх грўші, шо ў мішках.“ — „Но, ўже то мєнши с тим, шо ми ўже коштўйи вїйици, нїхай мєнши! Тнїєр йа даў своїй, пў-тїм то йа роскїну зноў.“ — Даў йїмў пан грўші своїй, і набрўў, вїдьакуваў сьа файно, даў йїдєв дрўгому рўку, с пана-Бўгом до сєбї! — Прийїжджайи вїн ўо до тєї коршиї, де йїгў кўны спочивайўт. „А шо ти тут, фўрмани, рўбиш?“ — „Ай, шо рўблў! Мўжи і кўны навїть ни вашї бўдут тут“... — „А дльа чўо?“ — „Бо-м найї-напїў ту дўсить.“ — „А йїди-но, ўорєндарў, бўдимо р-хувати сьа. А шо тибї тут бўдїть сьа налєжати, орендарў?“ — „Ну, те кўны... давў-їм йїсти, а фўрмановї так-жи давў йїсти, окрїм горїлки. Али йа тут маїу спїсано ўсе, шо йа вїдаў.“ — „Но, дай-но той квїтўк (ту картўчку) сьудї! бўдим сьа дивїти, шо набрўў, тре заплатїти.“ — „А йа й так хочў.“ — „Покаваў картўчку, дївить сьа пан: ой, два мїльїўни! „Давай-но, ше кўням фўтраш і фўрмановї!“ — Даў пїўкватїрок горїлки фўрмановї, булўк, кўням чвєртку вїсїа їсь сьїчкўйу. Вїплатїў чїсто жїдовї, чїсто вїкидаў грўші йїмў. — „Но, жїде, ўже спокўйни-йїсь?“ — „Ужє, прўши пана.“ — „О, ше дай но мїнї ше на дорўгу, бо ўже бўду вїдїїжджати.“ — Вїпїў пан, бўлку... закусїў — „Мои то бўди тринкєль, шо йа тїлько сўми вїсїпаў?“ — „Ай, прўши пана, нї, мїпє коштўйи“... — „О, йак йа ўже тїлько даў, то ўже й то дам тобї.“ — Натхўди тамтї фіра ўже з грїшми. — „Но, бўдимо ўже вїбїрати сьа, панї ўорєндарў, бо ўже йїди фіра.“ — Ну, вїдьакували сьа чїсто ўже, сьїў, — прїйїхаў вїн а-ж до дўму до своўо. — „Ай, йак, чоловїчи, маїнсь сьа? де ти буў так дўго?“ — „Но, де-м буў, то буў, али д' дўму такї прїйїхаў-їм“... Надїїжджайи фіра тамтї з грїшми ўже. — „А де ті грўші скїдати?“ — „А до хати.“ — Скїдаїўт; по-скїдали, даў йїм на дорўгу, налїзно — „Бувайти ви здорўвї!“ — По-йїхали фіри й той пўаезд поїхаў, а вїн ўже дїстаў сьа ў дўма. — „Ну, жїнко, маїнмо ўже грўші дўсить.“ — „Богу дьаковати, йи. Де ти, чоловїчи, тїлько набрўў?“ — „Пан-бїг мїнї даў! Вїдїш, бўў-їм сьлїпїй, і тнїєр ўўчи маїу і грўши маїу... Пїдї-но ти мїнї (вї-би сїнїкї маў) до брїата, позїч чвєртки; а йак бўди пїтати сьа тибє дьїтько, на шо чвєртка, то скїжїш йїмў: „Тїто купїли жїта с корєц, чи бўди с-пўўна, чи дўбра мїра.“ — Несє чвєртку. — „Но, бўдемо мїрати ті грўші.“ — Вїдбївайи ті бочкї, вїбїў дно, вїсїпаў на хату й бїрє па

чвѣртку міри... Но, ўже перемірили ті ў бочках грóші, ше с тих мішкй... Ну, перемірили ўже ті грóші чісто — „Занесі на-зад ту чвѣртку! і подьакуй дьацькові за чвѣртку.“ — „На-ти вам, дьацьку, чвѣртку.“ — „Шо ти міриў чвѣрткоў? — „Жіто.“ — „А де бaтько купиў? — „На йáрмарку.“ — „Де твій бaтько грóші ўзвaў?... А тейи... чвѣрткоў бресь! — кинуў до підлоги, і два прийáли (імперіáли) витрасли сьа за обручй — де-сь застрйáли і він так заньс. — „Добри твій бaтько стойг, йак він грóші міриў!“ — „Будьти адорóві!“ — „Йди адорóў!“ — „Ти, жінко, — сказйў сьа, дивй сьа, і сьльпий буў!... Та-ж йа йимў вóчи добувaў, — по йакому він вйди?! А-нў-но, йа до него йлў сам.“ — Али трѣба пiтй до коршми вьвати фльáшку горiлки, трѣба квáрту горiлки ўвaтн. Узвaў ту фльáшку горiлки, йде до брaтa. — „Слaвa Бóўу, брaтe!“ — „Слaў на вiки! гóсьцы до нас!“ — „Гóсьцы дьвйнкўйи!... Брaтн, де ти ўзвaў ўочий?“ — „А-бо-сь такі ўсьи, йак ти? Ти за чвѣртку зiтa миньй пiднó ўóко добóў, а за дрóгу дрóгe-сь добóў! А миньй так Пáн-бiг лaў — й ўóчи мaйу і адорóў-им“... — „Дáйтн-но кiльшкa!“ — Вiпили по кiльшкy горiлки — „Здорóў, брaтн!“ — „Дaй Бóжн адорóўльa!“ — „Видиш, брaтн, нн гвйвaй сьй, йак йа тьй так зробйў, — йа ўже пóтiм кáйаў сьа. Мiн Пáн-бiг минé нн бiди кaрaтн... Али дурний рóзум так зробйў... От, адорóві булй!“ — ше раз. От йак вонй ту квáрту горiлки вiпили, і ўонй ўже мaли собй ў голóвй трóхa — „Покажй-ж миньй ту пасьвaў, жи ти міриў.“ — „Та йа — кáже — купиў сибй корeць жiтa, та йа — кáи — ўот переміриў, чи дóбрa мiрa.“ — „Нн прáўдa. брaтн, шо ти міриў жiтo, — ти міриў грóшн!“ — „А йак-жн ти знáйиш?“ — „Бо йак йа кiнуў чвѣртку, то двa прийáли в-зa 'бручá вилитьили миньй на хáту.“ — „Ну, мóжн-ш то ўже так бiди“... — „Ну, скажй-но миньй, брaтe, будь тaкий дóбрый, — йак йа тибй вiнвaў ўóчи, вййи й і миньй тaк.“ — „Йа до тóўо нн дo-пукaйў сьа, брaтe, тибй рoбiтн!... Ти миньй зробйў, — а йа тибй нн бiду.“ — „Ну, скажй-ж миньй, йак нн хóчиш, йак тубй, шo-б миньй тaк булó“... — „Ну, видиш, брaтн, мaйу грóшн дóсйт, прáўдa? Йак хóчиш, то йа тибй тaг-жн скaжў... Йа тибй ўóчи звaйжaў хўсткоўй і звaрвaджу тибe пiт ту фiгурy, шо йа сидьйў.“ — Заввaзaў йимў ўóчи хўсткоўй і завйў йiгó до тейй фiгурй: „Сидй-ж ту, пóки тибй шo-сь нн скaжн шчo.“ — Збрaў сьа, пiшóў вiд него, йiгó покiнуў. Прильтáйи трн птáхи пoсьадáли на фiгурy на тй, сидьáть. Кáжн до него, йидén до дрóгoго: „Тут пiт тейй фiгурóйу сидiт той сaмий, шо брaтовй ўóчи подобувaў.“ — А той дрóгий кáжн: „А чóўо він тут прийшóў сидьти?“ — „Бо він хóчи то дiстáти, шо йóго брaт дiстáў. Ми йiгó брaтовй тaлáн далй на цьли йго житьá і на йго дьти, а богáч дóсйт мáйи, й він ше вййици

хочи! А-ну, йімú тут за́ра смерть треба робіти!“ — Йак разом спали, так розірвали, — і ўже ківець.

Від Юрка Соколовського записано в сент. 1894.

Паралелі: Świątek, Lud nadrabski 340—341; Ciszewski, Krakowiacy I, 131—136; L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der Blinde und die wissenden Thiere.“ I. Ф.

20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо.

Буў собі чоловік і жінка, дўже великі богачі, не мали вони межи собойу жаднойі дитіни. Але поі́хаў він до лыса по дрóва й акура́т рубайи дрóва, слўхайи: дитя́чий го́лос в лысы, малёнькойі дитіни. Йак він зача́ў і́ти на той го́лос, прихóди а-ж до тейі дитіни: йак він прийшо́ў і глянóў на ту дитіну, дўжи йго хіньць вилі́ка вьзала́, жи то свойіх ни ма́йи, Па́н-біг ўіму даў, в лысы знайшо́ў. Лежашче та дитіна в лысы під березойу. Так він ўже відрі́к сьа дроў рубати, дўже сьа зра́дуваў, йак найхўтші, о, ко́вы до до́му, жи-би ўохрестіти. Прий́хаў до сьвашчённика хрестіти тейі дитіни і сьвашчённик оповіда́йут, йак йго назва́ти? „От, оповіда́йи він, йак йго назва́ти? Неха́й бу́ди „Березо-вабій“ — йак знайшо́ў під березойу, то так треба назва́ти.“ От, він йімú росте́, дўже такий красний хло́пец і скóро так росте́ йімú; маў він шісьть лы́т, зачина́йи йго посла́ти до шко́ли. Але так сьа він ўчи́ў ф шко́лы, жи ті ўже по три ро́ки, то ше так ни ўмі́ли чита́ти-писа́ти, йак він за йдну́ зиму, так сьа пилно ўчи́ў. Але ходи́ў він до десьць лы́т до шко́ли і скіньчи́ў свойі шко́ли. Йа' скіньчи́ў він свойі шко́ли, — от, хлопцы ўсе́ йго за́чипа́йут, йімú до́пика́йут: „Ти такий, ти зна́йда, ти шо“... Йімú сьа то ни ўподоба́то: ну, на-шо йго назива́ти, коли він йист до́сить на ўсьім му́дрий і зна́йи до́бре письмо́... Прихóди він до до́му і повіда́йи до сво́о то́о отца́: „Йа від вас підú у сьвіт.“ — Оте́ц йіму повіда́йи: „Сі́ну, шо видиш, шо йи, майóптк мій, то ўсьо йи твойі.“ — Він ка́е: „Ни хóчу ны́ц від вас, жадно майóнтку, іно́ да́йти мнши́ йідно́ конья́.“ — „Іди́ собі до ста́ны, ви́бери, котро́й ти́бі подоба́йиць сьа.“ — Взя́ў він собі́ йідно́го конья́, найстарі́шого. Йі́де він тим ко́нём доро́гоў, злиба́йи таке́ золоте́ пйу́ро. І повіда́йи до не́го той кінь: „Березовабій, ни руш пйу́ра, бо бу́де біда́.“ — Він зноў до то́о пйу́ра, схи́ляйиць сьа бра́ти, те́ кінь зноў до не́о: „Березо-вабій, ни руш пйу́ра, бо бу́де біда́.“ — Той за трэ́тым разо́м зноў. „Березо-вабій, ни руш пйу́ра, бо бу́де біда́.“ — Але той та́ки за трэ́тым разо́м ни слўха́ў, взя́ў, то сьа йімú дўжи сподоба́ло і взя́ў зі собойу. Але він йі́де, йі́де,

прийжджайи до їднвоо парá. От, повідáйи їиу: „Мóже-б йá ў вáс буў за найгíршого слугу“... — От даў вiн їиу páру кóннiй, бо то ше буў невелiкiй хлопчiна. Тi йдúт сiбi до кóннiй чiстити там, з вéчiра то ў-дó-свiта, берúт свiчкi, лiхтарнi, жи-б то вiдно йáк вiпуцовати коньá, а вiн iдé сiбi так, нiц не берé. Але тi кóннi, жи то до них берúт свiчкi, лiхтарнi, то там такi позакúрованi, те, а тóо кóннi аж льялькi стоiять. Ну, то булó пару час так, але булi то вúдрi ўже фурмáни до тóо, жи то кiльканайцiць лiт служили, то вони ни мóжут так вдáти глáвцу на худóбi, йáк вiн... 'Шiру зачалi йiго пiдглядáти, шо то такóйи, жи вiн ни берé нi лiхтарнi, нi свiчкi, тупiру ўстерегли йiго. Далi до парá знáти, цар йiго покликáйи до сéби. — „Покáжи минi то, шчо ти нáйши“... — Но, показáў вiн то, цар дуже тии уврáдуваў сьá, повідáйи до нéго так: „Скоро ти то дiстáў, то мýсиш минi дiстáти, шчо вá мóрах хóдьать такi óгьири“ — 'Шiру вiн прихóди до свóо коньá до стáни i зачнiвáйи плáкати. А той кiнь отповiдáйи до нéго: „А вiдиш, — кáе — Берéзо-вabий, йá тибi казáў, жи ни руш пiурá, бо бúдé бiдá“... — Але кáе: „Знáйиш ти шо? Кáжи цáровi, нех дасьтэ чвэртку червiньцiў.“ — Прихóди вiн до царá, кáе: „Ну, йáк дасьтэ чвэртку червiньцiў, то мóе йá дiстáну.“ — Цар зрáдуваў сьá тии — „Шо то — кáе — чвэртка червiньцiў.“ — Намiриў такi, даў йiму. — „Берi си ту чвэртку червiньцiў i фсьiдáй на мéни, пойдáи до велiкóо мiста.“ — Поiхáў до мiста, казáў кiнь: „Накупi дóсiть прáдiва!“ Накупiў вiн прáдiва i казáў свiбé ўобвинúти чiсто фсьó, нóги i вúха i кóпiта, фсьó, шче накупiти дóсiть смоли, жи-би ту смолу в велiкiм коцьóлку ростонiти, так йáк на вóду, i вбiльзлáти йiгó раз вiд рáзу по тii прáдiвi. — „I фсьiдáй на мéни, йiдьмо до мóра. Йáк йá — кáже — приiду до мóра, ти сховáй сьá; зaiржú раз — ни йди до мéни, зaiржú дрúгий раз, тáг-жи ни йди до мéни“... Йáк зaiржáў трéтий раз, той óгьир з мóра вискáкуйи, хтýў йiго фкусiти, йáк алáнаў за те прáдiво зубáми, застрáг та й вже стоiт коли нéго. Ну, так той йáк найлúтчи фпаў сi на коньá i тóо óгьира вьзэáў, привóди а-ж до царá. Цар дуже зрáдуваў сi — де то такiй хлопчiна жи-би такú рiч мiг зробiти!... „Ну, дóбре — кáже — коли ти минi то дiстáў, тóо óгьира — так цар повідáйи до нéго — мýсиш минi дiстáти такóго птáха, шо по мóрах лыгáйи.“ Тáг-же йiму рiзьню кáру давáў!... — Прихóди вiн до тóго коньá i дúжи зачнiвáйи сирдéчни плáкати, а кiнь йiму то ўсьó вiтповiдáйи: „Йá тибi казáў, Берéзо-вabий, ни руш пiурá, бо бúди бiдá!... Ну — кáже кiнь до нéго — знáйиш ти шо, цить, йá шче тибé с тóо вiратуўи.“ — Прихóди до мóра, вiн зльiз, сховáў сьá; но-тiлько тi птáхи повихóдили, повипливáли на мóре, йáк кiнь скóчит — дiстáў вiд рáзу. — „Но, фсьiдáй йáк найлúтчi, гоньi!“ — Прийжджайи до

царá, но, сам ўобрадовáний і цар ўобрадовáний. „Добре!“ — ка́же. Даў й́му вiгпочи́ти три днi. Оповiда́йи до не́го цар : „Ну, йак ти женi ше ту йiдну́йу рiч iзроби́ш, то буди́ш iз ме́йу дочкóйу на мойiм царствi царéж. Диста́нь мивi ше ту панну, жи йак мо́ре гра́е, то вони́ по мо́рах сьпiва́йут.“ — Прихо́дит той до коньá, зно́у злáнаў коньá за ши́у, зачина́йи сердечни пла́кати. А кiнь й́му ўтоповiда́йи ўу третiм разi : „Вiди́ш, Берéзо-вабiй, — йа тиби́ каза́ў, жи ни руш пiура́, бо буди́ бiда... Иди́ ти до царá i кажi, жи нех дасть пiўкóрца червiньцiў!“ — Прихо́дит до царá i повiда́йи, жи : тiлько i тiлько мивi грóшiй. Цар сьа зрадува́ў i з великóй охóти даў й́му. — „Но, фсiда́й ти — ка́же кiнь — на мени́ — пойдeм до мо́ра. Але — ка — пёрши йiдьмо до мiста до велико́о.“ — Прийiхали до мiста, ну, руска́зуйи й́му кiнь, шо майи купи́ти : „Купi сибi таку ша́фку“... Купи́ў вiн ша́фку. — „I накупi вивá, рiзньих бутельóк — були червóни й чóрнi й бiлi ; купи́ рiзньих сукнiок i рiзньих панчóхiў (то ўже с тим то вiн дiуже маў затруднiньа), рiзньи штiбiльи́та жи-б бiли i жи-би булi рiзньи чiпки, такi, жи то на гóлову паннi, — вiнкi, капельу́шники, то фсьо там“... Прийiхаў вiн до мо́ра, поста́виў ту ша́фку i йак поста́виў, самi взьали́, поховáли сьа. Оповiда́йи кiнь до не́го : „Йак йа заiржу́ раз, жи-би сь ни рiухаў, йак заiржу́ дрiугiй раз, тат-же жи-би-сь не рiухаў, йак заiржу́ трéтий раз, жи-би-сь йак найхiтшi хапаў сьа.“ — Але сто́ять вони́ коли мо́ра, вiшниц йак мо́ри зачина́е гра́ти, мо́ре перегра́ло, то вони́, тi паннi, зачина́ють сьпiва́ти. Но, йак зачали́ сьпiва́ти, але поприхо́дили вони́ так пiд бéриг. та й ўгльáнула йiдна́, жи сто́йт така́ дiужи золотá, хорóша ша́фка. Йак вона́ вгльáнула, жи ў тi ша́фци́ рiзньи брáньа йи, штiбiльи́та, сукнiкi, на сáмий перéд ухони́ла сьi до тéй ша́фки i до фля́шки, до винá. Поку́шала з йiднóй фля́шки винá, з дрiугой, с трéтёй, йак вже папи́ла сьа винá, сьiла сибi i зачала́ звува́ти панчóхи i черевiки на нóги. Зачала́ сьа вбирáти — траск та ша́фка, i зачинiла сьа. Йак зачинiла сьа, заiржаў кiнь раз — ни прiходи́, заiржаў дрiугiй раз, заiржаў трéтий раз — той прибiга́йи, фхопiли то на сéбе, ну, вже йи, вже йiдут, тьагiр такий ма́йут на сибi... Прийiхали до царá, дiужи цар з великóйу радóстиўу вiдiбраў вiд не́го, зноў даў й́му три днi спочи́ти. За три днi ўповiда́йи й́му цар, жи : „Мáйу... буди́ш мойiм настiпником, таким самiм йак йа, жи ма́йу дочкóу... Али ма́йу сóрок пiять кобилiў — йак тi сорок пiять кобилiў подóйиш, ў коцьóлок молоко́... буди́ мо́цно ки́шти, мо́ц кипльáче, жи-би-сь ў нiму́ скупаў сьа.“ (То ўже перед сьльубом, буде мáти сьльуб брáти). При́оди вiн до коньá i зачина́йи пла́кати сердечни, жи вже тепёр то буди́ й́му смeрть... А вiн фурт й́му вiтка́зуйи : „Вiди́ш, Берéзо-вабiй, йа тиби́ каза́ў: ни руш пiура́, бо буди́ бiда“... Ка́же до не́го : „Ну, але звáйиш шо, иди́ ти до лiса, вiрубай ти дóброо дiуба,

так шо зду́жайиш в рука́х утрима́ти, і ка́жну коби́лу тим дубо́м в лоб, жи-бі-сь сказа́ў: А до до́йу!..." Ї́ак вдари́ў ка́жну коби́лу в лоб: „А-но́ до до́йу!“ — ка́жна коби́ла пішла́ сама́ і ви́дойіла́ сьа́ сама́ ф той коцьо́лок, сорок п'ять коби́ліў. — „Тепе́р — ка́же кинь — ходи́ зо мно́йу і бері́ мене́. Ї́ак йа́ прийд́у до то́о коцьо́лка, заіржу́ раз, жи-би-сь скида́ў сподни́, заіржу́ дру́гий раз, жи-би-сь русьсьцьбува́ў сьа́ шма́т'я с се́би, йак заіржу́ тре́тий раз, жи-бі-сь скака́ў ў той коцьо́лок.“ А той цар фсьи́х царі́ў посклика́ў і дивить сьа́ на то́йи. Ї́ак той ско́чиў ў той коцьо́лок, то ви́плиў ў са́мих злоти́ на-верха́ с то́о молока́ [та то ны́-хто́, но Ша́н-біг да́ў, мо́е то коли́-сь і пра́уда була́, дода́в один з прису́тних]. Тупи́ру вони́ сьа́, ті фсьі́ царі́, дуже́ йи́жу́ сьа́ задивува́ли, жи́ він ви́плиў ў са́мих злоти́, ше́ мудрийши́ ста́ў, йак ті фсьі́ царі́. Вже́ вва́ли сьлю́б за́-раз і по-вида́йи той цар: „Но, тепе́р йа́ зда́й на тебе́ — за-раз по сьлю́бі — фсьо́ сво́йи́ ца́рство, шо́ йа́ ма́ў на сибі́.“ — Тепе́р каза́ў цар са́бі зно́ў слуга́м уфсьи́ сво́йи́ коби́ли подо́йти. Ї́ак подо́й'ли ті коби́ли фсьи́, зачалó мо́ц молоко́ кипі́ти, розібра́ў сьа́ цар, йак ско́чиў — ино́ бі́лі костюма́шки спли́ли. Ну, тепе́р вже́ йи́го коронува́ли, того́ молодого́ цара́, (а фу́рт с тим коне́м... вже́ такий ста́рий бу́ў, жи́ 'но скла́д бу́ў на ниму́..). І ви́дали йи́му три царі́ во́йну. Вже́ ни́шут ті царі́ до не́го, жи-б става́ти до во́гню́, до во́йни. Приходи́ він до коня́, ше́ до сво́го, і зно́ў зачи́на́йи пла́кати. Але по́вида́йи йи́му той кинь: „Ни́ би́й сьа́ — ка́же — ны́ц, фсьо́-сьмо́ — ка́же — діста́ли і ле́кко тибі́ те́йи пі́ди.“ — По́вида́йи до не́о той кинь: — „Нех́ вони́ ста́йу́т на-пе́ред, ті царі́, шо́ ма́йу́т во́йува́ти, готу́йу́ть сьа́.“ — Поу́ставали́ вони́ там вже́, наготува́ли сьа́ чи́сто до во́йни, по́вида́йи до не́о кинь: „Йа́к бу́дди́ гна́ти, над доро́го́йу сто́йи́т криж, фі́гура — жи-би-сь зла́паў сьа́ за ту фі́гуру, ўо́на сьа́ ле́кко ви́йме"... — Зла́паў сьа́ за ту фі́гуру, ви́н'яў і пре́ биз ны́чо́о, шо́ мо́же кинь ви́скочити́, без во́йска, без ны́чо́о. Ї́ак ті ўгла́ну́ли, жи́ той пре́ с кри́жом с та́ким вели́ким, коне́м, і так йак ві́тер жинé на то́му коне́ві, при́гони́ бли́сько́ них, ті ўгла́ну́ли, по́укля́кали і ча́ки фсьи́ позди́ймали́, зачали́ сьа́ Бо́гу мо́ли́ти і по́вида́йу́т ті царі́, жи́: „То́ йист са́м Го́сподь Бог"... І забра́ли сьа́ так на-за́д, кирт-а́йх, так ны́ц, ни́ було́ во́йни (ви́дыли́ си́лу...). Ї́ак вже́ по́ тим ўсьи́м ви́рну́ў сьа́ на-за́д, отпові́да́йи до не́го кинь, жи́: „Зна́йиш шо́, жи́ ти́пер ўже́ ми́ны́ приходи́ сме́рть... Ї́ак йа́ — ка́же — зги́ну, вове́ми́ мене́ спали́ і то́о по́пи́лу вове́ми́ сибі́ ф ху́сти́нку: шо́ ти́ сибі́ зага́дайи́ш, то́ так тибі́ бу́ди"... — І вже́ кинéц — нех́ вони́ ше́ жи́йу́т до котро́го ча́су.

Від Андруха Кравіцького записано в сентябрі 1894 р.

Паралелі: Аванасьевъ, Народныя русскія сказки IV, 207—208; S. Grundtvig, Dänische Märchen II, 2—23. I. Ф.

21. Дуб-береза і его подорожє до сонця.

Буў госпóдар, ни маў дьвiгiй та й пришьаў сибi наймита. Та й той наймит поiхаў до лыса по дрова та й знайшоў хлопця; та й приiхаў до дому, сказаў госпóдаревi, а госпóдар казаў, жи-б пiшоў привiу. Та й пiшоў, принiс (бо то малёнкiй буў) та й охрестiли йигó „Дуб-береза“, бо буў мєжи дубами й мєжи березою. Те й вiн ходiу до школи те й йигó називали „Дуб-береза“. А вiн казаў: „Йа — кáе — ни бóду ходiу до школи, бо минi 'жня дали-сьте паскóдне.“ Те й кáе: „Йа йду сибi ў свiт.“ Те й пiшоў ў свiт та й знайшоў коньá те й сьiу на коньá те й iхаў. Те й йiде: горá з горóйу бiить сьá дўжи. Та й перейхаў за тi гори та й кáе: „А, йак сьá мáйиш, Дуб-береза, а де ти йiдеш?“ — Кáе: „До сóньця переконáти сьá.“ — Кáе: „Спомйани за мéне: доки ни бóдем сьá так ўжé бiти?“ — Та й iхаў дáлы, без мóре, та й рiба везá кипéц на сибi землi, та й вона кáе: „А, йак сьá мáйиш, Дуб-береза! Де ти йiдеш?“ — Те й кáе: „До сóньця переконáти сьá.“ — Та й кáе: „Спомйани за мéне: доки йа ўжé бóду ту землю на сибi возити?“ — Та й йiде дáлы, зноў мёлник вибiгáйи. Та й кáе: „Йак сьá мáйиш, Дуб-береза? Де ти йiдеш? — А вiн кáе: „До сóньця переконáти сьá.“ — Вiн кáе: „Спомйани ўжé зноў за мéне: йа на штiри камiньцi мёлу, а не мáйу чáсу кавáлка хлiба зiсти.“ — Та й вiн iхаў, приiхаў гет до сóньця того переконáти сьá. Те й там сидыла такá старá бáба ў зáпичу (то йигó мáти, того сóньця) та й та мáти кáе: „А чогó ти пришоў-iсь? Бо йак мiй син прийдé, то тибé йiдчим волоскóм спалит.“ — Те й вiн пришоў, той син, та й она кáе: „Такий мини йiден сон снiу сьá, жо горá з горóйу бiить сьá.“ Та й кáе по-тóму: „Мини такий другiй сон снiу сьá, жи рiба на собi кипéц землi по мóрови вóзв.“ — „Дóти не перестáнеть сьá горá з горóйу бiти сьá, аш пóки мєжи собiу когó ни забий“... Те й вiн зноў: „Рiба — кáе — дóти теiй землi не скине, дóки когó на собi не перевезé без мóре.“ — По-тóму кáе: „Мини сьá такий сон снiу сьá, жо мёлник мéле на штiри камiньцi, ни мáйи чáсу хлiба зiсти.“ — Та й вiн кáе: „Вiн мáйи двавáйцiть псiу, оже йак дасеть тим двавáйцiть псам пёрши йiсти, допру буде маў час сам зiсти.“ — Те й той йiде на-зáд, дiвить сьá — мёлник вибiгáйи. Кáе: „Йак сьá мáйиш, Дуб-береза?“ — Кáе: „А шо-ж там, спомнãнуў-ишь за мéни?“ — А вiн кáе: „Спомнãнуў. Вiн кáе, жи ви мáйити двавáйцiть псiу, ни хочити йим дáти йiсти. То йак дасé, то й самi будéти мáти час зiсти.“ — Те й вiн приiхаў до мóра, та й рiба кáе: „Йак сьá мáйиш, Дуб-береза?“ Та й кáе:

„Споми́наний-сь за мене?“ — А він ка́же: „Споми́наний.“ Та й ка́же: „А шо-ж ка́зай?“ — Він ка́же: „Казай, йак перевезеш кого без мо́ре, допіро скінеш.“ — Те й вона́ ка́е: „Сыда́й, йа тео́б перевеза́у.“ — Те й перевезла те й скінула ва́ра ту зе́млю с себе. Ну, та й йіде да́лы, та й гора́ в горю́ бйть сьа так — ни на йак перейхати. Та й пере-скочы́ без них те й ста́у на тамті́м бо́цы; та й вони́ ка́ут: „Йак сьа майи́ш, Дуб-береза?“ — Та й ка́же зно́у: „Йак ко́го меже собо́йу за-бйте, то допіру перестанете сьа бйти.“ — Вони́ ка́ут: „Жи-б ни булі зна́ли, то ми́-би-сьмо́ булі тибé забйли“... — І прийіха́у до цы́сара і ка́е цы́сар: „Йак ти такий, перекона́у сьа-сь до со́нцьа, так — ка́е — будеш бра́у мо́йу дочку́.“ — Та й ка́же: „Ну, йа буду́ бра́у“... „Але перше скупайи́сь сьа ў моло́цы ше.“ — Та й д́уже заки́піло молоко́ та й він дума́у, жи ўже́ йму́ буде́ смерть. Те й той ка́е: „Чека́йте, йа ше піду́ на сво́го коня́ подивлю́ сьа“... — Та й ідо́ до коня́ та й пла́че. Та й ка́же: „Дуб-береза, чо́го пла́чеш?“ — Те й той ка́же: „Йа майу́ сьа ў моло́цы купати́ нинька.“ — Та й ка́же: „Поведі́ мене до води́.“ — Той пові́у до води́ те й той шмат води́ набра́у ў себе, те й приві́у до то́о молоко́, зача́у н́ухати. Ну, та й підлива́у фсе во́ду, жи-би́ бу́ло зини́йше йму, жи-би́ ма́у сьа купати́. Та й фсе шчо́ скупайи́ть сьа, то ше кра́шчий. Те й той скупа́у сы, те́й ка́же: „Ну, тепе́р нех во́ма́ купа́йи́ть сы.“ — Те й те молоко́ заки́піло те й вона́ вльзла те йно шва́рка в не́йі зробйла сы. — Вже́ фсьа.

Записано від Юська Захарчука в марті 1894.

Слабо розказаний і спутаний варіант казки про Марка Богатого і вандрівку до сонця, гл. N. I отсеї збірки. Початок нагадує трохи оповідання про Знайду-Крово-сумішника (пор. М. Драгомановъ, Славянски-тъ приправни на Египовата история, Сборникъ на нар. умоворенія, т. II), а ко́нець похожий на ко́нець поперед-ньої казки.

I. Ф.

22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став.

То бу́ло собі́ два браті́, йіден бу́у трóхи м́удрий, а дру́гий трóхи бу́у дурний. Вйи́нц уме́р йи́м ба́тько — ма́ти, діста́ли сы́ вони́ самі́. Йак діста́ли сьа самі́ — ну: „Шо ми́ — ка́е — тепе́р буде́м робйти́ самі́ на господа́рстві?... Возьмі́м — ка́е — то пу́стим у́ посесе́йу“... І пу-стѣ́ли те́йи ў́ посесе́йу. — „Ходы́м у́ свѣт вандрува́ти, мо́же ми́ зна́йдем шча́сьтя́ си́би, бо ми́ на сво́йі ба́тькйшчы́ни́ ни мо́жеж сьа ро́жкати“..

Етнографічний збірник, т. I.

6

От ідуть вони, йдуть, ідуть, вже захапуєи їх ніч. Захапуєи їх ніч, йакурат адібайут таку маленьку хатинку. „Буде ночувати там“... От приходять — ни ма ў ті хатиньці і-но тільки йідна йідним дыўчина. Повідайт до неї: „Добрі-вечір тобі!“ — Она вітказала: „Дай Божі здоробула!“ — „Може-б ти нас переночувала? Ми йи подоробьні людзі“... Уна каже: „Йа-би вас переночувала, але — каже — йа така ўбога йи, жи ни майу нї шкорінки хлыба, вас погодувати.“ — „Чекай — каже — йа майу пару грейцаріў, піді ти, мо' ти знайиш тут де купи ти хутчі шо“... Пішла вона так на госпóду — на гостиньці госпóда була — взыала сибі три парі булок — вже йих трóйи буди — і взыала три селетці, то ўже буди спраўляти на вечеру йи. Ну, переночували вони, вже повечерали, переночували, пофставали рано, поўмивали сьа і повідайт до неї: „Ти йист така бідна сиротá, йак і ми, може-б ми сьа с тобóй котóрий вжени ти?“ — Она каже: „Йа така дуже йист убога, а ви прибрані — так йак ўот павіч, так йак ўо шляхтичі, — то мині ни вальóрно з вами“... Повідайт той старшій до молóтшого, кае: „Знайиш ти шо, — йа йи трóшки хитрійшій, а ти майиш мєншу гóлову від жєни, то жени сьа ти — старшій до молóтшого каже — то жени сьа ти із нёйу, а йа — кае — буду штудерова ти і буду гльадѣти, а-бї ми мáли з-вѣтки жити.“ — А той молóтшій каже, хоть дурний буў, але повідайт: „Брате, ни йде так — каже — жи-би ти, старшій, ходиў за мноўу, молóтшим, а менє-сь ожениў. Тільки — каже — так іде, по Христу сьвато́му: йак ти старшій йи, заўжди тобі подобайи перши жиніти сьи, а йа буду при тобі так йако слугá, твій брат“... Ну, перебули вони вже бес пару час і там от уўсьó йи так Бог дайи, шо вони сибі замисльвать, у ті хатиньці. Ну, вже вони сибі раду майут: „От ідым до ксьондзіў, чи то нам узвóльвать вже жени ти сьи“... — Прийшли й акуратні зарáдили сьи сьвашчєнникіў, вже то так трафили, дóбре йи пішло, жи віт першого разу сьвашчєнники лад зробили так йак майи бутн. Взыали вони шльуб сибі, от Бог даў ніч і польгаáli спáти. Польгаáli спáти, повідайт той старшій брат: „Брате, льгаай — кае — ти з йидного бóку коло жєйї жінки, а йа з друоо бóку.“ — Отповідайт той молóтшій брат: „Ни приказуєи так Бог, шо-б ми так льгаáli, бо присьагаў ти йийї і Бóгові. Ти льгаай спáти, а йа засьвѣчу сьвѣчку і буду сьа Бóгу молити“... Він засьвѣтиў сьвѣчку, молить сьа Бóгу, — прилытаи птах і кае: „Цáру-царѣце, ти спиш, нѣц не чўйиш: за тобóй дуже велѣка кáра іде. Але хто те ўчўйи і свóму камратові скаже, по колына каменем стáне.“ — А той брат сибі сидѣт і читайи тєйи і то ўсьó чўйи, жи так той птах говóри. Прибудиў сьа той брат і повідайт до нєго: „Брате мий коханий, дльа чóго ти ўже ни льгаайиш спáти?“ — „Йа ищє сьа висплу.“ Положиў сьа він спáти, переспáли, поўставали рано,

зварили сьнідати собі, посьнідали. — „Отó — повідáют — бóднн сьа ми вибрати вже з-віци дáлы ф сьвіт, бо й тре нам заробáти на шко-ринку хлыба.“ — Але йдóт вони, идóт вони, йдóт — захóплуйи йix ўже полóдень то, обід. От, йак то в дорóвы чоловiк, то там вони сьби мáли такó машынку, раз-два звину́ла сьа вона і зготувáла ўобід. Ну, йак вони поўобідали — „Забирáймо сьа зноў, идым дáлы вже, поки ше часу стáйи нам.“ Вандру́ют вони, вандру́ют, вже й захóплуйи йix зноў нiч. Прихóдзять, зноў такá малéнька сáмо дóже ўўбóга хатынка, ни на ныц ў тi хатынцы, сто́йáла пустыня. Ну, той стáрший ка: „Бóдем тут ночувáти.“ — Там зноў йáко йигó жинá ровложíла вогóнь, звину́ла сьа сьуди-тули та й вечэру зготувáла, повечэрали те й зноў той стáрший брат повідáйи до молóтшого: „Льагáймо фсьи три на йднiм лiшку.“ — Повідáйи той молóтший брат: „Ни йист то так лáдно нам — кáже — ни бóди Гóсподь давáти нам нычó. Льагáй ти сьби зi сьвёйу жонóйу в лiшку.“ — Ну, польгáли вони, порозберáли сьи, польгáли в лiшку, той молóтший брат засьвiтiў сьби сьвiчку і вьзэў кнiжку, зачэў сьи дóже Бóгу молiти. Прилытáйи птах, сьидáйи на ўкрéньты (плóты) і повідáйи: „Цáру-царiце, ти сплш, нычóго ни чўйиш. За тобóйу дóже велiкá вóйна йде. Але хто те ўчўйи, а сьвóму пáновi скáже, по пóйас кáменем стáне.“ — Дóже брáтовi велiкiй жалé зробiў сьа і зачэў плáкати. I прибудiў сьа брат йигó той, жи снаў в лiшку ж жонóйу, і повідáйи йигó: „Брáте мiй кохáний, шчо ти так тўжиш? Мóже ти тóго тўжиш, жи йа сильу зi жонóйу? Иди, йа — кáже — ўступлú сьа, а ти льагáй из мёйу жонóйу на льiшко.“ — Вин кáже: „Брáте мiй кохáний, ни приказуи Гóсподь так, шчо-бм йа с твёйу жонóйу снаў, i ти Бóгу присьагáў i йийi, бо то йист жонá твоя сьльóбна, жи-и тибi на перешкóды бóти“... Ну, лыг вин спáти, заснуў. Даў Пан-бiг день, поўставáли рáно, зготувáла сьніданьа йим, посьнідали. — „Ну, заберáймо сьа дáлы, в дорóгу йдым!“... От идóт вони, йдóт, йдóт, нахóплуйиць сьа вже час, обід, дванáйцэтата — ровложiли вони на дорóвы сьби вогóнь і зготувáли раз-два сьби обід. Поўбідали, заберáйуць сьа, идóт уже дáлы. Идóт, идóт, захóпуи вже й нiч йix. Прихóдзять вони зноў до лыса і йакурáт зноў так трáфiли такó хатынку малéньку, йак бес тi нóчи ночувáли. Повідáйи той стáрший брат: „Тут бóдем ночувáти.“ Ну, вьзэлá вона, запалiла ф пiйцу, зварiла вечэрати, повечэрали, та й прóси йигó брат: „Брáте мiй — ка — кохáний, шо ти? Чи ти — ка — йи на вáрты коли нас, шо ти ўже трéтью нiч ни хóчпш спáти?“... — „Ти сьби льагáй, а йа засьвiчú сьвiчку і по-вольу сьа Бóгу.“ — От, сидiт вин, Бóгу сьа мóли — прилытáйи птах, сьидáйи на окрéньты і повідáйи: „Цáру-царiце, ти сплш, нычóго ни чўйиш. На тэби дóжи велiки нишчáсьтьи спадáти мáйи. Але хто те

фчуйи, а свому панові скаже, то цілком каменем стане.“ — Прикидають ся брат та й уповідаїи до него: „Брате мій коханий, що ти нас так жалуйиши? Йи уже третья ніч, ти нас вартуйиши... Положи ся сибі уже і спочивай!“ — А він отповідаїи: „Йа ішче ся висплю.“ — От кўри заїли, йакурат дванайцята, він загасїў, положиў ся. Ну, даў Бог день, він кае: „Фставай, жонб, бо вже найи день.“ — Фстала вона, зготовала сьніданья. „Вже забераймо ся, далї вандруймо!“... Вже три ночи в доробї... От идут вони, идут сибі, акурат дивлять ся, — вже сонце так, дохдїт дванайцята — розложили сибі ўгобн, там жина звинула ся сьудї-тудї, зготовала ўбїд, поўобїдали. — „Забераймо ся далї!“ Вандруїут і вже то вони змагаїут так хўчї. — „Мо' то ми дїйдем до такоо, де місто йи альбо шо-сь“ — Бр то чоловік, знаїте, в доробї загїбайи... О, приходьть на-ніч аж до йидноо царя. „Може-б ви нас приьвали на ніч?“ — „Ну — ка цар — дбре, йа йиднако дїтїй ми маїу, то йа вас прийїу так йак за свої дїти“... Али далї йи окрім такїй покоїи, а ф тїм покоїу була змїя. Була змїя і йак вони польгаїли, і та змїя хтїла йи зїсти. Польгаїли, а той брат прбсит, кае: „Брате мій коханий, льгаї — кае — ти з йидноо бoku, а йа з дрю бoku“... — 'Пїру тї польгаїли, а він вьзаў, лїг сибі під лішком, той дурний брат. Польгаїли, той на лішку, а той під лішком лїг, але ў тїм покоїу дрўгїм буў такїй сторож. І та змїя по прийшла до них і йак хтїла так йи разом обох ўкоўкнїти, а той с-під лішка йак маў меч, йак фтїаў, так фсы сїм голови разом зїтїаў, від йидноо разу. Йак зїтїаў голови, ну, 'пїру сам ў своїй голові радїть ся, де то подїти йи... Вьзаў, зїрваў помостїну і фсидїў ту змїю під помостїну, а с тих голоў зїрваў сїм йазїкїў. 'Пїру дївїть ся, на пїлгобї дўжи побрїскана кроў. Засьвітїў свїчку, то чїсто пїдлогу стїраїи, жи-би вони поўставали, ни полькаїли ся. Але дївїть ся: на йнго братовїй так йак він зїтїаў — біла сорочка, і побрїскана кроў була. І він вьзаў, схилиў ся сибі так — вона лежала вїт сьтинї — він схилиў ся і вьзаў йазїком ту кроў зачаў зїзувати. Той сторож черес той ключ. де то дьўрка йи ў двєрах, і дивїў ся на тойи. Ну, вже то він поробїў то, чїсто попратаў, загасїў свїтлу і сам положиў ся спати під лішко. Поўставали рано і той сторож цїшоў до царя, жи такїй, жи з ним буў, чїрес него браў ся до його жинки. Ну, рано поўставали, викладаїут, цар, жи-би буў баль.. справити баль. По тїм бальї бїдут йнго тратити, йнго брата. А той брат ўу зїм ни знаў нїц, жи спит. О, росписали по рївньїх парях, жи-б ся позїїгдїли на той баль. Позїїгдїали ся, сїльно паньства, царїў і спраўляїут сибі той баль, — то йи так йак вїнчати буде ўже той цар. Йак онї там позасїдали за столм, зачинаїут сибі там рївньї радї робїти. Вже йих поблагословиў той цар. Йак йих поблаго-

слові́й ті й ка́е: „Ну, тепе́р ви так йи́ст, йак мої́ рідні дьти́, даю́ вам свої́ царство́, в вік віка́.“ — Прихо́ди то́й ло́кай, вже по фє́сїм, і повіда́йи йи́м: „Йа вас, панове́ го́сьпті, परिпроша́ю, бу́ду йїдну́ вам ка́ску каза́ти: шчо він брау́ сьа ў но́чі чирез ве́го до йи́го жонї́.“ А то́й повіда́йи, брат йи́го: „Ни мо́же так бу́ти — ка́же. — Він мене́ віт фє́сако́її біди́ рату́йи, — шчо-би він брау́ сьа до ме́її жінки́!“... Ну, та й допі́ру вже там сү́дять йи́го: такі́ сме́рть тре зроби́ти йи́му, тому мо́лтошному бра́тови... А то́й брат оповіда́йи (шо йи́му ма́йи бу́ти сме́рть): „Шчо йа із ним ночува́в-їм по лі́сах“... Але ка́же так: „Вже ми́нї фє́со йїдно, чи мене́ будити ві́шати чи рі́зати, фє́со йїднако́у!“ За́чаю́ він каза́ти, йак пе́ршу ні́ч мочува́ю, жи дү́же вели́ке ни́шчасьтє́ на ве́го чика́йи, на бра́та і на жону́ бра́тову. Йак він то ро́сказаю́ — по ко́ліна ка́менем стаю́. Пі́ру зачина́йи ро́сказувати дру́гу ні́ч йи́м, — а ті ўсьї сядьа́т і слү́хайут, ті ца́рі і ті го́сьпті, — шо на ве́го дү́же вели́ка во́йна ма́йи бу́ти, на йи́го бра́та. Вже стаю́ по по́яс ка́менем. За тре́тє́у ні́ч, йак при́шло́ вже на тре́тє́у ні́ч, то йи́му каза́ю́, шчо йи́го зми́а і йи́го жону́ ма́йи зы́сти... Але допі́ру ка́ так: „Йа вам то ўсьо пока́жу, то тепе́р ми́нї сме́рть іа́роби́те“... Ви́йма́йи тих сьїм йа́зїкїю́ із бі́лоїї хустї́нки і кладе́ на сто́лі; положи́ю на сто́лі і шче пішо́у, ви́нєаю́ тих сьїм голо́у с-під підло́ги. Йак ви́нєаю́ тих сьїм голо́у с-під постє́льї, і допі́ру отповіда́йи йи́м, шчо то йи́х ма́ла бу́ти сме́рть — і стаю́ сам ца́лком ка́менем. Йак стаю́ він ка́менем, та й вже він... вже ни ма́ют йи́му жа́дноїї сме́рти ше робї́ти. Ду́піру ті фє́сі ра́дять, жи йи́го тре похова́ти. Але йи́го брат повіда́йи: „Нє́!“ — ка́же. Йак він так стаю́ ка́менем, то він сто́яю́ сьїм лы́т, ў тім кутку́ ў поко́йу — ни хты́ю йи́го ны́гдє́ хова́ти. Але за сьїм лы́т ішла́ йи́го жонá, бра́това, і зачїпи́ла сьа за ве́го, йи́го звалї́ла. Йак йи́го звалї́ла, він фста́йи і ка́же: „Ай ай-ай! а́ле-ш то йа спаю́ доўго́! Чо йа тї́лько спаю́?“... Ту́піру вони́ собі́ царствова́ли вже а-ж до сме́рти.

Від Миколи Кравіцко́го записа́но в сентя́брї 1894 р.

Пера́жєні гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 34—42 (з іншим початком); Basile, Der Pentamerone II, 116—134; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 201—208. I. ф.

23. Заздрїсна ма́ти і єї дочка́ ца́риця.

Була́ ўдово́їца і ма́ла дочку́ та́к-же ўже тлї́у, шо ўже бу́ло час дава́ти за́-муж. Али-ж йакї́ при́шли кавале́ри до старо́її, то йак поди́-

вїли сї на дочкѹ, то — бо та її дочкѹ була дѹжи фѹйна — і кѹжи так, котрїй прїйшоў, то: „Дѹйти — кѹжи — своєю дочкѹ за мѣни, бо сї мнї льпши — кѹжи — дочкѹ сподобала, ѹак старѹ пѹнї, нї-би ѹак мѹти їїї.“ — І допїру та мѹти була на своєю дочкѹ лихѹ за тѹїи, жи мѹти хтїла їтї зѹ-муж, а чириз дочкѹ ни моглѹ. Вонѹ вѹѹжди, та дочкѹ, їїхала на спѹцер сибї. Од-жи-ж кѹвала та мѹти їїї до льѹкаїа, кѹжи: „Ти ѹак їїдиш з неїу на спѹцер, завезї її так у льїс далѹко, шѹ-би ѹа їїї не вїдїла вїїнци. Ыїї забїї там у льїсї, і привезї мѣнї прѹву рѹку з неїї, вїдрїж, і добѹдь сѣрци... привезї мнїи такїї знак. Бо ѹа шче самѹ молодѹ — так кѹже мѹти — бо ѹа шче самѹ пїду за-муж, а чѣрез нѹу не мѹжу.“ — Так кѹвала до льѹкаїа та їїї мѹти. А покоїѹва почѹла тѹїи, шчо до льѹкаїа мѹти кѹвала, шчо-би вїн їїї стрѹтїѹ, і дупїру кѹвала тї пѹннїи. Вїїїхѹ той льѹкаї з неїу на спѹцер, далѹко в льїс. Ыїдуть та ї їїдуть, та пѹнна с тим льѹкаїом. Кѹже пѹнна до льѹкаїа: „Шчо то такѣїї, жи ми нїгдї так ни їїхали далѹко на спѹцер ў льїс, а-ж нїньки?“ — „Шче — кѹжи льѹкаї — шче поїїдемо кѹвалїчик, то сї пѹннїи так здаїї.“ — Взяѹ льѹкаї завернѹѹ ўже брїчку, далѹко у льїсї, і дупїру кѹжи до пѹннї: „Знѹїїти ви шчо, ѹа вѹш мѹїу зробїти смерть тѹтѹї.“ — Стѹла вонѹ дѹжи плѹкати і їїгѹ просїти: „Ыа їи шче такѹ молодѹ, ѹа шче хѹчу жити ў сѹвїтї!“ — Шкѹда тѹму льѹкаїѹ сї зробїло за тѣу пѹннѹю. — „Ыѹт-жи бѹди — так кѹжи льѹкаї — шчо ѹа мѹїу привѣсти із вѹш знак, прѹву рѹку мѹїу вїдрїзати і сѣрце добѹти їс пѹннї.“ — Стѹла пѹнна їшчѣ дѹжши плѹкати і їїгѹ просїти. На тѹї час лїтїли пси льїсом. Вїн взяѹ стрїльбѹ і застрїлїѹ їїднѹго пѹса і тѹго пѹса роспорѹї і добѹѹ з неїу сѣрце, їс пѹса. „А — кѹже — а ви, пѹнно, мѹсите дѹти рѹку вїдрїзати, ѹа знак мѹшу привѣсти. Сѣрце бѹди с пѹса, значїт собѹче, а рѹку вїдрїжу і скажѹ, шчо ѹа пѹннѹ забїѹ, ѹак прїїїду до дѹму.“ — А їїїї рѹку ѹак вїдрїзаѹ, і вна сибї пїшлѹ, а вїн поїїхѹ до дѹму. Ту рѹку їїї завїаѹѹ кѹлїку, прїїїхѹ вїн то... і прїїїз тѹї знак ўже до дѹму і показѹѹ їїї мѹтерї рѹку і сѣрце. А та їїїї мѹти бѹчи, жи їїїї рѹкѹ, і сѣрце то не моглѹ пїзнѹти, чи то їїст з нѹїї, чи то їїст ѹакѣ. І далѹ льѹкаїѹ вїру, шчо вїн так їїїї забїѹ вѹже. І понѹѹхала мѹти те сѣрце: „Пѹсѹ креф — кѹже — ѹна пѹсѹ смїїрѹдѹвала!“ — І ўнѹ сибї так їїшлѹ, їїшлѹ льїсом, так зѹїшлѹ а-ж у дрѹгїїй край, а-ш пїд їїдѣн ѹгруд такїї, їїднѹго крѹльѹ, де бѹѹ дѹже велїкїї сад. І знѹїшлѹ сибї такѹ лїпу дуплѹву пїт тим ѹгрѹдом і там сибї сїдїла ў тї лїпї, та пѹнна. А там, ф. тїм ѹгрѹдѹ дѹжи бѹло дѹсїть ѹѹблок, і ўѹнѹ ни мѹла шчо їїсти і ходїла сибї до ѹгрѹду по тї ѹѹнка, зробїла сибї такѹ... пїткѹпѹла сї пїт тѹї паркѹв, тѣу дѹзурѹїу ходїла до тѹї ѹгрѹду і зберѹла ѹѹблока. Але там бѹѹ

огрідник, жи то доглядаў тоўо огрѳду — і він шчо прійди рано до тоўо огрѳду, піт кáждоу йáблонеу значіт лежáть йáблока, а тоўо блісько паркану́, піт т́ими йáблоньами ни ма йáблок, шо вже хто-сь зби-ра́и, так огрѳник п́изнаў. І в́зяў, засыў у но́ці, хто то такий зби-ра́и йáблока? І злáпаў ту пáнну, шчо без руќи. Але вона́ б́ула д́ужи фáйна, подѳбна така... — А той огрѳник служиў у кру́льа, і той круль маў с́ина і той син, той пани́ч, тоўо огрѳника... об́идва л́убили с́и сибѳ. І той огрѳник й́и тримаў, ту пáнну, бес ќілька день і в́зяў, ска-заў тому пани́чѳви. Кáже: „Йа... шо йа скажу́!“ — так огрѳник. „Йа злáпаў д́ужи фáйну пáнну ў огрѳды.“ — Кáжи той кру́льу́ син: „По-кажи́ с́удá й́и!“ — Йак й́иму́ огрѳник показáў, д́ужи с́и тому спо-дѳбала т́а́я пáнна. Він в́зяў ту пáнну і з огрѳду с́ собѳу до поко́ю і так й́и тримаў у т́им поко́ю́ своїм, де сам мешкаў, шчо нáвѳть й́игѳ рѳдичи ни знáли, шчо він ту пáнну ма́и. Шчо він значіт п́иў й́идну кáву сибѳ пѳрци́у, ўже пѳ-тим казаў поко́ю́ви н́ести д́ви, і так с́ньи́да-в́я і об́ид, шчо пѳрши й́иў й́идну, то ўже пѳ-тим д́ви сибѳ казаў принос́ити. І та с́и поко́ю́ва чудовáла, áле рѳдичам не споминáла, жи вона́ дай́и д́ви пѳрци́и, а він й́и́и тримаў ў ша́фѳ, ў своїм поко́ю́. Пон́есла ў́она́ раз об́ид і п́идглáнула й́и́и, шчо ў́она́ й́ист ў ша́фѳ, а-с́ь с́и самá ф́ты́шила, шчо й́ист така подѳбна пáнна. Але прос́иў поко́ю́во́и, шчо-би ў́она́ ни казáла й́игѳ рѳдичам. То так тривáло биз р́ик, шчо він й́и три-маў, а рѳдичи ни знáли. В́же й́иму́ с́и бу́ло час і жен́ити. Кáжут й́игѳ рѳдичи: „Жени́ с́и вже с́ину, де-с́ь тре тобѳ шукáти пáнни.“ — Кáже він до свої́х рѳдичи́: „Шчо йа вам скажу́? Йа вже ма́у пáнну собѳ ў свої́м поко́ю́, ўже-м... шукáти н́игде́ не бу́ду д́ругѳи.“ — Кáже до н́его, рѳдичи: „Покажи́-ж но й́и́и.“ — Він й́и́и тримаў без р́ик, і та рука́ й́и́и в́росла д́руга. І й́ак т́и с́и рѳдичи подив́или на ту пáнну, і так-жи с́и й́им спѳдѳбала, рѳдичам. — „Де ти й́и́и в́зяў, т́ѳй пáнни?“ — „В огрѳды́-с́ьмо й́и́и злáпали, áле вона́ с́и мен́и д́уже спѳдѳбала.“ — Кáжут рѳдичи: „Ну, й́ак спѳдѳбала с́и т́обѳ, то бер́и з н́ѳу шльуб.“ — Зроб́или ў́они вис́ы́ля й́ в́зали́ шльуб с́ т́ѳу пáнноу́. І стáла во́йна у друѓим кра́йі і він п́шѳў там на пѳм́ич, а й́и́и з́истáвиў при свої́х рѳдичах. І ў́на́ заступ́ила ў́ ц́ын́жѳ, вже від н́его, і пѳ-тим, й́ак він ше там буў на во́йни, мáла ў́она́ два хлѳпцы́, бу́ли блив́ьну́ки. Т́и й́игѳ рѳдичи бу́ли на н́ву ли́хѳ чо́го-сь і написáли ў́они до н́его, шчо: „Ма́и пса́ і котá тво́я́ ж́инка.“ — А то ни бу́ла пра́ўда, но т́илько два хлѳпцы́, а написáли, жи пса́ і котá ма́и. П́исáли той лист а-ж до н́его на во́йну, шчо с́ т́им роб́ити, чи то потрáтили й́и́и, бо нам ст́ид, чи шчо с́ т́им роб́ити? А він в́тписáў: „Нех б́уди, шчо хѳчи, то то й́ист мой́и, мой́и д́ыти. А-ж й́ак йа́ до дѳму пр́ийду, нех йа́ то побáчу.“ — І по-даў́ лист п́ислáнцѳви і той п́ислáнѳч н́ис ў́же від н́его а-ж до й́игѳ рѳ-

дичіу і захопіла йнго ніч, то́го післанцьба, шо він пішоу с тим лістом, і трéба йнму ночувати так у силі. Акуратні трафіу той післанец на йїї матер, шчо йїї казала стратити. І питаїть сьа йнго таїа паны: „Де ви так ходїли?“ — „Іду з листом віт пана, круля“ — так каже післанец той. Взяу він, той післанец, засвуу, бо сьі змучіу, і взяла той лист причитала і вже догадала сьі, шчо то йн йїї довька, і взяла написала той лист, приписала йна́кше: „Стратїте йїї і тії дьїти, бо навіть ни хочу то слухати.“ — Той післанец приніс той лист до йнго родичіу; йак ті родичи причитали, шчо: „Пїше наш син вітам, шчо-би йїї стратити і ті дьїти.“ А то не була праўда, він написау добре, але таїа паны переписала кіпско. Та й родичи — кажут: „Ну, то трéба йїї стратити. Йак наш син піши, то ми йї так зробимо.“ — Але та покойова дуже йїї лубила і то слухала, шчо йїї родичи кажут стратити, і сказала ті паны молоді: „Паны мойа, шчо йа вам скажу! Шчо написау ваш пан, жи-би вас стратити і ваши дьїти. Али йа паны то кажу, бо минї дужи шкóда паны.“ — У ночі, ўсы поваспильали, та паны молодї взяла ті дьїти, ті близьнюкі, і фтыклá: „Йак минї маїи буть смерть і мойїм дьїтам, то трéба тьїкати.“ — Пішла ўона сибї далéко в лїс с тїми дьїтьми. А він йак йшоу йїї чоловік на войну, то мау два перстéні і таку хустїнку злоти́ми лїтерами і зїставїу йї дома йїден перстень, і ту хустїну передер на двóйи, дау йїї половїну, а сибї взяу половїну тейї хустїни: покїнуу йїї такий знак, бо він йїї дужи лубїу. Він повертаїть сьі на-зад з войни — ўже ни ма дьїтїй, а-ны йнго жонї. Питаїть сьі він там своїх родичіу: „Де ви йїї подьїли і мойї дьїти?“ — „А на шо-ж ти писау до нас, жи-би йїї стратити і дьїти?“ — „То не праўда — так каже той — йа писау до вас: нех буди, шчо хоче, то не робїть йїї ныц.“ — „Ми-ж йїї не робили ныц — так кажут родичи до не́го — а ўона забрала дьїти і фтыклá від нас.“ — „Мўсьїла вона тьїкати, йак ви йї хты́ли стратити! Не ма мейї жонї і мойїх дьїтїй, то йа іду від вас у сьвіт на-зад і буду йїї шукати.“ — Взяу він сибї с собóйу льóкайа, набрау сибї йїдзёньа і так фсьогó, а-бї він мау на рік за чин у сьвіт йїхати. І вийїхау ныби сибї ў доро́гу, свейї жїяки шукати. Йїздуу він без доўгий час по сéлах і по мїстах, і не мїг йїї де знайтї. Шче стау йїхати лыса́ми. Йїхау він лысом так-жи доўгий час. Йїде він так доро́гойу, лысом, али бу така ланьа, така... ныби дзвїр такий, али ўона сьї дойла так йак корóва, і пасла сьї на' доро́гойу, таїа ланьа. І він йїї хтыу застрїлити, ту ланьу. Вона ўзьяла, стала ўтыкати, шче так кавалок у лїс від доро́ги; він за неїу стау ітї, де ўона сьї подьїсьть. Аш прїйшла ўона і сховала сьї ў таку нурú, була така гора, ў ті горї така там йа́ма була, і та ланьа тудї увїйшла. Він сибї мїсли: „Пїду йа тудї, до тейї йаши, по-

диўлүү сьї.“ І вона там була, та йигó жонá і с тїми дьтїмї. Так сьї ўонá с тейу ланїиу присвоїла, шчо вона йї доїла так йак корóву, і тїм молоком жїла і йїї дьтїти. Але йак та ланья тудї увїйшла, і вїн пїшоў за нейу, і вона йигó пїзнала, та йигó жїнка, шчо там сидїла, де та ланья. Але фстїдала сьї до него вїйти, бо ўже б́ула така нагла, шчо з нейї одѣжа ўблєтїла, шчо на себї мала. Кажє до него: „Мўжу-ж мїй, шчо ти тўтай рóбїш?“ — так до него вїтповїла, ў тї норї. Вїн вїтповїў до нейї: „Хто-ш там йї? ходї сьудї, бо йа не мóжу тебе пїзнáти, хто такїй?“ — А ўонá до него вїдповїла: „Та-ш ти мїй муж, а йа твоїá жонá!“ — Сказаў вїн так шче раз: „Та ходї сьудї, бо йа тебе не мóжу пїзнáти!“ — Подала ўонá той пѣрстїнь йїмў, шчо вїн йї покїнуў у дóма, і тейї половїну хустїни: — „Йак не вїрїш, то на знак!“ — так ўотповїла ўонá. — „Та ходї-ш сьудї до мени!“ — Дўжи сьї вїн фтїшиў с тóго, шчо йїї здїбаў. — „Ни вїйду до тебе, бо йїздїм дўжи нагла, одѣжа з мени ўблїтыла, бо йа ўже дóўгий час тўтай мѣшкайу, в тї норї.“ — Зьаў вїн с себї одѣжу скїнуў своїу і подаў йїї: „На, ўберї сьа!“ — Убрала сьї она ў йигó одѣжу і доїру вона вїйшла до него. І дўже сьї вїн фтїшиў с тóго, шчо вже своїу жонў здїбаў і своїїми дьтїмї. Узьаў вїн йїї на брїчку на своїу і тїх два хлóпцї, шчо булї з нейу і дўжи з велїкоўу хїньцьїиу йїхаў до дóму, до своїїх рóдчїў на-зáд. Прїйїхали ўже онї до дóму, до своїо палáцу. „Спрáўмо тенѣр баль такїй велїкїй, роспїшїм по цáлїм країу такї газѣтї, шчо мóжи на тїм бальу б́удут с твѣїї фамїлїїї і з мейї.“ — Спрáвили ўонї той баль, багацько народу булó на тїм бальї с цáлого країу. Стáла ўонá казáти межї тїми ўсьїма гóсьтьами: „Шчо рóбїти такїй мáтерї, шчо мáти казáла дочкў стрáтити, бо хтїла йтї самá зá-муж, а дочкў сгрáтила?“ — Обзївайїть сьї та мáти йїїї, шчо йї казáла стрáтити тóму льóкайовї, завѣсти ў льїс... шчо той льóкай прїньсє знак... Та мáти нї спóдївала сьї, жї то йїст йїї дочкá, бо та йїї рукá ўже вїросла дрўга, шчо йїї казáла вїдрїзати, а то акурáтнї б́ула йїї дочкá. І кажї так дочкá: „Шчо такїй мáтерї рóбїти за тейї?“ — Кажї так мáти: „Панóве гóсьцьї! цєрепрашáйу вас, шчо б́уду казáти — взьáти таку мáтїр, прївїзáти óгїровї до фостá і пустїти ў чїсте пóле!“ — Так самá сїбї мáти засудїла; áле вона сьї не спóдївала, жї то йїст йїї дочкá живá. Трáфїла акурáтнї на своїу дочкў, і сама сїбї засудїла такў тьашкў смєртї! Ужє кїнѣц йїїї.

Записано від Андруха Кравїцкогo в юлї 1894.

В сїй казцї спутанї два мотїви: матї задрїсна на красу дочкї каже єї стрáтити, гл. Musäus, Volksmärchen der Deutschen „Der redende Spiegel“; O. Kolberg, Lud III, 129; XIV, 69—72; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 237—246; Аванасьєвъ, Нар. русскїя сказки II, 240—244; Худяковъ, Русскїя сказки I, N. 16; III. N. 90;

Nowosielski, Lud ukraiński I, 245; Gliński, Bajarz polski I, 165; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 134—143; Schott, Walachische Märchen N. 5; порівнай також Аванасьевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу II, 715—716, — і мотив середньовікової повісти-поєми про св. Геновефу, гл. K. Simrock, Die deutschen Volksbücher I, 381—439 і численні рефлексії сеї повісти в устах люду, гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 342—347; II, 51—55; Wolf, Deutsche Hausmärchen 168—177; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 40—49, пор. Renaud, Vie de sainte Geneviève в журналі Romania, Revue trimestrielle, XVII, 331. — I. Ф.

24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся.

Буў то йіден швец дўже бідний, він не маў вітки жити; але ввзаў, записаў сьі злому дўхови. Та й іак він записаў сьі, на двайцьцять і штіри роки, от прийшло, досьть, жи він майи вже на тилько [оповідач показує рукою на горлі] фсьогот: і йісти майи шо і піти майи, подостатком фсьогот. Так йіму лўди завидуўт, тому шеўцєви. От, пережив ін гоїно сибі черес тих двайцьцять штіри льіта, так ужє скінчить сьа йімў ті льіта. Али ішоў сьватий Петро і Паўло і Сус Христос, ішли ўони ўсьі три і ніч йіх захопила, та й кажут до него: „Може-б ми ў вас переночували?“... — Але швец злому піписаў сьі, то ўжє ни стойаў ў йіх ласку. Али жінка була дўже милосєрдна (добротой волю) та й каже: „Та переночуймо ті льўде“ — до него. От, та й він каже: „Ну, то переночуймо“... Але-ж Сус Христос знаў, жи він ўже піписаний злому, бо він ўсьі мїсли знаў йіго. І кажи: „То льагайти -- каже — спати у шопі, ў стодолї“... Але жінка каже: „Треба тим льўдьям дати вечєрати“... — От спражила ўона молока і дала йім по скляньцї молока і хльїба по кавальчику. Вони то повечєрали і подьяковали; на другїй день поўставали рано, то кажут: „Шо-би вам. панї господару, дарувати за тоїи, за ті нічлїгї?“ Але він каже: „Шчо ваша ласка“... — А вони каут до него: „Ну, та шчо-ж би ви сибі жадали?“ — А швец каже: „Йа-б сибі то жадаў, жи-би хто сьїў на мойім стільчику, то жи-би ни ўстаў, поки йа йіму ни скажу: ўстань. Друге: хто-би прийшоў ў мій сад, а потрас мєїу сльї-коїу, то жи-би ни поступиў сьі, поки йа ни скажу. А третєи зноў, жи-би хто прийшоў під мойї вікно, йак прїйде, то жи-би сьі ни поступиў, поки йа ни скажу“. І ті дали йіму тоїи і забрали сьі і пішли. Ну, і пунтом вїйшло тому двайцьцять штіри роки, те й вже приходит злий по шеўцѣа. Приходит та й каже: „Ну, ти ўжє знаїиш, жи ті льіта вїйшли, жи ти буў записаний“... — Але швец каже: „Ну, то прошу сьїсти сибі на стільцї тршкі, закїм йа повечєраїу“. — Так злий той дух йак сьїў

на стільці, так той сидіт, швец повечераў, — той сидіт, крутіт сы; та бо той злий каже: „Ну — каже — ходым!“ — Швец каже: „Ну, то ходым, збираймо сы“... — Та бо злий ни може ўстаіти. Та й він от сидіт, та й вже прубуйи, прубуйить сы раз — ни може ўстаіти. Та бо вже й дивить сы й прубуйить сы другій раз та й каже до шеўця: „Пусті мене!“ — А той каже, швец: „Йак ти ше мині придоўжиш на тім сьвітї штіри рóки, то... то ты пұшчу“... — Каже злий до него: „То придоўжу твбї, ни буду ты зачипаў штіри рóки, али пустї-ж мене!“ — Той пустїў.

Пунтом жиў швец зноў штіри рóки, гоїно жиў сибі; але скінчило сьа йїму штіри рóки, приходит зноў до него той шатан — але ўже ни йшоў до хати, тілько стаў сибі під вікном. Та й каже: „Ну, шеўче, збрай сы!“ — Каже: „Добре, добре, йа ўже знайу сам, почекай“ — каже. Каже: „Нех йа повечераў, та й — каже — будемо йти.“ — От, за-кїм то швец повечераў зноў, той стоїт, стоїт такї під вікном. Та й каже швец до него: „Ну, то ходым ўже!“ — Вийшоў на двір, а чортїско ни може поступи сы від вікна. Той кліче йїго, а той ни може поступи сы. Та й прóсить сы в него, каже: „Та-ж пусти мене живóго!“ — Каже: „Йак подаруйиш ше мині штіри рóки тўтай жити, то тибé пұшчу.“ — Так він каже, чорт, до него: „Ше будеш жиў штіри рóки, пусти мене!“

Ну, перейшло тих штіри лыта, приходит зноў трéтїй до него, ўже той старшїй сам прийшоў до него, кривїй той, жи на йдні нозї. Те й каже: „Шеўче, ну, чомў ти сы ни збрайиш ўже?“ Каже: „Кілько-сь крутїў, то крутїў, а тепér збрати сы мўсиш іти вже.“ — А той швец каже до него: „Награсым ми собі сливóк на дорóгу!“ — Кае: „Йа буду збрай сы, а ти підї награсї, будим маїли шо йїсти.“ — Йак стаў чорт трастї сльїкоўу, трасé та й трасé та й трасé та й трасé та й бес перестаньа ўже трасé. І прóсить сы шеўця: „Вже пусти менé, ўже дóсить будé!“ — Він каже: „Йак ти минї ўсьó подаруйиш, то йа тибé пұшчу.“ — А він каже до него: „Всьо тибї подаруйи, пусти мене живóго!“ — Та й швец каже: „Ну, то йди собї!“ — Та й злий той пїшоў. — Али миңуло тóму ше рїк чи два швец прожиў, два рóки ше прожиў по-тїм те й помér. Йак помér, так він, швец, прóсто йде до нéба. Але сьватїй Петро йио — він йдé ў браму — сьватїй Петро йїго за плéчї та й не пускайи, кае: „Та ти злóму дұху пїписаў сы, де ти тут мóжеш влыісти до нéба?“ — Али швец такї напér сы, такї форт, йак жид. Але пїшоў сьватїй Петро до Ісўса Хрїста та й каже: „Гóсподи Бóже, шо ми будем робїти с тим шеўцем?“ Каже: — „Він пїписаў сї — каже — шатанови, а він тепér хóче до нéба — кае — доступїти“... — А Ісўс Хрїстóс каже до сьватóго Петра, каже: „Та ти дóбре знайиш,

Йак він нас пиривочуваў. Пусти там йго за браму, нех чоботи роби"... — (То коли-сь було праўда...). — І такім способом швед прійшоў до царства небэснаго.

Від Миколи Кравіцкаго записано в марті 1894 р.

Паралелі: Ciszewski, Krakowiacy I. N. 115, 116, 118, 121; Аванасьевъ, Нар. русскія сказки IV, 249; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и рассказы стр. 120—123. I. ф.

25. Христова похресниця.

Булó двóйи такіх старéньких, ни мáли доўго дытій, пó-тiм ўже мáли ў старіх лытáх дыўчынку. І він такій дуже бідний буў, жи ныхтó навiть ни хтыў йтi за кумi. Та й він вже взыаў, бáба йi він, та й идут обóйи до ксьóндва, вже ныхтó ни хтыў йтi. Та й идут та й здiбали на дорóвы дыда старéнького, та й він того дыда прóсит, ны-би за кúма. Той дыд ни відмагаў сьа та й вже идут фсы трóйи, идут, вже та бáба і той бáтько і той дыд, фсы трóйи идут. Али идут та й здiбали пáныi такú дуже фáйну; та й той дыд кáже: „Просi тóйi пáныi, то ўона пiде за кумú.“ А він сьа стидáйи, кáе: „Та де ўона до мéне пiде, до такóо бiдного!“ Той дыд кáже: „Пiде, пiде, но просi, то ўона пiде.“ — І він попросiў і вона пiшла. А то той дыд буў Сус Христóс, а та пáныi то пресьватá Дыва була. Та й вже ўхрестiли те дитиньáтко те й вже идут до дóму; те й він йiх не клiче, тiх кумiў, до сéби, бо ни мáйи до чогó. Те й той кум кáе: „Ну, то ми, кúме, пiдém з вáми“... Кáже: „Чогó-ж йа вас бóду клiкаў с собóйу — кáже — коли йа ни мáйу навiть шкiрочки хлыба ў дóма“... — Ну він кáже: „Не гризi сьа, ми так пiдém, а-бi-сьжо своiў кумú вiдвiдали і твiй дiм вiдвiдали.“ — Те й вониi приходiли те й посыдáли, той кум сыў і та кумá, коло столá посыдáли, те й він кáже, той кум, до тóо свóо кúма: „Бiжi-но до комóри, може там дé-шчо мáйиш, то нас приймеш — кáже — трóхи.“ — Він кáже: „Кúме мiй вiрний, чогó йа пiдú до комóри, коли ў моiй комóри ни ма ныц, хоць розвалi йi, то ни ма ныц, ны кришки, нычóго“... — А він такі йго ўчепiў сьа, кáже: „Бiжi-но, бiжi, там шо-сь йи“... — Та й пiшоў кум до комóри, а там ўсьо йи, шчо душá забáгнэ, ў комóри, на ўсьi бóкы: і хлыб бóхонцьамаи і коўбáси і мнъáсо і ўсьó, шо душá забáгнэ, шо потрéба, то ўсьó сьа ў комóри напоўнило, поўна комóра... Те й він сьа в-рáзу трóхи зльáкаў, трóхи зрáдуваў, жи то так пёрше ныц не бóло; а пó-тiм взыаў ўже, нарiзаў тоо мнъáса, кобáс, те й приймаў сибi тiйi кумi. Тi й вони... вже він йiх приймаў, вже сi найiли дóсить, та й той

кум каже: „Ну, тепер-би-сьмо віпили або вина, або піва пісьльа того йидаєнья“... — А він сьа зноў скривіў, жи ни майи грэйцара, жи ни майи за шчо принести [коли-сь добре було: Сус Христос ходіў по землі, за кума буў!...] Каже: „Віжи-но до кобори, там де-шчо надіблеш віпннї“ — той кум сказаў до него. Та й той кум пішоў, але дивить сьа: стоїт піўбочок піва і вино ў бутельках, ўсьо. шчо душа забагнє, ў коборі. І вони ўже сибі напіли сьа і куму своіу покарили, і вже по-тім посідыли сибі, подьаковали, і на вітходы каже той кум, Сус Христос: „Йа тибі ўже, куме, йакій-сь подаруночок дам, ті своїі похрєсници“... — І ныц він ни даў, но берєзовий прўтик, і каже: „Вона... вона буде тибі дўже спокійна, ныгди ни буди плакати — але будеш йи бити тим прўтиком, ныгдє, но по чіколотках“... Каже: „Ти ни будеш мати шчасьтя за нєйу, но до дванайцьїть лыт, а по дванайцьятох лытах ти йи продаси.“

От оно так собі росло і дўже спокійнє було, та дитїна, ныгди ни заплакало, такє спокійни було, жи ныгди ни заплакало. От так вже бес пѳру лыт оно росло, росло і ныгди ни заплакало, такє добре було. І вони сибі за пѳру лыт нагадали за той прўтик, жи то той кум даў, вони йїго положили де-сь були, те й вона кажи: „Ти, чоловічи, гляди-но того прўтика, шо той кум нам даў“... Те й він найшоў той прўтик де-сь на полицы, де-сь буў заложіў на полицы, і затьаў ту дитїнку по чіколотках і оно зачалє плакати грїшми. Дўже сьа зрадуваў тим і шо раз ўже по трѳшки ту дитїнку биў і оно ўсє йїму плакало грїшми; і він до такого майѳнтку дїшоў, жи йїму а-ж льўди завїдували. Вже йак дїшоў дўже до майѳнтку, зачаў сибі такі палѳци мурѳвати, такі мўри розмайїтї, палѳци, такі доми, — а ўжє ті дьїучиннї ны-би кінчїў сьа дванайцьятїй рїк, ўжє йшоў йи дванайцьятїй рїк. По-тім йак зачалї йїму льўди... на него зыпати, на него нарикати, далї йїго до цысара, жи він сам грѳшї рѳбїт. Дупїру цысар вїїхаў до него зї своїїми мїнїстрами і хтыў йїго гарештувати, ны-би фсы говорїли, жи він сам грѳшї рѳбїт, жи він такїм дўже майўчим стаў, ны-хтѳ не знаў, шо то сї стало. Та й він вьаў ту дитїнку, — вже дьїучина була, ўжє дванайцьїть лыт йи стало, ўжє дьїѳшка була, — він йак ту дьїучину поставїў на-сєред хѳти, йак затьаў йи тим прўтиком, йак вона зачалѳ плакати тїми грїшми, то сьа так сплѳкала по бѳки тїми грїшми, такў кўпу наплѳкала тїми грїшми. Той цысар йак на то подивїў сьа, та й каже: „Дай шннї йїї за невїстку, йа йїї озьмїу за невїстку“... Те й вони за-раз сибі нагадали, жи то той кум йїм казаў, жи то: „До дванайцьїть лыт будете мати шчасьтя“ — та й вони вже ни збороньали йїї за невїстку до цысара. Те й він сказаў там, котрого дньа там: ни прїїде сам по ньу, но прїшлє своїу вїрнїцу і прїшлє йи сўкннї розмайїтїї і она йи вберє і возьмє

її, та вірниця, ны-би до цысара. То вона по ньу прийїхала, та вірниця, привезла їй шматъа, сукны розмайїті, ўбрала їйї, і хтыў їй батько даѳи на дорогу йакэ-сь йндзєнъа, ны-би то їйї рїднїй батько, а вона ныцц ни хтыла, та вірниця, каже: „Йа маїу свойї фсьо, йндзєнъа і пшты́а, на дорогу“... Каже: „За-досить ўсьогó маїу, ни треба вам ныцц давати“... Та й вийїхали вже та й йїдут та й йїдут, вже в далєку горóгу йїдут; та й вона ўже дўже зголоднїла, бїдна та дыўчинка, а вона їй ни дайї, та вірниця. Та й вона каже: „Йа йїсти хóчу“ — та дыўчина. Те й вона каже: „Дай жи рўку вїдрїзати, то йа тибї дам йїсти!“ — каже та вірниця. Та й вона їй взьала трóшки зьїсти, ни дала їй шмат, но трóшки перехопїти їй дала (то то вже по тї руцї, шо вїдрїзана була). Те й зноў йїдут та йїдут, зноў ў далєку дорогу, те й вона зноў зголоднїла (жи-б була терпїла, бїдна, ўже...). Вона зноў сказала: „Йа хóчу йїсти!“ — А вірниця кае: „Дай-же другу рўку вїдрїзати!“ Те й вона дала другу. Ну, та й дала їй зноў трóшки йїсти, ни дала їй шмат, жи-б сѧ дўже найїла... Ну, та й зноў йїдут та й йїдут та й ўона зноў зголоднїла те й зноў прóсит: „Дайте минї зноў ше трóшки йїсти!“ — Те й вона каже: „Дай-же во́ко вїньати!“ — Те й вона дала во́ко вїньати, бо дўже йїсти хтыла; те й вона їй дала трóшки зьїсти, али ни багачько. Та й зноў йїдут та й йїдут, ўже там пару миль ўйїхали зноў, та й ўона зноў каже: „Йа хóчу йїсти“... Тїй вона каже: „Дай-же друге во́ко вїньати!“ Те й вона дала друге во́ко вїньати те й вона їй нагодувала трóшки — бо вона ўже ни вїдыла і ни мала рук, то вона їй нагодувала. А вона, та вірниця, мала таку дочку, йак вона, така воўсым до нєйї була подóбна. Те й ўже блїсько цысара те й та дочка їй вїбїгла, тєйї вірницы, вїбїгла в лысї, та дочка; та й та вірниця взьала с тєйї шматъа те ўобдєрла, тї сукны, те й їй взьала те й в лысї скїнула, ту бїдну, ту без рук, без нїг, ту тємну. Вона взьала свойу дочку вбрала те й привезла до цысара; те й цысар там не прубуваў, чи ўона плаче грїшми, чи ны, бо йїму ни тре грóшї, вїн маїи. Та й вьзаў, поже нїли сѧ, той цысарїў син з нєйу; а та собї лежала ўже бїдна в лысї без рук без нїг, от бїдна лежала. Те й вона лежит, але прийшло шчо-сь ворóхайи нєйу; те й вона сѧ зьлякала бїдна, бо вона тємна. І питайи — каже: „Шчо то такє менє рўхайи?“ — Вїн каже: — а то пустєльник прийшоў до нєйї, такїй, жи вїн собї сидыў в лысї на такї хаты, на пўсьты — та й каже: „То йа йи пустєльник, ни бїй сѧ!“... Уна каже: „Возьмї-ж менє с собїю.“ А той вьзаў їй та й прыис до тєйї свєйї пўстки. Те й вона каже: „Дай минї шчо йїсти, бо йа йїсти хóчу“ — до тóго пустєльника. А вїн каже: „Шчо-ж йа тибї дам, коли йа ныцц ни маїу, йа но тїми корїнчыками жийу, шо в лысї“... Она каже: „Вїжи де йаку птаху забий те й зварїш та й будемо йїсти“. А вїн кае: „Чїм-же

їа забіў, коли їа ни маўу нї піштольїта, нї рушніцьї, нї ныц“... Уна каже: „Шо-сь підо мноўу лежїт, давїт менé вoзьдé“. А він подивїў сьа, а то рушніцьа під нёўу лежїт! (Так Бог даў, вона така була мучаницьа, так їїї мўчили). Те й він вьаў ту рушніцьу, пішоў та й забїў пáру птáхїў, та й вже зварїў те й вже сїбі покaрмїли сьа ўбóйи, їїї нагодуваў і сам зїў, вона ни мáла їак, бідна. Те й зноў лежїт вона, лежїт те й каже: „Вoзьдé шо-сь підо мноўу зноў їи, їдї-но вoзьмéш“. Він дївить сьа, а то під нёўу рўки лежáть. Те й він а-ж зьлaкáў сьа те й каже: „То їакї-сь рўки, де-ж їа їїх подьїўу?“ Онá каже: „Вoзьмї їїх і підї, там на долїнї їи кринїчка, і вoзьмї тї рўки розмочї“ (вонї дўже засўшанї булї, тї рўки). І він так зрoбїў, послўхаў їїї; прїньїс тї рўки і каже: „Де-ж їа їїх подьїўу?“ А вона кажи: „Прїтулї мїнї до тих кїктїў!“ Та й він попрїтульваў та й вже она мáйи рўки. Та й вона зноў каже: „Шó-сь вoзьдé зноў підо мноўу лежїт.“ Вже рўки мáйи, вже беспéчна. Те й він дївить сьа, вїньаў с-під нёїї — а то ў пaцeрї вóчї. Вона каже: „Вoзьмї ж підї і тї вóчї там розмочї.“ Та й він пішоў, розмочїў тї вóчї ў тї кринїцьї і прїньїс. Онá каже: „Вoзьмї-ж мїнї попрїтульвуй“ — (до тих їамóк, шо то булї повїрїзуванї). Та й він вьаў, попрїтульваў та й вона ўже мáйи вóчї. Та й пó-тїм вже она каже, мóже за два дньї ўже, за три днї: „Вoзьмї-но тї їакóго прўтика, бўдеш мене бїў по чїколотках.“ А він каже: „На шчо-ж їа тебé бўду бїў, тї така-сь бідна булá, кaлїка, такў-сь мўку терпїла — за шчо їа тебé бўду бїў?“... А вона каже: „Ни пїтáй ныц, но послўхай менé, то фьсo дóбрe бўдe.“ Ѓак він її зачáў тїм прўтиком бїти, зaтáў її так по-малéнькo по чїколотках, онá зачалá плáкати грїшнї; то так наплáкала тих грóшїй жи ўже дóсить. Та й він поїїхаў до мїста, во так до Брóдїў, їак то там де до мїста мóже, та й накупїў їндзéньа розмáйїтoгo... дóсить, жи ўсьoгo накупїў, шо трéба до гoспoдáрствa. Пó-тїм... та й она фьсe казáла сьа бїти, чáсто, тїм прўтиком; от він їїї фьсe вже бїў бїў і вже дўже сїбї... вже грóшї шмaт вже мáли, те й она кзáла такї пaлáци, їак у їїї бáтькa ў рїдньoгo, такї казáла вїстaвити. Ѓак він такї повїстaвляў, фьсo такé самé, їак в їїї бáтькa булó, ў тóгo рїдньoгo, такї брáми зaлїзнї, — та й цьїсар поїїхаў на польвáньа та й поїїхаў та й зблудїў з дорóги, зaпїзнїў сьа, — чи зблудїў чи зaпїзнїў сьа, те й прїїїхаў з льóкaїoм с тїм сьвoїм пїт тї брáми та й каже: „Застўкай-но, мóже-б мї тут переночувáли, шо ту їи за їакé тут пáньствo їи“... Те й він застўкаў, тoї льóкaї, а тoї вїїшóў, гoспoдáр, та й каже: „Мóже-б вї пaс переночувáли?“ — Кáже: „Дóбрe, дóбрe, прóшу, прóшу на нїч“... Та й вонї прїїїхaли те й вже там він їїх прїньáў фáйно, чим маў, то прїньáў; на дрўгїй дeнь цьїсар вїдїїздїў і прoсїў їїх дўже ўбїдвóйи до сéбe на бaль, те й на котрóй-сь там ўже,

він уже сказаў на котрой час, йа там не знаў; те й вони поїхали на той бал до цысара. Те й там уже ўот позасідали доўкола ў цысара за столы, шват гэстий було, та й вже сьа там балували та й дэ-йакі сторійі казали, так ўсы ў кóлыіу, йак то на балу. Те й прийшла ўже до неїі кóлыіа, казати ту сторійу, до тейі, шо то ўона була биз рук, биз ніг. Те й вона каже: „Йа б́уду казати сторійу, але про́шу позамікати ўсы дв́ері!“ Там була та невістка, та ўже вірниця по-тім догадала сьі. Те й вона допіру зачала росказувати сторійу те й зачала росказувати, жи: „Там в і́днім силы йа чу́ла, шчо і́дна дыўчина плакала грішми.“ Та й каже: „Йііі цысар вьзаў за свойу невістку; али цысар не йіхаў сам по ньу, но вьпровадіў свойу вірницю. (А та вірниця а-ж мінить сьа, знайи, жи б́уде йі цемброхня, — а то такі ни б́айка бу́ла, но праўда колі-сь). Те й вірниця ни дала йі йісти, вона д́ужи зіхтыла йісти, казала йііі да́ти р́уки повідрізувати. Она йі дала трóшки йісти те й йідут те й вона знóў зголодны́ла д́ужи, те й вона каже: „Йа хóчу йісти“ — она каже: „Да́й-же во́чі ви́брати.“ Та й вона ви́брала во́чі, дала йі трóшки йісти; ну, та й вже прийіхали блісько цысара, тй й ви́бігла йііі дочка, тейі вірницы, те й вона вьзала в неїі ті с́укныі ўобд́ерла, ўбрала свойу дочку, те й вьзала йі, ту, скинула під деревину в лысы, те й вона так лежала, а-ж прийшоў пустёлник та й йі вьзаў. О-же так Пán-біг даў, жо вона по-тім ма́ла во́чі і р́уки ма́ла.“ Те й каже: „Ош-то йа вам теп́ер, милі го́сьцы, кажу, шо то йа йи сама́. Тпéр-же про́шу біти ту нивістку по ч́иколотках, чим она б́уди плакати.“ Зачали йі біти — ўона плаче такі сльозамы, та нивістка цысара (йак д́обре скропіли). „Ну, теп́ер-же про́шу біти менé по ч́иколотках.“ Ту піру затьгали йі по ч́иколотках — вона вьзала плакати грішми, наплакала дуже шват грóшій. Оже ті го́сьцы д́уже сьа ўсы адивували с тоўо. Ту піру цысар вже ўвіриў, жи то йигó то ўже нивістка ма́ла б́ути. Ту піру цысар казаў кінүти... запалити ќуцу тёрну, кінүти ту вірницю свойу на спід, а ту йііі дочку, а свойу невістку на вёрха, ў той во́гонь. Ту піру ўожениў сьі той син с тейу такі, шо плакала грішми, вьзаў шльуб... І так капарайут і до́сы.

Від Ю́рва Соколовського записано в авг. 1894 р.

Б се варіант казки „Дівчина каліка“ (ч. 11). До поданих там бібліографічних вказівок додай ще: М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія і рассказы стор. 304—307; А. е. насьевъ, Нар. русскія сказки, III, 31—41; IV, 368—377, де подана богата література, а надто Житя і Слово III, 377—381 і статью Л. Р. (М. Драгоманова?) Корделія Замарашка (Вьстиягъ Европы 1886). I. Ф.

Показчик казочних і інших мотивів, ужитих в казках NN. 1—25.

(Зладив др. Іван Франко).

Баба ненавидить свою пасербицю, велить дідови відвести її в ліс, а коли ця вертає з ліса з богатим віном, велить дідови за-вести там і свою ледачу дочку, котра там гине	51—52
„ збирає кістки своєї дочки і продає їх жидови за шістьку	52
Батько лізе на колінах напротив сина, котрого вперед був скривдив	20
„ вмираючи велить синам, щоб кождий за чергою прийшов у ночі вартувати на его гріб	36
„ встає в ночі з гробу і дає вартуючому синові волосок із своєї голови, що уможливлює синові добути королівство	36
„ покидає дочку в лісі таким способом, що завішує дошку на дереві, вітер лопає дошкою, а дочка думає, що батько дрова рубає	52
Березо-забій — хлопець знайдений у лісі під березою, гнівається за те, що его називають знайдою, покидає прибраного батька і іде в світ	76
„ помило триразової остороги коня піднімає знайдене по до-рові золоте перо	76
„ стає у царя на службу за конюха, цар завдає ему три тяжкі роботи, котрі він сповнює при помочи свого коня	77—78
„ ловить морського о'єра, морського птаха і морську панну і за те дістає царську дочку за жінку	77—78
„ перед сльобом має скупати ся в кіпучому молоці з 45 цар-ських кобил, сповнює се при помочи свого коня і скупавши ся робить ся ще кращим, як був уперед	78—79

- Березо-вабій** воює в трьох царями без війська і змушує їх до відвороту хрестом вирваним в землі при дорозі 79
- Березовий прутик**, дар Христа, має таку силу, що коли вдарити ним дівчину (Христову похресницю) по чиколотках, то вона плаче грішми 93, 94, 96
- Біда-вдовиця** ловить кожного, хто вилізе на її яблінку 67
- „ гонить за втікачем, а зловивши хоче его спекти і звісти 97
- „ всаджена в піч вискакує з неї, здоганяє втікача, вскакує ему на шию і каже ся везти 67
- Біди** не шукай, вона сама йде за тобою; вона не по лісах ходить, а по людях 68
- Бідний чоловік** записує злому те, о чім сам не знає 46
- „ за пару літ має дочку 46
- „ згоджуєсь дати її злому і обтинає їй сокирою руки, щоби злий міг її взяти 46
- „ вішає ся дізнавши ся, що его дочка, отак скалічена, зістала уздоровлена і зробила ся великою панею 47
- „ за чвертку жита для жінки і дітей дає собі око добути, за другу чвертку друге, опісля каже себе сліпого вивести під фігуру як жebraка 69
- „ коли ему вродила ся дівчина, не може найти кумів 92
- „ здибає Христа в виді старого діда і Богородицю в виді пані і просять їх за кумів 92
- „ не просять їх до себе на гостину, бо не має чим їх гостити, та вони самі запрошують ся до него 92
- „ на жаданє кума-Христа йде до комори і находить там богато всячини до їди і питя 93
- „ від кума-Христа одержує в дарі березовий прутик, котрим має свою дочку бити по чиколотках, від чого вона плаче грішми і він робить ся богачем 93
- „ віддає ту дочку цісареві за жінку для его сина 93
- „ обмовлений зависними сусідами, що робить фальшиві гроші
- Бог** не допускає злому духови взяти душі вевинної, скаліченої дівчини 46
- „ дає кріпость скаліченій дівчині 46
- Богач** вибирає брату бідному очи за дві чвертки жита 69
- „ переконавши ся, що той бідний не тільки провидів, але й великі гроші роздобув, просить его, щоб і ему очи вибрав 75
- „ з завязаними очима сидить під тою самою фігурою, де сидів его сліпий брат, і гине розірваний птахами . . . . . 75—76

Богородиця в виді гарної пані пострічає ся бідному чоловікови і на єго запросини йде до него за куму	92
Брат невдячний стинає в лісі підступом брату голову, щоб жити з братовою жінкою, але опісля жалує сего і бажає віджити вбитого брата	35
„ чинить се при помочи крука	35
„ гине привязаний оґерови до хвоста	36
„ старший повинен уперед женити ся, ніж молодший	82
„ молодший уважає себе слугою старшого	82
„ старший предлагає молодшому лягати коло своєї жінки з одного боку, а він буде з другого	82, 83
„ старший хоче молодшого пустити спати з єго жінкою, а сам єму вступить ся	83
„ молодший пильнує 3 ночі сплячого брата і братову, і довідує ся, що їм грозить небезпека	83, 84
„ не може їх остерегти, бо єму загрожено, що стане каменем, для того вартує далі лежачи під ліжком і вбиває змію з семи головами, що хотіла пожерти сплячих	84
„ заховує вбиту змію, а з сімох голов відрізує язики і ховає собі на знак, опісля стирає кров з підлоги і злизує язиком з сорочки сплячої братової	84
„ оскаржений перед царем за чужолозство і засуджений на смерть оповідає все, показує язики і стає каменем	84, 85
„ по сімох літах потручений братовою опять оживає, немов зі сну прокидає ся	85
Вандрівний , що хоче бачити, як сонце сходить і як спочиває	3
Вбитий , оживлений живущою водою, встає і каже, що спав	35
Військо на царський розказ стріляє девять разів на віват на честь будущего царського вятя	38
Вінно , під котрим хто стане, не може відійти без дозволу властивця дому	90, 91
Вірниця царська за страву відрізує дівчині, що має бути царською невісткою, в дорозі руки, ноги і виймає очи, по чім викидає каліку в лісі, а в єї оліж убирає свою дочку і віддає єї за царського сина	94
„ здемаскована на царськїм балю гине разом з дочкою спалена на терновім огні	96
Вода така, що вмивши ся нею 60-літний дід може стати ся 18-літнім парубком	17—19
„ вона є в студні, що на горі за дригляним морем	18
„ єї стереже варта і ведкідь привязаний до брами	18

Вода , доїкати можна до неї тільки штукою, щоб човном виплисти на гору а молотком веслувати	18
„ слаба, така, що хто її випе, робить ся слабшим, ніж був уперед	25
„ мощна, що додає сили тому, хто її випе	24, 25
„ живуща, що влічує розрубане тіло і оживлює вбитого	35
Волосок з голови жерця, потертий перемінює ся в чудесного коня, такого коліру, як той волосок	36—37
Вуж , найстарший між вужами, вигушений дурним від смерті і вигодуваний через цілий рік грисом, дає ему за себе відкуп — чудесний перетинь	13—14
Газети (листи) розписує цар по цілім краю, запрошуючи всіх на свій балъ	89
Гори , що бють ся з собою, гл. Сім плегади.	
Горіхами і вином годують людюїди дівчину призначену на зарів, щоб була пухка	48
Гості на цїсарськїм балю оповідають за чергою всякі історії	96
Громада засуджує розбійника на смерть і его розстрілюють	51
Гуси заносять дівчину від людюїдів до батька	49
Дитина вроджена в неживої матери, у котрої вкрадено серце, виростає чудесно, пізнає свого батька, відбирає у зрадницї материне серце, віддає матери і відживлює її тим способом	45
Дівка слїпа від того, що в неділю до схід сонця мила ся і тими помиями залляла сонцю очі	4
Дівчина записана батьком злomu духови, боронить ся від него свяченою водою	46
„ коли батько обтяв їй руки, блукає по лісі і жие корінцями	46
„ стрічає в хатинї чарівницю, котра уздоровлює її руки	47
„ заблудивши в лісі заходить до графського палацу, де син графа її вподобав і взяв за слугу, а потім з нею оженив ся	47
„ їдучи через рідне село ночує в свого батька і даєсь ему пізнати	47
„ кухарка пильнує панської яблонї	47—48
„ вкрадена циганами-людюїдами і годована на зарів всаджує замість себе в піч стару циганку, а сама вилїзає на дуба	48
„ дає ся чути циганам і ратує ся від них на крилах перелїтаючих гусей	48—49
„ удає, що не знає як сидїти на лопатї і заставляє стару циганку, щоб їй се показала, при чім всаджує єї саму в піч	48

- Дівчина** забирає ся в коморі і косою вбиває 11 розбійників, що лїзли за нею по одному і ранить дванацятого, котрий утікає . . . . . 49—50
- „ (чортова дочка) переїнена в качку, а парубок в качура, так що чортиха не може їх зловити 59
- „ переїнена в млин а парубок в мельника („ті а ті йшли туди, коли я був молодий а сей млин новий“) 59
- „ Христова похресниця, вдарена по чиколотках березовим прутиком, даром Христа, плаче грїшми, збогачує свого батька і стає невісткою царя 93
- „ їде до царя в товаристві царської вірницї, а зголоднївши віддає тїйже за троха страви свої очи, руки і ноги, по чїм вірниця скидає єї в лїсі 94
- „ принята пустельником віднаєскує чудесно свої очи, руки й ноги а наплакавши багато грошей будує в лїсі палац, у котрім гостить заблуканого на лови цїсаря 95, 96
- „ запрошена на цїсарський бал оповїдає там свою історію, каже для проби вдарити себе прутиком по чиколотках і плаче грїшми, чого фальшива цїсарева невістка не може зробити 96
- „ стає невісткою цїсаря по страченю фальшивої невістки і єї матери 96
- Дїд** (св. Николай) пасе вівці і надгороджує наймита, що позавертав єму ті вівці 8
- „ (Христос) їде за кума до бідного чоловіка, наповнює єго комору і дає охрещенїй дитинї чудесний дар 92, 93
- Дочка** лїсничого, похожа на лице на царській фотографїї, має вістати жінкою царя, по дорозї покалічена ключницєю в повові і викинена в лїсі без рук, без нїг і без очей 40
- „ лежить там кілька день, поки єї хлоп не найшов і не взяв до дому 41
- „ плаче золотими слїзми 41
- „ віднаєскує свої очи, прикладає їх до голови і стає опяте видюща 42
- „ їде до царя, щоб випросити свого батька з темницї 43
- „ велить коло царського палацу вимурувати новий палац і покласти на нїм напис: тут усякому дають їсти й пити, а не кажуть платити 43
- „ сидить в тїм палацу і вишиває хусточку золотими літерами 43
- „ оповїдає цареві свої пригоди і просить о увільненє батька . . . . . 43—44
- „ стає царевою жінкою 44
- „ переходячи через міст оглушена вистрілом з двох гармат,

- лежить як нежива, покладена в кляшторі на високім ката-
фальку, в такім стані, ще й повбавлена серця, родить сина,
котрий дістає її серце, а оживлена стає гарна як най-
красша рожа і оповідає цареві все що було . . . . . 44—45
- Дочка** бабина ледача набріхує на дідову, котру мачуха велить
відвести на службу 51
- „ котру мати веліла вбити за її красоту, дає собі відрізати
руку, ховає ся в дуплаву липу край царського саду і ла-
зить нічю в сад, збирає яблука і тим жне 86
- „ зловлена огородником і віддана царському синові зістає его
жінкою 87
- „ в неприємности мужа родить двох хлопців, та родичі єї
мужа пишуть до него, що має пса і kota 87
- Дуб-береза**, хлопець найдений у лісі між дубом і березою, сер-
дитий за те, що его так називають, іде в світ, знаходить
кона і їде ним до сонця переконати ся 80
- „ стрічає дві гори, що бють ся з собою, мельника, що меле
на чотири камені і терпить голод, і рибу морську, що во-
зить на собі копець землі, і обіцюєсь запитати сонця, як
би їм помогти 80
- „ застає сонцеву маму, котра за него розпитує свого сина, як
би тим трьом порадити 80
- „ подає сонцеві ради мельникови, рибі і горам, а за те цар
дає за него свою дочку під умовою, щоби скупав ся в кіпу-
чій молоці 81
- „ dokonує сего при помочи свого коня, котрий набравши в себе
богато води студить нею кіпяток 81
- „ виходить з купелі ще красший як був, но чім велить цар-
ській доньці скупатись в тім молоці і вона гине 81
- Дурень** за гроші дані єму на закуп хліба, викупує від смерти
пса, kota і вужа 13
- „ при помочи чудесного перстенья сповнює дві тяжкі роботи,
які єму загадав король і за те бере его дочку за жінку . 14—15
- „ живе з жінкою в палацу серед моря 15
- „ відкриває жінці свою тайну, вона в сні викрадає єму пер-
стень і тікає з ним до свого батька 15
- „ діставши опять перстень, при єго помочи затоплює в морі
свою невірну жінку 16

- Дурень** все сидить за пецом 26
- „ на цані їде до ліса, де його здібає відьма, котра подає
ему спосіб здобути руку царівни 27, 28
- „ не признаєсь перед матірю, що поцілував царівну на скля-
ній горі і що вона відтяла ему палець, але каже, що цап
відкусив ему палець 29
- „ приведений перед царя показує знаки: пів перстень і пів
хустки 29
- „ вибравши ся на війну лишає ся коло багна і бе жаби, а по-
тайно дістає від чарноглави військо і тричі побиває ворогів 30—32
- „ за третім разом ранений, завязує рану хусткою своєї жінки,
котра й пізнає опісля, що він був тим невідомим лицарем,
що побив неприятелів 33
- „ дере в лісі лика і плете мотузя, щоби чортів вішати . . . 64
- „ вичитує чортови мораль 64
- „ жадає капелюх грошей за те, щоби чортів не вішав . . . 64
- „ підписує ся чортам, що не буде їх вішати а натомісць
каже їм підписати ся, що не будуть нікому зла робити . 64—65
- „ носить у штанах гроші до дому 65
- „ дає сусіди штани грошей, щоб ему поміг решту поносити до
дому 65
- Душа** людська смердить, так що сонце зачуває єї запах . . . 4
- „ прісна (людська) смердить для злого духа 22, 23
- Енципер** (антихрист, чорт) в виді пана приймає чоловіка на
службу і згоджуєсь віддати за него свою дочку, коли той
сповнить его умови 53
- „ годує найшита зелізним бобом 53
- „ загадує ему одного дня зрубати з цілої гори ліс, другого
викорчувати і зорати ту гору, третього засїяти і вижати . 53, 54
- „ каже ему назганяти по парі всяких звірів, гонити на пашу
чортівські коні, в кінці думає привалити его завалюючи су-
фіт его спальні 55, 58
- „ гонить за втікаючими, та здібавши свою дочку змінену на
млин а слугу на старого мельника, вертає 58, 59
- Жінка** хлопова сварить ся з чоловіком, що змидував ся над ка-
лїкою найденою в лісі 46
- „ ськаючи мужа находить на его шиї шрам від рани, по ко-
трому пізнає, що він розбійник 50
- „ вдягає свою одіж на стовп над річкою, а сама в одній со-
рочці тікає від мужа розбійника 50

Жінка тікаючи від мужа розбійника ночує на дереві і плаче, а єї сльови капають на єї мужа, що біжучи за нею ночує під тим деревом	50
„ видає свого мужа розбійника	51
„ царевича, що пробуває на війні, тікає з дому з маленькими дїтьми, боячись щоб єї в наслідок сфальшованого листу єї мужа не страчено; не бере з собою нічого, лиш перстїнь і хустку дану їй мужем	88
„ ховає ся в дїтьми в лїсі, в печері, де ланя своїм молоком годує єї дїтей	89
„ обдерта встидаєсь показати ся своєму мужеві, аж той дає їй із себе плащ	89
„ подає своєму мужеві перстїнь і хустку, щоби дати себе пізнати	89
„ вібраним на балю гостям завдає питанє, що робити такїй матери, котра всякими способами настає на житє своєї дочки	89
„ шевцева, милосерна, приймає і гостить Ісуса Христа і апостолів	90
Жінці не слїд правди казати	10
Звірі скликані чортовим наймитом при помочи чудесної трубки, хочуть чорта розірвати	55
„ розходять ся на голос тої самої трубки	55—56
Зелїзна палка , котрою вдаривши три рази о скалу, чортів наймит скликає велику силу робїтників	54
Зелїзний бїб — одинока страва чортового наймита	53
Зелїзний мїст через море стає в одній хвили за потрясенєм чудесної мошонки	9
Злий дух пориває царівну і живе з нею як з жінкою	21—22
„ живе в фїльварку (на скляній горі?)	22
„ прилїтаючи до дому зачуває запах прїсної (т. є. людської) душі	22, 23
„ дає царевичеві, своєму швагрові, половину своєї хустини, котра в разї небезпеки робить ся темною і дає знати про се влому духови	23
„ пє горїлку, а царевичеві дає меду	22—23
„ пє вино і вечеряє з царевичем	24
„ дає швагрові царевичеві половину ножика, котрий в разї небезпеки робить ся дуже варжавлений і прикликає єго на поміч	24
„ не має жадної віри	24

Злий дух хапає ся бороти ся з гостем-чоловіком	24
„ хоче вісти чоловіка	25
„ не слабу воду замість сильної і гине в боротьбі з чоловіком	25
„ краде бідному чоловікови в лісі паляничку і відає	60
„ в виді панича, видурює від бідного чоловіка запис на те, о чім він не знає (ненароджену дитину)	46
„ боїть ся свяченої води	46
„ не може взяти дівчини скаліченої батьком	43
„ посаджений шевцем на стільчику не може з него встати і мусить шевцєви дати ще 4 роки жити	91
„ ставувши під вікном у шевця не може відступити і мусить дати єму ще 4 роки жити	91
„ видівши на сливку не може з неї злізти і мусить зовсім увільнити записаного єму шевця	91
Злі духи , слуги найстаршого чорта, хочуть розірвати царевича, та інший злий дух розгонює їх	24
„ дорікають своїому товаришеви за те, що вкрав у бідного чоловіка паляницю і кажуть єму у того чоловіка рік слу- жити	60
Злодії — 12 — засідають ся на дівчину в єї хаті, вечеряють з нею, а потім хочуть єї вбити	49
Змія з семи головами в ночі хоче проковтнути сплячих царя й царицю, але молодший брат царя відтінає їй відразу всі сім голов	84
Ісус Христос , вандруючи по сьвіті з св. Петром і Павлом, ночує у шевця, що запродав ся алому духови і в відплату за нічліг дає єму три дари, при помочи котрих шевць увіль- нює ся від злого духа	90
„ велить св. Петрови пустити того шевця до неба, та поса- дити при брамі, нехай шнє чоботи	92
„ в виді старого діда, запрошений бідним чоловіком за кума велить єму ще просити за куму паню — Богородицю	92
„ впрощує ся до кума в гостину і чудесно наповнює єго ко- мору всім що треба до гостини	92, 93
„ на відході дає своїому кумови березовий прутик і каже бити ним ту дитину по чиколотках і пророкує, що батько в 12-тім році єї продасть	93
Каменем стає вірний брат, що виратував брата з братовою від смерти, а опісля оповів се перед царем, та по сімох літах потручений братовою опять оживає	85

Капелюх яко міра для грошей	64
Кара смерти через привязанє огерови до хвоста і розволоченє	
по полю	36, 89
„ через розстріляне	45
„ через спаленє на терновім огни	96
Кінь паде і здихає на мостї, під котрим сидить противник, що має вбити єго пана	12—13
„ морський, чудесний, має на собі золоті вуздечки, сам приходить до царевича і каже єму сїдати на себе	25
„ тричі перед небезпечними пригодами просить ся у свого пана, щоб пустив єго троха поссати матери і за кожним разом робить ся сильнійший	25
„ вивозить на собі царевича і єго трьох сестер	25
„ біжить не доторкаючи землі	25
„ посланий Богом для ратунку від злих духів	26
„ лишає царевичеви книжку молитвову	26
„ з золотою гривною, золотим хвостом і золотими копитами а діяментовими чи магнесовими підковами вибігає на склячу гору	28
„ відушый остерігає свого їздця, щоб не брав найденого на шляху золотого пера	76
„ помагає єму сповнити всякі важкі роботи	77—79, 81
„ каже себе по смерти спалити і свій попїл заховати яко чудесне средство	79
„ говорить до свого пана людським голосом	76, 77, 78, 79, 81
„ морський, виходить з моря на беріг і ловить ся таким способом, що звичайного коня обмотують прядивом і обливають смолою; морський кінь починає єго кусати і зачіплює ся зубами в смолу так, що не може втекти	77
„ остуджує кіпуче молоко, доливаючи в него води, котрої вперед сам напив ся багато	81
Кіньська голова повна грошей, закопана під межею	8
Ключниця йїдучи з панною до царя хоче сама стати царницею, виймає тїй панні очи, відрізає руки й ноги і саму єї викидає в лісі з повоза і прикриває ломачем	40
„ приїхавши до царя увязнена	41
„ віддає мужикови за одну гарну хусточку очи, за другу руки, за третю ноги тої панви	42
„ всаджена знов до темниці, коли та панна стала царницею, підкуплює міністрів на єї загибель	44

Ключниця з оглушеної цариці, що лежить на катафальку в кляшторі, виймає серце	45
„ бє царську дитину, що в ночі відбирає у неї те серце	45
„ за кару розстріляна на шматки військом	45
Кобила морська з лошатею, пасе ся на березі, ховає ся в морі	25
Кобили царські, всіх 45, доять ся самі в котелок тоді, коли кожду вдарено в лоб дубовим поліном	79
Кобиляча голова — втастителька хатки в лісі	52
„ з її вух виймає услужна дівчина всяке добро	52
„ танцюючи з дівчиною розбиває її на дрібні шматочки	52
„ щезає від півникового голосу	52
Коваль за морем нараює королевичеві, як доїхати до молодильної води	18
Конець і горілки збанець — приговорка при кінці казки	21
„ і хліба дробязка і кобас вязка і чебер кісілю і всі гості поділю	21
Коні чудесні, виходять з моря	11
„ один з місяцем, другий з сонцем, третій з зорею	11—12
„ у кожного в вусі пишне вбранє	12
„ вони вискакують з їздцем до палацу на третій поверх	12
Королевич найстарший з трьох оповідає батькови про молодильну воду, вибирає ся з військом єї добувати, запливає на таке море, де вода густа як дриглї, там стоїть і вигублює половину війська	17
„ середущий попадає в те саме море	17
„ наймолодший їдучи на право перепливає на другий бік	18
„ наймолодший їде на гору в човні і молотком поганяє, усипляє медведя і варту на брамі, набирає молодильної води, насилує сплячу царівну в палацу, лишає їй записку об сїм на ліжку і відходить	18
„ здибає своїх братів застряглих серед моря, витягає їх ланцюхами з дриглїв і вертають до дому	19
„ підпоєний старшими братами везе батьковн замість молодильної води трууючу, котрою вмитий пес тріскає і здихає	19
„ відданий стрільцеві, щоб єго в лісі забив, дає собі відтяти мизинний палець батькови на знак, і їде в світ	19
Королевичі , два старші брати, підпокують наймолодшого, відбирають від него молодильну воду, а єму наливають трууючої морської води у фляшку	19

- Королевичі** остерігають батька перед тою водою і обмовляють наймолодшого, що хотів батькової смерти 19
- „ дають батькови правдиву молодильну воду, котру відікрали від наймолодшого брата 19
- Король старий** хоче відмолодити ся і питає панів про спосіб, та ніхто не зміг ему порадити 17
- „ одержує від наймолодшого сина воду, та слухаючи остороги старших синів каже вмити нею пса, котрий від неї зараз здихає 19
- „ велить стрільцєви вбити наймолодшого сина і принести на знак серце і мізничний палець 19
- „ довідавши ся правди велить відшукати наймолодшого сина і коли той надходить, батько ему на стрічу лізе на колінах 20
- Крук** на просьбу чоловіка приносить в дзьобі живущої води, котра оживлює вбитого і згоює его рани 35
- Лажене** на колінах — знак жалю за поповнену несправедливість 20
- Ланя** живе в печері в лісі і своїм молоком годує дітей вигнаної цариці 89
- „ здібана в лісі царевичем, мужем тої цариці, втікає до печери і провадить его за собою 89
- Лінарі** не знаючи нічого про жабу під ліжком під підлогою, не можуть нічого порадити хорій пані 70
- Ліпше** руками робити, як фірманити 63 64
- Лісничий** має дочку похожу на той малюнок, який цар ровіслав по всіх краях, пише до царя про се, а відтак висилає дочку до царя під доглядом зрадливої ключниці 40
- „ коли дочка его не прибула до царя, увязнений сидить 10 літ в темниці 41
- „ сидячи в темниці почорнів як чорна земля 43
- „ увільнений по просьбі дочки стає у царя найстаршим міністром 44
- Льокай**, котрому мати поручила вбити єї дочку, жалує єї, відтинає їй руку, а серце видобуває з убитого пса і віддає матери 85
- Мати** і єї два старші сини клякають перед наймолодшим перебраним за пана . . . . . 37—38
- „ не вірить томуж синові, коли він опісля признає ся, що то він був тим паном 38
- Мати вдовиця** каже служі стратити свою дочку за те, що та дочка гарнійша від неї 86

Мати-вдовиця каже принести собі з дочки на знак серце і праву руку	86
„ пізнає руку дочки, нохає серце і пізнає запах пса	86
„ переймає у післанця лист царевича і фальшує его пишучи, щоб его жінку а єї дочку враз з дітьми зараз убити	88
„ на царськїм балю, не пізнавши цариці свої дочки, на єї питанє сама видає на себе засуд смерти, котрий на нїй і виконують	89
Медведї , що побили в лїсі волів, запряжені сильним наймитом (злим духом) у віз мусять тягти дрова, онісля пущені на обору мордюють за ніч усю господареву худобу	62
Мельник , що на трьох каменях желе, а жадєн хлїба	3
„ на чотирьох каменях желе, а часу не має їсти	80
„ не дає псам їсти, то й сам терпить голод	4, 80
Міністер везучи до царя дївчину, лїсничого дочку, сидить на передї і поганяє конї	40
Міністри хочуть стратити парубка, що вискочив на скляну гору і має вяти царську дочку за жінку	38
„ на розказ царя запрягають осьмеро коней, щоби царську наречену везти до царського двора	44
„ підкуплені зрадливою ключницею підсаджують дві гармати під міст, котрим іде молода цариця і оглушують єї	44
Молоко кобиляче, кіпуче, — коли в ньому купає ся хлопець при виливі віщого коня, вискакує з купелї весь у золотї	79
„ цар купаючись без такого впливу, гине, лиш білі кістки випливають на верх	79
„ кіпуче, остуджене водою, скупавши ся в нїм чоловік виходить ще красший як був	81
Море , на котрім є три дороги	17
„ котрого вода стає дреглями, так що судно не може плисти нї в зад нї в перед	17
„ грає, по чїм морські панни співають	78
Мошонка чудесна, котрою потрясти, то випадають гроші	8
„ потрясти нею, то на жаданє стає на тїм місці палац	9
„ стають конї з каритою	9
„ стає залїзний міст через море	9
„ стає садовина по обох єго боках і зараз цвїте і зараз родить	9
„ коли єї вкрадено, то все те щезає	10
„ при смерти властителя щезала	11

- Мрець** чудесно привернений до життя, прокидає ся зі словами
„А то я міцно спав!“ 7
- Наймолодший син** сам один іде вартувати на гріб помершого
батька 36
- „ одержує від мерця кожної ночі один волосок з голови,
з котрого в разі потреби робить ся чудесний кінь . . . 36—37
- „ ідучи на скляну гору, перебраний за пана, бив нагайкою
своїх старших братів і матір . . . . . 37—38
- „ вискакує з конем на скляну гору і одержує від царівни
сигнет і підпис 37
- „ бавить ся там три години і їде так, що ніхто не бачить,
куди щез . . . . . 37—38
- „ дає цареві слово, що буде в тім а тім часі, щоби взяти
слюб з царівною — і не являє ся на означений час . . . 38
- „ впив ся на царськім балю і ліг спати в ямі виритій
свиньми 39
- „ коли при нім найшли перстінь і підпис царівни, він викли-
кає чудесного коня і переміняє ся в блискучого лицаря . . . 39
- Ніж** застромлений в дерево на розпуті, а коли на нім покаже ся
кров, то знак, що один із братів-погиб 33, 35
- Ноги** дівчини-каліки, відрізани злою ключницею, по довгих роках
приложені на своє місце прирастають опять 43, 94, 95
- Ножик** розломаний на дві часті, котрі в разі небезпеки обі на-
раз ржають даючи знак властивцеві одної часті, щоб ішов
на поміч властивцеві другої часті 24
- Огородник** царський бачить у саду під одною яблонею що рана
яблока вивбрані, засідає ся і ловить гарну нанну без руки,
котру опісля віддає царевичеві 87
- Оповідач** був на весілю героя казки, набитий з ключем до гар-
мати і вистрілений прилітає на те місце, де оповів казку . . . 26
- „ був на царськім балю, напив ся, ліг спати між порохом, єго
враз з порохом набито в гармату і вистрілено, так що він
прилетів аж на те місце, де оповідає казку 33
- „ завинений в папір, набитий в моздір і вистрілений прилітає
на те місце, де оповідає казку 59
- „ з царського балю від гарматнього вистрілу летить аж до
села, де тепер живе 39
- „ після царського балю лежав у листю, єго взяли з листем,
набили до гармати і вистрілили і він залетів аж на місце,
де оповідає казку . . . . . 45—46

- Оповідач** во страху перед Бідою забіг аж на те місце, де розкажує казку 68
- Очи** вибрані дівчині, носить її зрадниця в кішені завинені в папері і за гарну хусточку віддає їх по кількох літах мужикови 42
- „ їх первісна властителька доставши їх прикладає їх собі на місце і вони приростають зараз і опять видять 42
- „ вибрані дівчині вірицею царською, чудом являють ся опісля у неї і розмочені в воді та приложені знов врастають на місце . . . . . „ 94, 95
- Павло** святий, товариш Ісуса Христа в его вандрівці по землі, ночує з ним разом у шевця, що запродав ся злому духови 90
- Панна** вподобала собі проїжджаючого парубка і бере его собі за мужа 34
- „ морська співає тоді, коли море грає 78
- „ зваблена золотою шафкою в жіночими строями, попадає ся в самотрісок 78
- Парубок** переіменений в старого діда а дівчина в стару корову („ті а ті йшли туди, коли я ще був малим хлопцем, а ся корова теличкою“) 58
- „ переіменений в статую святого, а дівчина в каплицю — чорт не може до них доступити 58
- Парубок і дівчина** (чортова дочка) тікаючи від чортів тричі чудесними способами змилкують погоню і ратують ся від неї 58—59
- Перстін** чудесний, дар вужів, насадивши его на палець що задумаш те й маєш 14
- „ укравши его від мужа невірна царівна в ночи держить его в устах і випльовує, коли кіт приложив їй миш до уст 16
- „ кіг упускає его в море, де его ковтає риба, та кіт виваблює єї на верх, роздирає і добуває перстін 16
- „ переломаний на двоє і хусточка передерта на двоє, в котрих одна половина у панци а друга у парубка, — знак заручин 28, 29
- Пес і кіт**, котрих дурень виратував від смерти, перепливають море, щоб від его невірної жінки відкрасти чудесний перстін 16
- „ заставляють царівну виплюнути той перстін із уст 16
- „ пливучи через море в перстенем упускають его в воду, та опять видобувають з нутра риби і приносять своєму пану 16

- Петро** святий — товариш Ісуса Христа в его вандрівках по землі 90
- „ придверник небесний, не хоче пустити до неба шевця, що записав ся злomu духови 91
- „ питає Ісуса Христа, що робити в сьому ділі 91
- Післанець** висланий з листом царевича, ночує у матери царевичевої жінки, котра в ночі перемінює лист і піддає ему такий лист, щоби її дочку і її дітей стратити 88
- Плита** закопана серед ринку в місті, криє під собою воду з усього міста; виваливши ту плиту вода попливе . . . . . 69—70
- Покойова** підстерігає царевича, що у него в покою в шафі є схована гарна панна; на просьбу царевича не говорить о тім родичам 87
- „ остерігає царицю, що родичі її мужа хочуть їй зробити смерть 88
- Попелюх** (третій, дурний брат) стереже в ночі батькової пшениці і щоб не заснути, вилізає на яблінку 11
- „ вискакує на чудеснім кони на третій поверх до царівни 12
- „ схований під мостом дожидає ворога — потвора з двома, потім з трьома а в кінці з чотирма головами, вбиває двох перших, а від третього сам гине . . . . . 12—13
- Попіл** з віщого коня сповнює все, що собі загадає его властивець 79
- Потвори** з двома, трьома і чотирма головами . . . . . 12—13
- Птах** морський (з золотим піррем?) впливає на море, там его ловить віщій кінь 77
- „ віщун прилітає в ночі, заповідає сплячим цареві й цариці велике нещастє, а zarazом грозить тому, хто се чує і їм скаже, що сам стане каменем 83, 84
- Пустельник** находить у лісі дівчину без рук, без ніг і без очей, заносить її до своєї хати, находить під нею рушницю, бє птахи і годує ту дівчину, опісля находить так само її руки, ноги і очи, розмочує їх і прикладає до відтятого і все приростає на своє місце 94, 95
- „ на розказ дівчини бє її по чиколотках, вона плаче грішми а за ті гроші він будує в лісі палаці 95
- Риба** морська проковтнувши чудесний перстїнь, признає ся в тім перед котом і впливає на верх, де її нес і кіт розривають, щоб видобути з неї перстїнь 16

- Риба** возить на собі копець землі і не може его з себе скинути, поки кого небудь на собі не перевезе через море . . . 80—81
- Розбійник** перебраний за пана женить ся з дівчиною, що вбила его братів а его ранила, женить ся в тій ціли, щобн на ній піжстяти ся 50
- „ полошить спісою на потемки пташки з дерева і ранить свою жінку, що там перед ним сховала ся 50
- Роса** чудесна, котрою помазавши лице сліпий відвєскує очи і видить 69
- Рука** дівчини, відтята на розказ злої матери, відростає з часом на ново 87, 88
- Руки** дівчини каліки, відрізані злою ключницею і переховувані довгі літа, опісля діставши ся до первісної властительки і приставлені на своє місце, приростають опять . . . 42, 94, 95
- Серце** і мізинний палець — знак, що того, кого велено вбити, справді вбито 19
- „ і права рука дочки, принесені матери на знак, що її дочку вбито 86
- Сильний наймит** (злий дух) бере від разу стирту сїна, ще й бугая, що хотїв его вбити . . . . . 60—61
- „ замість пяти мішків полови привозить во млина пять мішків гарної муки 61
- „ привозить дрова медведями замість волів, котрих ті медведі поїли . . . . . 61—62
- „ вимушує від цїсаря для свого господаря чотири бочки грошей . . . . . 62—63
- „ убиває господаря, давши ему одного штовшка в ніс . . . 63
- Син** дістає по батькови половину спадку, а дві дочки другу половину 21
- Сини** два розумпї а один дурень 53, 63
- Сімплєгади** — дві гори, що бьуть ся одна з другою 3, 89
- „ перестають бити ся, коли кого забьють між собою 4, 89
- Скаменїлого брата** не ховають, але старший брат держить его у себе в кутї покою сїм літ 85
- Скляні гори** — місце пробуваня злих духів 22
- Скобель** вбитий в поріг не пускає зловленого чоловіка втекти кривь двері з хати 67
- Сливка**, на котру хто вилїє, не може злітати без дозволу властивця 90, 91

Сльози дівчини невинно покаліченої — чисте золото	41
Сокирка з золотим топориском, застромлена в сосні: хто її чешить рукою, то так і прикіпить до неї і не може далі рушити ся	67—68
Сонце зачуває людську душу в своїй хаті	4
„ вечерає і лягає спати	4
„ осліплює дівку, що мила ся в неділю рано і тими помиями залляла єму очи	4
„ має матір і живе з нею в домі, до котрого приходять на ніч	3, 4, 80
„ може одним своїм волоском спалити чоловіка	80
Сонцева мати — прихильна до чоловіка, ховає его під піч	3, 80
„ розпитує свого сина о те, чого треба сему чоловікови	4, 80
Старшому брату випадає вперед женити ся, а не молодшому	82
Стільчик , на котрім хто сяде, той не може встати, поки властивець его не пустить	90
Сторож бачучи в ночі крізь дірку від ключа, як молодший брат царя зливає кров на сорочці жінки старшого брата (царя), оскаржує того молодшого брата о чужолоство	84, 85
Страху можна дістати, як горіх розкусити	7
Стрілець королівський, котрому велено вбити королевича, вбиває пса і виймає з него серце, королевичеві відтинає палець, а самого пускає в світ	19
Сучна й півничок — товариші дівчини, що йде в ліс	52
„ услуговує кобилячій голові	52
Терновий огонь , на котрім палять матір зрадницю і її дочку	96
Три царівни покрадені злими духами підчас проходу в садку	21
„ живуть з ними, як жінки з мужами	22
„ ховають брата перед мужами і показують его аж запевнивши ся, що муж прийме его ласкаво	22—23
Три важкі роботи яко ціна за віддане дочки за жінку 53, 77—79, 80 (?)	
Три дочки чортові , перемінені в три лошиці, мають убити наймита, котрий за порадою наймолодшої дочки побиває їх а сам лишає ся живий	56
Три птахи на фігурі о-півночі розмовляють людським голосом і дають бідному сліпому, що сидить під фігурою, три добрі ради, як відискати очи і прийти до маєтку	69
„ розривають богача, що сидить під тою фігурою	75—76

- Трубочка**, котрою затрубивши на три сторони, чортів наймит скликає до себе по парі всякого звіря 55
- Упир** ходить по ночах, дусять людей і виссає з них кров 5, 6
- „ в ночі виходить з гробу і йде в село, лишаючи яму отворену 5
- „ ок. 11. години вертає з села і застає живого чоловіка в своїй труні, а той не хоче его пустити 5
- „ о 12-тій годині мусить ховати ся, поки півень заспіває 6
- „ щоб оживити подушених ним, треба вирвати з его чуприни девять волосків і ними підкурити мерця 6
- „ щоби не встав більше, треба з попом ще раз гріб запечатати, а надто вбити в гріб 9 осикових колів і обсіпати гріб 9×9 зернами маку 6
- „ коли его „не по правді поховати“, то буде ходити 7
- „ промовляє з гробу в 9 літ по смерті 7
- Цар** каже вивести свою дочку на скляну гору і оголосити, що хто до неї вискочить на коні і поцілує її, той візьме її за жінку 26
- „ велить шукати по всім краю парубка, що виїхав на скляну гору, поцілував его дочку і має відтятий палець 29
- „ оголошує, що хто вискочить з конем на скляну гору, дістане его дочку і царство . . . . . 36—37
- „ каже пильнувати свого будущего зятя, щоби міністри его не стратили 30
- „ справляє баль, на котрий завзивають усіх парубків з цілого царства 39
- „ молодий хоче мати жінку лицем подібну до него і розсилає свою фотографію по всіх краях з наказом, щоби дівчину похожу на те обличчя прислати до него 40
- „ одержавши ключницю замість папни, замикає її, а також батька папни до в'язниці . . . . . 40—41
- „ переходячи з військом бачить новий палац з написом, що тут дають всякому безплатно їсти й пити, входить там з усім військом і знаходить уздоровлену каліку, котра оповідає ему свої пригоди і просить за своїм батьком 43
- „ переконавши ся о правді її слів увільнює її батька, женить ся з нею, а ключницю замикає до темниці 44
- „ по трьох місяцях жінка его оглушена вистрілом з двох гармат паде мов нежива, він складає її в кляшторі на високий катафальку і запечатує той кляштор 44

- Цар** з жалю за жінкою півтора року не виходить з покою, а вийшовши бачить дорогу до того кляштору обсажену прекрасними цвітами, заглядає до середини через дірку від ключа і бачить, як довкола катафалька бігає мала дитина 45
- „ дає Дуб-березі свою дочку за жінку за те, що той відбув подорож до сонця, але вперед каже їй скупати ся в кіпучім молоці 81
- „ бездітний приймає двох вандруючих братів за своїх синів і віддає старшому своє царство 84
- „ засуджує на смерть молодшого, котрого оскаржив слуга о грішні зносини з жінкою старшого 85
- Царевич**, котрого трьох сестер покрали злі духи, чує в сні голос, котрий каже їй їхати їх шукати на трьох скляних горах 22
- „ заїжджає на ніч до фільфарку, котрого хозяйка — його сестра 22
- „ женить ся з дівчиною калікою, та коли вона має родити, він мусить їхати на війну 87
- „ там одержує лист від родичів, що вона має пса і kota, але велить берегти жінку і тих дітей аж до свого приїзду 87
- „ вертаючи з війни до дому не застає жінки з дітьми, покидає родичів і їде в світ шукати їх, вандрує цілий рік селами, потім їде лісом, здибає ланю і за її слідом доходить до печери, в котрій живе його жінка з дітьми 88, 89
- Царівна** ставши жінкою властителя чудесної мошонки, вишпугує у него тайну, краде мошонку і втікає 10
- „ вкравши чудесний перстень від свого чоловіка і покинувши его, спить держачи той перстень в устах 16
- „ за морем має дитину, а не знає від кого 20
- „ найшовши записку їде шукати королевича 20
- „ розпитує двох старших его братів і виявляє, що з них жаден не був з нею 20
- „ відшукує наймолодшого, котрий оповідає їй усе, як було, і женить ся з нею 20
- „ відтинає на знак палець парубкови, що вибіг до неї на кони на скляну гору і поцілував її 28
- „ бачить рани на тілі сплячого мужа і відкриває, що він був у війні, до чого сам він не хотів признати ся 33
- „ купає ся в кіпучім молоці і гине 81

Цигани-сироїди забирають дівчину в села, ввозять до свого краю і годують горіхами і вином, щоби її зарізати на празник	48
„ ідуть до божниці, а старій циганці велять ту дівчину спекти	58
„ їдять стару, котру дівчина замість себе всадила в піч, і дивують ся, що в неї таке тверде м'ясо	48
„ підгризають зубами дуба, на котрім сидить дівчина, бо не знають іншого способу	48
Цісар заблуdivши на полявану, ночує в палацу, де жие та, що мала бути его невісткою і відїжджаючи запрошує її до себе на балъ	95, 96
Чарівниця в палацу в лісі всякого проїжжого робить каменем	33
„ під загровою смерти кропить те каміне водою і з него опять роблять ся живі люде	35
„ її опісля стинають	35
Чарноглава (чарівниця) стрічає в лісі дурня і подає єму спосіб, як здобути руку царівни на склянїй горі	27
„ жие в печері, там має військo, конї і всякі убори	28
Чертна , котрою бідний міряє гроші, позичена у брата-богача; в нїй зачіпляють ся два дукати, котрі богач витрясає і так півнає, що его брат міряв гроші	74—75
Чорний віл — символ тяжкої а безплodної праці	64
Чорт переминений в огира хоче вбити наймита, але за порадою его ж дочкн наймит бе его і сам лишаєсь живий	57
„ завалює в ночи стелю того покою, в котрім спить его наймит, щoб его убити, але чортова дочка остерігає его і ратує	58
„ має насипати дурному капелюх грошей, а насипає повну яму викопану під капелюхом крізь діру вирізану в денці капелюха	64
Чорти всю біду на світі роблять	64
Чортова дочка влюблена в наймита чоловіка, помагає єму проти своїх рідних	53—59
Чортова жінка переминена в кобилу, хоче вбити наймита, але той за порадою її дочкн бе її і сам лишаєсь живий	57
Шатанови дає свою душу той, хто собі житє відбирає	47

Швець бідний занеує ся злому духови на 24 роки	90
„ гостить у себе Ісуса Христа з Петром і Павлом і ви- прошує собі у них за те три дари	90
„ при їх помочи вимушує від злих духів ще вісім літ гоїшого житя і цілковите увільнене від запису	91
„ дістає ся до неба за волею Ісуса Христа	92
„ пущений до неба сидить за брамою і робить чоботи по на- казу Ісуса Христа	92
Шкараба — жаба, що надихує на чоловіка слабість, сидить під підлогою під ліжком; як єї викинути, то чоловік буде здоров	69
Щигла в ніс має дати наймит господареви замість заплати, яку б мав єму господар дати за цілорічну службу	60
„ по році дав єму такого, що господар від разу паде не- живий	63
Хліб , що перший всаджає ся в піч, видобувши, годить ся по- кряяти і дати псам, тоді ховяїн буде мав усе досить хліба	4
Хлоп , котрий не знає, що біда і страх	5
„ іде шукати біди і страху	5
„ сидить на цвинтарі на гробі і не має страху	5
„ влізає в яму і в трумну, з котрої власне виліз упир	5
„ вимушує від него способи, як оживити подушених і як зро- бити, щоб він більше не ходив	6
„ за відживлене подушених упирем бере два злітники плати	7
„ без страху, а вмирає зо страху, коли галузка торкнула по струнах цимбалів	9
„ хоче старати ся о руку царівни, хоч має жінку і голов сю жінку задобрити грішми	26—27
„ не виїхавши на скляну гору збитий нагаями вертає до дому і нікому про се не каже, аж дурний брат видає єго з секрету	27
„ збираючи ломаки в лісі находить під ломакави покалічену дівчину, бере єї до дому і не вважаючи на сварку жінки кормить єї	41
„ за сльози каліки, перемініні на золото, купує їй усе що потрібно і сам стає богачем	41—42

- Хлоп** за гарну хусточку вимінює від злої ключниці очи каліки, котра приложивши їх до чола стає видюща 42
- „ так само вимінює руки і ноги 42
- „ що ходив до Біди красти яблука, не може злізти з яблунки, зловлений Бідою гринчи тікає від неї; тікаючи хапає, її за сокиру з золотим топорищем і прикінає на місці, відрізає собі руку, зануває ся в терню і везе Біду на карку . . . . . 66— 67
- „ зловлений Бідою при крадіжці яблук даремно силкує ся двічі втекти від Біди 67
- „ хапаєсь за сокирку з золотою ручкою і прикінає на місці 67, 68
- „ привязаний ланцюхом в хаті має бути спечений у печі, та комином вискакує з хати 67
- „ запутавшись в терню попадає Біді в руки і мусить її возити на собі 67
- „ удає, що не знає як сидіти на лопаті, а коли Біда сідає сама, щоб ему показати, всаджає її в піч, затикає і сам утікає 68
- „ догнаний Бідою вішаєсь з рознуки 68
- „ не хоче меду і вина, бо в тім смаку не знає, тільки горілки 72
- „ виконавши жабу з під ліжка хорої пані, каже її занести геть і викинути і так уадоровлює паню 70
- „ одержує за те три бочки грошей 71
- „ добуває воду в місті і за те дістає від нумера по 100 ринських 73
- „ посилає сина до свого старшого брата богача, щоби позичив чвертки жито міряти 74
- „ признає ся брату, що міряв гроші і оповідає ему, як до них прийшов 75
- „ не хоче вибрати брату очей, так як той ему був вибрав, але з завязаними очима веде его під фігуру, де той гине . . . . . 75—76
- Хусточка** передерта на дві половині — знак заручин парубка з панною 12
- „ роздерта на дві половини, а в разі небезпеки того, що має одну половину, обі половині роблять ся темні і да-

ють знак властивцеві другої половини, щоб ішов тамтому на попіч	23, 24
Яблінка , котра не пускає того, хто на неї виліз яблука красти .	66--68
Яблука , котрих вісім штук чоловік не може донести і продає їх по три дукати за штуку	10
Яблуко , куплене за слъови дівчини-каліки, має в собі хусточку таку гарну, якої ще не було на світі	42

Українські людські вигадки.

Зібрані Опанасом Шимченком.

ПЕРЕДМОВА.

Записані нами вигадки можна розділити на шість частин: а) про руських,¹⁾ б) про жидів, в) про циганів, г) про панів, д) про москалів,²⁾ е) про птахів і звірів.

Всі вони разом політі веселим сьміхом, і скрізь тут чимало сатири. Однак в сатирі не можемо знайти ніякої злоби. Се не злий сьміх, а весела усьмішка, що з'являєть ся у матері або старших дїтій, як перед ними нешкодливо пустує мала дитина.

Під сим ніби веселим сьміхом ховаєть ся причіпка, чому старе й мале не від тих грошей, щоб послухати і аж береть ся за живіт та регочеть ся, як почне проказувати єї вигадки який-небудь Грицько або Омелько.

Скінчив оповідач. Дітвора пореготала ся і знов весело собі граєть ся. Але подивіть ся на старих. Весела усьмішка де й дїла ся, і замість неї насупились брови. Чого воно так? Того, мабуть, що й під сим сьміхом заховані, як казав Гоголь, невідомі, незримі мирови сльози.

Невесело чоловікови: Вище він чарку, „вдарить об землю ляхом-журбою“, веселить ся. Вийшов хміль, і зробило ся чоловікови на серці ще гірше, ще сумнійше. Те-ж саме можна вислїдувати й тут. Поки оповідач приказував, поти слухачі були ніби п'яні а від

¹⁾ Автор думає про Москалів. Ред.

²⁾ Автор думає про салдатів. Ред.

того й веселі. Замок він, пропав і хміль, пропали й регоги, пропала весела форма оповідання... Зостав ся тільки його сумний зміст. А зміст сумний через те, що в малюнку людського життя в вигадках переважає темний цвіт. Народ український заглядів, що тепер оден одному рве яму, що жінка знущаєть ся над придурковатим чоловіком, що мале хлопця й те може обдурити навіть пана, а про унтера-офіцера вже нічого й балакати, бо він може все до останку пограбувати: і хату спалити, і гроші вкраде, і худобу видурить, і насеред болота покине!...

З шести розділів записаних нами вигадок найбільшу вагу ми даємо оповіданням про руських, бо в них можна знайти відповідь на цікаве питанє: з якого боку український народ дивить ся на своїх російських братів, котрих зве руськими.¹⁾

Найуперід на се питанє треба сказати, що Українці, як бачимо з їх вигадок, вважають руських за народ окремиї, котрий приходить на Україну тільки на заробітки або й так.. „блукати і тиняти ся“, а потім вертаєть ся в свою Русею і оповідує про українські дива.

Приводом, з якого український народ вважає руських за окрему націю, єсть їх мова, їх звичаї, зовсім не схожі з українськими, їх окремиї побут.

Живуть і „блукать“ вони гуртом, котрим заправляє Іванька найстаршій або дядя сьмьон. Таке житє з погляду нашого народу тим несимпатичне, що воно ні за що пригнічує поодинокого чоловіка. Поодинокий чоловік в таких обставинах сам нічого не вдіє, навіть не погадає. Все буде так, як скаже Іванька найстаршій.

Іскру самостійної гадки народ помічає в такому пригнобленому чоловікови, але сей чоловік може сказати тільки „мабутє“, а потім зараз додаєть: „а найкраще понесьом до дяді, до Сьмьона, той скаже!“ І рішенець буде від сього премудрого дяді, котрий наперед обізве всю громаду дурнями, а потім скаже таке, що й на голову не налізе, і помилка найстаршого окошить ся на всій ватазі і як-коли окошить ся не яби-як.

З другого боку не менч осьміяною в українських вигадках виявляєть ся недотепність російського селянина до хліборобства.

Ті люди, котрі можуть вистроїти „ходолу з неба та аж до — долу“ не знають навіть, що воно таке за вила, і молотники з них нікчемні; „молотило їх сїм чоловіка і за день намолотили копу без

¹⁾ Слово кацап в Полтавщині можна почути хіба поміж інтелігенцією, а простий народ зве москалів руськими, а їх краї Русею.

сорока снопів". Не тямлять вони й того, коли добрі люди молотять гречку і оповідають своїм землякам, що вони „поздали ся молодити гречиху Петровняго дня“.

Правдивість вимагає додати, що такі наріканя українського люду на російських селян, яко вікчемних хліборобів, взяли ся, мабуть, з того, що народ наш не бачить перед собою справжнього російського „пахаря“, котрий так само тяжко працює, як і наш хлібороб і котрого чесна праця зробила ся сюжетом чудових поезій Кольцова і Некрасова. Руські знакомці Українця все ремесники, найбільш малярі й майстрі. Народ сей, звістно, хліборобства багато не тямить. Але як тепер на Вкраїні у літку платять косарям по півтора а то й два карб. на день, то деякі з майстрів кидають і своє ремесло і йдуть туди, де можна, як їм здасть ся, більш нагарбати грошій.

Роблять вони аби день до вечера, поки „хазяюшка наварить борщу у таком горшку, що як стане Іванька найстарший, чотири аршини з четвертю, так і бородушки не видать“.

Через се, видиме діло, трапляєть ся часто-густо так, що хазяїн після вечері просить руських, щоб вони не тільки „на другой год“, а й на другий день не прибували.

Тоді вже для них виходить діло погане; треба „блукати і тиняти ся“, а тут ще не вміють собі й їсти наварити.

Треба йти до Шутя, щоб навчив, як куліш варять. А той дивуєть ся, не йме віри, щоб такі вдалі люди, котрі збудують яку хоч церкву, не вміли наварити собі кулішу. Думає: жартують, мабуть, та й годі! А чом же й мені з ними не пожартувати?... А, може, справді не вміють? Треба запитати, нехай скажуть ділом. — „Хіба ви й сього не знаєте?“ питає Шуть. — „Если-б знали, не спрашували-б“, була відповідь. Е, гадає собі Шуть, так се-ж бо вже така кумедия, що і всьому селоці на неї не гріх подивитись.

Звернула на себе увагу і релігійна сторона руських. Її дотикають ся оповідава: „З подританієм“ і „Небольшая віна“. З першого погляду здаєть ся, що обидві сі вигадки не правдоподібні. Яким побитом народ наш може знати російських попів? Та й де-ж такі попи, щоб у личаках правили службу та ще й приказували якусь нісенітницю? Де вони ті руські, котрі не тямлять, що воно таке: „Євангелія, чаша, кадилиця“?

Може се зовсім не людська вигадка, а народ переняв її у „халоманов і досужих панічей“, як величають деякі російські письменники інтелігентних Українців за те... що вони хотять бути людьми, а не московськими попихачами і мавпами.

*

Від нестачі матеріялів ми не можемо напевно вислїдувати, де й коли з'явилися ці вигадки. Можна тільки догадуватись, що вони понаставали не дуже давно, бо до такої думки приводить нас цілком реальний зміст вигадок і мова їх, в котрій не знайдеш ніяких архаїзмів.

Що до місця, відкіль рознеслися вигадки по Україні, то й тут можна тільки більш менш правдоподібно вказувати. Ми найдужче хилимось до того, що зайшли вони до нас з Чернігівщини де наш народ живе в перемішку з московським, де поміж Москалями розповсюджене сектарство, і що піп в личаках „з руських, котрий сам нічого не знає“, се не справжній піп, а постановлений сектою замість попа мужик, котрий, звісно, міг правити „абедню“ в личаках і приказувати нісенітницю.

В наші краї такі оповідання, мабуть занесли чернігівські коробейники.

Пам'ятаєм і ми одного з них, котрий років з двадцять носив коробку по полтавському повіті, знав найменша й прізвиська всіх тутешніх хазаїнів, навчився по українському говорити і потїшав селян оповіданнями про жите москалів, про „Афонь-гору“ і т. и.

Оглядаючись на недавній час з'явища вигадок про руських, не можемо умовчати й того, що недавні-ж обставини полтавської єпархії не тільки не спромоглися знищити, а ще більш закріпили людський погляд на попів „з руських“.

Після архiereїв - Українців, котрі були у нас до 1863 року,¹⁾ пішли архiereї з Московщини.

Є латинська приказка „De mortuis aut nil, aut bene“. Може воно й справді треба так робити в щоденному житті, але в письменстві, здається, сю приказку треба трохи перевернути, хоч би на сей бік: De mortuis aut nil, aut vera. І от за покійного владика можемо сказати по правді, що він, роблячи добро для полтавської єпархії, (по його почину вибудована полтавська семінарія, бурса і духовна жіноча школа, для котрої він був найдобрішим і найдорожшим батьком, а за се йому прилюдна подяка) він однак наробив чимало й зла, бо часто ставив „пластирями“ церкви людей без всякої просвіти: своїх келейників, баньщиків і д. ин.

На останку, скажемо трохи про те, який вивід з українських вигадок можна зробити про морально-духове обличчя москалів взагалі. Перш усього бачимо, що се народ, котрий має смекалку, (дуб, ли-

¹⁾ Останній був Олександр. Він ні до кого инакше не промовляв, як по українському.

чаки пятами наперед і т. и.) але ся смекалка далеко не простягається і через інші якості характеру — гарячність, роззявляє рота там, де не треба — результати з неї аби-які.

Трапляють ся поміж ними люди й трохи письменні, тільки дуже вже вони величають ся своїм письменством. Коробейник щиро повірив, що через письменство його навіть царем можуть наставити і каже Шутеві: „Бери-ж мою коробку, бо як царем буду, то не стоїть з нею посити ся“.

Далі. Се люди, котрі, як роблять що погане, доводять діло до самого краю. Кинули вони Шутя в полонку, так того їм ще мало, а — „Пойдьом тепер до Шутевої жінки, спросимо, де твій муж...“ А як вона їм сказала, що вмер, то Іванька, самий найстаршій, і каже: „Як я самий найстаршій меж вами, так я над його гробом найуперіод буду згнуцати ся“. Моральне людське почуття не може зносити сеї наруги і придумує в оповідані, як би найкрасше можна за його помстити.

Сорому нема в них навіть там, де треба-б „в сїрка очий позичати. Тільки що знуцали ся вони над Шутевим гробом, а як лісник сказав їм, що він набрав в ополонці ситців і хусток, то й їм забажало ся від Шутя того-ж добра.

Се все однаково, як трапляється ся поміж дітьми. Грають ся брат і сестра. Брат нізачо дав сестриці штовхана. Вона трохи поскімділа, а потім згадала, що в неї в кишені є медяник. Забула й про своє горе, сьміється, достає медяник і хоче почванити ся. „А в мене є медяник!“ — „Е, дай же й мені, каже брат“. Те-ж саме бачимо й тут, тільки, звістно, від штовханя до полонки дуже далеко.

Про чванливість і язикатість москалів добре сказано в II. і IV. оповідані.

В IX. оповідані досить яскраво виявляється ся, що москалі люблять порядкувати у нас на Україні, як у себе дома. Посеред дня руський привів свого товариша в чужий город, та й каже: „Ну, вот і рві, сколько хочеш“.

До повности людського погляду на руських бракують в нашій збірнику вигадки, хоч і відомі нам, але такі, котрих, з приводу їх порнографічного характеру, не можемо вділити нашим читачам.

Ми зовсім не хилимось до того, щоб в гидкій порнографії бачити правдивий малюнок морального становища, бо тут авторська фантазія дуже вже переборщує. А все-ж не можна відректись від того, що й порнографія єсть дзеркало людського життя, хоч і криве,

та дзеркало. І от як ми порівняємо гидощі, які ходять в народі про своїх і про руських, то бачимо, що народ приміром, стравні відносини поміж своїм братом обмежує границями чоловічності, а ті-ж відносини поміж руськими часто малює товаричими. Хто його зна, чого воно так... Може, й тут нашому народови замаякітрило світ сектарство, тільки дуже гидко балакає він про російських дівчат, їх братів і батьків.

О. Ш.

Про „руських“.

І. Як лісник морочив дванадцятєро руських.

У ікономії робило багацько руських. Тільки дванадцятєро з них відорвало ся і пішли скрізь блукати. Теняють ся вони день і — другий. Їсти хочеть ся. Приходять вони до лісу; а в тому лісі жив лісник Шуть — таке имя йому було, — поздоровкали ся тай кажуть: „Напрохали ми по селі і пшона, і соли, так не вміємо зварити каші; навчи нас, Шуть, як варити куліш. А Шуть: „хіба ви не знаєте й сього?“ А вони: „если-б знали, не спрашували-б“. — Ну, ходім же на толоку, каже Шуть, то я вас навчу.

Пішли на толоку. От Шуть вивів руських на таке, що вьому селові видко, та й каже: „поставте-ж казан, насійте пшона, налійте водою, заберіть ся за руки, дванадцятєро вас, та й крутіть ся кругом його, то він і закипить.

Забрали ся вони за руки і зачали крутити ся; поти крутили ся, поки їм стало в очі здавати ся, що вже закинів куліш: давай тоді його їсти.

Стали їсти, а він сирій, так вони й кажуть: „ето вон нас одурил: куліш верно не так варять. Ходім до Шутя вбємо його!“

Прийшли до Шутя. — „Вот ми тебе, Шуть, вбємо!“ — За що? — Та верно не так куліш варят, як ти казав, бо ми крутили ся, крутили ся, а вон і не зкипів! Как положиш так на сю ноч спать, щоб нідного з краю не було, щоб волка не бояли ся, — а то ми вовка бємо ся — то не вбємо, а то вбємо, как не положиш!“ Шуть сказав: „положу!“ —

Прийшов вечір. Шуть повів руських до комашнища та й каже: „лягайте!“ І обложив їх коло комашнища, кожного головою в комашнище, так що нема нідного з краю, усі в середині, і приказав: „тільки-ж

цитьто, як маленькі вовчки будуть кусати, а то як хто кричати не, то й великі придуть.

Пішов Шуть до дому. А їх як от се якого кошашня утне, то він тільки—с—с—с! А другий: „да молчі, а то й болші придуть“! Дивлять ся, що вже розсвітаєт ся. Оден каже: „он, мабуть, у мурашку положив!“ А другий: „та на pewno!“ Почали вставати. Повставали. Пойдьом же вражого сина вбємо!“ Прийшли. — Ми тебе, Шуть, убем, вот ти в мурашку положив спать нас!“ А Шуть каже: „на другу ніч уже положу так, що не бояти метесь!“ А вони: „ну, смотри, штоб положив!“

Прийшла друга ніч. А в тім лісі, що жив Шуть, дуб стояв розхилистий, так гілля на йому багато, що всі дванайцятєро руських помістять ся. Привіс Шуть драбину до дуба і каже: „Злазьте!“ Вони повлазили — усі дванайцятєро — і сказали Шутю: „смотри-ж, как сонце сойдеть, то ми будемо кричати — Шуть, неси драбину — штоб привіс!“ А Шуть каже: „добре!“

Череночували вони ніч. Сонце вже під снідання. Нема Шутя. Кричали руські, кричали: „Шуть, неси драбину!“, не несе Шуть.

От оден, Іванька, і каже їм: „я придумав, как злезть з дуба!“ А другий: „а как же?“ А Йванька: „как я самій найстаршой меж вами, так я візьму ся за гілляку руками, а оден за мої ноги, а другою за того ноги, та так і спустимо ся аж на низ!“

Забрало ся їх такечки одинайцятєро, а дванайцятий тільки що став брати ся, а той що за гілляку держить ся: „вот погоді, братец, руки поплюю, а то так не вдержу!“ Тільки що пустив ся він руки плювати, коли се як телехнуть ся усі дванайцятєро додолу, так того, що аж на сподї був, там і роздавили.

— Ну, ходім же до Шутя, кажуть руські, тепер вже йому не животіти! Прийшли до Шутя. — „От се тебе вже“, кажуть, „вбємо або утопимо в полонкє!“ Шутєві вже нічого й казати, бо винен.

От руські завязали його у торбу і несуть до річки кидати в полонку. Донесли до річки, аж нема полонки; так вони замість того, щоб оден пішов на село сокири добути, усі одинайцятєро пішли, а Шутя покинули в торбі на дорозі. А коробейник іде, побачив ту торбу та ногою штовх-штовх єї, а вона ворухеть ся, а він і питає: „хто се таке?“ А Шуть і каже: „се я!“ А коробейник: „Чого-ж ти тут у торбі?“ А Шуть каже: „хотять царем наставити, та не вмю ні писати, ні читати“. А коробейник „так вилазь, я влєзу, я могу!“

Уліз коробейник. Шуть зашморгнув його, а коробейник каже: „бери-ж мою коробку, бо як царем буду, то не стоїть з нею носити ся!“

Шуть пішов з коробкою до дому, викопав яму, ліг туди сам у яму, і дірку пропустив, щоб дихати-ж було куди, а жінці звелів ситця ті та хустки з коробки порозвішувати.

Тим часом руські прорубали полонку, взяли коробейника замість Шутя і несуть його кидати у полонку; а він радіє: от-от царем наставлять!

Доперли руські коробейника до полонки, вкинули його та й кажуть: „а пойдьом тепер до Шутевої жінки, спросимо, де твій муж?“

Прийшли, питають, а вона говори, що вмер. Самий найстаршій, Іванька, каже: „як я самий найстаршой меж вами, так я над його гробом найуперід буду згнуцати ся!“

От і почав Іванька халасувати на Шутевому гробі, а далі сів та й улучив над самісенку дірку. Шуть як штрикпе ножем, а Іванька тим і не хвалить ся, тільки підплигнув та й каже: „вот так, братци, каждый присядь да і падекоць!“ Та й кажен же так. А одипайцтому як шпи-гонув Шуть ножем у черево, так той і не підскочив, там і пропав! А ті й кажуть: „вон живою! Давай його відкопаємо?“

Відкопали. — Ми-ж тебе в проруб бросали, а ти живою?! — „Е, каже, бачте, в полонці набрав я скільки ситців та хусток!“ — „Так веді-ж і нас у проруб!“ Повів Шуть і їх.

Довів до полонки. — „Так как же, Шуть, ти кидати меш, чи самим плигать?“ Шуть каже: „треба кидати!“ А Іванька й каже: „как я самий найстаршой, так меня найуперід кидай!“

Узяв Шуть Іваньку за чуба і кинув у полонку, так що аж бульби встали“. От руські й питають: „Отчего то бульби встають?“ А Шуть каже: „то він де крашій ситець вибирає!“ Так вони оден помеж другим — той: „меня скорій кидай“, а той: „меня!“ А Шуть каже: „ні, треба черги ждати, якому коли черга підійде!“ Тільки нічого він не зробив з капаами: якого вкине, а який і сам плигне. Черги не сходили ждати!

II. Руські язикаті люди.

Молотили у багатого козака три чоловіки руських. Намолотили зерна. Хазяїн і каже: „вишкребайте-ж гаразд тік, бо може буде або сніг, або дощ“. А руські: „Да не будеть!“

Покидали вони зерно й солому на току, а сами вклали ся спати. Коли се як рушить ся завірюха, та вколїно снігу і впало. Вони що робити? Давай мусувати, щоб не вислідив хазяїн, куди вточуть; взяли та й обули Іваньку в личаки пятами наперед, а пальцями назад. Добре й придумали, так дурні-ж таки впять, що послали Іваньку вперед, а сами його слідом ідуть та й затоптують.

Зайшли вони до другого хазяїна в клюву. А там, у клуні був ячмінь. От оден руський на бантину зліз та сів, а другий на ячмені, а третій аж за ячмінь поліз.

А той козак встав, аж їх немає. Давай він слідити, куди вони пішли і дослідив ся до другого козака в клюву уже в день.

Відчинив ворітцю в клуні, а він сидить оден на бантині. От козак той і мосуєть ся — як би тебе зтягти відтіля, та й примосував: „з верьовки“, каже, „петлю зроблю, та зачеплю петлею, та й стягну, а вже ти, сякий-такий сиңу, там не сидіти меш. А ті руські (що на ячмені сидять та за ячменем) слухають. Та оден, той що на ячмені, та й каже: „Крути, Вацька, головою, щоб не закинув петлею!“ А козак: „е, так се й ти бо тут?! Я думав, що оден, аж ви тутечки обидва, то то й добре; третього хоч і нема, то лиха вже його година бери, я його не буду й шукати. А той що за ячменем: „Дурак ти, що обіввал ся, свдєл би, как я сижу!“ А той „бач тобі — ви всі тут?!“

III. В и л а.

У руських, кажуть, ви́л немає. От раз і забили ся хахол з руським. Так руський хахла дрючком ударив, а хахол руського вилами так оперіщив, що аж рубіжі понабігали на спині.

Він прийшов у свою Русею і показує руським: „Вот как хахла хитро бують ся: раз ударив, а два рубіжа набігло!“ І кацапня, сказано тобі, дивуєть ся та не йме віри. (А він його, значить, вилами опорів!)

IV. Хвастуни.

У полі ночували руські, три чоловіки, двоє здорових, а третій хворий.

Оден здоровий і каже: „ех, как би мені от се триста чоловіка, я-б їх ахнув! (побив). А другий: „а мене как би двісті, так я-б їх ахнув! А хворий: „а мене хоч би сто!“

От два наших чоловіки ішло з молотіння, підслухали, та оден підбіг та ціпом об вогонь (коло руських був вогонь наклажений), а другий лопатою як кине жару в гору, так ті, котрі здорові, зараз таки й новтікали, а хворий аостав ся. — „Чом же ти не ахкаш?“, питають жолотники. — „Та не займайте меня, добрі люде, я больной!“ Вони й пішли собі.

Тоді прибїгли до хворого ті два руських. Оден каже: „скільки їх тут було? Мабуть 300 чоловік!“ А другий: „та й так! нет, мабуть

чоловік з двісті!“ А хворий: „кой чорт! їх два било! — „Та й чом же ти, Іванька, не ахнув?“ — „Я-б його чи ахнув, а він ціпом мене-б як бабахнув, тоді, родимий і канчись!“

V. Шей!

Виміняв руський у нашого чоловіка за кобилу воли, так не вміє запрягати, — чув тільки, що кажуть: „шей“.

Сів на віз і радіє, що воли виміняв за кобилу: „гей, волікі, Господь же вас нараділ, на лобі рожки посаділ!...“

А се де візьметь ся дрік, як укусить того та того вола, а вони як задрочили ся, поламали занози й випрягли ся.

От руський піймав воли, завів до війя, підняв війя аж коло коліс і кричить: „шию в дерево!“ А вони таки не слухають. Тоді руський розлютовав ся тай кричить на всю вулицю: „шию хоч ти, хоч ти, а хоч оба разом. черти ви рогаті!“

VI. 3 „подриганієм“.

Задумали руські церкву строїти і рихтують ся, який би престол поставити. Оден каже: „построємо Пречісту!“ А другий каже: „нет, Пречіста любіть, штоб чисто! Построєм святую Міколушку“. Построїли вони церкву, поставили й попа з руських, такого що нічого не зна він. І звелів той піп, шоб хахла ніколи не було в церкві. Вони пообіцяли. Тільки хахол якось убив ся помеж руськими. Стали вони служити. Піп і каже: „як вистроїли ходолу з небес та аж до долу!“ А хахол: „а кіля-ж куди били?“ Піп тик-мик та: „я-ж казав, шоб хахла не било!“ Руські взяли випхали хахла, а піп своїм предком приказує, ходе по церкві і каде, — а жарина з каділницї за личак і впала. Він тоді ліг та ногу підняв, та й давай витрусювати. А руські думали, що так і треба тай собі полягали, пошіднімали ноги та й дригають ногами. Прийшли до дому. Цитають дома: „що, гарний піп?“ — „Да харош, харашо правіть, хараша абедня була, з подриганієм!“

VII. Не большая віна.

Руський викрав церкву. Його й піймали. А він украв каділницю та евангелию, та чашу. Осудили його вішати і повісили. Руські походили ся. — „Ну, што, як твого дяді суд?“ — „Да как же?! Повесілі! А другий: „За што повесілі?“ — „Да за шию!“ — „Да я знаю, што за шию, так за какою віну?“ — „Віна то не большая: украл повахальню, да кліпотальню, да тот котел, што поп хахлов годує, та й повесілі!“

VIII. Дядя Семьон.

Ідуть руські і знайшли їжака. Один каже: „што ето такое?“ А другий каже: „да Бог его знаєть, понесьом до дяді Семьона, той по дорогах пробивал, так він знає!“ Понесли. Він і каже: „ека дураки какіє! Се як що не ведмедюшка молодой, так голуб дикої!“ Пішли далі. Знаходять чобіт. „Што оно такое?“¹⁾ Присобили, що й на ноги надіваєть ся, так не знають, як пошитий він? І кажуть сами собі: „как воно шило? Ведь там же, в сапогові не видать, а воно шило!“ А другий каже: „може воно свічу ліпило тай шило? А найкраще понесьом до дяді до Семьона, той скажеть!“ Принесли. — „Ну, как воно його шило? Воно верно там свічу ліпило?!“ — „Ху, дураки какіє! Воно мальчика в серьбодку посидало, так он там і зшив!“ Ідуть знову. Знайшли рака. „Што оно такое?“ — Понесьом до дяді до Семьона, той скажеть! Принесли. Той і каже: „Ху, дураки какіє! Се як що не швець, так портной, бо в його ножиці є й щетинка!“...

IX. Кавуни.

Там би то, в Росеї, кавунів нема. Так руські побачили, що козаки їдять кавуни. От оден і каже руський: „што вони ето їдять?“ А другий: „ху, дурак! Гарбузи! Як хочеш, пойдьом накрадімо; я в одного чоловіка знаю!“ А в того чоловіка та кабаків багато вродило. Пішли руські до тих кабаків красти днеш. — „Ну, вот і рві, скілько хочеш!“ Понаривали кабаків, понаїдались добре та все прихвалювали: „вот харошую штуку хахли їдять!“ Пішли і в друге до того-ж чоловіка красти. А він молотив та й побачив, що руські рвуть кабаки та з ціпом за ними, а вони тікати, усі повтікали, а одного таки догнав та й увірвав ціпом по спині. От його й питають руські: „з чим ето мужик гнав ся?“ А другий заміст його й каже: „з цєпом!“ А третій: „кой чорт — цєп! воно таке як молотіло!“ А той, що вдарив по спині: „Да почом ти знаєш, што молотіло, може-ж і сєп, бо як сєпнув, так і досі в спині сєнає! Вот хахли што повідумували: причепив цурку до палки та повтори дерева та й прьоть ся (женеть ся)!“

X. Молотники.

Поєднали ся руські до козака молотити, сїм чоловіка. А потім як пішли у свою Руську та й брешуть:

¹⁾ У них же чобіт нема!

„Ми там у семерих человека Петровняго дня поєднали ся гречиху молотити. За день копу без сорока сноців змолотили, а двайцатеро восмеро хліба ззіли. А Йванька, самий найстаршой, чотири аршини з четвертю на адбос стояв, да как зажарить, да зажарить! Да как наваріла хазяюшка барщу абедать у таком гаршку, що як стане Іванька, самий найстаршой, чотири аршини з четвертю, так і бародушки не відать! Так ми молотіли, молотіли, та за харчі заплатили тай ушли. Да хазяїва так нас полюбили, що за сїм верст випровадїли, да просили, просили, щоб на другий год не приходїли!“

Про жидів.

I. Яйця.

Жид одному чоловікові розказував про своє життє: „Я колись було багате, превелике було свиня-купець, та як накупило сїм-сїт яєць, та як обняла мене в лісії ніч! Дивлюсь я, а воно щось стоїть, а я ї спигало ся, та гавкало так, як оден цюцько, гавкало так як і два — ні, не боїть ся. От я ї згадало: в мене-ж є яйця! А ну, кину яєцко, чи не їстиме воно? Кинув, а воно хлап! Ага, спасибі Богу, їсть! Так я до сьвіта сїмсїт яєць викидало ї на дуба злізло, щоб мене не ззіло. А як Бог дав мені день, дивлюсь, а воно стоїть горілий пень, а я його яйцями ухлапав, ухлапав! Від тоді я вже визчав!“

II. Карá.

Ходив чоловік до пенька Богу молити ся і казав: „Дай мені, Господи, сто рублів! Не візьму ні більш, ні менч!“ А жид і підслухав тай дума собі: а ну-ж положу 130, чи не візьме? Взяв і положив. Приходить чоловік на другий день, аж є! Так узав гроші та ї пішов. А жид: „а підуж я, чи верне 30? Приходе. „Чоловіче, верни-ж мені 30? — Які 30? — Ти-ж просило 100, а я положило 130, ти-ж казало — не візьму, а взяло, ну, ї верни мені 30! — Та я ї знати не знаю! — Ну, я-ж тебе буду позивати! — Позивай! В мене ні в чому ї до мирового піти! — Так я тобі дам свою субу, цоботи і рукавиці! — Хіба даси! Жид і дав. Пішли до мирового. Ввійшли у камеру. Мировий пита: „За чим?“ Жид і каже: „от сей цоловік молило Бога до пенька, щоб Бог дав йому 100 р.. казало, що не візьме ні більш, ні менче; я положило 130, а воно і взяло, а тепер не верта 30-ти!“ А той зараз: „господин суддя, він, може, скаже, що ї одежа от се на мені його?“ А жид: „а вже-ж моя!“ Мировий прогнав жидá. Він приходе знову до

того-ж чоловіка й каже: „шознай ся коли хоч і верни гроші, бо їй-Богу настеляю модусок і посаау тебе на сани!“ Мужик ніби не хоче та просить ся: „не сажай бо!“ А жид: „ні, посаау, ще й на гору вивезу!“ — „Ну, бо не вези!“ Жид взяв і новіз на гору, тоді й каже: „шознай ся, а то й під гору спустю!“ Чоловік знову просить ся. Став жид спускати, а сани його стали набігати. От він і каже: „цоловіце, цоловіце, що ти волам робес, щоб не набігав віз?“ А чоловік каже: „по пиці бю! — „Так устань же й мене разів хоц два вдар!“ Чоловік устав і почав його по пиці гатити; побив нику чисто. А жидівка побачила та й пита: „чого то в тебе кров з морди йде?“ — А жид: „скажи спасибі сьому чоловікові, що воно мене по пиці било, так я й сани спустило; а якби воно мене по пиці не било, то мене-б сани задавило!“

III. Гринджоли.¹⁾

Іхав жид з гринджолами. Ввірвала ся верьвовочка, загубили ся гринджоли, а він таки їде. Оглянув ся, аж нема саночок. Вернув ся, а позад його мужик їде. — Здоров тобі, чоловіче! — Здоров! — Не находило ти того, що я загубило? — А лиха тебе година зна, що ти загубило! Жид такий був, що мало знав по нашому говорити і давай йому плести по своєму: „загубило я гринджало, на гринджалі ричка, в ричці ричиня і сїм корсаків і месір і польовий виторопень“. Чоловік нічого не зрозумів та й каже: „ні, я того не знаходив, а знайшов саночки, на саночках торба, в торбі торбинка і сїм коржів жидівської маци, і ніж, і зайць“. Жид знову не зрозумів та свого доброго відцурав ся, каже: „то не моє, Бог з тобою!“

Про циганів.

I. Поденщики.

Се було дуже давно, як ще Бог ходив по землі. У цигана одного багато було дітей, а він зовсім бідний був. Іде він за заробітки, їде навстріч його Бог. Циган не знав, що він Бог. Бог і каже: „адоров тобі, цигане!“ А циган каже: „адоров!“ А Бог каже: „куди ти їдеш?“ — На заробітки, а ти куди, чоловіче? — Я так само, на заробітки! — Так ходім у двох! Пішли. (Бог оглянув ся що він бідний чоловік та через те і взяв його з собою). Прийшли до поміщика, поєднались молодити за 500 рублів скврт десять. Циган каже: „Фи-ги, чоловіче, коли-ж

¹⁾ Саночки.

ми їх кончимо?“ А Бог каже: „як Бог поможе, кончимо!“ І каже Бог: „ти розмітай тік, а я ляжу спочину, і лізь на скирту, зкидай снопи“. Циган поліз, з копу скинув та й питаєть ся: „що вже буде?“ — Та скидай, скидай! — Так ми сьогодні не помолотимо! На що-ж його накидати багато? — Скидай усю! Скидав циган усю скирту. „Міди-ж“ каже Бог, „соломки візьми трохе!“

Циган пішов, соломки взяв, підоткнув під сніц, а Бог став черкати сїрник і палити. А циган: „що се ти, чоловіче, робеш? се тюрму, ти собі заробеш“. А Бог каже: „пїчого!“ Бог як підпалив, так воно й перемолотило увесь хліб, перемолотило й перевіяло. Тоді Бог каже: „що, заробив?“

Почали дїлити ся грїшми. Так циган усе собі бїльше хоче грошїй, не рад тому, що хоч стїльки заробив, а каже: „я он і скирти скидав, а ти спав, і тік змітав, а ти спав... що-ж ти зробив? Тїльки підпалив та й шабаш! Я й сам можу те зробити“. А Бог каже: „так роби!“ І розїїшли ся вони: циган пішов, і Бог теж пішов.

Поеднав ся циган у поміщика молотити сам уже, теж за 500 і так же й зробив, як у того було поміщика: ліг, заснув трїшки, тоді розмів тік і поліз на скирту скидати. Скирту всю скидав, в шаронки снопи постановив і підпалив; так воно не то поміщик згорів, усе село вигорїло. Що се ти наробив, цигане?! Взяли його, ведуть вїшати. А Бог знову сожалїв ся, ізстріва їх і здоровкаєть ся. Здоров, цигане! — Здоров батьку мїй рїдний! — Куди се те тебе ведуть? — На шибеницю, батьку мїй рїдний! — За що? — Спалив село. А Бог сожалїв ся над ним та й каже тим, що вели його: „таки спалив село?“ А вони кажуть: „та спалив таки! не самого поміщика, а й село усе!“ Бог каже: „вернїт ся, пустїт його, то вам так показало ся!“ А циган каже: „ні, їйбогу, Батьку мїй рїдний, згорїло чисто все село!“ А Бог таки: „та йдїт-йдїт, то показало ся так; не то що село ціле, а й перемолочене й те, що він і еднав ся, і гроші йому віддайте, і пустїт його!“ Пішли, аж так! Перемолочене, і село ціле. Віддали циганові гроші. Він взяв гроші та біжить, якби догнати Бога. Догнав його. — „Давай, батьку мїй рїдний, у-двох товаришувати упать, бо менї самому не щастить!“ Пішли у-двох. Обявили ся дохтарями. А в одного поміщика панич хворий лежав. Вони й поєднали ся за 500 лічти. Бог сказав: „Дайте-ж менї особшу комнату, а ти, цигане, грїй літепло. Циган нагрїв літепла.

Бог посадив того панича в зрізок¹⁾ і налив туди літепла. Тоді дмухнув на панича. Панич став неживий. Бог тоді узав порїзав його на

¹⁾ Шаплик. Як бочку розпїляти на дві нерівних половини, то бїлша буде — куфа, а менча — зрізок.

кляпгики, поперемивав і склав. Тоді дмухнув знову. Панич став живий і здоровий. Взяли гроші і пішли. Стали грішми ділити ся. Так циган і тепереньки собі білше горне гроший і каже: „я-ж батьку мій рідний і літепло грів, а ти що-ж там? посадив тільки в зрізок та дмухнув! І я так можу дмухнути!“ Бог каже: „іди, дмухай!“ Посердили ся і розійшли ся. Циган поєднав ся сам дохтарем, теж за 500 р. і сказав: „дайте мені особшу комнату і літепла нагрійти!“ Дали, нагріли. Посадив він панича в зрізок. Дмухнув раз. Він сидить. Другий раз дмухнув. Теж сидить. Чим би тебе дмухнути так, щоб ти ліг: А там макогін стояв недалеко. Він як ухопе той макогін та як дмухне, панич той і витяг ся в зріску.

Він тоді взяв порізав його, поперемивав, став складати, коли дивись, який клопоть то довший, то коротчий. То він, який довший, то відріже та й кине у хату. Розкидав того панича по всій хаті. А хтось навернув ся. — Що се ти наробив, цигане? Взяли його на Сибір. А Бог сожалів ся та внять стріває тих, що вели, і цигана. — Здоров, цигане! — Здоров, батьку мій рідний! — Куди тебе се ведуть? — На Сибір. Розпитав Бог, за що. Кажуть: „панича порізав чцето“. А Бог каже: „та то вам то вздріло ся: панич живий і здоровий“. А циган каже: „та де тобі, батьку мій рідний, як чисто розкидав!“ — „Ідїт, ідїт, каже Бог, „то вам так вздріло ся! І гроший йому дайте!“ Пішли, аж так — здоровий панич. Віддали й гроші циганові. А Бог жде його, поки прийде знову. Прийшов циган. Давай, батьку мій рідний товаришувати!“ Зато-варшували. Пішли внять у двох. Ідуть-ідуть; а вівчарі вівиці пасуть. А Бог і каже: „давай, цигане, собі вівцю купижо!“ Купили, зарізали й обідрали. Бог і каже: „ти цигане, вари та хоч і всю заїж, а мені печінку зоставиш“. — „Добре, добре, батьку мій рідний!“ Бог ліг, а циган заходив ся ту вівцю варити і послухає, чи Бог заснув. Чує, вже хропе, заснув. — А нуж, покуштую печінки; воно, мабуть, най-смашнійше мясо! Покуштував, аж добре. Хитрий, бач, який: собі де добріше зоставля, а мені, де хуже. Бач, він ліг спати, а я варю, та мені ще хуже й їсти. Взяв і заїв усю печінку. Бог встав та й каже: „ну, давай же їсти, ти усю їж вівцю, а мені печінку давай!“ А циган каже: „е, нема печінки!“ — А де-ж!“ — Йї-богу, батьку, вівця без печінки була. Довго його Бог питав, та він усе божеть ся, що вівця без печінки була. Бог каже: „їж же ти, а я не хочу; мені якби печінка! Циган усю і впер її. Бог каже: „ходім!“ (Не кида таки його). Дійшли до моря. Бог поверх води йде і цигана пуге сажив на три поверх води, а потім, як шурхне циган у воду, а Бог і питаєть ся, хто печінку заїв. А циган божеть ся: їйбогу, батьку мій рідний, я не їв. Поки й через море перейшли, він усе божив ся. Перейшли через море. — „Ну, ти-ж,

каже Бог, „цигане постій, а я відійду від тебе далеко“. Циган стоїть, Відійшов далеченько і насипав три купки грошей, тоді й вернув ся до цигана. Ідуть-ідуть, знайшли ті три купки грошей. Бог і каже: „як же нам ділити ся? Се одна тобі, а одна мені, а одна тому, що печінку звів“. Циган тоді божеть ся: їй Богу, я, батьку рідний, ізів!¹⁾

II. Г р і м.

Цигане шатро напjali і кобилу привязали до шатра, а воно грім гремить: та як загремить, та і вбив кобилу. А циган як вихватить ся з під шатра та: „от так! кобилу вбив грім! Як би був знав, тоб під шатро сховав, хай би було хоч попотрахало! Ну, лоша вже сховаю під шатро“. А се знову, як загремить грім, та й лоша вбило і під шатром. А циган тоді: „Господня сила нове шатро розбила!“

III. Т я г л о.

Умер батько у циганенка. От циганенко пішов до попа — „сховайте ідіт батька!“ Піп каже: „добре, я прийду!“ А циган: „так ідіт же, недовго гайте ся, бо лежить як Спас, і бороду розтряс, і пахне святими духами“. Пішов циганенко до дому. Ждав-ждав попа день і другий, аж нема. Пішов упень до попа і каже попові: „ідіть, будьте ласкаві, бо то лежав як Спас і бороду розтряс, і пах святими духами, а тепер лежить, як головня, і очі витріщив, мов сатана, і як з падлюки воня!“ Тоді вже треба йти попові. Пішов, сховав. Піп і каже: „щож ти мені, цигане, дасиш за те, що я твого батька сховав?“ — Я вам, батюшка, тягло дам! Піп і дума: се або-ж корову, або-ж кобилу дасть, бо він кіньми женує. Прийшли до цигана. Дає обідати циганенко. Піп і каже: „та я не хочу обідати, ти давай мені недохід, то я й піду собі“. Циганенко тоді на піч, дістав люльку, теліпає і каже: „нате, батюшка добре тягло! Покійний батько тяг, поки Бог і душу з його витяг!“

IV. Ш к у р к а.

Був циган бідний, а дітий — багато. Пішов він на заробітки, де-б місто найти. Іде чоловік. — Здоров батьку мій рідний! — Здоров. — Куди ти йдеш, батьку мій рідний? — Чув у одного пана поваря нема; піду, може, стану. — Е, так і я піду з тобою. Як ти не станеш, то

¹⁾ Порівн у Чубинськ. оповід. про Бога й попа, і апостолів.

може, я стану. Дійшли до пана, до воріт. Той чоловік і каже: „ти-ж постій а я піду питаюсь. Пішов. Пан питає: „за чим?“ — Чи не треба вам поваря? — А вміш ти добре готувати? А чом же, можу! — А що з кабана найдобріше! — Шкура, пане! Пан виняв рубля і дав, „а поварь“, каже, „в мене є“. Він і пішов. Вийшов за ворота, а циган стоїть. Питаєть ся: „А що? що там?“ — Та що! поварь, каже, є, а тільки спитав, що з кабана найдобріше, так я сказав, що шкурка. Він виняв рубля та віддав за те „що знаю“. А циган: „е, так піду-ж і я, може й мені хоч рубля дасть“. Ввіходе циган і те-ж саме каже. — Ти-ж був за поваря? — Був. — А з вола що найдобріше? — Шкурка, пане! Поведіт же, каже пан, його на конюшню, та всипте різок. Повели на конюшню, били, одні різки побили та пішли в ліс, вирубали другі та вп'ят били. Прийшов циган до чоловіка. Чоловік питаєть ся: „чого ти там так довго був?“ — Циган і каже: „тобі бо добре, що виняв рубля готового та й дав, а мені давав дрібними, та не хватило до рубля, так він ще ходив міняти!“

Пропанів.

І. Суворий пан¹⁾.

Був пан такий суворий та сердитий, що в його як хто найметь ся робити, то й дня не виробе. От той пан і вийшов наймати робочих на поденщину. А поденщики й кажуть: „е, се такий, що не виробиш і дня в його“. А оден чоловік слухав, слухав їхню балачку та й каже: „Ось я до його стану, коли він такий!“ Приступив ся до нана. Питаєть ся: „ви поденно, чи на рік наймаєте?“ — Як наймеш ся, то ставай і на рік. Скільки ти візьмеш? — Та я не дорого візьму: за те рік буду, що раз по спині вдарю — Добре! Пішли. Заставав його де-що робити. Він живо зробе, ввійде у хату — давайте роботи! — Хіба вже ти й зробив? — Уже!

Пан примітив, що влетів у біду, що чоловік дуже здоровий, бо що ни застане, то він зразу й зробе. Він його давай посилати в таку роботу, що треба дуба в-обхват зламувати... Така думка, підірветь ся, або що. От він пішов та до обіду й позламував ті дуби. Приходе в обід. Питаєть ся пан: „а що вже позламував?“ Каже: „вже!“ А пан сам собі: думав, в його на рік буде тих дубів зламувати, а він до обіду позламував. Досадствує пан: коли ось які дуби до обіду позламував, а як раз же то по спині вдаре! мені й на світі тоді не жити! От він набрав полови в лантухи і послав до пустих водяних млинів молоти

¹⁾ Порівн. казку Пушк. про попа й наймита.

і приказав: щоб ти-ж мені привіз борошно! Він поїхав. Вїхав, полапав, аж воно полова, та сам собі й каже: Ну вже-ж привезу!

Прїїхав до тих млинів, пішов у млин нустиї і пїймав чорта. Як зачав його крутити, каже: „достань мені борошна у лантухи, так пустю“. Каже: „достану!“ Позаберав лантухи, половину повисичав, а борошна десь набрав. А пан радїє: — От се-ж, як не превезе борошна, то прожену!“ Прїїздить він, а пан до лантухів — чи борошно? Аж борошно! Сам собі дума: се лиха година, мабуть я таки пропав; полови наберав, а він борошно привів...

А тут уже й год виходе. Пан ні живий, ні мертвий, не зна, що вже його заставити й робити. Вийшов рік. Іде наймит до пана. „Да вайте-ж“, каже, „раз по спинї вдарю!“

А пан дума: вже як ударе, то не жити мені тай каже: „бери з мене я у хоч подвірню, та не бий“. От наймит його трохи помутив, помутив тай каже: „я не хочу брати, а тільки, як поденщиків наймати меш, то не дуже присутяжуй до роботи та по божому розплату давай, то я тобі подарую, не битиму вже!“

Від того часу став пан лехший.

II. Глухий пан.

Був глухий пан, і була в його ікономія. Він напаяв об'їздчика і послав його об'їждати степ і каже: „в мене степ великий, побачиш який!“ Об'їздчик сїв верхи на коня і поїхав. Об'їхав. Прїїздить до дому. А вже він дізнав ся, що пан недочува. От пан і питає: „а що, великий у мене степ“.

Об'їздчик каже: „великий, як собака ляже, то хвіст на чужому!“ — Що, що? — Десятин сто! — Та я знаю, що в мене великий степ. А пшениця густа? — Колос від колоса не діходе чоловічого голоса! — Що, що? — Колос на колос теребить ся! — А що, вже мої женї і пожали? — Пожали. — І густо снопів? — Густо! Сніп від снопа, як чорт від попа! — Що, що? — Сніп на сніп теребить ся! — І в скирти вже звезли? — Вже! — Тай великі скирти? — Як комарь крильцем загуде, то й скирта впаде! — Що, що? — Як бугай роги встроме, то вязи зломе! — Вже молотили молотнички? — Вже! — Тай багато зерна намолотили? — Як згорнути, та знести, то нічого і в заполї нести! — Що, що? — Четвертей сто!...

III. Як хлопчик одурив пана.

Їде пан битим шляхом, а хлопчик сидить над шляхом. — Здоров тобі, хлопче! — Здорові, каже. -- Чого ти тут сидиш? — Ворони

бою ся! — Що-ж ти за дурень, що й ворони боїш ся? В тебе й батько є? — Ні, нема, був, та пропав. — Якою-ж смертю він умер? — Поїхав до річки риби ловити, та забув корячка взяти, та без води й пропав! — Е, так у тебе, бачу, й батько дурний, такий, як і ти. І мати була? — Була та вмерла; пішла жати, та цілий хліб узяла, а ножа забула, та з голоду й пропала! — Так у тебе й мати бо була така дурна, як і ти. На-ж тобі ніж, та піди в ліс прут виріж, то я тобі спину наб'ю.

Він пішов та й зачав дуба в обхват різати, а пан диветь ся з повозки та й каже: „давно сказано — „пошли дурного, а за ним другого“ — Іди сюди, малий! Той малий прийшов. — На коний подерж, я піду сам виріжу. Пішов пан, вирізав, став доходити до хлопця, він коні поганя. А пан: „підожди малий, а то ворона взяте!“ Той озиваєть ся: „та я й чорта не бою ся!“ Пан тоді розставив руки, біжить за ним та: „кра-кра!“ Гнав ся, гнав ся і не догнав.¹⁾

IV. Я й ц я.

Казав пан своєму хлопцеві: „звари мені троє яєць, і так звари, щоб доварив і не переварив“. Почав він ті яйця варити, так не зна, чи вони вже доварились, чи вони вже й переварились. Взяв одно, розбив та й ізів, а воно ще не дуже вкипіло, сировате. Друге розбив. Те вже таке, як слід. А пан йому приказав, щоб поварив і почистив, і приніс готові. Він же ото двоє ізів, а третє взяв оббив, обчистив і приніс до пана. — А ті-ж де, що ти одно тільки приніс? — Поїв! — Як же ти їх поїв? — Отак! Та взяв та й те в рот.

Про москалів.

I. Придурковатий.

Одна жінка знала ся з москалем, а чоловік у неї був придурковатий. От москаль прийшов у ночі та й стукотить. Чоловік прокинув ся та сам до себе й каже: „що воно таке?“ А жінка: „а піди, чоловіче!“ Пішов він аж у сїни та знову-ж таки питає: „що воно таке?“ А жінка: „т й небоязкий ти, чоловіче!“ А він: „е, я ще й на двір піду!“ — „От се-ж таки, який ти небоязкий!“

Пішов він і на двір, і за хату пішов та все питаєть ся, що воно таке. А москаль той тоді в хату, та хряп дверьми й засунув; а жінці того тільки й треба, щоб москаля впустили.

¹⁾ Порівн.: Мужик ворона, а хитріший чорта.

Чоловік вернув ся зва хати та під вікно: „відчини!“ А вона: „вбейсь к чортовому батьку, мій чоловік дома!“ І москаль обзиваєть ся: „я здесь!“

От чоловік тоді: „що воно? Хіба се я не під свою хату влучив?“ І зачав лічити: „се кушина, а се Хомина, а се таки-ж моя!“ та вп'ят таки до вікна: „відчини!“ Вона вп'ять тієї, і москаль те-ж обзиваєть ся. А він тоді: треба до кума піти спитатись; хай мене відведе, бо може, я справді не під свою хату втрапив.

Пішов до кума; побудив кума — Відведи, спасибі тобі, до хати, а то заблудив. Кум вийшов, аж той чоловік без питаїв; ну, й питає його: „чого ти без штанів?“ А він каже: „щось у двері гуркало, так я вийшов на двір та й заблудив.“

— Ху, ка-зна-що! Взяв його на плечі й несе. Доніс до хати. — Кумо! Кумо! відчини, а то чоловік змерзне. — Який чоловік? Мій чоловік дома! — І москаль обзиваєть ся по нашому: „то ти, може, взяв Бог його зна й що, полапай, як голе, то то чортяка.“ Він лапнув, аж так, та тоді як кине з плечей, та до дому.

Жінка його питаєть ся: „а що, відніс кума?“ — „Та то я носив, не при хаті згадуючи... воно, бач, у глупу ніч саме!“

А той чоловік, що без штанів, де дітись, та під бугая, та там спить, щоб не змерз.

Став ранок. Жінка виходить з хати, а москаля випровадила вже і плаче по-мертвому: мій чоловічку, мій хазяїне, де-ж ти є? А він почув та вилазе з-під бугая — я ось дурна, не плач.

— Та де-ж ти спав? — Під бугаєм. — Ох лихо-ж мені тяжке! се-ж ти з тельом будеш, наробиш страху на все село. Що-ж мені в світі божому казати?! Ну, я тобі напечу хліба, ти набери, та йди собі у степ; там, може, де теля вилуниш, у степу, а то страмота буде, як вилуниш тутеньки.

Він набрав хліба й пішов. Іде, диветь ся, стоги стоять. Дійшов до тих стогів сам собі й каже: ну, от се-ж тут і буду; тут затишно. Диветь ся, лежать чоботи. Він узяв ті чоботи, аж у тих чоботіх і ноги в халлявах, а чоловіка нема, тільки самі ноги. Він їх хотів повитягати, так позамервали, не повитяга. Ну, піду, каже, в село та впросюсь у хату, та на піч, то вони розтануть, сї ноги, то я убую тоді сї чоботи (бо в його були драні). Впрохав ся до чоловіка на ніч і каже: — я з тям договором, що на піч мене пустить. — Та лїз, чоловіче, й на піч, у нас там нікого нема, просторо!

Полїв він на піч і постановив ті ноги з чобітьми на черені, щоб відтали, а сам зараз же й захріп, бо нашкандибав ся. А в тих людей та нашло ся теля у ночі. Взяли те теля в хату, бо змерзло, трусєть ся.

От вони й кажуть, — „положім його туди до чоловіка, на піч, та воно нагрієть ся!“

Положили, а самі полягали спати і поснули. А той чоловік прокинув ся, та ла-а-а-п! лап! (чобіт лапає з ногами) таїй наланав теля, та сам собі й каже: — е, се-ж я його соний і найшов!... — Покинув ті й чоботи, а сам убрав ся й пішов так, що ті й не чули. Вони повставали вранці. Жінка зараз на піч до теляти дивитись, чи воно вже нагріло ся. Тільки що злізла, та в галас: — чоловіче! Іїй же Богу, теля чоловіка звіло, тільки ноги в халявах! — Е, так убиймо-ж його, бо воно й нас поїєть. Вбили теля.

А той чоловік прийшов до дому.

— А що, найшов теля? питаєть ся жінка.

— Та найшов, цур йому пек, у чоловіка на печі.

— Еге, чоловіче, я-ж тобі казала, що будеш з тельом.¹⁾

— Та ще й найшов соний: не чув, коли й найшлось воно. Тільки прокинувся, полапав, аж теля вже є!

— Ліз же тепер на піч спочивати.

Поліз він; лежить та й лежить.

А жінка: — Доки вже ти лежати меш на тій печі? Як кум уже навчив ся й літати, а ти лежиш.

— Як же він літа?

— Та так: на хату злізе, а відтіля й злетить.

— А піду-ж і я, спробую!

Пішов, ізліз на хату: та як плигне, та й ногу вибив.

А жінка: — Бач, уже й навчив ся літати, тільки не дотепний ще сідати. А як би вдруге поліз, то вже-б і сідати навчив ся.

— Е, не хочу, бо нога й так болять.

Пішов, ліг на піч, лежить та й лежить. От жінка знову пристає: — От се! доки ти, чоловіче, лежати меш? Як кум вже навчив ся й стреляти! А жєб пішов і ти, встрілив журавля та приніс, я б наварила, то й ти б наїв ся.

— Як же він стреля, той кум?

— Та так: бере коло та вало, та й іде стреляти.

— Як же ним стреляти?

— Як побачеш, журавлі летіти муть, то ти підійми коло на валі, та на голову й поставиш, то й убеш, може, журавля.

Він пішов і побачив, що летять журавлі, — підняв коло на валі та на голову, так колесо як поповзло по навівві, та як хекне його в го-

¹⁾ В полтавському повіті кажуть з тельом і з телям. З телям можна чути в селах, помежених з Зіньківським повітом. Зіньківці кажуть з телям, з лошам ід, т.

лову, так він там і сів. А жінка біжить, біжить, (десь взяла журавля вбитого) і питаєть ся чоловіка. — А що, вбив? — Та лиха його година зна, тут голову забив! — А ну-ж, у мішку чи нема? Полапала, у мішок ото того журавля та ухнула та й каже. — Аджеж є у мішку журавель! — Та хто-ж його зна, може, сам і вліз!

— Ну, ходім же до дому.

Прийшли до дому. Вона стала журавля патрати, а йому сказала: „іди за людьми, де-небудь старця знайдеш, то займеш, за твое здоровя хай пойдять!“ Він вийшов, аж іде старець. Він каже: „іди, спасибі тобі, на обід“. Привів того старця, посадив на лаві, а жінка й каже: „що-ж ти одного привів? Іди ще!“ Він пішов і за другим, нігде не найде другого, а той сидить та й диветь ся, що вона топе жир із журавля, та то б журавля мазати, а то макогін вона маже.

От він дививсь, дививсь, та й каже: „на що ви, тітко, макогін мажете? — „Се, сякий-такий сину, як прийде мій чоловік, то тобі в горло заженемо.“ Він тоді з хати та навтікача. А тут приходить чоловік, не найшов ніде другого. Прийшов. — А той де? — Який ти, такого й гостя привів, утік! На от сей макогін та доженеш, та хоч раз нехай лизне. Чоловік увяв той макогін та женеть ся за тим старцем, а той побачив, що женеть ся з макогоном та дума: от се ж заганяти муть та чим дуж біжить. Так той гнавсь, гнавсь з макогоном, та й не догнав.

II. Мудрий офіцер.

Їхав чоловік волами, а москаль іде.

— Перевези мене, мужичок, через болото!

— Що-ж ти таке?

— Та я унтер-офіцер.

— Як мудрий, то перевезу, сідай!

З'їхали насеред болота, а воли не везуть, а чоловік вже й не рад, що взяв москаля, таке, хоч посеред болота скидати. А воно вже так, що й до краю не дуже далеко.

— Як я тобі важкий, то я війом піду, та стану аж на край війя, та плигну, то я, може, переплигну через болото.

— Та й іди-ж!

Він пішов, виняв прятику, та тоді на ярмо сів та того, та того вола вдарив; воли пішли та й перенесли того москаля через болото, а мужик зостав ся насеред болота з возом. Москаль покинув воли, а сам пішов, а мужик сидить та й каже: „казав, що мундрій, аж він і мундрій!“

Устав мужик, перебрів через болото, взяв воли, нарвав на віз і поїхав до дому. А москаль упрохав ся до його жінки почувати. Приїдять він у-вечері. Жінка вибігла й каже; „До мене москаль впрохав ся почувати!“ А він: „Може, то той самий мундрій?!“ Увійшов у хату, азетак! Жінка топила в печі, а чоловік узяв за чуба москаля та й питає ся: „Що то таке в печі?“ А москаль каже: „огонь!“

— „Ні, то тобі не вогонь, а красота, красота!“ Кішка ходить по хаті; а мужик узяв за чуба москаля та й питає: „а се що таке?“ — „Кішка!“ — „Ні, се тобі не кішка, а чистота, чистота!“ Повів у сїни. Стоїть драбина. — „А се що таке?“ — „Драбина!“ — „Ні, се тобі не драбина, а поході, поході!“ На горіще. — „А то що таке?“ — „Горіще!“ — То не горіще, а то тобі висота, висота!“ та впят взяв за чуба. Ну, от-то вже й годі його. — Ввійшли у хату, повечеряли, лежати спати. А москаль бачив, що жінка бога (кендох) спекла і положила на полицю і бачив, що чоловік сто рублів грошей положив за образи. Почув москаль, що вони послули, узяв ті гроші і бога та в торбу свою, — а тоді взяв, нагромадив жару та в торбинку, та кішці до хвоста й привязав, та тоді: „хазяїн, хазяїн!“

— „Чого?“ — „Понесла твоя чистота красоту та на походи, та на висоту!“ — „Жартуй, жартуй!“ — „Я вже буду йти от се!“ — „Та хіба-ж мені що? Йди!“ — „Прощайте-ж, хазяїни, вставайте з святини, а я піду в Богом!“

Пішов. Коли се по якій годині заняла ся хата. Мужик чуха голову та приказує: „казав сякий-такий, що мундрій? аж він мудрий!“ Сів на коня та гнати ся. А той москаль побачив, що неперелевки, намазав червоним папером пику, щоб не пізнав, та під березу. Мужик із ляку не пізнав. — „Здоров, чоловіче!“ — „Здоров!“ „Чи не бачив, тут унтер-офіцер не йшов?“ — „Ні, каже, бачив, не давно йшов, тільки вже не доженете, бо ви не знаєте, якою він тропою пішов, а я бачив, якою він пішов тропою!“ — „Так сїдай на коня, то ти, може, доженеш, спасибі тобі?“ — „Я-б і догнав — мені не вець догнати, — так ось пан звелів березу держати, а то як упаде, то він мене вибе на всі боки!“ — І я можу подержати! — Ну, так уставайте-ж, як подержете, то я, може, й нажену!

Мужик встав з коня, а москаль сів. Мужик обіпер ся спиною і держить добре ту березу, а москаль сів на коня та й поїхав. Ждав, ждав мужик, аж немає. Тоді й каже: „се, мабуть, той самий мундрій!... Так ні не так!... На що-б він сю березу держав, як би той мундрій?!... Пустю березу, хай хоч пан побе його!“ Відступив ся від берези, а вона стоїть. А він: „що се ти не впадеш?“ та зачав пхати. Пхав, пхав, аж не попхне, та тоді тільки плюнув, та й каже: „пу, казав сякий-такий,

що мундрій, аж він і мудрий: насеред болота покинув, хату спалив, сто рублів гроший узяв, і бога, й коня!“

Про птахів і звірів.

I. Від чого горлиця турчить?

Заклала ся горлиця з соловейком, хто раніш встане щебетати. Соловейко встав у досвіта, а горлиця спить тай спить. Сонце вже під снідання підбило ся, а вона голоса пійкого не зняла; так чоловік приїхав сіяти та й каже на воли: тпру-тпру! А вона як схватить ся, та й собі — тпру-тпру! Та навчилась від того й турчати.

II. Від чого півень от-то-тока?

Як ходила до Бога худоба питати, кому скотаря треба, Бог дав скотаря для товару і для овець і т. д. Пішов і півень. Питаєть ся: „і для мене-ж треба скотаря?“ Бог і каже: „для тебе не треба, куди хоч, туди йди й гребн ся!“ Півень і каже: „Ти-ж мені, Боже, дай розписку“. — „Та не треба, йди й без розписки!“ Віп пішов від Бога та на сімня до чоловіка. Тільки що посіяв сімня; він пішов і гребеть ся; а чоловік то й як побачить та з дрючком: „айгай! А півень: „от-то-то (без розписки)!“

III. Чого комара без ружжа бють?

Пішли комарі до Бога питати — чого, Господи, нас без ружжа бють?

— Що-ж ви таке? питає Бог.

— Ми музики! А Бог і каже: „Ну, як музики, то прийдіт же до мене на Різдво, на добридень заграйте.“

— Еге, кажуть, ми як прийде Спас, то й то кат по нас (іх немає вже), а то щоб ми на Різдво прийшли.

— А, може, ви ще можете якого ремества? питаєть ся Бог.

— Ми, кажуть, земелні содержителі: ми як великий вітер, так ми землю держимо; як би не ми, то давно-б уже землю понесло!

— Е, коли ви такі дужі, що й землю здержете, то ви повині знати, хто в світі найдужчий: чи товариака, чи коняка, чи людина? А вони й кажуть: „товариака не дужа обтом і коняка-ж так само; я як сяду на товариці, то як ударе хвостом, то я тільки зповау; а людина найдужча;

як сяду на людині, то як ударе людина, то так зараз і вбє, а ще як і потерне, то й кістки рознесе!“

— Е, каже Бог, коли ви такі музики, та такі знахури, так от-тож вас хай беа ружжа й бють!

IV. Дурний вовцюга.

Як були дурні вовки; та оден з них пішов барана їсти, та й каже: „баране, я тебе звім!“

— „Не їж“, каже, „бач, який я поганий“. Підожди, я трохи піду обітру ся, а ти роззяв рота, то я тобі в рот так прямо і влетю. Пішов баран оберати ся, а вовк стоїть, рота роззявив. Баран як розженеть ся, як дасть йому в лоб, трохи не вбив.

Вичунав після того вовк і пішов кобили їсти. „Кобило!“ каже, „я тебе звім!“ — Е, так зайди-ж з заду! Він зайшов, а кобила як дасть ногами, він аж перекинув ся; не схотів уже тії й кобили їсти.

Пішов він до лисиці та й каже: „лисицю! я тебе звім“. А лисиця каже: „ти ще несповіданий!“ — „Так висповідай, як-що знаєш!“ Вона зробила петлю і прослала петлю ту та й каже тоді: „кажи, вовче: сповіду Богу!“ Він так і каже. Вона каже: „Стріляй у петлю ногу“. Він устроїв. Вона тоді зашморгнула, привязала його до дуба, а сама побігла. А косарі побачили, що вовк рветь ся коло дуба і привязаний; набігли і давай його бити. Він відорвав ся і втік.

Вичунав ся і після того і пішов свині їсти. Ввійшов у саж і каже: „свинне, я тебе звім!“ А вона каже: „ні, тут не їж, у лісі заїсиш краще. Вери мене за вухо помаленьку, так щоб не прокусив тай веде селом, а я тобі буду пісеньки співати“. Він так і зробив. Веде селом, а вона кричить: „курги-курги!“ Тут люде почули, що веде вовк свиню, набігли з дрючками і вбили того вовка.

V. Вовк і кравець.

Іде кравець. Стріча його вовк і питає: „що ти таке за чоловік?“ А він каже: „крavecь“. — „Так ізмірь же мені, чи багато піде аршин на чамарку?“ Він попав за хвіст вовка і зачав мірити — почишає аршином і каже: „аршин уздовж, аршин ушир!“ (А вовкові неможна обернути ся, як візьмеш за хвіст). От він рвав ся, поки хвіст відорвав, тоді й побіг товаришів збирати. Наазбирав товаришів дванадцятєро штук і каже: „ходіте, звімо кравця!“ Пішли. Кравець оглянув ся, а вони вже недалеко женуть ся, так він що робити? та на дуба зліз. От вовки й думають, як би його дістати. А той і каже, що хвіст відірваний:

„нут, я стану на землі, а другий на верх мене, а третій на верх того, та так, дванадцатеро нас, як станемо, то й достанемо!“ Тільки що став дванадцятий ставати, а кравець і каже: „перед смертю хоч табаки понюхати!“ Понюхав табаки та зразу: ачхи! А тому вовкові, що на споді, учуло ся — аршин. От він як рвоне, а всі вовки й полетіли, роз'єрепенились на кудого вовка, розірвали його.

Від чого приказка: мужик-ворона, а хитріший чорта?

Посіяв чоловік просо. Пішов дивити ся через тиждень, аж нема нічого. Він і каже: „будь же ти чортове, коли не зійшло!“ Пішов через місяць, а воно таке просо, що хто його зна й яке хороше. Він годі дивуєть ся: от се яке просо хороше стало! А чорт каже: „хороше, та не твоє! Як виїдеш жати таким, щоб я не пізнав, так твоє буде“.

Чим він не виїзджав: і козою, і вівцею, і свинею, так все тільки до проса доїде, чорт і пізна. Та чоловік що придумав? Взяв жінку, зачесав косу наперед, так що волося закрило пику всю тай сів на жінку і каже: „їдь задом до проса!“ Приїхали до проса, а чорт загляда і з того боку і з того, диветь ся, що челюсти як у печі, а хто його зна, що воно таке. Заглядав, заглядав чорт та й каже: „сього не пізнаю!“ А мужик тоді: „вставай, жінко, проса жати!“ А чорт: „пику! хахол-хитріший чорта!“

Додаємо до сеї збірки кілька переказів аналогічних, записаних в Тернопільщині:

I.

Приїшли два москалі до одної господині. В сінбох завважили вони сало в комині, — тож один пішов до хати, другий лишив ся в сінбох, щоб сало вкрати.

„Як в вас віншують?“ — питає москаль господиню в хаті.

А так: „Віншую вас тими святя́ми, Рождеством Христовим, щобсьєте щасливо сировадили, до нового року дочикали, від нового року до Богоявлення, від Богоявлення до Воскресеня, від Воскресеня до сто літ, доки вам Памбі назначив жита й вік — дай Боже здоровля.“

„В нас так“, — каже москаль:

„Христос народил ся, на гору покотил ся, строп дере, сало бере, — бери, бери, не бой ся!“

Пішли москалі — господиня виїшла до сіней, лип очима в комін, а по салі і місце застило.

II.

Москаль до маляра:

„Що ти малюєш“?

„Бога“.

„Намалюй мого батька“.

„Чи ж я твого батька бачив“?

„А Бога ти бачив“?

III.

Стояли москалі постойом. Звари що їсти, каже москаль до бідної вдови. „Щож я вам звару, царска служба, коли я бідна?“ „Так маєш курку?“ питає москаль. „Не маю, царска служба“. „Маєш те?“ „Нема, царска служба“. „Сокиру маєш?“ „Є, царска служба“. „Так давай сокиру“, каже москаль, „будемо варити сокиру“. От тобі на, ото дурний москаль, думає вдова. Розложив москаль вогонь, налив в горнець води, кинув в воду сокиру — варить. „Дай-но мені трошка пшопа“, каже москаль. „Дай ще яку бараболю, дай ще сього, та того“. Наварив москаль і став їсти. Вдова все дивить ся, як то москаль сокиру їсти буде. Нараз загудів тарабан — москаль сокиру в торбу, тай пішов.

IV.

Прийшов москаль до сповіди і каже: „Я, батюшка, маю великі гріхи, та бою ся сказати“. „Говори, не бій ся“, каже піп, „я нікому не скажу, об колибим сказав, то зараз би мені язик врізали“. „Тяжко согрішивим, батюшка, тяжко: йшовим коло св. о. Миколая та здійшвивим шапочку“. „Добре зробивись“, каже піп, „Бог буде благословити за се“. „Вигнавим з батюшкового гороху вепра“. „Ну, і щож дальше?“ питає піп. „Відігнавим вовків від батюшкового дому“. „Добре зробивись“, каже піп, і розгрішив москаля.

Повідправлявши все, пустив ся піп до дому йти. Йде він перед св. о. Миколая, так шапки нема, хтось вкрав. Йде піп до дому, а єму на зустрічу вибігає попадає з плачем, що хтось футра закрвав, як провітрували ся. В пекарніж, чує піп — сварять ся наймички за солонину, що хтось витяг з горшка з горохом (варила ся).

„Так се той москаль-безбожник“, думає піп, і вибігає розлючений москаля ловити. „Цє! бо вріжуть язик“, — показав зачеплений москаль.¹⁾

¹⁾ До сіх переказів додає записувачель: Москаль в понятю народа в Тернопільщині не має доброї слави, навіть рівняє ся циганови. Москаль і дотепний, і дужий, і спритний, та все недобрый він чоловік.

V.

.....»Що я роблю«, казав піп до парафіян, — „ви то робіть : я хрещу ся, ви так хрестіть ся, — я молю ся, ви за мною моліть ся, я приклоню голову, ви кланяйте ся, а царство небесне“....

Вийшов піп з кадилом на церков, заметнув ся кадильницею, аж ту видітає оден вуглик і просто за холяву. Запекло пона, так він не надумуючись, стає дуба (до гори ногами) і вимахує ногами. Нарід зглянув ся, тай зробив то, що піп робив.

ПРОГРАМА ДО ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ про українсько-руський край і нарід

уложена

членами наукового товариства ім. Шевченка.

I. Відомости історичні.

1. Як зветь ся село, чи не звалось давнійше инакше, чи не було переведене в иньшого місця на сучасне?
2. Подати всі топографичні назви его й околиці (назви частин села, річки, лісів, криниць, місць і т. и.)
3. Чи нема в селі й околиці яких руїн, слідів давньої будови, городищ (валів, ровів)? подати докладний їх опис (положенє, великість, форму), по можности малюнок, хоч би без масштабу.
4. Чи нема могил — горбів давніх? описати їх; чи не памятають, щоб хто їх розкопував.
5. Чи не було яких находок старини, грошей, зброї, начиння; чи не знаходив хто скарбів; чи нема переказів про сховані скарби; чи нема сліду давних могил, кладовищ?
6. Які є перекази про давнину сільску, коли село повстало, що з їм було? объяснення наввищ і поодиноких назв топографичних, оповідання про замки й могили.
7. Чи стара церква? як дуже стара, подати малюнок, що давав би якесь виображенне про її вигляд; чи нема образів давніх або оригінального письма, церковних убрань і т. и.?
8. Чи нема давніх документів чи книжок, друкованих чи писаних, при церкві і в приватних осіб?

9. Чи нема між селянами таких, що виводили б себе від шляхти, покликались на якісь документи, привилеї і т. и.?
10. Яка є пам'ять про давні часи взагалі — на пр. про Польщу, про находи татарські, про давні порядки — паньщину, суд домініяльний, князів, крайників і т. и.

II. Відомости етнографічні.

а) Загальні звістки.

1. Як називає сам нарід себе, свій край та своїх сусідів, а як сусіди називають его?
2. Чи називають себе сусіди жартібливими або згирдливими іменами і якими? Чи є такі жартібливі пісні, приповідки або оповідання?
3. Що знає народ про свій початок і чи заховали ся між ним про се які-небудь легенди?
4. Чи ділить ся людність на роди або класи і як зовуть ся вони?
5. Чи звісні родові або фамілійні традиції?
6. Які родові прозвища уживають ся найчастійше? Чи вони зміняють ся коли і чому?
7. Як відносить ся народ до других народів, на пр. до Німців, Поляків, Жидів, а як до рівних клас, на пр. до панів, духовенства, урядників, лікарів, купців і ремісників? Які є про се в народі оповідання, пісні, приповідки?

б) Антропологічні звістки.

1. Який є звичайний склад тіла людей; який зріст, та які трапляють ся каліцтва? Який буває цвѣт волося і очий, який переважає й о скільки (добре б по можности в числах відносно ти представити). Які прикмети ока, носа і вуха?
2. Як називає народ поодинокі части і члени тіла? Чи є які прозвища утворені на основі поодиноких частий тіла або їх прикмет?
3. Яким голосом говорять люди і як: скоро, помалу чи затинаючись? Які з того виходять прозвища?
4. Як люди звичайно ходять і як сідають? Які з тієї причини бувають прозвища?

в) Хата й обійстя.

1. Подати докладний опис хати і поодиноких господарських будинків. Як вони виглядають з надвору, а як в середині? Як їх будують? Для докладности пожадані були-б пляни й рисунки.

2. Які бувають прикраси будівель, та чим вирізняють ся будівлі бо-
богаті від бідних?
3. Як радять собі люди, щоб в хатах не було вогкости, щоб устерегти
ся від різних слабостей і т. н.
4. Чим сьвітять по хатах, чим топлять в печи і які бувають при тім
повірки?
5. Якої посуду люди уживають і в чого вона робить ся?
6. Чи не роблять посуду без гончарського колеса? яка орнаментика стрі-
чає ся на посуді?
7. Якого знарядя люди уживають, хто его споруджує і в чого?
8. Чи уживають люди оружія і якого? Яке оружје вважають за най-
давніше і чи розповідають що про чудовні або геройські оружја?
Чи оповідають що про уживанне камінного знаряддя, чи нема на-
таків на те в прислівях?

d) Одежа.

1. З чого складає ся одежа і з яких матерій вона робить ся?
2. Хто споруджує одужу і яким способом?
3. Чи різнить ся буденна одежа від святочної?
4. Які барви матерії найбільше уживають ся і які прикраси?
5. Хто вбирає ся гарнійше, женщины чи мужчини?
6. Чим різнять ся одужі старших від одягів молодших людей; як вби-
рають ся діти, а як парубки й дівчата?
7. Як убирають небіщиків?
8. Як називають ся різні форми одужі, єї частий і прикрас?
9. Якими способами, крім одужі, забезпечують себе люди перед сиекою
холодом і т. н. (мастями, натиранєм і т. н.)?
10. Чи є в звичаю чесати ся, голити ся, стричи волосє і як се від-
буває ся?
11. Чи уживають люди чого, щоб волос ріс гарно, щоб зуби білі були
і т. н.?
12. На скілько звертають увагу на моду, і в чім вона полягає?
13. Що відливає на зміну костюмів, і які саме бувають ті зміни?
14. Як дивить ся народ на чужі моди і як до них відносить ся, в упо-
добанєм чи в насмійшках?

e) Страва і напнток.

1. Які страви приготовлюють ся в будень, а які в свята, в чого вони
складають ся і як їх готують?

2. Що впливає на вибір поодиноких страв?
3. Хто готує страву?
4. Чи переховують ся які страви про запас і як вони консервують ся?
5. Кілько разів денно люди їдять і в яких порах? Що коли їсть ся?
6. Як з огляду на пору дня називають ся поживи?
7. З кількох страв складає ся пожива і в якім порядку їдять їх?
8. Чи знають ся люди на тім, що мішати поодинокі страви шкодить? які є про се уваги?
9. Що вважає ся найліпшим присмаком і якими стравами приймає ся гостей?
10. Чи жінки, чоловіки й діти їдять разом чи кожде окремо?
11. Чи бувають окремі страви для старших, а окремі для молодших?
12. Чи кожда особа має свою ложку, чи може на се не зважають?
13. Якої звірини найбільше споживають?
14. Чи печуть її чи варять?
15. Як називають ся часті убитої звірини?
16. Які чвороні, птахи й рослини вважають ся нечистими і для чого?
17. Яких частий звірят не їдять і для чого?
18. Яке збіже або ярина становить головну поживу людей?
19. Які рослини їдять люди в сирім стані, а які в варенім або в иншім (мороженім, сушенім, моченім)?
20. Які мають назви поодинокі земні плоди, овощі і дерева?
21. Які бувають напитки і з чого вони роблять ся?
22. Чи уживають люди острих трупків, тютюну, табаки і т. и.?
23. Чи уживають їх всі без різниці пола і віку, чи ні?
24. Які трупки уживають ся в будень, а які в свято? Чи може піст на уживане їх впливає так само як на уживане страв?
25. Які молитви, заклинаня, примовки уживають ся при їді й п'ятю, куреню і нюханю табаки?
26. Як припрошують себе люди до їди і як приваляють, пучи?
27. Якими способами радять собі переївши ся або напившись?

f) Житє і занятя.

1. Чим найбільше люди займають ся: хліборобством, промислом, торгівлею, випасом худоби, риболовством, полюванем, пасічництвом?
2. Чи полюють поодинокі чи громадою?
3. В якім стані є рибальство?
4. Чи вольно вбивати і ловити всяку звірину і рибу, чи є може така, яку щадять і для чого?

5. Яку худобу держать люди дома? як ходять коло неї?
6. Чим забезпечують товарину перед пошестю, хижим звіром і злодіями?
7. Які є до того молитви, заклинаня, чари?
8. Які є в людий товаричі ліки?
9. Як старають ся господині про те, щоб корови доїли ся ліпше, щоб кури часто несли ся і т. и.?
10. Які є спеціальні уваги про полові функції й родючість товарини?
11. Чи плекають люди коні, вівці?
12. Чи плекають пасіки і як?
13. Чи уживають люди возів, саней і т. и.? Як вони зроблені, з чого складають ся і як поодинокі часті називають ся?
14. Які збіжа сіють, і які бувають роботи в полі? Які способи є на те, щоб в землі було менше хробів, щоб виші, сарана і т. и. не нищили збіжа, щоб менше було гнилого колося, щоб бараболя не гнила?
15. Яким способом відбувають ся живна?
16. Якого знярядя і якої товарини уживають до управи рілі?
17. В якім стані знаходить ся городництво й садівництво?
18. Яку деревину найчастійше плекають і які цвѣти по квітниках?
19. Яких дерев і кущів на погляд народа не годить ся саджати коло хати і для чого?
20. Як забезпечують садовину, ярину, пасіки і т. и. перед холодом і дощем, перед птицями, звіриною і злодіями?
21. Чи водять ся які промисли, які, в яких часах, та яке знярядє при них уживає ся?
22. Чи є може спеціально жіночі промисли і які?
23. Чи мають люди які небудь власні міри і ваги? Описати їх.
24. Як ділить народ час: рік, пори року, місяці, тижні, дні, години і т. и. Які назви є в него на се?
25. Чи має народ які прилади до виміру часу, і чи є в него які-небудь астрономічні відомости, які можна використати в вимірі часу, в подорожах, астрології?
26. Як означає народ пору дня?
27. Які свята й визначні події служать основою при означуваню часу?
28. Які є способи господарского календаря?
29. По яких ознаках віщують скору осінь, зиму, весну, а також їх характер?
30. Яка є система обчислення: десятна, дводесятна, чи яка иньша?
31. Чи числять на пальцях, камінчиках, прутиках, зернах і т. и.?

32. Які бувають практичні способи числення усного, особливо при більших рахубах?
33. Які рахункові завдання, шаради, ребуси і т. п. знамі в описуваній місцевості?

г) Родинні звичаї.

1. Як розвинене чувство любови мужчини до женщины і навпакі? Чи користуєсь женщина поважанєм і як з нею обходять ся? Яке єї становиско ввагалі?
  2. Які вона має обовязки відповідно до свого віку у різних клас?
  3. Погляд на моральність женщины.
  4. Обряди сватаня, заручин і весіля.
- Описати як найдокладнійше з всіми церемоніями й повірками. Подати тексти весільних пісень і по можности музичу.
5. Описати так само церемонії, повіря й уваги при родинах та хрестинах, способи полекшеня родин, заходи коло новонародженого і т. п.
  6. Які є повіря про відміну дітей.
  7. Як поясняють дітям, відки взяв ся новонароджений?
  8. Вибір дитячих імен.
  9. Як довго годує мати дитину грудьми і які з тим вяжуть ся повірки.
  10. Як виглядає колиска і які повіря з нею вяжуть ся?
  11. Що і на яких основах віщують новонародженій дитині?
  12. Які є дитячі забави?
  13. Які є забави дорослих хлопців і дівчат?
  14. Якими способами старають ся дівчата приподобати ся хлопцям?
  15. Як довго остають ся діти під опікою родичів?
  16. Як розвинене в молодіжи поважане для старших?
  17. Які панують відносини між членами сім'ї?
  18. Сила материнських проклонів і молитв.
  19. Степені посвояченя і їх значіне.
  20. Формули здоровканя, привітів та угоди.
  21. Об'яви дружби і побратимства.
  22. Способи вислову вічливости і дружби та вирази лайки і проклонів.
  23. Прийманя гостя і гостинні церемонії.
  24. Відносини до убогих. Чи є касти жебраків та прошаків і як вони zorganizовані; чи є жебрачі школи, жебрача мова?
  25. Понятя чести й її образи; які занятя вважають ся за згірдливі?

26. Які є знані музичні інструменти?
27. Які слабости бувають між людьми і як собі в них радять? Подати докладний спис ліків і заговорів.
28. Хто лічить людей?
29. Які святи вважають ся помічниками в певних слабостях?
30. Які повіря є про пошести?
31. Як поводять ся з людьми при конаню? Обряди похоронів. Плачі.
32. Вірованя про смерть і загробне житє. Повіре про мерців.
33. Опирі. Як собі їх люди представляють?

h) Повірки.

1. Погляди на Бога і святих. Легенди про них.
2. Як представляє собі народ св. Трійцю, як Бога, як Христа, а як Богородицю?
3. Що розповідає собі народ про ангелів і святих: Петра й Павла, Миколу, Івана Хрестителя, Юрія, Ілію, Варвару і ин.
4. Ангел-хранитель.
5. Як дивить ся народ на образи, які образи держить в себе, які найбільше любить. Сила образів підчас пожару. Хрести при дорогах і на перекрестях.
6. Легенди про чудотворні образи.
7. Сила церковного дзвона. Підземні дзвони, міста, палати або села.
8. Чудесні води. Свячена вода і її сила.
9. Листи з неба. Що в них містить ся?
10. Оповіданя про давних богів.
11. Нечиста сила. Відки вона взяла ся? Як її називають? Як вона показує ся? Де вона є?
12. Відносини чортів до людей. Спродажа душі чортові. Як можна від него увільнити ся?
13. Духи домашні або домовики. Хованці; як можна дістати хованця? Як з ним треба обходити ся? Чим він людям помагає?
14. Лісовики, мавки, русалки, блуд і лятавці. Оповіданя про них і повірки.
15. Які інші духи знані народови?
16. Чи уособляє собі народ понятя долі і недолі або біди, правди, неправди і т. п.?
17. Змиї, смоки, баба-яга, бісова мана, бісів тато, бісеня.

18. Оповідання про заклині скарби; як їх можна добути.
19. Погляди на початок чи створене світа, розмножуване людей, особне створене поодиноких ставів; народів (хлопа, пана, жида)
20. Якою мовою говорили з Богом перші люди?
21. Відносини перших людей до Бога.
22. Повіре про небо, сонце, місяць і зорі. Зв'язок зір з людьми і їх долею.
23. Назви сторін світа.
24. Погляди на сили природи: грім, блискавиця, вітри, дощі, морози, град, сніг, роса. Їх персоніфікації і повірки про них.
25. Поважане вогню і святість єго.
26. Повірки про походжене металів.
27. Прикмети поодиноких рослин і зїля. По можности дати зїльник лікарський.
28. Повіря про рівні дерева.
29. Талізмани, інклюзи, чудесні чоботи, шапки, рукавиці, столики, дудки і мошонки.
30. Повірки про різних чвороніг і птахів, про риби і комахи. Їх зв'язок з людьми. Чисті і нечисті звірята.
31. Оповідання про велитів і карлів, про песиголовців, двоголових, вовкулаків, рахманів, людодів, героїв і розбійників.
32. В що може чоловік перекинути ся? в птицю, вовка і т. и.?
33. Оповідання про чарівників і чарівниці, про відьми і ворожки, про знахорів. Як перед чарівницями остерегти ся? З відки їх сила чудесна береть ся? Як їх можна пізнати?
34. Лихі очі і вроки.
35. Оповідання про церкви, цвинтарі, могили, млини, горальні, фабрики, душла дерев і печери.
36. Обряди при сїйбі й обжинки.
37. Толковане снів.
38. Оповідання про лонатиків (сновидів).
39. Феральні або тяжкі дні.
40. Чудесні цифри (3, 7, 9, 77 і и.).
41. Пості. Як їх люди заховують? Коли? Якою метою?
42. Які дні вважають ся святими? Тут добре булоб звернути увагу на всі дні важнійші чим небудь для народа і зазначити їх в кождім місяці. При кождім таким дни, чи то більшим якім святі можна подати всі повірки і обряди, які лиш з ним вяжуть ся. Між святами належить головно уваглядити Різдво, Новий Рік, Йордань, Трех

святих, Воликдень, Зелені свята, Купала і ин., бо з ними найбільше звязано обрядів і обрядових забав, ігр, пісень.

і) Народня література.

Деякі роди творів народної літератури згадано вже вище при різних обичаях і обрядах, де їх найкраще було б і списати (по можности пильно заховуючи місцеву вимову й означуючи акцентуацію). Колиб однак збирач хотів обмежити ся на записі одних текстів літературного характеру, то він може групувати і списувати їх наприклад в таких категоріях:

1. Пісні і оповідання мітольоґічні, космоґонічні, реліґійні.
2. Історичні пісні і думи.
3. Місцеві легенди, себ то оповідання привязані до певних місць.
4. Анекдоти й иньші згадки про різних місцевих діячів, хочби й казочних.
5. Оповідання про людей взагалі.
6. Оповідання про звірів, птахів і комах, реальних і фантастичних.
7. Замовленя і заклинаня.
8. Молитви й побожні пісні.
9. Духовні стихи і пісні морального змісту, співані старцями та лірниками.
10. Ліричні пісні (сьпіванки).
11. Святочні пісні.
12. Пісні на хрестини і колискові.
13. Весільні пісні.
14. Похоронні пісні і плачі.
15. Пісні при забавах дорослих і дитий.
16. Коляди, щедрівки, гагілки, обжинкові пісні.
17. Рекрутські й вояцькі пісні.
18. Коршевні й п'яницькі пісні.
19. Сатирично-гумористичні пісні.
20. Жарти, кепкування і нісенітницї.
21. Загадки, приповідки і помовки.
22. Віден се все ширить ся? Хто сьпіває або оповідає? Коли?
23. Чи є може спеціальні оповідачі і співаки і як до них народ відносять ся?
24. Подати по змові звістки про їх житє з показом їх репертуару і означити, відки та або друга пісня в них взяла ся?
25. Подати по змові історію ширеня народного твору: відколи він де знаний, хто єго куди заніс і відки; яким він змінам підпадав з часом і т. и.

III. Відомости суспільно-економічні.

1. Як давна оселя? Положенє єї, характер ґрунтів, вода. Стан атмосферичний. Гігієнічні обставини житя.
2. Загальний вид оселі: улиці й їх положенє що до хат, церков; двір, коршма і т. и.
3. Вигляд хат: як будовані і з чого? чим криті? чим огорожені? куди фронт? кілько покоїв? які печі? які комини? чим топлять й освічують хати?
4. Статистика хат, душ і майна цілої оселі й поодиноких родин чи самостійних гасдівств: пожадані цифри мінімальні, максимальні й пересічні з оглядом на різні сорти землі (ріля, сіножать, ліс, пасовиско, неужиток і т. и.)
5. Форми посідання: особиста, спілкова, держави і т. и.; які роди ґрунту посіданого підходять під кожду з тих форми, н. пр. спільні вигони, пасовиска і т. и.
6. Чи є громадське майно й яке? Як адмініструє ся? Як розложена власність приватна. Єї подільність.
7. Статистика весіль, родин і похоронів. Статистика слабостей.
8. Статистика худоби й иньшого живого інвентара.
9. Знаряддя господарскі й їх розділ поміж мешканцями.
10. Яке головне занятє мешканців а які побічні (ловля риб, майстерство і т. и.)?
11. Яка система полевого господарства? зміна сівби й орки, гноєнє, роди збіжа й їх видатність, також їх ціна й взаїмне процентове відношенє.
12. Як високо платить ся держава (аренда) й як веде ся?
13. Сади й городи. Луки й ліси. Їх видатність і уживанє.
14. Годівля худоби, єї мета й користи.
15. Ціни за працю на поли, й спосіб плати (в гронах чи натурою). Пастухи. Платня в фабриках й на різних промислових закладах.
16. Вихід поселенців на роботу в чужу сторону й прихід чужинців до них.
17. Форми асоціяції в праці, як часто проявляють ся й які користи дають. Становище, права й обовязки спільників. Погляд народа на спілку.

18. Готові капітали грошові й спосіб їх уживання (аренда, підприємства промислові, купецтво, лихва і т. и.) — Громадські каси і шпихліри. Як виявляється конкуренція торговців і богатирів між собою?
19. Товари купчі: які? звідки? за яку ціну? Відносини мешканців до торгів мійських і ярмарків. Крамниці рускі.
20. Погляд людей на громаду: о скільки він схожий в поняттях адміністративним, правним.
21. В чім і як проявляє ся сила правна й пресія моральна громади що до одиниці? суди громадські; комісії громадські.
22. Які є спільні приватні збори в оселі крім офіціальних громадських?
23. Як високо стоїть соціальне (громадске) образованє одиниць (понятє потреби спільности й помочи громадської, пошанованє чужого майна і т. и.)

IV. Відомости правничі.

а) З права родинного і родинно-маєткового.

1. Як розуміє нарід єднанє супружя і заключенє тогож а особливо до чого привязує головну вагу, чи до слюбу церковного, чи до заключеня договору між новоженцями, або їх родичами або опікунами, та яким способом наступає порозуміє між сторонами в уладженю взаємних відносин маєткових між супругами на будуче.
2. Чи при тій нагоді списують які грамоти („інтерцязи передєлюбні“) і як відносять ся сторони до примусу споряджуваня договорів супружних перед нотарем.
3. Чи знані й уживані „заручини“ між народом, яку вагу прикладає ся до них, та яке значіне має вірванє відносин що-до наміреного супружя по засватаню.
4. Які перешкоди супружя знає нарід а то головно з причини спорідненя або посвояченя.
5. Що розуміє нарід під понятєм „ввінованя“ взагалі, що під понятями „віна“ („посагу“) для доньки та „виправи“ для сина або доньки.
6. Які подарунки одержують новоженці при нагоді „весіля“ від себе навзаєм, від родини або від кого иншого.
7. Як уладжують ся відносини маєткові дотично ірунту при одруженю сина і доньки.

8. Які права має отець, а які мати що до виховання дітей і їх ма-етку.
9. Які права господарські набуває чоловік, що пристає на ґрунт жінки або єї родичів, а які права жінка, що йде на ґрунт чоловіка.
10. Як розуміє нарід права і обовязки опіки над сиротами, кому ю по-вірює і як справують опіку що до особи і майна, та які є при-чини затрати маєтків сирітських.
11. Які бувають відносини між матерію та співопікуном, та чи старшині громадській приписують які права в ділі опіки над сиротами.
12. Як глядять нарід на розділ від стола і ложа та на розвід між су-пругами, як на пожитя „на віру“.
13. Які наслідди маєтково-правні привязує нарід до невгідного пожитя між супругами, розділу або розводу супружого.
14. Чи маєток приробрений в часі супружя уважає ся спільним майном чоловіка і жінки, чи примінює ся окремішність маєтку між супругами.
15. Чи знані є давні „союзи родинні“, де всі молодші члени родини живють разом на ґрунті під спільним головою родини і як ладнають свої взаємні відносини.
16. Які степені споріднення і посвоячення знає нарід та під якими на-звами.
17. Як глядять нарід на правесність і неправесність дитини і як ула-джує відносини маєтково-станові дітей неправесних.
18. Чи допускає нарід ехсертіо plurium concubentium і в яким ре-чинци.
19. Як взагалі уладжує ся карність домашна.
20. Чи знані є наложниці в громаді, з яких причин і з якими насліддами.
21. Яке становище родинно-суспільне займають в громаді: жонаті і не-жонаті, замужні й незамужні.
22. Чи громадські уряди опікунчі були би вказані і які.

б) З права маєткового — зобовязань і права спадкового.

1. Чи знані народови понятя правні: „держаня“ і „посіданя“ річи, та що розуміє нарід під тими понятями.
2. Що розуміє нарід під понятєм правним власности і які знає спо-соби набутя власности що до річий движимих а недвижнимих (пе-редача з рук до рук, обхід межі, віддача ключів і т. и.).

3. Як відносить ся нарід до річий знайдених і викопаного скарбу, та чи знає заплату нахідного і в якій висоті.
4. Як розуміє риболовлю і ловлю диких звірів на своїм і на чужім ґрунті.
5. Які роди служебностей (сервитутів) знані нашому народови і як тоті виконують ся (мешканя, уживаня, ужиткованя; переходу, перегону, переїзду, пашеня і т. и.).
6. Які знані роди заставів: ручних і на ґрунтах („застав на роки“, „продаж політків“), та о скільки заставами виннає ся закон протів лихви.
7. Яких форм уживає нарід при заключуваню договорів і яким способом сторони заявляють згідну волю („пробіть рукама“, „запите могоричу“ і т. и.):
8. Як глядять нарід на недотриманє договору стороною договірною а особливо, чи се надає право другому договірникови відступити від договору, чи лиш жадати доповненя умови.
9. Чи знанє даванє заруки на забезпеченє додержаня умови і під якими услівями, та чи знана кара договірна.
10. Чи знані народови приготовні договори і в яким успіхом.
11. Які знані поодинокі роди договорів (даровизна, заміна, купно-продаж, позичка, порука, вигодина, наєм услуг, наєм будинку (хати), аренда ґрунту і и., як тоті заключають ся і під якими услівями.
12. Чи до даровизни вимагає ся передачі предмету дарованого особі обдареній.
13. Чи знані: купно-продаж на вимову, купно за пробою або мірою, купно-продаж з правом відкупу або первокупна.
14. Які речинці виповіди найму і аренди, та чи є знанє даванє ґрунту під управу за відступленєм части політків.
15. Яке значінє мають: малолітність, блуд, підступ, непритомність або покривдженє повнше половини звичайної вартости при договорах.
16. Чи знані народови договори з гри або закладу і яке значінє мають ті договори.
17. Чи знані народови: засидженє і задавленє прав та під якими умовами.
18. Чи знані договори спілок; в яких цілях тоті укладають ся і під якими умовами та як веде ся заряд спілки, як спільники ділять ся доходами і коли наступає розв'язанє спілки.

19. Чи при більшій числі договорників по одній стороні відповідає кождий лиш за свою часть, чи оден за всіх а всі за одного.
20. Чи за випадкову шкоду потягаєсь до відшкодованя, чи лиш в випадках провиненя та взагалі, що розуміє нарід під зворотом шкоди нанесеної, чи й *lucrum cessans* і коли.
22. Хто має відповідати як шкоду зробить: дитина, божевільний або товар.
23. Яким способом розпоряджує ся про случай смерти, устно чи письменно і в яким формальностями.
24. Чи званий звичай записуваня ґрунту на річ найстаршого сина з обовязком сплати всіх інших спадкоємців.
25. Як ділять ся спадкоємці одідиченим маєтком.
26. Які права отримує пошениий вдовець або вдова, отець або мати.
27. Як розпоряджують маєтком про случай смерти особи бездітні або що не мають близшої родини.
28. Коли приступає ся до видідиченя сина або доньки.
29. Що вчисляє ся до часті спадкової дітям вивінованим.
30. Як забезпечує ся про случай смерти приймаків, а як діти неправеслі.
31. Чи додержують спадкоємці договори уложені спадкодавцем і яким способом.
32. Чи знаві між народом понятя „батьківщини“ і „материзни“ та в яким значіню.

с) З права карного.

1. Які проступки уважає нарід тяжкими а то не силою обовязкового закону, але з свого сьвітогляду, вірувань і взагалі звичаю.
2. Які вислови уживають ся між народом на означенє різних родів переступів („злочин“, „провина“, „переступство“) і в яким значіню.
3. Які причини злої волі у проступників додає нарід, та чи виправдує нарід і як: божевільних і дурноватих, проступників з біди, випадку, конечної оборони або примусу (фізичного або психічного).
4. Чи і о скілько та в яким віці діти і малолітці мають підпадати карі на основі звичаю народного.
5. Як родичі карають свої діти і о скілько ті піддають ся їх караню.
6. Чи узнає нарід і о скілько узнає каригідним приготовленє або намаганє до доконаня чину.
7. Як глядять нарід на проступників налогових і в чім додає вирожденє таких людей.

8. В чім додачує нарід ество переступу: в нарушеню моралі, релігії, ладу суспільного або в нещастю покривджених.
9. Як розуміє нарід кару за доконанє переступів; які знає кары; як відносить ся до знесеня кары тілесної а як до кары смерты.
10. Які доховали ся вісти про каранє проступників судами громадскими, духовними або иншими особами.
11. Чи знанє між народом каранє звірят, та чим оно оправдує ся.
12. Які роди вини і сніввини знані нашому народови („злий намір“, „вина“, „необережність“, „підмова“, „поміч“ і т. и.).
13. Чи знає нарід переступи, яких не осуджує право а які уважає нарід каригідними з свого сьвітогляду, та чи уважає нарід деякі карні переступи некаригідними.
14. Як глядять нарід на проступки політичні а як на посяганє прав приватних.
15. Як відносить ся нарід до проступків против безпечности житя і здоровля, та чи допускає угодове полагодженє між шкодниками а ушкодженням і в яких случаях.
16. Які особливі роди крадіжки знані між народом, які обмани і спроневіреня.
17. Як глядять нарід на паліїв і ровбійників.
18. Чи знає нарід різницю між убійством а забитєм, та чи додачує каригідність там, де забитий дав причину до бійки.
19. Як задивлюєсь нарід на убійство вітця, матери, супруга і на зігнанє плоду.
20. Як розуміє нарід уведене і зведене під приреченєм заключеня супругя.
21. Як глядять нарід на знасилуванє а як на блуд против природи.
22. Як розуміє нарід і чи уважає каригідною утечу з війська (дезерцію) та які причини тої появи між народом.
23. Чи самоубійство або ушкодженє власного тіла уважає ся каригідним і коли.
24. Чи додачує нарід каригідність виступленя против уряду і особливо при безправнім урядованю.
25. Як задивлює ся нарід на обиди чести і як їх полагоджує.
26. Чи знана народови різниця між проступками приватноправними і публичноправними.
27. Як глядять нарід на піянство і на чародійство, та чи і о скілько уважає їх каригідними.

28. Як трактує нарід проступників, що допустили ся чину каригідного: перед відданням їх в руки справедливости а по відбуттю кари або по увільненню їх судом.
29. Чи кара відбута поправляє проступника.
30. Як розуміє нарід випадки невинно засуджених і як до них відносять ся.
31. Як взагалі задивлює ся нарід на вимір справедливости державними судами і судами присяглих.
32. Чи домагає ся нарід громадських судів мирових до судження поменших справ карних.

Матеріяли етнографічні просить ся надсилати на адресу Наукового Товариства імени Шевченка у Львові.